Рôкъ VIII. Львôвъ дня 8. (20.) Липня 1887. **Число 13. и 14.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

СВѢТЛО ДОБРА И ЛЮБОВИ.

(Оповѣданє Олены Пчôлки.)

(Дальше.)

Маляренко, а за нимъ и иншî попровадились до Макаревича. Ôнъ власне бувъ дома, занятый якимсь дрôбнымъ клопотомъ коло своєи мысливскои зброѣ. Почувши зъ дальшои кôмнатки гомôнъ у сѣняхъ, Макаревичь швидко выйшовъ и привѣтно запросивъ компанію до хаты; здавало ся, що ôнъ найбôльше зрадѣвъ завитаню Людѣ: — Сѣдайте, сѣдайте, прошу васъ! — втѣшнымъ голосомъ умовлявъ ôнъ дѣвчину, саджаючи єѣ на чôльному мѣсцю въ своєй першôй хатѣ и навѣть придержуючи за локоть. Взагалѣ Макаревичь метушивъ ся, щó бýло трохи комично при єго великôй и нескладнôй постати.

— Чимъ же менѣ васъ приймати, Людмила Игнатовна? — клопотавъ ся господарь. Побѣгъ у другу кôмнатку и принѣсъ жменю соняшникового насѣня, котре ôнъ майже силою всыпавъ у руку Людѣ разомъ зъ скôлькома цукерками въ папѣркахъ: — Ѣжте, ѣжте, Людмила Игнатовна! — примовлявъ.

— А, бачите, для панночокъ якій запасъ знаходить ся у нашого Брема! — пôдморгуючи мовивъ Маляренко.

— То я для господаревои малои держу: славна дѣвчинка, три роки всёго маѥ, а все такъ гарно говорить и спѣваѥ! — вымовлявъ ся Макаревичь.

— Еге-жь, еге! Спѣваѥ! Тожь власне для трёхъ лѣточокъ и купуєте ласощѣ! — провадивъ своѥ Маляренко.

Людя й паничѣ щиро смѣялись. Людя розглядалась у домôвцѣ, бачивши єѣ у-перше. Хата, трохи темновата, була убрана зовсѣмъ просто, мала самый звычайный мѣщаньскій выглядъ: простî деревлянî скамницѣ, такійже фарбованый стôлъ, богацько образôвъ вздовжь стѣны, навѣть надъ дверима висѣло мальованє якогось страшного суда. Въ хатѣ не було нѣякои, хочбы найменшои рѣчи „паньского“ комфорту, чи покрасъ и въ загалѣ не було жилого духу; зъ другои хатинки виднѣло спартаньске лôжко и велика, проста, навѣть не фарбована скриня, въ котрôй, якъ пояснивъ Маляренко, мѣстилось все манатѥ господаревои домôвки, разомъ зъ посудомъ и навѣть судовыми паперами. Всюды не тôлько безъ претенсій, а навѣть суворо!

Маляренко вынѣсъ изъ кôмнатки якійсь камѣнь и почавъ доказувать Людѣ, що Макаревичь держить у себе камѣнѥ для гимнастичного моцюваня. Але Макаревичь гнѣвно заперечивъ тому, говорячи, що то тôлько такимъ паничикамъ, якъ Маляренко, треба гимнастики, а що ôнъ, Макаревичь того не потребуѥ, бо и такъ „маѥ мускулы“, хвалити Бога!

— Ну, годѣ вже вамъ сперечати ся, ходѣмте вже далѣ! — завôзвала Людя. Вся компанія выйшла. Ôдбиваючи мѣсце у Васькевича, Макаревичь державъ ся все коло Людѣ, голосно зъ нею розмовляючи.

— Я нѣколи не думала, що у васъ справдѣ така демократична обстанова! — мовила єму Людя.

— Я, Людмила Игнатовна, що говорю, те й роблю, такъ и живу! Та менѣ просто й не треба тыхъ паньскихъ выгадокъ! На бѣса они менѣ!

— Пождѣть, пождѣть! Не вѣкъ будете ходить у своєму нарядѣ изъ „сѣро-нѣмецкого“ сукна! — умѣшавъ ся Маляренко.

— Не журѣть ся, абы вы не спускали всёго, що маєте, на „обстановку“, та на комѣрцѣ, — а я якъ живъ, такъ и жити-му!

Людя оглянулась на ту сувору постать Макаревича у простому костюмѣ зъ дешевого сѣрого сукна, — Макаревичь ходивъ у єму лѣто й зиму; єдиною „выгадкою“ въ єго нарядѣ була малесенька мережечка на невеличкому комѣрѣ, що тутъ виднѣвъ зъ пôдъ высокои щѣльнои жилєтки; чорный картузъ бувъ понуро насуненый на чоло. Не тôлько Маляренко въ стромкихъ, глянсованыхъ комѣрцяхъ, але й Васькевичь, той выходець зъ народу, въ трохи бахматому костюмѣ, — мали побôчь Макаревича далеко бôльше „паньскій“ выглядъ. И мовою Макаревичь одрôзнявъ ся: она була у него выключно украиньскою зъ замѣтною Чернигôвскою вымовою („хадівъ“, „гаварівъ“); видно було, що та проста, навѣть груба мова, коли й була санкціонована идейнымъ переконанємъ, то при тôмъ була органичною для говорячого, нестертою по єго выхованю, — черезъ те ôнъ и не збивавъ ся зъ неи, якъ то робили иншî.

Розмовляючи зъ Людею далѣ, Макаревичь розказавъ ѣй, що ôнъ остатнымъ часомъ записавъ для однои „хорошои людины“ багацько пѣсень.

— Ôдъ кого-жь вы записуєте, де? — пытала Людя.

— Ôдъ робôтникôвъ мого господаря, у него ихъ скôлька єсть коло шкуръ, и ôдъ єго наймички, дѣвчины.

— Они-жь васъ не цурають ся?

— Звычайно, нѣ!

— И дѣвчина не цураѥть ся? Не боить ся васъ?

— Чого-жь бы мала мене бояти ся?

— Ну, все-жь таки вы — паничь!

— Якій же я въ бѣса паничь! — гнѣвно ôдтявъ Макаревичь: — отто що выгадали!

— Ну, все-жь таки вы для дѣвчины не те, що простый хлопець изъ єи знакомыхъ!

— Ну, то щожь! А про те она добре бачить, що у мене нема въ головѣ нѣякои нечести, тыхъ паньскихъ зальотôвъ, то й не боить ся, не цураѥть ся мене; говорить собѣ, спѣваѥ менѣ!

— Се дуже добре! Нехай лишь колись и я прийду послухати волыньскихъ пѣсень!

— Приходьте, приходьте, Людмила Игнатовна! Я буду дуже радый, дуже радый! — заметушивъ ся Макаревичь.

Маляренко нишкомъ пôдштовхнувъ Васькевича пôдъ локоть и оба стиха посмѣхувались на ту розмову.

Компанія йшла по пôдъ горою, проѣзжою дорогою. При поворотѣ до греблѣ зустрѣли гучно ѣдучого подорожнёго. Изъ мѣсточка выѣздивъ, сидячи на своѣй бричцѣ Лебёдкинъ, либонь вертаючись изъ Красного уже до дому, у повѣтове мѣсто. Порôвнавшись зъ нашимъ гуртомъ, Лебёдкинъ раптово гукнувъ „стой!“ и скочивъ зъ брички. Дуже прихильно повитавшись зъ паничами и обмѣнявшись скôлькома голосными жартами зъ поводу вчорашнёго польованя, Лебёдкинъ при знятому гомонѣ мовивъ стиха Маляренкови: „познакомте мене!“ и нишкомъ кивнувъ у бôкъ, куды ôдôйшла зъ Макаревичемъ Людя.

Маляренко жваво пôдвѣвъ до неи Лебёдкина и выголосивъ єго имя. Людя подала руку.

— Я довôлѣ часто буваю въ Красному, але доси не мавъ приємности зъ вами де небудь зустрѣтись! — почавъ Лебёдкинъ.

— Не диво, я рѣдко выходжу! — ôдповѣла Людя.

— Чого-жь такъ? А теперь куды зволите йти?

— Такъ собѣ, на прохôдъ!

— Ахъ, вельми жалкую, що не можу прилучити ся до приємного гурту, дуже спѣшу ся! Дозвольте надѣятись, що коли небудь иншимъ разомъ удасть ся надоложити втеряну приємнôсть! Позволю собѣ вважатись вашимъ знакомымъ ôдъ сеи поры! Людя мовчки вклонилась.

— Маю честь кланятись! — Зъ тымъ словомъ Лебёдкинъ чемно скинувъ шапку и мôцно стиснувъ руку Людину, спинивши на дѣвчинѣ довгій приязный поглядъ. Далѣ попрощавъ ся зъ мужчинами, кинувъ Маляренкови якесь примôвлє и загремѣвъ бубончиками, хвацки сидячи на бричцѣ.

— Ну, що? Якъ же вамъ сподобавъ ся новый знакомець? — злукава спытавъ Людю Маляренко.

— Богъ єго знає, що ôнъ за людина!... А на поглядъ ôнъ менѣ здаєть ся дуже противнымъ! Я єго и вчора бачила зъ вами!...

— Етъ, ты вже за-надто по пуританьскому дивишь ся на людей! — оступивъ ся Петрусь: — Лебёдкинъ собѣ нѣчого людина! Мало освѣченый рассєйскій чоловѣкъ, але видно добра й щира натура!...

— Може я сказала своє враженє зъ першого погляду! — Розмовляючи, ишли все понадъ рѣчкою, поминувши греблю, котра роздѣляла єѣ ôдъ ставу. Головне „мѣсто“ осталось за ними. Берегъ далѣ робивъ ся самотнѣйшій, а тамъ и зовсѣмъ безъ осель, якійсь пустельный, зъ крутыми склонами, поросльми травою й одинокими кущами.

— Ходѣмо сюды, Людмила Игнатовна! — гукавъ Маляренко, выходячи на шпиль. — Тутъ можна й спочити трохи!

Всѣ выйшли на узгôрє и розмѣстились, якъ трафилось.

— Вы знаєте, Людмила Игнатовна, — мовивъ Маляренко, — що се мѣсце дуже знакомите для Красного, має надто романтичну исторію: коло сёго мѣсця утопились въ рѣчцѣ двоє розлученыхъ долею коханцѣвъ, паничь и проста дѣвчина, Красеньска мѣщанка.

— Отъ якъ!

— Еге-жь! бачите, такъ було: паничь любивъ ся зъ дѣвчиною, та якось у ихъ не дôйшло дѣло до шлюбу...

— Звычайно! — вкинувъ Макаревичь.

— Стрѣвайте бо, не перебивайте, Бреме! Еге-жь, такъ паничеви треба було кудысь поѣхати на якій часъ, а поки єго не було, дѣвчину ôддали замужь; ну, потôмъ паничь вертаєть ся... коханцѣ зôйшлись и порѣшили, що имъ зôстаєть ся одно — кинути ся зъ горы у-двохъ въ рѣчку. Они те й зробили!... Потôмъ ихъ вытягли и десь тутъ недалечко на горѣ поховали! — Чи не романтична исторія?...

— Дуже! — ôдповѣла Людя, загадавшись и дивлячись на краєвидъ, котрый бувъ свѣдкомъ тои смутноi пригоды. — Ось та круча, зъ котроi кинулись коханцѣ, онъ по тôмъ боцѣ скôлька хатъ, — може въ однôй зъ ихъ жила та дѣвчина у батька, чи вже повѣнчана у свого нелюба!... Онъ и середина рѣчки, по котрôй тихо плыве рыбалка, вертаючись до дому...

— Бѣднй! — мовивъ Петрусь пôдъ тымже самымъ враженємъ.

— Бѣднй то бѣднй! — ôдповѣла Людя, — але я не розумѣю, якъ можна ôдбирати собѣ житє черезъ таку рѣчь, якъ коханє!

— Отъ тобѣ маєшь! — гарячо покликнувъ Петрусь: — що-жь то, по твоєму, пуста рѣчь?! О нѣ, се така сила, котра має величезну вагу на людску силу!

— Ну, по крайнôй мѣрѣ не повинна-бъ мати!

— Чого-жь такъ! Звычайно, коли брать коханє у низькому розумѣню, якъ низьке хиже порыванє звѣряче, то не стоить нѣчого, а коли оно являєть ся любовію, що свѣтить чистымъ, хорошимъ свѣтломъ, то оно може творити величнй дѣла, и черезъ те дивити ся на коханє взагалѣ якъ на погане почуванє, котре не повинно мати великои ваги въ житю чоловѣка, зовсѣмъ не слѣдъ! Оно може й повинно значити для людей багацько у найлѣпшому розумѣню!

Петрусь промовивъ своє слово зъ такимъ порывомъ и мôцнымъ переконанємъ, що Людя не заперечала єму бôльше, та й зъ иншихъ нѣхто не озвавъ ся.

На дворѣ темнѣло, займали ся зорѣ. Гуртокъ незабаромъ помалу звѣвъ ся и подавъ ся назадъ на свôй кутокъ.

Зайшли до Васькевича за новою книжкою, та тамъ, при поданому самоварѣ, засѣли й читать ту свѣжу книжку журналу.

Дѣвчина Марися, дочка Васькевичового господаря, разôвъ зо два входила въ покôй зъ рôжными рѣчами, молокомъ, хлѣбомъ. Кругле, грубоватe лице єи було замѣтно стурбоване й не привѣтне. Дѣвчина не дивилась нѣ на кого, становила на столѣ принесене, опустивши очи; однакъ, навернувшись другій разъ, она всплѣла розглядѣти Людю, що господарила бѣля самовара, поручь изъ Васькевичемъ, котрый читавъ ѣй у-голосъ изъ книжки такъ бодай здалось дѣвчинѣ Марисѣ, що Васькевичь читавъ тôлько для Людѣ...

Доволѣ пôзно вже було, коли здумали розходитись. Паничѣ рѣшили всѣ гуртомъ провести Людю. Тôлько Петрусь близько своєи домôвки ôдставъ, сказавши, що єму ще треба написати сёгодня одинъ листъ, котрый ôнъ обѣцявъ судіи. — Нехай Ухтомцевъ не думає, що я вже такъ про все забуваю!... — гадавъ собѣ хлопець, идучи самъ собѣ до дому.

— Ну, що, Макаревичу, до сподобы вамъ Людичка Пôдгôрна? — пытавъ Маляренко, вертаючись

у-трёхъ ôдъ Людиного двора, куды они єё довели.

— А нѣчого собѣ, хороша людина.

— Чи не закохаєтесь часомъ?

— Тыхъ дурниць у мене нѣколи не було въ головѣ и не буде! Зъ хорошою людиною я не цураюсь поговорити, а що залицятись, — то се вже вамъ лишаю! У васъ тôлько й на думцѣ те залицяне!

— Що-жь, я й не ôдрѣкаюсь! Я не схимникъ и не ведмедяка якій, щобъ я цуравъ ся дѣвчатъ! Я й не цураюсь ихъ! Отъ вчора Стасовска намоглась, щобъ пôдвезти мене на своихъ коняхъ зъ гаю, — я й сѣвъ. Щожь таке!

— Ну, отъ вы й залицяйтесь, хочбы до всякои ôвцѣ!

— А, кажуть, Стасовска дуже богата? — спытавъ Васькевичь.

— Та кажуть, що тысячь зъ пятнайцять посагу маѳ! — ôдповѣвъ Маляренко. — Богата ôдданиця, бѣсъ єи не взявъ! Навсправжки, то она богатша за Хотькôвну! Тамъ у Хотькôвъ бôльше на щотъ пыхи паньскои! Новогрудокъ то єсть, але поки татунёви Богъ вѣку продовжить, то що-жь дочцѣ зъ того Новогрудку?... Етъ, та цуръ имъ и богатымъ, ще наше не прийшло! — завершивъ Маляренко.

— Чого-жь? Отъ сватайтесь до Стасовскои! — радивъ понуро Макаревичь. — Коли гарбуза не дасть, то й добре вамъ буде! Хоть погана, такъ богата! Будете цуцикомъ ходить передъ нею, то може давати-ме грошей на „обстановку“!

— Нѣ, мы ще перше на вашому весѣлю ôдгуляємо!

— Мого весѣля нѣхто не дôжде! Прощавайте! — И Макаревичь, дôйшовши до Васькевичовои домôвки, повернувъ у другій бôкъ до себе.

— А я, Оверкій Семеновичь, мабуть у васъ переночую! — мовивъ Маляренко: — а завтра уже поѣду до дому!

— Добре, добре! — ôдказавъ Васькевичь и почавъ стукати у дверѣ. Ôдчинила дѣвчина Марися.

— Се вы, Марисю? — спытавъ єё Васькевичь! — хиба ще доси не спите?

— Нѣ! Ще батько не вернули ся зъ хрестинъ!

— А вы доси ходили? — ôдповѣла дѣвчина, все стоячи въ сѣняхъ. — Де се вы такъ довго ходили?... Ту панночку, швачку, проводили?... Але побачивши, що вôйшовъ ще хтось, дѣвчина швидко пôшла на свою половину.

— Ото мôй хлопець якъ заспавъ ся, що й не чувъ, якъ я стукавъ! — мовивъ Васькевичь, свѣтячи свѣтло въ хатѣ.

— А дѣвчинка почула! — зауважавъ Маляренко.

— Бо она ще не спала, — батька ще дожидають зъ гостей!

— Еге-жь! — мовивъ Маляренко, ходячи по хатѣ: — якъ вы думаєте, Оверкій, чи спосôбнй-бъ вы були закôнчить романъ зъ дѣвчиною такъ, якъ отой паничь, що мы згадували сёгодня?

— Чого вы про се пытаєте?...

— Такъ на всякъ случай цѣкаво знати! Зовсѣмъ уже доросла дѣвчина Марися, — швидко вже може ôдъ якого мѣщанина свати пришлють ся, батько пôчне ôддавати!

— Мабуть! — понуро кинувъ Васькевичь.

— Нѣ! За васъ, здаєть ся менѣ, нема чого бояти ся, що вы втопитесь! — мовивъ потôмъ жвавше Маляренко, пôдходячи й трѣпаючи Васькевича по плечу. — Вы собою ракôвъ не нагодуєте, за досыть вы обачный!... Може вже трошечки й за-надто обачный та незважливый? Мѣркуєте, вагуєтесь мѣжь двома, якъ то кажуть: „одна мила далекая, а другая близька...“ Людичка Пôдгôрна такожь до сподобы прийшла, га! Сѣвши на письменному столѣ, Маляренко заглянувъ у очи Васькевичу, котрый стоявъ похнюпившись, важко дышучи:

— Се правда! — ôдказавъ далѣ Васькевичь: — Людмила Игнатовна менѣ до сподобы!

— Такъ, такъ! Я бачу, що до сподобы!

— Славна натура, жива, енергична! Досыть глянути въ єи очи, наче огонь въ ихъ блищить! — Васькевичь ожививъ ся, раптово заходивъ по хатѣ.

Маляренко посмѣхувавъ ся, слѣдкуючи за нимъ очима, далѣ мовивъ:

— Ей, Оверкій, Оверкій! Прислухались бы вы самй до того, що вы кажете! Чи вамъ же подобаѳ така особа, якъ Людя? „Огонь у очахъ!“ Тожь то що о г о н ь! Що-жь вы будете зъ нимъ робить, зъ тымъ огнемъ? Нѣ, менѣ здаєть ся, що се рѣчь для васъ не пôдходяча! Нѣчого зъ сего не буде!... Трудно, щобъ мѣжь вами була згода!

— Я не знаю! — промовивъ Васькевичь, опустивши очи. — А тôлько она менѣ до сподобы! Часомъ бы й не пôшовъ до неи, такъ справдѣ неначе що тягне!

— Але она таки й далеченько живе ôдъ васъ! Марися куды близше!

— Та що-жь вы все мѣшаєте Марисю? — трохи зъ досадою ôдповѣвъ Васькевичь: — Марися, дѣйстно, симпатична дѣвчина и... я навѣть жалковавъ бы, коли-бъ єё ôддали за кого попало замужь!...

— И она певно жалковала-бъ, коли бъ вы одружили ся зъ кимъ попало!... Она такожь с и м п а т и з у є вамъ, здаєть ся? — перебивъ Маляренко.

Васькевичь мовчавъ, далѣ промовивъ: — Се правда! Она маѳ прихильнôсть до мене!... Але нѣчого выразного нема!... Взагалѣ мѣжь мною и Марисею нема нѣчого такого, що могло-бъ мене вязати!... Я тôлько не хотѣвъ бы ображать дѣвчину, грубо ôдштовхнувши єё ôдъ себе.

Маляренко усмѣхнувъ ся, далѣ скочивъ зô стола, промовивши: — Ну, Оверкій Семеновичь, мѣркуйте собѣ, розважайте, чи сякъ, чи такъ. Я бачу, ваше розважане довге, а менѣ давайте тымчасомъ що-небудь послати ся!

IX.

Якось по обѣдѣ затятый мысливець Макаревичь зайшовъ за Пôдгôрнымъ и они въ двохъ пôшли на полюванє. Етъ, не яке тамъ полюванє, такъ собѣ „походити зъ рушницею“, якъ говоривъ Петрусь; при тôмъ взяли й Ухтомцевого лягавого собаку Нептуна: може трафить ся якого бекаса, чи качку встрѣлити, — власне Макаревичь пропонувавъ пôйти на „чирятъ“, туды на великій ставъ за кôзлярнею.

— Знаєте що? — мовлявъ Пôдгôрный: — краще вôзьмѣмо човна, та поѣдьмо рѣчкою геть за Новогрудокъ, мы й тамъ, у лѣво на болотцѣ, трафимо качокъ!

— Якого-жь мы лиха трафимо на тому болотцѣ, коли оно теперь высохло?

— Не бôйтесь, не высохло! Чого тамъ єму высыхать! Мы ще недавно були зъ Анатолiємъ Львовичемъ у тôмъ боцѣ, то ще оно було! Коли-жь не на болотцѣ, то може й на рѣчцѣ въ комышахъ, тамъ далѣ що-небудь здыбаємо. А на Кôзлярскому ставу Кизелицкій навѣть не дозволяє вже стрѣляти, отъ вамъ!

— Про мене, поѣдьмо й за Новогрудокъ! Менѣ

абы що-небудь встрѣлити, бо я обѣцявъ конечне Людмили Игнатовнѣ сими днями дичины принести!

Зôйшли внизъ до рѣчки, попросили тамъ далѣ у знакомого господаря човна и поплыли въ двохъ. Мѣсце перше було доволѣ людне, а далѣ оселѣ все рѣдшали перерываній сѣножатями зъ одного боку и кущастыми узгôрями зъ другого. Тихо, мирно такъ. Однакъ у Макаревича все ворушить ся та хижа мысливска думка и ôнъ все кидаѥ проникливе око на боки, сподѣваючись, чи не „порветь ся“ де-небудь яка водяна п е р н а т а. Тихо гребучи весломъ, Пôдгôрный почавъ бувъ якоись пѣснѣ, але Макаревичь спинивъ ѥго:

— Отъ тобѣ маѥшь! Вы вже свои спѣвы залишѣть!

Та за якимъ часомъ щось занепокоѣвъ ся и Петрусь, хоть той непокôй могло постерегти тôлько пильне око. Що-жь тамъ таке ôнъ побачивъ? Выводокъ качиный, чи хоть яку водяну курѣночку? Нѣ, власне въ тôмъ мѣсци найменше можна було сподѣватись дичины, бо мѣсце було обжилеѥ: човенъ якъ разъ обгинавъ невысокій выступъ узгôря, на котрому зъ боку виднѣвъ фôльварокъ, а далѣ за садкомъ и верхъ паньского будынку. Се власне бувъ Новогрудокъ, оселя пана Хотька. Човенъ поминувъ новеньку дошчану купальню и маленьку стежечку, що йшла до неи, ховаючись промѣжь кущами, проминувъ высокій вербы побережній. Онъ мелькнувъ у садку и бѣлый бôкъ будынку, ахъ, отій купы гѣлястыхъ грушь а внизу дрôбна садовина такъ закрываютъ ѥго, що майже нѣчого не видно. Оставъ ся по заду и гарненькій березовый гаёкъ за оселію; шкода оглядатись, бо теперь тымъ бôльше нѣчого надто цѣкавого не можна побачить. Пôдгôрный кинувъ однакже взбôчный поглядъ на конець Новогрудскихъ заросльвъ и човенъ своимъ ходомъ поплывъ далѣ, вже онъ и зникъ за поворотомъ рѣчки.

Нехай же панове мысливцѣ плывуть, куды имъ належить ся, а мы таки при сѣй нагодѣ зôстаньмо ся въ Новогрудку, та побачмо, що тамъ робить ся.

Простуючи ôдъ берега промѣжь лѣщиною, а потôмъ садкомъ, выйдемо до паньского будынку зъ заднього ѥго боку. Надто цѣкавого на площинцѣ передъ нимъ нема нѣчого: широкій кущѣ порѣчокъ и агресту, купка акацій зъ темною лавочкою, высокій величезный кущь простои червонои рожѣ, неначе кимъ забутый, тамъ на одшибѣ. Все ще давне, колишне, якъ росло, такъ росло. Уважну нову культуру знати тôлько на тôмъ, що мѣсце очищено ôдъ дикого зѣля, що пôдведено та пôдперто пожиточній кущѣ зъ ягодами. Квѣтокъ свѣжихъ нѣгде не видно, опрôчь скôлькохъ буйныхъ кущѣвъ, перецвилыхъ лелій та піоній, що росли якъ могли на давнôмъ кружальцѣ, оброслôмъ густою травою. Найкращій всего бувъ великій вязъ, що стоявъ на площинцѣ одсторонь; зô спущеными до низу гѣльками ôнъ бувъ и штучный и гарный, и кидавъ густу тѣнь на около.

Пôдъ отымъ вязомъ сидѣла на низькому стôльчику господиня пана Хотька, нѣмка Емилія Францовна и смажила на жаровнѣ солодке смаженѥ. Она робила своѥ дѣло поважно, безъ спѣху, хоть досыть зручно: онъ пôдсунула рукавъ и стрѣпуючи пригоршнѣ перемытыхъ великихъ вишень кидаѥ ихъ своими пухкими червоными руками у сиропъ, нѣ поважнѣйше, нѣ жвавше, нѣжь повинно буть; молода дѣвчина, видно зъ тутешнихъ Новогрудскихъ, прислужуѥ пани господини, склонившись коло неи прямо на земли. Нѣмцѣ жарко: червоне лице ѥи стало ще червонѣйше, кругле чоло ажь блищить ѣй и она часто ôддыхуѥть ся. Однакъ при тôмъ жарѣ не допускаѥ себе ходити надто недбало: на нѣй щѣльненька бѣла кофта, спôдниця въ шляркахъ; руде шудрате волосѥ заплетене въ косу и приглажене скôлько можна, тôлько що та руда коса высоко задерта й закручена въ горѣ, даючи можливу прохолоду жирнôй шиѣ. О, тѣломъ нѣмка Емилія таки огрядна, а Новогрудске повѣтрѥ й дозвôлѥ видно зробили ѥи пôдборôдѥ ще круглѣйшимъ, а талію у всякôмъ разѣ не давлену тутъ корсетами ще жирнѣйшою.

До служницѣ своѥи нѣмка не говорить богато, якъ и подобаѥ „справжнôй пани“, лишь кидаѥ ѣй потрѣбній, ляконичній приказы: подай те, подай друге. Власне, коли на верандѣ зъявивъ ся, пôсля свого пообѣднёго сну, панъ Хотько, Емилія проказала дѣвчинѣ: — Скажи Івану подавать чай на веранда! — Коли дѣвчина, ôддавши приказъ, вернулась, нѣмка посадила ѥѣ зновъ коло смаженя, а сама встала, поправила рукавъ, выняла зъ кишенѣ листъ у паперѣ, и пôдôйшовши статочною ходою до веранды подала листъ стоячому панови (dem „Herrn“), сказавши:

— Приѣхали зъ почта, привезли вамъ пісьмо. Я распечаталь, потому, что ето ізъ Ріга, отъ брата. Онъ будетъ выѥзжать въ этомъ Воскресеня. — При тôй мовѣ нѣмчинôй, выразъ на лици пана Хотька ставъ ще кислѣйшій. Нѣмка-жь либонь постерѣгши теѥ, навпаки додала солодку мину своѥму обличю и промовила:

— Не безпокойтесь, все будетъ очень хорошо, вы будете очень доволенъ братомъ! — Ще одинъ солодкій поглядъ и нѣмка пôшла въ покоѣ добувать всего, що потрѣбно було до загаданого чаю, и щобъ якъ найлѣпше напоити нимъ пана господаря.

Панъ Хотько власне занявъ ся читанѥмъ листу, коли зъ за будынку выйшла зъ шитѥмъ въ рукахъ Евгенія и побачивши батька зъ листомъ повернула въ ѥго бôкъ и швидко зôйшла на ту веранду, майже рôвну зъ землею.

— Що то, почту привезли? — спытала жваво: — може й менѣ ѥсть що небудь?

— Нѣ, тôлько листъ менѣ, та отъ газета лежить, — ôдповѣвъ батько.

— А вамъ зъ ôдки листъ? Може зъ Кіѥва?

— Нѣ! Зъ Риги, — проказавъ п. Хотько, складаючи листъ.

— Зъ Риги? — дивуючись перепытала Евгенія: — ôдъ кого?

П. Хотько дуже меланхолично провадивъ: — Та тамъ я писавъ про управителя для Новогрудка, такъ отъ ôнъ пише, що приѣде, сими днями буде.

— Такъ чого-жь конечне зъ Риги?

— Та... вѣдомый чоловѣкъ... займавъ ся вже тымъ дѣломъ; краще-жь взять такого, анѣжь брати кого попало!...

— А то-жь хто такій? Вы ѥго зъ-ôдки знаѥте?

— То братъ Емиліѣ Францовны!...

Евгенія спалахнула, навѣть гнѣвно повернулась на мѣсци.

— Ѥи братъ, нѣмецъ? Зъ якои речи? — И въ великôмъ зворушеню заходила по верандѣ. — Се Богъ знаѥ що! Я сего нѣколи не сподѣвалась!

— Та чого-жь ты турбуѥшь ся? — вмовлявъ батько, хоть очевидно самъ збаламученый поглядавъ кудысь на бôкъ: — Я-жь тобѣ кажу, що чоловѣкъ уже свѣдомый на тôмъ обовязку и котрому можна поручить справу...

— Але зъ якои речи, зь якои речи?! — горячилась Евгенія: — що се таке буде?! Тй нѣмцѣ обсядуть насъ зо всѣхъ боковъ, що за ними повернутись не можна буде! Въ Кіевѣ Емилія, тутъ ѳи братъ, тамъ дядько, тамъ ще десять чортовъ приѣде!!

— Нѣякй чорты не будуть приѣзжать! — одповѣвъ п. Хотько уже трохи ображеный. — Приѣде чоловѣкъ дѣйстно потрѣбный для Новогрудка. Здаѣть ся, ты можешь зрозумѣть, що я не въ станѣ, живучи въ Кіевѣ, орудовать самъ маѣткомъ!

— Ахъ, тато! Хиба я про те говорю?! Шукайте собѣ, наймайте, кого треба, але чого-жь конечне берете ѳго, того братика Емильчиного?! Голосъ Евгенії зновъ забренѣвъ надто драженною нотою: — Якъ вы можете зважатись на се?! Вамъ хочеть ся, щобъ замѣсць васъ у маѣтку розпоряжавъ ся якійсь дяволъ и щобъ онъ забравъ усе въ руки?!

— Ты, Женичко, пусте говоришь!... Такъ мовбы я перестану буть господаремъ у своѣму моѣтку, коли въ ѳму буде управитель?

— Звычайно, перестанете, звычайно! — злосно кинула Евгенія батькови прямо въ лице, метнувши ѳму поглядъ, якъ блыскавку: — Вы се такъ и знайте! Для того ся штука й придумана, братика свого вперти, щобъ забрать въ руки Новогрудокъ! Вы не повинній на се згодитись, не повинній!

Панъ Хотько важко мовчавъ; у ѳго вырвало ся зотханѣ.

— Напишѣте ѳму, щобъ онъ не приѣздивъ! Нехай онъ собѣ убираѣть ся къ чорту! — гнѣвно радила дочка.

— Я не можу сёго написать! — одповѣвъ журливо п. Хотько, спершись на руку. — Якже я можу се зробить, коли я недавно писавъ ѳму самъ, запрошувавъ? Онъ теперь пише, що уже розщитавъ ся тамъ, де перше служивъ, и выѣзжаѣ сюды. Може буть, що уже й выѣхавъ! Я не можу теперь одказать ѳму!...

— Ну, такъ се просто безобразіѣ! Се добровольне закабалене! Вамъ такъ скажуть и тѣтка и всѣ! Продати маминъ маѣтокъ въ Черниговщинѣ, мѣнджувати маѣтками для того, щобъ купить тутъ Новогрудокъ и оддати ѳго въ руки нѣмцямъ, всякому драпту! — Евгенія вся ажь кипѣла.

— Купуючи Новогрудокъ, котрый въ троѣ больше стоить нѣжь стояла та мамина черниговска часть, я думавъ о тобѣ! — горко вкинувъ батько.

— Ахъ, дайте покой! — саркастично одповѣла дочка: — надзвычайно мой интересъ у васъ въ думцѣ!... Коли-бъ такъ, то зовсѣмъ бы инакше було!... Та я и не маю претенсіѣ на Новогрудокъ! Що-жь, онъ вашъ, одразу на ваше власне имя й купленый, звычайно можете нимъ и розпоряжатись, якъ хочете! Менѣ нема дѣла до вашого розпоряженя! Але злость бере, дивитись хочбы й зъ боку на те, якъ... якъ... (Евгенія въ розпалѣ не знаходила слова), все обсѣдаѣ, все забере въ руки — ото нѣмецке кодло!

Зъ покоѣвъ почувъ ся голосъ Емиліѣ, що зближала ся такожь до веранды, оддаючи якійсь наказы слугамъ.

Евгенія, якъ громова хмара, гнѣвно рушила зъ веранды и пошла зновъ у садокъ, щобъ не зъустрѣватись теперь зъ тою... „рудою чортовкою“, котра, бачивши ѳи лютость, тымъ больше могла стѣшитись своѣю перемогою. Панъ Хотько зоставъ ся и меланхолично розгорнувъ кіевску газету, щобъ сховать на своѣму лици слѣдъ прикрои розмовы зъ дочкою, сховать передъ тіѣюжь... Емиліѣю, — котра незабаромъ и зъявилась на верандѣ. Мимо пана Хотька мелькнуло найсвѣжѣйше масло и солодка сметанка, котру она несла власными руками.

Далеко, ажь въ конци садка, по липовой дорозѣ ходила Евгенія сама зъ своѣю думкою. Першій, найгорячійшій напоръ гнѣву пройшовъ, теперь лежала на серцю туга, ходили тяжкй, сумнй думки. Той прикрый настрой одбивавъ ся и въ постати дѣвчины и на ѳи опущеному обличю зъ сумно зсунутыми бровками. Евгенія все ходила, ходила... Прохолода липовои дороги не тѣшила ѳи, ѣй хотѣлось лишь буть тутъ самой, далеко одъ „ихъ“, одъ всѣхъ...

Думка ѳи перейшла вконци на саму себе: — Яка я бѣдна! — думала Евгенія, — нѣкого у мене нема, хто-бъ могъ порадити менѣ, кому-бъ я бодай могла сказати про яке своѣ лихо, чи журбу!... Нѣкого, нѣкого!... Дѣвчина журливо кивала головою, въ очахъ ѣй крутили ся слёзы. Передъ всѣма, хто ѣ окружаѣ тутъ и въ Кіевѣ, она повинна ще таити свои жалѣ, навѣть удавати, що ихъ зовсѣмъ не маѣ...

— И она буде ихъ таити, свои жалѣ, та буде сама въ собѣ шукати порады. — О, пострѣвай-но ты, пакостна нѣмко, я тобѣ не дамъ ся, я не дозволю тобѣ зъ твоѣю роднею посѣсти все! Либонь таки я на батковске добро, придбане зъ помочю маминого, больше право маю, нѣжь ты! Я напишу тѣтцѣ, я сама буду боротись, а таки твоѣ кодло зъ одси выкурю! — Евгенія оглядалась наоколо, якъ господиня при повной владѣ. — Стрѣвай, стрѣвай!...

— Панночко, поданый чай, просять до стола! — доложивъ ѣй слуга Іванъ здалека.

— Добре! — стремливо одказала Евгенія и дойшовши таки до краю липовои дороги повернула назадъ до хаты. — Що-жь, и поду, чортъ тебе бери! Знай, що я зъ презирствомъ дивлюсь на тебе! — посылала Евгенія реплики нѣмцѣ въ своѣй хатѣ. — Та и тато нехай знаѣ, що я не дитина, що я умѣю обладувать собою! Я на пустому не буду показувать „норововъ“, я ѳму покажу свою значнѣйшу зважливость! Побачить онъ, и може колись буде дяковать менѣ!...

Твердою ходою наближалась Евгенія до веранды, твердо взяла чашку чаю, котру ѣй передала за столомъ Емилія, и дзвонко мѣшаючи ложкою чай, мовчки, зважливо дивилась передъ себе. Татко, глянувши на неѣ и бачивши, що она у всякомъ разѣ, якъ ѳму здалось, одойшла и не починаѣ нѣякои „прикрои“ розмовы, задумливо передавъ ѣй цѣкаву кіевску новину, вычитану въ газетѣ. Евгенія спытала про якусь подробицю въ той новинѣ, далѣ присунула до себе газету и сама перечитала цѣкаве мѣсце, потомъ зновъ взялась до чаю й зновъ нѣчого прикрого не каже, ніе мовчки. Панъ Хотько зотхнувъ зъ полегкостю.

— Попробуйте свѣжого вареня! — озвалась нѣмка: — дуже добре выйшло! И присунула Евгеніи вазочку зъ тыми свѣжо насмажеными вишнями. Евгенія демонстраційно набрала собѣ навѣть больше нѣжь звычайно и мовчки ѣла; обличе було спокойне, лишь коло устъ замѣчавъ ся легкій слѣдъ недавнои досады.

— Чи не хочешь ты проѣхатись? — запытавъ ѣ батько: — сказала-бъ собѣ запрягти конѣ.

— Куды проѣхатись? — перепытала Евгенія такимъ тономъ, якбы ѣй нѣкуды було тутъ проѣхатись.

— Куды хочешь!

— Мегсі... — Ты мене проѣздкою не загодишь! — ду-

мала Евгенія. Однакъ тѣ запобѣганя не були для неи прикрѣ; по устахъ пройшло щось подобне до смѣху. — Менѣ не хочеть ся сегодня нѣкуды ѣхати! — одповѣла далѣ, — я пôду на проходку, далеко! И встала зъ за стала. Пройшовши въ покоѣ, Евгенія незабаромъ вернула ся зъ червоною книжкою въ рукахъ та зъ парасоликомъ и подалась садкомъ на проходку. Слуга дôгнавъ єѣ и подавъ шовкову хустку, котру пôслали черезъ него на всякъ случай, чуючи, що панночка выбираєть ся далеко — проти вечера.

Евгенія спустилась изъ садка въ ярокъ, потôмъ пройшла въ березнякъ, що бувъ по тôмъ боцѣ ярка. Давно она не була въ тôмъ гайку, хоть, здаєть ся, ôнъ и близько такъ! Отъ, якось и не трафлялось! А славный гаёкъ! Березы наче одна въ одну, высокѣ та кучерявѣ такѣ, инша такъ мальовничо схилила ся стовбуромъ, мовь навмысне дôбрала постати для красы. Сонце такъ весело грає по бѣлôй корѣ, мѣнить ся ясными цятами по травѣ крôзь березовѣ кучерѣ. Де-бъ тутъ выбрать краще мѣсце посидѣть, почитать? Онъ тамъ на горбку пôдъ тыми двома великими березами, що ростуть у купѣ, такъ низько спустивши тѣ, мовбы журливѣ вѣтки. Евгенія сѣла, розгорнула книжку; для чого она взяла Шевченка, въ котрому майже все прочитано. Дарма! Тѣ смутнѣ слёзы-слова подобають до єи невеселого настрою. Розгорнувъ ся „чернець“, видно, що любиме мѣсце господаря книжки с а м о розгортаєть ся! А що то ôнъ, той господарь кобзаря, такъ и не приходивъ зъ флейтою? Чи не хоче, чи не зважаєть ся? Звычайно, не зважаєть ся — чого-бъ єму не хотѣть! Евгенія чуть-чуть усмѣхнулась. Славный хлопець, справдѣ таки славный! Тая щирôсть якось надить до себе! И гарный, вже нема що казать!... Подôбный трохи навѣть до того малюночка, неаполитаньского хлопця, що бувъ въ илюстраціи, тôлько сей въ своимъ родѣ! Украинець, бачите... — Не хотѣла бы я, — мѣркує далѣ Евгенія, — щобъ ôнъ подумавъ, що тѣшусь Украинщиною зъ малпованя передъ нимъ! Зовсѣмъ нѣ! Се такъ натурально: любить все своє рôдне! Звычайно, коли людина ôдôрвана ôдъ него, то забуває, нѣбы навѣть цураєть ся, а коли натрафляє на єго зновъ, уже прийшовши до свѣдомости, то зновъ почуває всю єго близкôсть! Ну, треба-жь прочитать Назара Стодолю, давно збиралась!... Евгенія взялась до читаня. Тиша надзвычайна, десь и пташки помовкли, лишь докучный комарь забренить...

По першôй дѣи, Евгенія спинилась, перегортає недбало листки. — Думала, що цѣкавѣйше! Нѣчого такого ôдмѣнно гарного нема! Вѣршѣ — красшѣ, отѣ думы, тѣ слёзы-слова!... Ну, однакъ треба прочитать далѣ, що тамъ у другôй дѣи...

Евгенія дочитувала другу дѣю, коли до неи донеслась пѣсня, — видно спѣвала проста селянка десь тутъ близько за березнякомъ. — Славна пѣсня! — Евгенія послухала и зновъ нахилилась надъ книжкою, докôнчила дѣю и закрыла книжку. — Не можна бôльше читать за тыми комарями! Пôйти ще походить! — Евгенія пройшла березнякомъ и спустилась далѣ на луку, на котрôй двѣ жѣнки громадили сѣно, поспѣвуючи. Панночка хотѣла зъ ними повитатись, та якось не зважилась... Певно се чиншовички: Евгенія згадала розмову тата зъ гуменнымъ про якусь луку за березнякомъ, що чиншовики покосили тамъ сѣно безъ права и що треба не дозволить имъ забирать, коли сѣно буде вже въ копахъ. — Бѣднѣ чиншовики, якъ же такъ? Они косили, теперь громадять, а у нихъ потôмъ ôдберуть! Се зовсѣмъ не гараздъ!... А одначе на вô-що-жь они косили? Тато-жь каже, що не хоче имъ бôльше ôддавать грунтôвъ, хоче, щобъ они собѣ покинули ихъ! Що-жь, нехай шукають иншого мѣсця!

Панночка пройшла лукою по надъ берегомъ рѣчки ажь до чагарнику бôльшого лѣса, Зарудщины, такожь свого урочища, та поступившись далѣ въ лѣсъ, въ гущавину єго, хутко вернулась назадъ: якось моторошно тамъ самôй, ще проти вечера... Вернулась на ту саму чиншову луку: сѣно такъ славно пахне, чиншовички спѣвають, рѣчкою плыве човенъ, якійсь рыбалка ѣде зъ сѣтками; плескає стиха весело, човенъ мовь самъ плыве за водою, лишь хвиляста борозонька вєть ся за нимъ по гладесенькôй водѣ. — Славно-бъ теперь проѣхатись човномъ! Чи не спинить рыбалку? Та нѣ!... Якійсь човникъ неневный, та й якось... Евгенія дивила ся у слѣдъ поважному рыбалцѣ, коли почула зновъ плесканє весла и гомôнъ грубого голосу, що гулко йшовъ по водѣ; промѣжь осокою виднѣє ясный бриль и ще якась темна постать; блиснула рушниця крôзь зелень.

— Держѣть бо до того берегу! — гукавъ Макаревичь: — чого вы все рѣжетесь пôдъ сей? Тамъ краще!

— Та все одно! — ôдказувавъ Пôдгôрный.

Такъ, се бувъ ôнъ, Петрусь! Евгенія заразъ пôзнала єго. — Якъ ôнъ тутъ опинивъ ся!... То-жь то здивуєть ся, якъ побачить єѣ!... Евгенія напередъ усмѣхаєть ся тому єго чудованю, повернувшись всѣмъ станомъ туды, въ ихъ бôкъ. Такъ! Отъ Петрусь глянувъ перше кудысь далѣ поза нею на Новогрудокъ, потôмъ коли човенъ выпливъ зовсѣмъ на чисте, єи постать спинила єго увагу и, весло стало въ єго рукахъ... Евгенія постерѣгає, якъ забило ся єго серце. Спѣшно, радôсно скидає ôнъ бриль, витаючи єѣ счудоваными очима.

— Зъ ôдки вы? — гукає єму Евгенія.

Петрусь ôдповѣвъ, човенъ самъ подаєть ся близше до берега.

— Провезѣте мене на човнѣ! — гукнула зновъ Евгенія. Петрусь втѣшно заметушивъ ся. — Зъ великою охотою! — ôдповѣдає: — тôлько... якъ же вы?... Тутъ не дуже то добре вамъ буде... човенъ маленькій!...

— Нѣчого, нѣчого... якъ небудь, все одно!...

— Привертайте до берега, я вылѣзу! — мовить Макаревичь суворо: — менѣ тутъ и близше буде: я пôйду напростець до вашихъ, занесу качки Людмили Игнатовнѣ! А вы собѣ якъ знаєте!

Петрусь приставъ на тее такъ охочо... Човенъ швидко врѣзуєть ся въ берегъ, Макаревичь важко вылѣзає зъ тыми привязаными до пояса „чирятами“ и не ôддавши нѣ найменшого ôдклону молодôй господини Новогрудка, пôшовъ собѣ єи грунтомъ по за березнякомъ.

Ручка Евгенієѣ въ руцѣ Петрусевôй. Панночка хитаючись, усмѣхаючись, сходить за помôчю свого „гондолєра“ въ човенъ; якъ складнесенько сѣла она на тôй маленькôй лавочцѣ, якъ мило поставила нôжки на постелену въ човнѣ осоку, — якъ втѣшно понѣсъ єѣ човникъ рѣчкою. Все кругомъ немовь повеселѣло: и перекинутѣ въ водѣ зеленѣ березы, и сине небо тамъ и ласкава хвиля наоколо човна.

— Якимъ побытомъ вы зустрѣли ся тамъ? Якъ я радъ сёму! — мовить Петрусь и очи єго свѣдчать, що каже щиру правду.

— Отъ такъ! — ôдповѣдає Евгенія: — видно судилось! Татко навѣть посылавъ мене проѣхатись до мѣста, але менѣ щось не схотѣлось: знала, що Анатолій

Львовичь поѣхавъ на зъѣздъ, я думала, що и васъ взявъ, ну, а бо́льше куды тамъ менѣ! Отъ и по́шла собѣ на проходку... Такъ!... Судилось! Судилось проѣхатись човномъ! Се дуже приѣмно! Дайте-но весло, я попробую править!

— Куды тамъ, не зможете!... Однакъ Петрусь о́ддає весло Евгенiи, дивить ся, якъ она править и першiй разъ замѣчає, яки́й у неи нѣжни́й ручки. Човенъ тымчасомъ по́дъ орудою тыхъ гарныхъ та невмѣлыхъ ручокъ о́дклоняєть ся на бо́къ, пустує. — Нѣ, не умѣю! — признає ся гондолєрка, о́ддає весло назадъ зручнѣйшому керманичеви и складає ручки на колѣнахъ, придержуючи зновъ книжку.

— Вы зъ кобзаремъ! — зауважавъ утѣшно Петрусь.

— Брала читать у гайку! — недбало о́дповѣдає Евгенiя, — однакъ та увага ѣй дуже приѣмна, — нехай о́нъ знає, що не для показу займаю ся кобзаремъ, а отъ читала єго й тогдѣ, коли зовсѣмъ не думала зустрѣтись!... И нарядъ украиньскiй ношу отъ собѣ дома, не думавши показуватись у єму передъ кимъ небудь!... Евгенiя якъ „найпростѣйше“, безъ жадного хизуваня по́дсуває рукавъ до ло́ктя и тихо борознить воду бѣлою рукою, задумано опустивши головку.

Човникъ проплывъ далеко, вертає ся назадъ.

— Годѣ, спасибо́! — мовить Евгенiя: — можна ще походить трохи по берегу, онъ тамъ у гайку!

Човенъ зо́стаєть ся въ маленько́й затоцѣ, а керманичь, вывѣвши Евгенiю зъ човна, помагає ѣй выбратись на узго́рєчко, все ведучи єѣ за ту саму ручку.

— Чомъ вы такъ и не приходили зъ флєйтою? — пытає згодомъ, гуляючи промѣжь березами Евгенiя.

— Та такъ, не мавъ часу!...

— На що говорить неправду! — доразливо и смутно говорить дѣвчина.

По́дго́рный збентеживъ ся и ховаючи своє заклопотане промовивъ зъ усмѣхомъ:

— Отъ приѣзжайте-но до насъ, якъ Анатолiй Львовичь вернеть ся, я уже тогдѣ покажу вамъ сво́й музичный хистъ! Ха, ха!...

— Добре! — поважно й тихо о́дповѣдає Евгенiя, думаючи о то́мъ, що о́нъ має рацiю, не приходячи въ Новогрудску оселю: отже й теперь она не зважуєть ся запрошувать єго туды!... И се выходить такъ понятно й натурально!... Чого туды запрошувать?...

Го́рка дума о тыхъ Новогрудскихъ обставинахъ о́дбиваєть ся на лици Евгенiѣ, коли По́дго́рный запрошує о́дпочити; журливо сидить панночка на узго́рю.

— Чого вы сёгодня така?... — пытає Петрусь, пильнуючи єѣ.

— Яка?... — тихо пытає она.

— Та не така, якъ завсе!... Мовбы вы чимъ зажуренѣ!...

— А вы думали, що я все то́лько смѣюсь та веселюсь!... Вы думаєте, що я спочиваю на рожахъ?...

По́дго́рный, помовчавши, твердо о́дповѣвъ: — Щожь, я дѣйстно думавъ, що вамъ живе ся зовсѣмъ весело! Якiй же у васъ може буть смутокъ!...

— Дармо вы такъ думаєте!... — о́дповѣла все зъ тымъ-же го́ркимъ усмѣхомъ Евгенiя: — моє житє зовсѣмъ уже не таке рожеве, якъ вамъ здаєть ся!... Часомъ оно буває такимъ, що я готова кинуть и бѣгти о́дъ єго!

— Куды?...

— Та куды очи!...

Обоє мовчали.

— Може буть! — почала зновъ Евгенiя, — що моє житє здасть ся менѣ теперь ще тяжшимъ! И по части вы будете сёму причиною!

— Я?... — стурбовано спытавъ По́дго́рный.

— Такъ, вы!... Бо вы кинули нове свѣтло въ мою думку, въ мою душу — и всѣ темнi стороны мого житя стали выразнѣйшi передъ моими очима. Те, що перше невыявно гнѣтило мене, теперь гнѣтить, мучить мене бо́льше! Вся зъужито́сть моєи атмосферы стала для мене зовсѣмъ видною и душить мене тутъ, душити-ме й тамъ, якъ вернемось зъ-о́дси! Менѣ мрѣєть ся теперь инше около, просторе и ясне! Замѣсць того „свѣта“ зъ єго неправдою и огидою я бачу теперь справжнє свѣтло: свѣтло правды и любови дѣйстноi!

— Такъ чого-жь?... Що-жь сумного въ то́мъ, що вамъ инакше стало показуватись ваше житє, що вамъ о́дкрыло ся й инше около передъ очима, иншi пути? Вы можете змѣнить своє житє!...

— Змѣнить — у якому розумѣню? Перемѣнить ско́лько небудь те, що мене окружає, — неможливо: се болото, въ котрому можно або й собѣ загрязнуть, або то́лько кинуть цѣлкомъ. А поспѣю я вырынуть зъ єго, поспѣю я йти иншимъ шляхомъ? У мене нема такои силы!

— Може бути то́лько — волѣ!...

— Нѣ, власне силы, спромоги! Зъ чимъ бы я поткнула ся въ инше около, кинувши своє болото? У мене нема нѣ знатя, нѣ здатности! Я нѣчого не знаю, нѣчого не умѣю!... Я нѣ на що не здатна!...

— На що-жь такъ говорить! Вы пройшли деяку значну науку! Вы мали бы зъ чимъ вступити й въ справжнiй „свѣтъ“!

— Ахъ, дайте поко́й! „Пройшла науку“! Яка то наука, що́ она менѣ дала? Право — буть самозванкою „освѣченою“, бачите! Тои освѣты выстарчає то́лько для того окола, въ котро́мъ я живу теперь! — А де-жь бо́льша наука? Де умѣнє взяти ся до якого дѣла? Я нѣчого не знаю, нѣчого не тямлю!...

Евгенiя опустила голову па руку въ знесилѣ й журбѣ. Жаль малювавъ ся у всѣй єи постати; другою рукою она слабо впирала ся въ землю. По́дго́рному такъ хотѣлось взять єѣ за ту нѣжну руку и сказать о́дъ серця слово розваги й по́ддержки. О́нъ ледви здержавъ себе о́дъ раптового порыву.

— Не журѣтесь, Евгенiя Сергѣевна! — вымовивъ о́нъ все-жь доволѣ тепло: — найголовнѣйша рѣчь се ваша зва́га! Абы то́лько вашь поглядъ на теперѣшне ваше житє и на можливе будуче — бувъ твердый! Се найголовнѣйше! Не вже вы дѣйстно зъ прикростю дивитесь на своє теперѣшне, якъ менѣ здавалось, рожеве житє? Не вже вы готовi були-бъ порвать зъ нимъ? Мова хлопцева лунала вко́нци такъ твердо, майже суворо; чи она надыхнула на панночку бо́льшу звагу, чи злякала власне тою рѣшучою нотою? — Евгенiя раптово встала, промовивши:

Я буду боротись, буду боротись! Я не хочу спать ходячою, я не стану гнилою колодою! Я буду боротись! — проказала зновъ, идучи. По́дго́рный мовчки ишовъ за нею, трохи збитый тою змѣною въ тонѣ й поведеню.

— Бувайте здоровi! — мовила єму Евгенiя, раптово повертаючи до него лице и твердо простягаючи руку: — я сердечне, дуже, дуже дякую вамъ за все,

за все! Вѣрте, що вашѝ слова и ваша участь не пропадуть марно! Спасибѡ! Она мѡцно стиснула Пѡдгѡрному руку, якбы въ зворушеню. Ѡнъ же бувъ зворушеный ще бѡльше, не мѡгъ сказать ѣй нѣ слова, лишь затримавъ на хвилину ѥи ручку въ своѣй руцѣ.

Они стояли коло човна.

— Вамъ буде пѡзно, темно ѣхати човномъ, уже и такъ стемнѣло: не провадьте мене, тутъ уже недалеко! — мовила Евгенія. — Впрочѡмъ поможѣте менѣ перебрать ся черезъ ярокъ!

Пѡдгѡрный подавъ руку. Евгенія сперлась на неѣ, твердо и щиро положивши свою ѡдкриту руку. Она почувала важке, турботне дыханѥ Петруся и турботне тѣпанѥ ѥго серця, разѡвъ два повертала на ходѣ свою головку прямо до ѥго обличя, зъ довгимъ поважнымъ поглядомъ, зъ тонкимъ выразомъ, и зновъ твердо дивила ла ся впередъ, якбы думаючи про своѥ. Въ однѡмъ мѣсци на крутому спуску, она спѡткнула ся и мѡцно схватилась за руку, на котру она опиралась. Пѡдгѡрный втримавъ ѥѣ, придержавъ ще й другою рукою, приказавши: — Не бѡйтесь, не бѡйтесь!...

Поминувши ярокъ, они дѡйшли до мѣсця, де починалась рѡвна дорога, обсаджена липами; поза нею виднѣвъ и край будынку.

— Спасибѡ, тутъ я уже сама пѡйду! — мовила Евгенія, вызволяючи свою руку. — Дуже дякую! Безъ васъ я тамъ упала-бъ! Ще не навчилась ходить безъ помочи! — додала зъ малымъ усмѣхомъ, зъ якимсь нѣбы не простымъ розумѣнѥмъ.

— До побаченя! — гукнула въ слѣдъ Петрусеви и додала, зновъ поступившись за нимъ: — не забувайте за мене! — Ще разъ стиснула руку Пѡдгѡрному и зникла за деревами твердою ходою.

Петрусь вернувъ ся до свого човника.

(Дальше буде.)

ДО НЕНЬКИ!

Повѣй буйный вѣтре ѡдъ самого моря
Навѣй менѣ пѣсню, щобъ выспѣвать горе:
Нехай моя пѣсня голосно заплаче,
Нехай у могилахъ будить духъ козачій,
Нехай всѣмъ розкаже про тяжку неправду,
Нехай Украинѣ подаѥ пораду,
Що треба чинити, щобъ ворога збутись,
Якъ долю колишню лучше завернути!
Коли-жь Украина на вѣки заснула,
Колишнюю славу и волю забула —
Прощай тодѣ, ненько, нехай не турбують
Сны твого спокою, — а я помандрую
Знайду на чужинѣ Украину иншу,
Тѡльки вже не знайду надъ сію милѣйшу.

В. И. Полтавець.

ЗА РѠДНУ ЗЕМЛЮ!

(ПОВѢСТЬ.)

(Дальше.)

Ѡдъ послѣднои стрѣчи зъ Шерифомъ зайшла зъ Галімою велика перемѣна. Уважаючи долю свою за волю высшу, стала безъ силы и власнои волѣ супроти волѣ ѥго, свого володаря. Не треба-жь було великои быстроты, якою славивъ ся пышноцвѣтъ беґа, щобъ не завважати и подѡбнои перемѣны въ Шерифѣ самѡмъ. Ѡнъ ставъ ѡдъ него осторонемъ ходити, а коли являвъ ся въ кіоску, то задуманый, холодный навѣть для своихъ фаворитокъ. Дарма, що щебѣтлива Фатима цокотѣла бѡльшь, якъ коли, Черкеска надила всею принадою своѥи красы, Сирійка добирала що найкрасшихъ казокъ, а Гречинка грала и спѣвала ѥго наймилѣйшѝ пѣснѣ, — Шерифъ мало вважавъ на теѥ, граючись мовчки чорными кучерями Галімы й не ѡдвертаючи ѡдъ неи свого задумчивого зору.

Жѣнки пѡзнали, що цвѣтъ ихъ перецвивъ для Шерифа и що око ѥго вглядѣло новую веснянку, а тою була Галіма. Бачили се всѣ и догадовали ся всѣ, одначе Шерифъ не высказавъ ся о тѡмъ ще анѣ разу.

— Галімо! — кликнула разъ Гречинка, коли усе товариство було въ кіоску пѡсля пообѣдного звычаю, — заспѣвай намъ яку свою пѣсню, бо Шерифови знудились мои, — заспѣвай, заспѣвай!

Зъ Гречинки промавляла зависть, що дармо попысовалась передъ паномъ своимъ спѣвомъ, грою и гульбою, хочь якъ принадно теѥ все чинила.

— Я? — ѡдозвалась Галіма и почервонѣла зъ збентеженя, — я не умѣю спѣвати!

— Не вже-жь, — пѡдняла хутко Аміна, — ѥсть така Сербинка, щобъ не умѣла спѣвати або танцювати к о л а?

Аміна сказала правду, чимъ ще бѡльшь змѣшалась товаришка и збентежена спустила очи.

— Якъ такъ, — промовивъ ласкаво Шерифъ, — то заспѣвай намъ що, Галімо!

Галіма глянула на Шерифа, наче ѡдмолюючись ѡдъ ѥго приказу.

— Ачейже не ѡдмовишь менѣ сего! — додавъ Шерифъ стиха.

— Га, твоя воля! — ѡдповѣла Галіма зъ покорою и по хвильцѣ надумы почала тихимъ голосомъ пѣсню про Стояна, котру, хоть по сербски, Шерифъ добре розумѣвъ:

Пѡдъ скалою, пѡдъ стрѡмкою
Стоянъ молодый
Зъ ранъ лютыхъ конаѥ,
Свѣтъ, землю прощаѥ,
До орлѡвъ двохъ, соколѡвъ двохъ
Въ останне промавляѥ:

Прощайте мнѣ, браты мои,
Ѥдина рѡдне!
Нѣ вода изъ вашихъ клювѡвъ,
Нѣ легѡтъ зъ пѡдъ вашихъ крылъ,
Не повернуть менѣ силъ.

Орлы мои, браты мои,
Ѥдина рѡдне!
Дармось не трудѣте,
Лучше пѡднесѣте
Пѡдъ хмары небеснѝ мене.

Зъ высочинъ высокихъ
Въ низины глыбокѝ
Пустѣть мене братя у долы,
Душа най розстанесь,
Тѣло най попадесь
На жиръ вамъ, братя соколы!

Коли скѡнчила, пѡдняла очи на Шерифа, наче выжидаючи суду ѡдъ него. Серце въ нѣй забилось ще дужше,

она дрожала на саму гадку, що може пѣсня ѥи не принаде ѥму до вподобы. Наче чаръ якій сплывавъ на неѣ зъ ѥго ѳчей, ѥго погляду; той поглядъ, здало ся ѣй, вяже, приковує єѣ до него и чудомъ якимсь розвѣваѥ и розбиваѥ весь ѥи сумъ, жаль, тугу...

— Яка сумна пѣсня! — промовивъ Шерифъ; — сумна якась и сувора така, якъ и твôй нарôдъ, Галімо. Тобѣ не спѣвати такихъ пѣсень бôльше! Они розжалоблюють душу, троять твоѥ молоде житя. Послухай лишь нашои пѣснѣ, яка весела она, тая сама, о крылахъ орлиныхъ. И Шерифъ почавъ звôнкимъ своимъ голосомъ спѣвати, не звертаючи очей ôдъ Галімы:

На крылахъ орлиныхъ,
Быстрыхъ, неспинныхъ
Прилину идъ тобѣ я
Душе моя!

На крылахъ орлиныхъ,
Быстрыхъ, неспинныхъ
Голубко, пôдôймемось мы
Такъ я якъ ты!

Въ самій небеса,
Де свѣтъ не згаса',
Де вѣчный цвите май,
У рай нашь, у рай!

Всѣ женщины почали живо плескати въ долонѣ, хочь кожду зъ нихъ тёхнуло щось наче заздрôсть, бо се не була пѣсня, а любовна сповѣдь молодого Шерифа молодôй новобранцѣ. Такои пѣснѣ щирои, сердечнои, а надо все прилюднои, жадна зъ нихъ ôдъ Шерифа не чула. Тымъ представлялась имъ и новобранка зовсѣмъ въ иншôмъ свѣтлѣ. Они бажали єѣ потѣшити, погодити, освоити зъ своєю долею, але тои переваги, тои побѣды не бажали они для неи нѣколи.

А новобранка сидѣла, спаленѣла цѣла, якъ рожа зъ опущеными вѣями, наче закрываючи ними той огонь, якій блестѣвъ въ очехъ ѥи, а вырынавъ далеко зъ глубша, глубша. Шерифъ нахиливъ ся и заглянувъ дѣвчинѣ въ вѣчи.

— Га! — кликнувъ радôсно, — не правда-жь, се красша пѣсня, нѣжь твоя! Она справдѣ перетворила тебе зъ голубки въ орла, и я бачу, що ты полинула-бъ у той рай чудесный, тоѥ небо, котрого ôдблескъ виджу въ твоихъ очахъ... Такъ ôдъ серця, скажи, Галімо, не правду я кажу?

— Не знаю, пане мôй! — ôдмовила дѣвчина, закрываючи паленѣюче жаромъ лице.

— Не правда-жь, що Шерифъ стане тобѣ теперь и за батька твого, и брата и неньку, не правда?

— Не знаю, пане, що вчинилось зô мною, сама себе не пôзнаю теперь!

— Що-жь тебе перетворило такъ, Галімо? Що за сила така? — пытавъ Шерифъ, любуючись тымъ любовнымъ збентеженѥмъ дѣвчины.

Галіма глянула на него и въ поглядѣ тôмъ ôдбилась наче въ зеркалѣ вся ѥи душа, все ѥи чутѥ. Шерифъ взявъ ôдъ Черкески кущикъ рожѣ, а звертаючись до Галімы, промовивъ дальше: — Уважай, Галімо, на сѣмъ кущику бачишь тернѥ, бачишь пучокъ и бачишь рожу. Тернѥ значить ôдмову, пучокъ непевнôсть, а рожа — любовь. Єсли-бъ тебе попросивъ Шерифъ, що ѥму дашь изъ сего кущика, чи тернѥ, чи пучокъ, чи рожу?

Маленьку хвильку дрожавъ кущикъ въ рукахъ Галімы. Опôсля зъ поспѣхомъ нервнымъ, наче безъ памяти, ôдôрвавши пучокъ и тернѥ, кинула ними далеко, а рожу саму подала — Шерифови.

Шерифъ пригорнувъ дѣвчину до себе и цѣлуючи горячо, промовивъ до неи:

— То ты любишь мене! Коли такъ, то не розстанемось бôльше зъ собою; твоя минувшôсть най гине въ непамяти якъ сонъ якій! Мы жити-мемо въ щастю, яке зготовивъ пророкъ нашь своимъ вѣрнымъ поклонникамъ, а знаєшь яке оно? И Шерифъ почавъ другу пѣсню, ще веселѣйшу, нѣжь перша, въ котрôй зъ властивою орієнтальнымъ народамъ фантазією малювалось туземне щастѥ вѣрныхъ, — а коли скôнчивъ, спытавъ Галіму:

— Бажаєшь сего щастя, Галімо, и сего раю?

— Якъ твоя воля! — ледво промовила дѣвчина, наче прощаючись далекою думкою зô своєю минувшостю, землею, вѣрою.

— Для мене се лишь робишь! — повѣвъ дальше Шерифъ, — добре! То и я для тебе зроблю все, що лишь въ моѣй силѣ. Того дня, коли ты вѣру нашу приймешь и надягнешь заслону яко правовѣрна дочка Ісляму, — ôдбуде ся и наша нікія, се по нашому вѣнчанѥ, котрымъ ты станешь моєю законною жѣнкою, панею мого двора и старшою мого жѣноцтва.

Наче грôмъ зъ ясного неба вдарили послѣднѣ слова цѣлый Шерифôвъ цвѣтникъ. Вже зъ зачудованѥмъ придивлялись цѣлому залицяню беґа, нечуваному дотеперь, а вже послѣдна обѣцянка мѣшала ихъ, бентежила и злыла до крайности. Ледво успѣли пôднестись изъ своихъ килимôвъ, коли монотонный голосъ Рухдого покликахъ ихъ на молитву.

За ними пôшла и Галіма, весела, щаслива, забувша о цѣлôмъ свѣтѣ пôдъ вплывомъ любови власнои и того блаженного чутя, якимъ єѣ обливала любовь молодого беґа. Зачувши молитву жѣнокъ, звернулась и собѣ до всходу сонця, наче бажаючи помолитись новому, такому доброму богови. Побачивши однакъ зôрку одну, другу, третю..., ôдвернулась живо и покинула молитву, бо тѣ зôрки нагадували ѣй щось давнѣйшого, щось рôднѣйшого, котрыхъ могла призабути, але не могла забути....

(Дальше буде.)

ХОРТИЦЯ.

Стугонить Днѣпро по скеляхъ,
Бѥть ся объ пороги;
Все пытаѥ: „Де-жь вы, дѣти,
Де мои небоги?“

Стугонить Днѣпро зъ порогôвъ,
Лине до Хортицѣ,
Каже: „Байдо, де-жь твôй городъ,
Стягъ и гакôвницѣ?

Де та Сѣча, що якъ море
Силою кипѣла,
Тая воля, що въ роздолѣ
Пекломъ клекотѣла?“

Розвалили ся редуты,
И ровы густою
Ôдъ низôвъ и до вершины
Вкрыли ся травою.

Въ граняхъ Сѣчи спить нерушно
Камянна планина;

Землю, славою покриту
Топче товарина.

На козачôмъ вжитку Нѣмцѣ
Хатъ набудовали;
Грунтъ пошарпали, побили
Й раломъ заорали.

Воля, ретязомъ повита
Въ плавняхъ спочиває;
Слава, крôвью перелита
По свѣту лѣтає....

А Днѣпро бѣжить до моря
Все пыта' Хортицѣ:
„Де-жь та Сѣча, де-жь той Байда,
Стягъ и гакôвницѣ?“

Я. Щоголевъ.

На паньскому обѣдѣ.

(Бувальщина.)

(Присвячую Алекс. Арист. Мерхалеву.)

— Що се грають? Що се у нихъ сегодня?

Такъ спытавъ я свого повсякчасного товариша по польованю, старого Михайла Крутоярченка, проходячи смеркомъ поузъ облитого огнями, паньского, великого будынку зъ великимъ рундукомъ, на котрому грала оркестра музики.

— Та що тамъ у нихъ, нѣчого! — ôдповѣвъ мôй старый, додаючи: — Обѣдали мабуть, а теперь по обѣдѣ выстрибують, щобъ краще улаштовалось.

Треба сказати, що мы цѣлый день полювали пѣшки, и отсе повертались поморенй й голоднй, якъ собаки, мерщѣй поспѣшаючись до села, до Михайловои хаты, де насъ пôджидала добра чарка горѣлки й яѣшня на закуску. Нѣчого казати, що почувши, якъ Михайло згадавъ паньскій обѣдъ, я несамохôть вымовивъ:

— Отъ, якбы намъ ôнъ попавъ ся оттутъ теперь, тай не попоили-бъ мы!?

— Нѣ, до сего я вамъ не товаришь! — озвавсь Михайло, — не хочу паньского обѣду! Оденъ разъ на вѣку довелось у сихже саме горницяхъ ѣсти єго зъ панами, тай бôльшь не хочу. Нехай єму! Ледви, ледви не заплативъ за него два тысячѣ цѣлковитыхъ!

— Отсе таке, якже-жь се? Розкажѣть, будьте ласкавй, оно либонь цѣкаве! — попросивъ я Михайла, додавши: — Якже-жь вы у сего таки пана и обѣдали?

— Хочь не у сего самого, такъ у єго батька. Сей молодый. Ôнъ ще тогдѣ рачки лазивъ. Той вмеръ, щобъ не збрехати, рокôвъ зъ бсѣмъ. Якъ що вамъ такъ зацѣкавилось, то слухайте, а я згодный розказувати, бо швидчѣйшь часъ пройде, поки дôйдемо до дому.

— Вы вже знаєте, що я нѣколи не бувъ паньскимъ, бо зъ козакôвъ, але живъ у сѣмже саме селѣ мѣжь крѣпаками, наймаючи у пана землю и чумакуючи. Господарь бувъ зъ мене не абы якій, замôжненькій и копѣйчина бряскотѣла бôльшь нѣжь теперь; черезъ то доводилось не одного разу ставати у помôчь и панови грôшми, а ихъ єму треба було — багацько! Повсякчасъ у сихъ горницяхъ, якъ не обѣдали, то вечеряли. Тôлько й чутно, що музики тнуть. Повинно паньске дѣло, коли не обѣдати, то танцювати, або полювати, за тымъ, що роботы нѣякои. Не стане у кишени, то панъ до мене: пожичь грошей, а я й ôддамъ! За те ôнъ вельми складавъ менѣ повсякчасъ велику дяку. Якось приспичило,— якъ ôнъ самъ казавъ, — хочь зарѣжь ся! Двѣ тысячѣ карбованцѣвъ хочь зъ пальця высси. Грошвы, бачите, нѣякъ и мало. На дорозѣ не знайдешь. Десь треба взяти. Прикликавъ, просить, а у мене тôлькы й усего, що пôвтора тысяча, але метнувсь сюды-туды, добувъ ще остатнихъ пятьсотъ рублѣвъ и приношу. Зрадѣвъ мôй панъ невымовно, навѣть менѣ мужикови кивнувъ нôжкою, а далѣ й каже:

— Ну, Михайло, спасибô! Чимало ты мене выратувавъ зъ халепы, не знаю, якъ и дякувати, а сего разу нѣколи не забуду. Отъ тобѣ моє паньске слово, щобъ ты не попросивъ, все зроблю.

Послухавъ сю обѣтницю и заманулось менѣ ôдôдрати штуку. Почухавсь, тай кажу:

— Такъ, та не такъ! Обѣцяѣтесь, а якъ попрошу заразъ, то й не зробите.

— Я не зроблю? Сказавъ, зроблю, то зроблю! Кажи смѣливо, та тогдѣ й побачишь.

— Добре, кажу, отъ що пане менѣ забажалось: пообѣдати тутъ у васъ зъ панами и зъ вами. Вельми цѣкаво, якъ оно паны обѣдають!

Выслухавъ панъ, тай нумо реготати ся.

— Не дурнички, каже, тобѣ й забажалось, але добре. Тôльки отъ що, ты приберись собѣ, якъ слѣдъ, а особливо чоботы вымасти хочь смальцемъ, або чимъ иншимъ, щобъ дѣгтемъ не пахтѣли, бо бачь нашй панѣ сего духу не терплють.

— Се вже, кажу, не бôйтесь, я не то що смальцемъ, але й свѣжого коровячого масличка не пожалкую й такъ наквацюю, що не будете ремствовати!

Думка така, що й все, але ôнъ ще додавъ:

— Теперь сама головна умова: ты повиненъ будешь дивити ся на панôвъ, якъ они робити-муть, те й ты роби, а свого мужичого нѣчого. Помылишь ся въ чôмъ, або сплетешь незугарне що небудь, пропадуть твои двѣ тысячѣ рублѣвъ. Згоджуєшь ся на се?

Подумавъ, подумавъ я собѣ, тай кажу:

— Згоджуюсь. Що вы собѣ покладаєте? Якъ мужикъ, такъ не тямлю нѣчого? Се ще на двоє! Я може зъумѣю пообѣдати ще краще паньства вашого, а вдруге, що таки поганого зможу зробити? Менѣ-бъ тôлько пообѣдати, тай сѣлькись. А про те, щобъ васъ впевнити, нехай и грошѣ йдуть у залогъ. Нехай буде по вашому, не боюсь нѣчого!

— Добре, — каже на се ôнъ, — йди собѣ здоровъ та лагодь ся, незабаромъ й покличу.

— Отсе дѣло, такъ бы й ôдъ разу! — ôдказавъ, тай пôшовъ.

Другого дня нарочито поѣхавъ у городъ. Купивъ новый, гарный, синій жупанъ, червону хустку до носа, якъ треба буде, добрй чоботы й заразъ же вымазавъ ихъ, якъ обѣцявъ, свѣжимъ коровячимъ масломъ. Набравъ синого гарного на новй шаравары и ôддавъ жѣнцѣ задля сего случаю мерщѣй пошити. Якъ бачите зовсѣмъ злагодивъ ся добре и швидко, по козацкому. Минає тыждень, не зве панъ. Почавъ я вже трохи жалкувати, що дарма мабуть потративъ ся, коли у недѣлю у ранцѣ присылає за мною. Той, що прийшовъ, и каже:

— Тамъ панôвъ, панôвъ поназѣздилось ще вчора зъ вечера тьма тьмуща, и навѣть зъ города отсе музика незабаромъ прибуде.

— Добре. А обѣдъ готовый? — пытаю ся.

— Е, каже, ты не поспѣшайсь, а такъ, якъ со-

нечко зверне на добрый полудень, тогдѣ они обѣдатимуть.

— Добре. Такъ то й такъ! — Оно ще й краще, — думаю собѣ: — посампередъ пообѣдаю дома, а замѣсць полудня вже и на паньскій.

Такъ и зробивъ. По обѣдѣ пôдголивъ ся, пôдстригъ ся трохи, одягъ ся, якъ слѣдъ, и потягъ. Прийшовъ и прямо поперъ ся у горницю. А тамъ вже, лихо важке, стриботня така, що на. Такъ и метушать ся передъ очима. Ставъ я собѣ бѣля дверей тихенько и дивлюсь. Глянувъ передъ себе, тай злякавъ ся: напроти геть бѣля стѣнки стоить другій Михайло Крутоярченко, капля у каплю, якъ я, ще й передражнюють ся. Коли роздививъ ся, и зъ одного боку Михайло и зъ другого Михайло; обернувсь и зъ заду ôнъ, навѣть глянувъ у ноги и тамъ я до горы ногами стою. Куды не подивись, то усюды ты и є. Якъ бы у ночи, та несвѣдомому, можно-бъ на смерть перелякати ся. Бачь, куды паньскій грошѣ йдуть, на яке дѣло, ось они де! Се не дурничка, не то що у насъ хату вымазати, мѣркую собѣ. По сѣмъ музика переграла, паны тамъ своє перестрѣбали и примѣтивши мене, пôдхопили и потягли у другу кôмнату. Садовлять. Я сѣвъ, та якъ пôрнувъ, ажь крикнувъ; самому стало чудно, що злякавсь. Де-жь таки, думавъ, десь далеко опинивъ ся. Не вамъ кажучи, колѣнками ажь лоба дôставъ! Панôвъ тôлько насмѣшивъ. Далѣ дивлюсь вытягає оденъ зъ кишенѣ маленьку скринку, каже „прошу“ и дає менѣ сигарку таку браву, пряменьку и бѣленьку, вже зовсѣмъ готову. Возьми, запали, тай край. Другій и собѣ пôдносить якусь чорну, та товсту. Взявъ я и ту. Третій дає, я й ту бе́ру. Понабиравъ повнй руки. Оденъ засвѣчує сѣрникъ и пôдносить менѣ. Попереду поховавъ гарненько у кишеню все, що назбиравъ, а ту товсту, та чорну намѣрявсь закурити. Давай єѣ запалювати. Смокчу, смокчу — не бере. Я єѣ однымъ кôнцемъ, далѣ другимъ, не йде дѣло. Не тягне духу. Подумавъ, чи не насмѣхають ся часомъ. Може се не задля того, щобъ єго курити. Може, гадаю, не зъ тютюну, — коли нѣ, подививсь, якійсь панъ пыхтить зъ такои самои кумедіѣ, якъ и у мене. Вже, кажу, сѣрничкôвъ, мабуть, зъ десятокъ попортили, а толку чортъ має нѣякого. Вже тому бѣдоласѣ надокучило мабуть все запалювати, та менѣ пôдносити. Вже мене ажь пôтъ почавъ пробирати, а дѣла все нема и на каплю. Паны дивлють ся, та знай регочуть ся, якъ не репнуть. Бачу, що не за своє дѣло взявъ ся, а вдруге боляче стало, що на смѣхъ давъ ся, наче справдѣ дурный якій. Повернувсь до якогось панка, що бôльшь надъ усѣхъ реготавъ ся, и кажу:

— Не гнѣвайтесь, ваше благородіє, що вамъ казати-му. На-те отсю цигарку забубону, та за те, що зъ мене попосмѣялись, запалѣть, якъ то знаєте, а тогдѣ дасте менѣ, то и я покурю.

Ôнъ анѣ слова. Взавъ зô стола якійсь манюсенькій ножичокъ, ôдрѣзавъ нимъ зъ тончого краю шматочокъ и ôддає менѣ.

— На, каже, теперь закурюй!

Потягнувъ разъ, а оно вже и є. Пыхтить. Розкоштувавъ — нѣчого собѣ, пахуча!

— А що, пытають, якъ до смаку?

— Та вже до смаку, чи не до смаку, а мѣжь панами, то все буде добре. Мовчи, якъ то кажуть, та дышь.

На сю рѣчь дехто засмѣявсь, а дехто й похнюпивсь. А менѣ все дарма. Я знай пыхтю, та обѣду дожидаю. Перегодомъ зиркъ у другу кôмнату, а тамъ вже й стôлъ налагодили. Отъ, думаю собѣ, отсе добре, видно скоро й посѣдаємо. Запримѣтили, що я дивлюсь туды. Заразъ оденъ бере за руку, другій пôдъ руку, а третій ще и у спину поштовхує.

— Пожалуйте, кажуть, може выпити хочете?

— А чомже, кажу, не хотѣти-му, якъ добрй люде пôднесуть, то й выпю; на те и у гостяхъ, ôдъ хлѣба-соли грѣхъ ôдказувати ся.

Пôдвели до столу, а тамъ тôлько самй фляшки та чарки. Налили добру чарку оковитки. Пôдносять. Я выпивъ. Чогось солоненького дали закусити. Зъѣвъ я. Якійсь зъ панôвъ и каже:

— Та нѣ, не сего, та отсего єму! Та ôнъ и дома пивъ, а нехай отсего покоштує!

По сѣмъ наливъ якогось чорного.

— А ну, ну, думаю собѣ, давай, давай, покоштуємо и паньского.

Думка, що оно солодке, якъ, повинно, паны все солодке пють, а оно гôрше горѣлки. Якъ ковтнувъ, такъ ажь слёзы закопотѣли, духъ сперло и у глотци запекло. Тай штука! Не встигъ пôсля сеи закусити, а вже и третя вродилась ще иншои. Я и ту проковтнувъ. Дивлюсь ще и четвертый наливає.

— Се, думаю собѣ, якъ всѣ почнуть наливати, а я ôдъ усѣхъ буду выпивати, то до обѣда тутъ десь ще и захроплю. Пропаде обѣдъ не за спасибô. Не буду вже пити. — Нѣ, спасибô, кажу, я вже угостивъ ся. Нехай сю, якъ обѣдати-мемо, то выпю.

Такъ куды тобѣ и не кажи нѣчого. Якъ почали припрошувати, то такъ же щиро, що здаєть ся каменюкою бувъ бы, то и тогдѣ выпивъ бы. Ажь до рота пôдносять та просять. Нѣчого робити, пôшла и та. Хто єго зна', до чого оно-бъ дôйшло далѣ, якбы не прийшовъ мôй панъ, та не покликавъ садовить ся до столу. Розсыпались паны ôдъ мене всѣ и кожный до якои небудь панѣ. Пôдôйде до неи, уклонить ся, зверне руку бубликомъ, потôмъ такъ трохи бокомъ нагнеть ся, а она всуне єму у дѣрку свою руку, поважно такъ встане, потôмъ пôйдуть до столу и рядочкомъ посѣдають. Я стою, та тôльки примѣчаю.

— Не вже-жь, отсе, думаю, и менѣ доведеть ся оттаку кумедію строити? Адже-жь панъ казавъ дивити ся и робити, якъ и иншй дѣяти-муть. Що-жь ты казатимешь, коли у нихъ такій звычай. Взявъ ся, мовлявъ за гужь — не кажи, що не дужь.

Стою собѣ, мѣркуючи, коли зиркъ на бôкъ, — сидить одна бѣдолашна, згорнула рученята и дивить ся на мене. Нѣхто єѣ сердегу и не бере. Отсе мабуть, гадаю, буде моя. Що буде, те буде, пôду. Згорнувъ попереду руку задля прикладу, бачь, щобъ не помылити ся; нѣчого собѣ, наче, якъ слѣдъ выйшло колесомъ. Пôдôйшовъ до панѣ, зновъ скрутивъ руку, ще и пригнувъ ся, ажь самому любо стало. А она, замѣсць щобъ звычайно, якъ и иншй, якъ прысне, якъ скочить, якъ побѣжить ôдъ мене! Оттаке, думаю собѣ, мабуть щось зробивъ, не такъ. Дивлюсь, на зустрѣчь ѣй бѣжить мôй панъ. Спинивъ ся и пытає:

— Що се зъ вами дѣє ся?

Она и почала єму щось розказувати, ажь хлипає ôдъ реготу, та розказує. Ôнъ собѣ якъ зарегоче ся, та до мене и каже:

— Що Михайло, недовго побувъ мѣжь панами, а набравъ ся паньского лоску.

— Выбачайте, кажу, пане. Я тôльки дивуюсь, чого

ся панѣ смѣеть ся, а найбôльшь чого она злякалась, а я хотѣвъ, якъ краще и робивъ такъ, якъ и всѣ.

— Нѣчого, нѣчого, каже панъ, ходи зô мною, ты будешь на сей разъ моєю дамою!

Потôмъ звернувъ руку, — давай, — каже, — сюды твою!

Такъ то й такъ. Встромивъ я свою и идемо. Наближились до столу, а тамъ регôтъ несказаный. Все, думаю, зъ мене, та нѣчого робити. Самъ назвавъ ся, ну и терпи. Посѣдали мы зъ паномъ рядкомъ. Пôднесли намъ на таци юшки и срѣбнѣ ложки. Я набравъ, хвативъ, та такъ губы до ложки и прилипли. Лиха година. Обпѣкъ, але дарма; стерпѣвъ и виду не скрививъ. Сторожнѣйшь тôлько почавъ ѣсти. Зъвѣвъ ложки зъ три, мене й спинили. — Выпити, кажуть, треба.

— Тай у насъ, кажу, такъ поводить ся; якъ що и по вашому не инше, такъ давайте!

Пôднесли, спасибô имъ! Ще зъѣвъ ложку або двѣ, ще присоглашають выпити. Зновъ выпивъ. Якъ почали-жь далѣ, и близше бѣля мене наливають и напроти и тѣ наливають, навѣть зъ бокôвъ ôдкôлясь руки протягають ся, та все наливають. Я все пю. И чого тôлько не пивъ: и горѣлку и не горѣлку, а щось гôрке и кисленьке и солоденьке и зновъ горѣлку. Вже и не хотѣлось бы, та дивлюсь всѣ паны пють, то и менѣ треба вести за ними. Перегодомъ зробилось менѣ такъ весело, невымовно весело. Такій часъ прийшовъ, що саме-бъ спѣвати, а они, бачу, нѣхто до сего ще й не лагодять ся; тôлько базѣкають та смѣють ся. Мабуть, гадаю, починъ буде зъ мене. Але треба попереду спытати ся пана, може ще по ихньому порано. Пригнувъ ся такъ до него, тай кажу стиха:

— А що, пане, може часъ бы и заспѣвати?

— Нѣ, каже, у насъ сего не водить ся! Не можна, у насъ нѣхто не спѣває, обѣдаючи.

— Такъ, то й такъ. Хочь оно й поганѣ вашѣ панськѣ звычаѣ, думаю собѣ, але треба мовчати, якъ ще кажешь, що не водить ся. Яка оно гульня безъ спѣвôвъ. Чортъ зна', тай годѣ. Коли не можна спѣвати, то буду хочь пити. Наливъ самъ собѣ зъ якоись фляшки, що близше бѣля мене стояла, выпивъ.

— Молодець, — хтось сказавъ, — на' ще, тай протягає до мене.

— Давай и сѣй мѣсце найдемо. Зновъ пôшли мене частувати. Якъ обперезавъ ще чоловѣкъ зъ пять тыхъ чарокъ, спѣвати закортѣло такъ, що хочь, то хочь, а заспѣваю, не вздержусь. Я зновъ до пана, тай кажу:

— Ой пане, єй же ти Богу, не стерплю, спѣвати-му!

Товче одно: не можно тай не можно, та ще и додавъ: — двѣ тысячѣ рублѣвъ пропадуть! Памятаєшь умову?

Отсе лихо. За те, що чоловѣка закортѣло заспѣвати, двѣ тысячѣ рублѣвъ пропадуть. Нѣ, нехай єму, не спѣвати-му, мовчати-му. Коли, батька єго, змовчишь, якъ зновъ пий, тай пий и ôдмовить ся не можно, шкода и намагать ся, бо якъ причеплють ся, пий, тай пий, одно слово пий, то хочь — не хочь, а выпєшь. Выпивъ ще скôлькось чарокъ и краю нема и далѣ ще наливають. И я вже чую, що приходить край, не выкрѣплю. Пропадуть грошѣ, тай прошу пана:

— Змилосердѣтесь, нехай грошѣ не пропадають, бо заспѣваю.

Ôнъ зновъ своє:

— Мовчи, а то пропадуть!

Жалко и грошей и спѣвати хочеть ся, ажь, ажь, ажь. Выпивъ ще одну — другу, та тогдѣ и пытаю вже:

— Пане! Такъ кажете пропадуть мои двѣ тысячѣ рублѣвъ, якъ заспѣваю?

— Пропадуть, — каже, — я-жь тобѣ десять разъ казавъ, краще мовчи!

На сю рѣчь розсердивъ ся я, та якъ крикну:

— Нѣ-жь не мовчати-му. Нехай поберуть вашого батька зъ вашими двома тысячами, а я спѣвати-му.... И по сѣмъ якъ заведу: „Гей хто у лѣсѣ озови ся“, ажь луна пôшла по горницяхъ. Якъ почали паны и панѣ лескотѣти у долонѣ, та пôдняли такій регôтъ, що и спѣвати за ними не можно. Бачу, що бôльшь нѣчого, якъ глузують зъ мене, наче я дурнѣйшій тутъ ôдъ усѣхъ, и на те тôлько й здавъ ся. Злôсть мене взяла така, що тôльки честь на собѣ поклавъ. Мовчки ôдъ грѣха утѣкаючи, вставъ зъ за стола, подякувавъ господареви за хлѣбъ, за сôль, а иншимъ и прощай не сказавъ, тай потягъ, спѣваючи, до дому. Якимъ робомъ до дому дôйшовъ, не памятаю, а казала жѣнка, що кумъ Охримъ надыбавъ десь на дорозѣ, тай привѣвъ молодця зъ паньскою головою, бо замѣсць своєи надѣвъ чиюсь паньску шапку, — она и доси у скрини у жѣнки схована лежить. Другого дня вставъ, похмиливъ ся. Жѣнка давай розпытувати, а я все ѣй розказую, а про грошѣ, що пропали и не чичиркъ, мовчу. Такъ и поклавъ, що не мои теперь, бо самъ згодивъ ся у залогъ покласти, ну що-жь ты робити-мешь? Черезъ тыждень несподѣвано прикликавъ панъ и ôддає боргъ, всѣ двѣ тысячѣ, смѣючись.

— Якже се такъ, кажу я, здивувавшись, адже-жь пропали за те, що заспѣвавъ!

— Та нѣ, каже, Богъ зъ тобою, я пошуткувавъ, а ты думавъ, що и справдѣ?

— Добрый, думаю собѣ, ще панъ. Якъ такъ, то спасибô, ôдказавъ я и звычайно взявъ.

— А що зъ нами добре обѣдати? — пытає.

— Добре, то добре, ôдмовляю, тôлько погано, що спѣвати не можно, тай иншихъ забобонôвъ богацько. Якъ знаєте, а оно не по людскому и менѣ не до вподобы.

Гараздъ, що панъ плохій и пошуткувавъ, а якбы на другого, то й справдѣ-бъ и пропали грошѣ, и нѣчого-бъ и робити, бо слово крѣпше всего. Самъ сказавъ, то такъ тому и бути. Разъ довелось, якъ бачите, а другій не хочу и охоты нема анѣ на крыхôтку.

Закôнчивъ свою оповѣдь мôй Михайло, увôходячи у хату и додаючи:

— Отъ краще кете сюды чарку, та горѣлку. Гей стара ке яєшню, — обернувсь ôнъ до жѣнки, — та выпємо й закусимо по простому по нашому, — а по паньскому нехай собѣ пють паны, хай єму Гриць!

Олександеръ Катренко.

ЗЪ ДОБРОЛЮБОВА.

Зновъ на небѣ безкраєму хмары густѣ
Зôръ та мѣсяця свѣтъ захилили,
Знову вѣтеръ завивъ, грюкотить въ небѣ грôмъ,
Твои очи ôдъ ляку стулились.
Не лякайсь! — Грôзный вихоръ швиденько мине,
Вже похмура-смутна нôчь минає,
Подивись: онъ зъ за гôръ та крôзь хмары густѣ
Ясне сонце вырынає...., свитає!

Свѣтъ блескучій впаде хоть крѣзь хмары густѣ
На тѣ очи, що изъ сну помутѣли,
И зворушить тебе той цѣлющій свѣтокъ,
И закличе на добреє дѣло!

М. Уманецъ.

ГАЛЬШКА ОСТРОЖСКА.

Траґедія въ пяти актахъ Омеляна Огоновского.

(Конецъ.)

АКТЪ ПЯТЫЙ.

Замокъ въ Шамотулахъ въ Великопольщи.

Мала кѣмната въ вежи зъ вузонькими ѣкнами и зъ двома дверми: одни ведуть до сѣней, а другѣ въ садъ, куды сходить ся долѣвь ступнями. Крѣмъ ложа, стола й двохъ стѣльцѣвъ нема тутъ иншого знаряду. Ранокъ.

СЦЕНА ПЕРША.

(Гальшка одягнена въ чорну одежу, и зъ чорною серпанкою, вкрываючою бѣльшу часть лиця, сидить и думає.)

Гальшка (сама).

Минулось, пропало и щастє и житє — минулось на вѣки. Люде-недолюдки замучили моє серце, ѣдобрали волю, вкинули въ безодню смерти. Дарма, що серцю хотѣлось любити, — хотѣлось жити; — такѣ мрѣѣ про щастє не для мене. А я садъ садила, я садъ пѣдливала, не приймивъ ся менѣ; кого я кохала, изъ роду го знала, не судила доля менѣ. Звязали по-неволи зъ Горкою, — такъ хотѣвъ король, и пропавъ мѣй таланъ мимо змагань мого стрыя... Чи-жь я въ лузѣ не калина була? чи я въ лузѣ не червона була? — взяли мене, поломали и въ пучечки повязали, — така доля моя!... Охъ чому сльозы не льють ся? чому вже не плачу? — выплакала-мь очи и свѣтонька не бачу. Доки буду въ сѣй вежи мучитись-побиватись? — доки буде мѣй мучитель надо мною знущатись?! Чи ще мало тои кары, що я заперта въ сѣй тюрмѣ, — що вяну-увядаю и смерти дожидаю? Каты-недолюдки! кѣнчѣть уже разъ тіи муки! — добийте свою жертву, нехай найду пѣльгу й спочинокъ въ домовинѣ въ сырѣй земли!

(Входить старый Осипъ и несмѣливо наближує ся до Гальшки.)

СЦЕНА ДРУГА.

Гальшка. Осипъ.

Гальшка.

То вы, Осипе? — гараздъ, що прийшли. Вы одни зъ-помѣжь людей прихильни до мене. Ходѣть близше!

Осипъ.

Паннунця такѣ добрѣ — —

Гальшка.

Все паннунця... Ой, минулись тѣ щасливѣ днѣ, коли вы свою малу паннунцю въ Острозѣ на рукахъ носили. Теперь иншѣ часы, — я розминулась зѣ своєю долею; — треба марно загибати.

Осипъ.

Свои люде не Татарва, не дадуть загибати.

Гальшка.

Тѣлько вы одни пригадуєте менѣ, що жию на свѣтѣ. Якъ бы не вы, я-бъ забула й говорити. Ой, гѣрко менѣ въ чужинѣ.

Осипъ.

Та, правда: хата чужая, якъ свекруха лихая. Та що-жь? вѣкъ не вилами перепхати. Хто терпенъ, той спасенъ.

Гальшка.

Вже й терпцю менѣ не стає: мѣй панъ замуровавъ мене живу въ гробѣ.

Осипъ.

Чей ѣдмурує ѣнъ паннунцю сегодня; отъ, пѣславъ мене, сказати вамъ, що саме-теперь васъ навѣстить. Може-бъ паннунця схотѣли до него яке слѣвце сказати. И чортови треба часомъ свѣчку засвѣтити.

Гальшка.

Засвѣтишь свѣчку, та ѣдгонишь чорта; — а чи можь ѣдъ лихои долѣ ѣдмолитись?

Осипъ.

Та, нѣгде правды дѣти: лиха доля и пѣдъ землею надыбає; — але-жь ѣдъ напасти не пропасти.

Гальшка.

Осипе! хиба-жь я не пропадаю? Отъ, и сегодня прийде мѣй панъ знущатись надъ своєю невольницею.

Осипъ.

Не ѣдвертайтесь ѣдъ него, паннунцю! Чей подасть ѣнъ вамъ пѣльгу въ вашѣй неволи. Отъ, кажуть, зъ богатымъ не суди ся, а зъ дужимъ не бори ся!

Гальшка.

Де менѣ на прю зъ нимъ ставати?! Я неначе зломана стеблина супроти зеленого дуба. Нехай приходить, нехай менѣ глумить ся, — я єго жертва, що для неи не маєе надѣѣ на свѣтѣ. (Чутно передъ дверми стукѣтъ ѣдъ ходу чоловѣка.)

Осипъ.

Се нашь панъ. Паннунцю! не збувайте єго байдужно, хоча-бъ ѣнъ и фертомъ по-пѣдъ боки взявъ ся. (Входить Горка.)

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Гальшка. Горка. Осипъ.

Горка (до Осипа).

Ты тутки ще? Иди-жь до Протазого и скажи, нехай збере всѣхъ псѣвъ гончихъ.

Осипъ.

Слухаю ясно-вельможного пана. Я поможу Протазому, вовтузатись зѣ собачнею: ѣнъ самъ не опораєе ся на часъ. Не тогдѣ коня сѣдлати, якъ на него сѣдати. (Ѣдходить.)

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Гальшка. Горка.

Горка.

Я смѣю, мѣшати вамъ вашь супокѣй.

Гальшка.

Супокою мерцеви не мѣшають; въ могилѣ и въ неволи однакій супокѣй.

Горка.

Вы-жь, панѣ, не пробуваєте нѣ въ могилѣ, нѣ въ неволи. Вы кождои хвилѣ можете выйти изъ сеи вежѣ. Стрѣбуйте лишь хотѣти.

Гальшка.

Мѣй панъ вельми ласкавъ для своєи невольницѣ. Та що-жь? не знати, чого я маю хотѣти. Я хочу бути свобѣдною, та нѣхто не хоче ѣдчинити менѣ дверей ѣдъ сеи тюрмы.

Горка.

Слово шляхоцке, — будете сейчасъ вольни, скоро йно схочете вважати мене своимъ мужемъ.

Гальшка.

Мужемъ?! Я-жь не ваша жона.

Горка.

Все таки не жона.

Гальшка.

Хиба-жь може зватись жоною тая, що взяла шлюбъ силованый?

Горка.

Галю! не жахай ся сего подружя. Прошу тебе, забудь се, що́ сталось, — не о́двертай ся о́дъ мене, а будешь вольною, будешь панею.

Гальшка.

Менѣ вже не треба нѣ волѣ, нѣ панства.

Горка.

Не треба тобѣ волѣ? — та-жь птиця родить ся для волѣ, не-то чоловѣкъ.

Гальшка.

То тымъ бо́льше диво, що у васъ чоловѣкъ пропадає въ неволи.

Горка.

Пропадаєшь самохо́ть. О́дъ тебе залежить, бути вольною, бути щасливою.

Гальшка.

Щасливою? зъ вами?! Ґрафе Горко! вы прийшли ругатись вашо́й невольници.

Горка (молячимъ голосомъ).

Нѣ, Гальшко, я прийшовъ въ останнє, просити о ласку: будь моєю жоною!

Гальшка.

Не можу бути жоною того, котрого — не люблю.

Горка (враженый словами Гальшки).

Не любишь?! Га! ждешь-дожидаєшь Вишневецкого? ...гадаєшь, що о́нъ прилетить сюды зъ Молдавы, выслобонить тебе зъ сеи вежѣ и повезе зъ собою, щобы посадити тебе побо́чь себе на тронѣ. Що? не вгадавъ я?

Гальшка.

Во́льно вамъ гадати, що́ хочете. Вже я вашою не буду.

Горка (злющій).

Я присилую тебе; — пото́ль будешъ гибѣти въ неволи, поко́ль не нахилишь ся до мого бажаня. О! Горка зъумѣє додержати свого слова.

Гальшка.

Додержуйте, коли така ваша воля. Мене не полякають вашѝ страховища.

Горка.

Сиди-жь тутъ и дальше; — мати-мешь по́льгу въ недоли, до́знавшись, що й твій милый сидить въ неволи.

Гальшка (змѣшана).

Въ неволи?... О нѣ! се вашѝ хитрощѣ, — вы хочете мене такою вѣстію спонукати, щобъ я вволила вашу волю. О! ще той не вродивъ ся, щобъ перемо́гъ Вишневецкого та захопивъ єго въ полонъ.

Горка.

Найшлись уже такѝ, що́ єго подолѣли и въ полонъ взяли. Ой такъ! твій милый попавъ ся въ неволю турецку, и мабуть не выдобуде ся зъ неи нѣколи.

Гальшка.

Не вѣрю. Отаманъ запорожскій не попаде ся въ неволю. Неволя для рабо́въ, а не для сыно́въ свободы.

Горка.

Не вѣришь, то змѣришь; а поки-що останешь ся въ сѣй тюрмѣ. Менѣ байдуже, що ты самохо́ть пропадаєшь. Я въ свѣтѣ не загину. Прощай! (О́дходить.)

СЦЕНА ПЯТА.

Гальшка (сама).

Мо́й милый въ неволи?!... Боже! якъ се правда, то въ по́тьмѣ моєи недолѣ згасла єдина зо́рка, що́ свѣтить менѣ и неначе окомъ ангела на мене споглядає.. Охъ! якъ менѣ душно въ сѣмъ погребѣ... не стає чимъ дыхати; — тяжкій смутокъ зваливъ ся скалою на мою грудь... (Иде до о́кна). Нехай хочь гляну въ ту сторону, де мо́й милый може справдѣ побиває ся въ неволи. (отвирає о́кно). Охъ! якимъ леготомъ повѣяло! Боже! якъ гарно въ твоѣмъ свѣтѣ! яка чудова весна!... Ось виджу орла, що́ гуляє свобо́дно въ воздусѣ. Се мо́й посолъ, що́ летить до мого милого. Зупини ся на хвилину, орле сизокрылый! послухай мого слова! Занеси мене, де мо́й милый! хочу єго навѣстити, зъ нимъ недолю подѣлити... Не зупиняє ся, а летить дальше: птиця вольна не хоче нести людины невольнои. Коли-жь менѣ тутки загибати, то чей во́льно черезъ тебе вѣстку посылати. Скажи, орле сизокрылый, моєму серденьку, що я безъ него вянувядаю, и водицѣ живущои о́дъ него дожидаю! А якъ єго не до́жду ся, якъ менѣ ся очи замкнуть, серце ледомъ стане, тогдѣ мило́сть въ гробѣ зложать, каменемъ привалять...

О́длетѣвъ мо́й посолъ, занести привѣтъ моєму милому. Лети-жь швиденько, лети щасливо! — зъ тобою летять и мои думки въ далеку чужину... И отъ, якось менѣ на серцю полегшало. (дивить ся кро́зь о́кно). Якій чудовый Божій свѣтъ! якъ весело людямъ! Ось тутъ по́дъ о́кномъ бавлять ся дѣти. — Люби́ дѣти! яки́ вы щасливи́! вы ще не зазнали щербатои долѣ! И я була колись весела, и я була щаслива, та отъ, по́шли лѣта марно зъ сего свѣта, якъ листъ по водѣ... Слава Богу! що людямъ такъ весело... Отъ тамъ на левадѣ дѣвчата й молодицѣ гребуть сѣно, — щасливи́, спѣвають собѣ. И я колись спѣвала, якъ я собѣ вѣтку зъ рожь вязала... Но отъ, ти́ дѣти перестають бавитись, спозирають до мого о́кна полохливо, и щось собѣ нишкомъ говорять. Ось та дѣвчина бѣлява вытягає ручку и показує пальцемъ на мене, — щось каже, — цитъ-но!... „а-дѣть, чорна княгиня!“ каже она й ховає ся за хлопця-товариша. Але ось приходить якась жѣнка, наближує ся до тои кучерявои дитины и по́дносить горѣ руку... „Се вѣдьма!“ гуторить она, „не диви ся дитинко, се вѣдьма!“ (Гальшка о́двертає ся о́дъ о́кна и починає смѣятись мовь божево́льна.) Ха! ха! ха! ха! ха! Гальшка вѣдьма! ха! ха! ха! Гальшка чорна княгиня и вѣдьма!... Вѣдьма? Острожска княгиня — вѣдьма?! А вже-жь вѣдьма; — такъ говорять люде, а дѣти жахають ся чорнои княгинѣ и втѣкають геть мовь передъ якимъ страховищемъ...

Гальшка — вѣдьма! Ото конець колишньои славы! Ой, мати-мати! Чи не жаль тобѣ твоєи дитины, що ты такъ занапастила єи долю?! Черезъ тебе побиваю ся въ горю, — черезъ тебе стала я посмѣховискомъ у людей, — стала вѣдьмою... (плаче) Боже! зглянь ся хочь ты надо́ мною, бо у людей не найду по́льги для замученого свого серця. (Входить Осипъ.)

СЦЕНА ШЕСТА.

Гальшка. Осипъ.

Осипъ.

Ну, слава Богу! вже о́дъѣхавъ нашь панъ на ловы. Казавъ, не верне ся ажь за мѣсяць. Паннунцю! буде вамъ бо́льше свободы (приходить близше). Та бо вы плачете... такъ менѣ васъ жаль! Я давъ бы половину свого житя, кобы мо́гъ вамъ подати полекшу. Не плачте, паннунцю! горе — море, не выпєшь усього.

Гальшка.

Своє горе-море маю выпити до послѣдньои каплѣ. Небавомъ допю ся до-тла: буде й конець моимъ мукамъ. Давнѣйше страшно менѣ було подивитись, якъ те море грає, — теперь я навыкла до всякои бурѣ. Чей мене розумѣєте, старенькій мо́й друже?

Осипъ.

Догадуюсь, що́ хочете сказати, — терпите до загину. Недолюдки хочуть вамъ занапастити й тѣло й душу. Цуръ имъ! побило-бъ ихъ сонце! Та-жь то каты занапастили мою Парасю, єдину мою доню.

Гальшка.

А вже-жь ваша Парася не вытерпѣла тôлько, що́ я.

Осипъ.

Кождый своє знає; вже-жь не мало настрадалась моя дитина, коли погубила свою душу.

Гальшка.

Погубила душу? — та-жь се грѣхъ!

Осипъ.

Справдѣ грѣхъ, — та грѣхъ не моєи Парасѣ, але того душогубця, що довѣвь єѣ до роспуки. Хочете слухати, то я вамъ розкажу, якій-то анцихристъ напосѣвъ ся на мою дитину?

Гальшка.

Розкажѣть, я васъ радо слухаю.

Осипъ.

Се дѣялось давно, коли паннунцѣ не було на свѣтѣ. Я ще не служивъ въ замку, а сидѣвъ въ хуторѣ близько коло Дубна. Князь Илія, вашй покôйнй татуньо, були для мене не паномъ, а батькомъ. Отъ, и оженивъ ся я; — жѣнка була трудяща й запопадлива, але захопила панскихъ вытребенькôвъ въ покояхъ княжихъ, та й захотѣлось єй дома мною верховодити. Я пôддававъ ся єи химерамъ, бо була остра якъ оса. Земля єй перомъ! Не було у насъ дѣтей черезъ пять рокôвъ подружя, ажь въ шестому роцѣ звеселивъ насъ Богъ дочкою. Була се краса, гй панска дитина; росла мовь зъ воды, и ледви пôшло єй на пятьнацятый рочокъ, якъ стали о руку єи добиватись всѣлякй женихи. Я бажавъ выдати єѣ за гарного сына вôйта Дубеньского; — та ба! моя жѣнка хотѣла свою доню подружити зъ якимъ паничемъ. И не довго ждала, — навинувъ ся сынокъ завѣдателя дôбръ княжихъ. Жѣнка моя радѣла радостію, що єи доня буде панею. Неразъ я єй говоривъ: „Ей, Ксеню! не братай ся зъ панами, а то гôрко пожалуєшь“. Не слухала. Бѣдна Парася полюбила панича, — отъ, молоде — дурне; гадала, що буде щаслива. А лукавый паничь дуривъ дѣвчину любощами, зломавъ зелену калину и оженивъ ся въ Кієвѣ зъ дочкою якогось купця...

Гальшка.

Стерпѣла-жь бѣдна Парася таку наругу?

Осипъ.

Годѣ було такимъ лихомъ вдарити объ землю.

Гальшка.

Умерла зъ туги?

Осипъ.

Напилась отруты (обтирає хустиною сльозы зъ очей).

Гальшка.

Отруты?! шкода вашои Парасѣ!

Осипъ.

Га! чоловѣкъ на свѣтѣ, якъ банька на водѣ. Божа воля!

Гальшка.

Чей Богъ простивъ єй грѣхъ?

Осипъ.

А вже-жь, Богъ судить не такъ якъ люде. Грѣхъ и проклôнъ впавъ на того лукавого панича. Прогулявъ грошѣ купця, та й повѣсивъ ся. Отъ, котюзѣ по заслузѣ. Але-жь я вамъ набалакавъ дещо непотрѣбного, та забувъ вамъ сказати, чого я прийшовъ.

Гальшка.

Та-жь вы менѣ вже сказали, що мôй панъ поѣхавъ.

Осипъ.

Та славити Бога, що поѣхавъ: паннунця мати-муть трохи волѣ. Теперь такъ красно на дворѣ: може-бъ паннунця выйшли до саду?

Гальшка.

По-за ворота не вôльно менѣ вддалятись: я въ неволи у свого пана.

Осипъ.

Ей, та бо той панъ не боить ся Бога. Хто видавъ займати въ полонъ жену законну?!... А вже-жь, паннунцю, послухайте мене, прошу васъ. Выйдѣть собѣ до саду; — вы такй марненькй. Журá й туга зъѣдає вашу красу, ваше здоровє.

Гальшка.

Менѣ вже всьо однаково, — нема для кого жити.

Осипъ.

Ой ба! и за соломину хопить ся, хто топить ся. Та чей и вамъ ще милый свѣтъ Божій. А тамъ въ саду такъ гарно й любо; очуняєте вдъ тяжкои нудьги. Послухайте, паннунцю, мене старого, — выйдѣть собѣ трохи на волю! Нужда законъ ломить (Гальшка зупиняє ся.) Ой, ой! не зволѣкайте, — та чей не забули вы, що того мѣсяця такъ тяжко на здоровю занепали? Серце та серце; ледви-не-ледви докторъ подавъ вамъ пôльгу... Отъ, бачите, я отвираю вже двери до саду. Иду напередъ приладити вамъ пôдъ липами дещо для вашои выгоды. Я не буду бавитись.

(Гальшка пôдъ конець бесѣды Осипа задумалась. Осипъ выходить дверми до саду.)

СЦЕНА СЕМА.

Гальшка (сама).

Добрый Осипъ! радъ бы менѣ придбати воды цѣлющои, та не знає сердечный, що для мене лѣку не має... Вже-жь довше годѣ терпѣти недолю й неволю. Не бачу вже свого милого, не бачу свого сонця, то по-що менѣ жити? Отъ, бѣдна Парася и сотнои части не страдала тôлько, що́ я, а заподѣяла конець своимъ мукамъ; — а я безталанна зволѣкаю й дожидаю що́-разъ тяжшихъ мукъ. Нѣ, вже не терпѣти менѣ довше... та й грѣху не буде. Осипъ казавъ, що Парася не мáла грѣху, що грѣхъ и проклôнъ впавъ на окаянного душогубця. А кôлько-жь то душогубцѣвъ напосѣлось на мене! Господи! ангелъ зъ неба не выдержавъ бы такихъ страшныхъ ударôвъ недолѣ, не-то слаба женщина, що́ надармо выжидає милосердія Божого...

Треба вже разъ спочити по смертныхъ трудахъ житя (выймає изъ стола фляшчину зъ зеленавымъ напиткомъ). Ось єдиный мôй лѣкъ. Якъ я нездужала, казавъ лѣкарь що́ двѣ годинѣ кôлька капель въ водѣ зажити. Тогдѣ троха полегшало менѣ; — теперь треба всьо наразъ выпити, а буде пôльга на вѣки. (Вливає напитокъ изъ фляшчины въ малу чарку). Єще хвиля, а позбуду ся всього горя й лиха, позбуду ся смертного тѣла и полечу душею въ просторы безконечнй... Дмитре мôй дорогій! ось-ось я вже свобôдна, — полечу до тебе, полечу ластôвкою и принесу тобѣ небеснои росицѣ и живущои водицѣ зъ выpея. Єще хвиля, а буду вѣчно безъ журы́ жити и вѣчно тебе любити (пôдносить чарку). Боже! въ житю выпила я повну чашу зъ твого допусту; — теперь пю свою чашу. Треба пиръ докôнчити и по весѣлю спочити.

(На дворѣ чутно гуркôтню воза; — вбѣгає Осипъ.)

СЦЕНА ОСЬМА.

Гальшка. Осипъ.

Осипъ (вбѣгає въ кôмнату и говорить нагально).

Паннунцю! мамуня приѣхали.

Гальшка (вжахнулась вельми).

Мати?! (Чарка зъ отрутою выпадає ѣй зъ рукъ на землю).

Осипъ.

Приѣхали, ѣй-Богу приѣхали. Але щó вамъ? про-Бôгъ! вы блѣдѝ, смертно блѣдѝ!

Гальшка.

Мати?! чого-жь теперь?... Мати?! Боже!

Осипъ.

Та ба! се выпала вамъ чарка зъ рукъ. Вы хотѣли пити — ?

Гальшка.

Хотѣла, — не дали выпити; се бувъ мôй лѣкъ.

Осипъ (пôдôймає чарку).

Лѣкъ?! (придивляє ся плынови, щó розлявъ ся по помостѣ). Справдѣ лѣкъ, але якій?! Паннунцю! грѣхъ Бога гнѣвити!

Гальшка.

Вы казали, що Парасѣ не було грѣху.

Осипъ.

Та казавъ, але-жь грѣхъ грѣхови не рôвный. Отъ, слава Богу, мати охоронила дитину ôдъ лиха.

Гальшка.

Чи справдѣ приѣхала мати?

Осипъ.

А вже-жь! приѣхали зъ якимо-сь молодымъ панômъ. Я ихъ зазрѣвъ заздалегôдь изъ саду, закимъ въѣхали въ нашѝ ворота. Та отъ, якъ тôлько ихъ побачивъ, сейчасъ гайда въ вежу, щобъ вамъ милу вѣсть звѣстити.

Гальшка.

Боже! мати моя приѣхала до мене!... Якъ же стану передъ нею такъ зворушена; не выдержу материного погляду... Осипе! выйду до саду, — тамъ чей швидко прочуняю ôдъ душевнои трѣвоги. Скажѣть матери, що я въ саду, — небавомъ прийду. (Ôдходить).

СЦЕНА ДЕВЯТА.

Осипъ (самъ).

Ой, ой, ой! треба-жь було менѣ старому розказувати паннунци про безталанє моєи Парасѣ?! Одурѣвъ, ѣй-Богу одурѣвъ и трохи-що не занапастивъ душѣ княгинѣ. Страхъ погадати, яке-бъ то було вкоилось лихо! Отъ нѣ сѣло, нѣ пало, а паннунцѣ було-бъ не стало! А вже-жь мила душа кождому. Та й нѣгде правды дѣти, наша паннунця не-въ-мѣру мучить ся въ сему свѣтѣ. Справдѣ, годѣ й выдержати тои бѣды. Отъ, добре-то хтось сказавъ: „Не роди ся въ платячку, а родись въ щастячку“.

(Сѣнѣшними дверми входить Ласкій и Беата. Ласкій иде напередъ гордовито, за нимъ ступає Беата смирно. Она постарѣлась, одежа єи зовсѣмъ не-панска.)

СЦЕНА ДЕСЯТА.

Осипъ. Ласкій. Беата.

Ласкій.

Въ сѣмъ замку мабуть не жиють люде; — се якась пустырь и руина! На цѣлому подвôрю нема живои душѣ. Тфу! такои дивовижѣ не бачивъ я, ôдкôль жию! Якась мужицка дитина, щó стоить въ воротахъ, веде мене до сеи норы; каже, що тутъ жиє чорна княгиня. (до Осипа) Ты мабуть вартôвникъ того чуда?

Осипъ (наляканый).

Я старый слуга князѣвъ Острожскихъ; теперь служу своѣй паннунцѣ у ґрафа Горки.

Ласкій.

А мара тебе розумѣє! Дитина якась лепече, що тутъ сидить чорна княгиня; старезный бурмило мимрить про свою паннунцю... Слухай старигане! говори, якъ слѣдъ, а то обôрвешь прочухана. Ну, ôдповѣдай коротко и борзо! Де ґрафъ Горка?

Осипъ.

Нема дома...

Ласкій (злющій).

Ты хаме проклятый! чи ты безмозгій и безъязыкій? Чи въ дворѣ Острожскихъ выводять ся самѝ такѝ йолупы?

Беата (смирно й несмѣло).

Душко! ôнъ тебе налякавъ ся; не гнѣвай ся на него, — се добра людина!

Ласкій.

Мовчати! асáнѣ пильнуй бабского дѣла, — въ мои справы не мѣшай ся!

Беата.

Та тєє — — прости душко! — ты знаєшь, що я тобѣ нѣколи не пакощý. Я хотѣла тôлько звинити старенького Осипа...

Ласкій.

Нѣ слова бôльше. (Беата спускає очи до землѣ и уступившись на бôкъ, сѣдає.) Ну! ты стороже чуднои паннунцѣ! не зсувай ся зъ глузду, а говори вже разъ! Чому въ замку така пустыня? — де ґрафъ Горка?

Осипъ (тремтить изъ страху).

Панъ ґрафъ поѣхавъ на ловы, геть далеко; забравъ зъ собою всѣхъ стрѣльцѣвъ, всю собачню, двацятеро простого люду, — забравъ всѣсѣнько, та лишивъ тôлько мене, одного сторожа ôдъ сеи вежѣ, панну покоєву, грубезного кухту Бартка, пять пахолкôвъ и чотыри дѣвки ôдъ коровъ. Та отъ, пана нема дома, та всьо розбрелось.

Ласкій.

То я дармо трудивъ ся въ такъ далеку дорогу. А всьому тому винна асанѣ (звертає ся до Беаты). Сидѣла-бъ тихо въ Кезмарку на Угорщинѣ и хвалила-бъ Бога пôдъ старôсть; — такъ нѣ, захотѣлось чимчикувати ажь въ Велико-Польщу. „Поѣду й поѣду до своєи донѣ!“ Ну й выѣхала, а я таскаюсь зъ нею зъ Кракова сюды, не-знати по-що, хиба для того, щобъ дôзнатись, що сей йолупъ стереже якоись паннунцѣ. (до Осипа) И хто-жь то се невидане чудо? Ну, говори!

Осипъ.

Паннунця — то таки нашѝ паннунця Галя.

Беата (до Лаского).

Ôнъ душко, зове паннунцею мою Гальшку. Ой добра се старовина! Але де-жь моя доня?

Ласкій.

Є тутъ, не бôй ся! нѣхто єи зъ сеи тюрмы не вхопить. О, мудра-то голова, той Горка; знає ôнъ добре, якъ вгамувати бутý непокôрного жѣночого кодла. Менѣ до него ходити на науку! А то, асанѣ, сидишь собѣ въ Кезмарѣ мовь у Бога за дверима, и ще ѣй чогось маркôтно.

Беата.

Душко! та де менѣ маркôтно? Хочь не вôльно менѣ зъ замку твого ôддалитись, хочь може є въ де-чôмъ яка недогода, не жалуюсь; — сиджу тихо, и слухаю тебе.

Ласкій.

Та ба, щó менѣ зъ послуху асанѣ, коли я не-знати по-що такъ далеко чвалувавъ! Горки нема дома, то нема менѣ тутки щó робити; — нѣ гостины, нѣ забавы, нѣ охоты звѣринои, — всьо пропало. Єще прийде ся менѣ, по трудахъ подорожи спочивати въ отъ-сѣй норѣ и пригадати собѣ пôстъ великои пятницѣ.

Осипъ.

Хорони Боже! я ключникъ палаты; ôдчиню панству салю мармурову, принесу вина зъ погребу и накажу Барткови приладити обѣдъ княжій. (про себе) Треба й чортови иногдѣ засвѣтити свѣчку.

Ласкій.

Ну, напередъ! веди мене въ палату! (до Беаты) Чи асанѣ лишить ся тутъ?

Беата.

Лишу ся, душко, коли ты кажешь. Я хотѣла-бъ побачити свою Галю.

Осипъ (до Беаты).

Паннунця небавкомъ прийдуть сюды, — выйшли до саду.

Ласкій.

Веди вже разъ, старый!

(Оба ôдходять).

СЦЕНА ОДИНАЦЯТА.

Беата (сама).

Чи пôзнасть Гальшка свою матѣрь, придоптану горемъ и лихомъ? Боже! хто бувъ бы передъ рокомъ погадавъ, що могуща княгинѣ Иліина стане ся слухнянымъ попыхачемъ и бѣдною невольницею Ольбрахта Лаского? Га! се допустъ Божій! Запропастила я таланъ єдинои своєи дочки, то теперь справедливо караю ся сердитымъ Богомъ! Пропала моя слава, минулась моя величь, а осталась руина, недоля, неволя и гриꙗ́ совѣсти. А вже-жь буду ще бôльше терпѣти, — терпѣти до-загину, кобы тôлько для своєи Галѣ упросити лучшои долѣ у Бога. Але де-жь моя дитина? чому не приходить? Кобы вернувъ ся Осипъ, то завѣвъ бы мене до неи. (Въ дверехъ ôдъ саду являє ся Гальшка.)

СЦЕНА ДВАНАЦЯТА.

Беата. Гальшка.

Беата (розхрещує руки).

Галю! Галю дорога! доню моя!

Гальшка (несмѣливо).

Мамо!

Беата.

Дитино люба! яка я щаслива, що тебе бачу.

Гальшка (наближує ся до матери).

И вы приѣхали до мене?!

Беата.

Приѣхала зъ далекои далечины, — не можу жити безъ тебе. Галю! вже-жь разъ пригорну тебе до свого серця (обôймає и цѣлує Гальшку.)

Гальшка.

Вы вже не гнѣваєтесь на свою Гальшку?

Беата.

Не згадуй менѣ, доню, про давнѣйшій невзгодины! Богъ покаравъ мене тяжко, що я не була тобѣ матѣрю... Отъ, я вже при тобѣ! Сѣдаймо вкупѣ, нехай поголублю тебе, подивлю ся на твоє личко. Люба дитина!... Та бо ты чогось дуже змарнѣла? — оченька позападались. Боже! ꙗ́къ ты змѣнилась! личко почорнѣло — ты хора?... Бѣдна моя Галя! — ты вельми терпишь? — ты нещаслива?

Гальшка.

Якъ я була у мамочки, цвила я якъ калина, а якъ ôдъ васъ пôшла, зôсхла якъ былина.

Беата.

То я, окаянна мати, зломала зелену калину, — я причина твого нещастя.

Гальшка.

Нѣ, мамо! така доля моя: дôстала-мь ся въ злiи руки. Нелюбъ замкнувъ мене въ отъ-сю вежу, хоче присилувати до подружя.

Беата.

Гальшка Острожска сидить въ тюрмѣ?! Боже справедливый! Карай мене до-загину, а зглянь ся вже разъ надъ моєю дитиною!

Гальшка.

Вже менѣ тутъ загибати.

Беата.

Нѣ, доню! Я тебе возьму зъ собою.

Гальшка.

Хиба-жь выдрете пташину кôгтямъ яструба?

Беата.

Я тебе тутки не лишу. Я-бъ умерла зъ туги и розпуки, якъ бы ты въ неволи загибала.

Гальшка.

Мамо! не журѣть ся мною! Вже-жь и вамъ не жити въ гараздѣ.

Беата.

Правда, Галю! Богъ карає мене за тебе. Ольбрахтъ Ласкій занапастивъ весь мôй таланъ.

Гальшка.

Бѣдна мама! (цѣлує єѣ). Вы падькаєте-горюєте надô мною, а самій побиваєте ся лихомъ. Ой, якъ же менѣ сумно, дивитись на зломану стать дорогои моєи неньки! Вы перебули тяжке лихолѣтє?

Беата.

Не пытай ся, доню, про мою недолю. Я єѣ заслужила.

Гальшка.

Вже-жь и Богъ не карає безъ вппну; тôлько лихî люде лютують безъ тямки... Бѣдна мама! Такъ вамъ и въ своѣй батькôвщинѣ нема пôльги?

Беата.

Ой, батькôвщина для мене пропадає. Ласкій радъ бы єѣ собѣ загорнути. Тому-то завѣзъ мене въ свôй замокъ на Спѣжи, ôдобравъ менѣ волю, ба морить мене голодомъ, — чуєшь, Галю, морить голодомъ колишню княгиню Иліину Острожску (плаче).

Гальшка.

Мамо! вы бѣднѣйшî ôдъ мене. Чому-жь не добиваєтесь до своихъ правъ?

Беата.

Вже двѣчи посылала я просьбу до угорского короля Максимиліяна, щобъ освободивъ мене зъ рукъ тирана, — та й досѣль нема менѣ пôльги. Може бути, що приятелѣ Лаского не допустили моихъ письмъ до рукъ королѣвскихъ. Жию мовь въ пустыни: крôмъ однои невѣсты нема при менѣ живои душѣ. Хочь плачу, молю, благаю, то нѣхто мене не чує. Ласкій самъ гуляє собѣ то въ Краковѣ, то въ Варшавѣ, и зовсѣмъ байдуже єму про законну жену. Не бачила я єго пôвъ року, ажь ось передъ двома тыжднями велѣвъ менѣ приѣхати до Кракова въ супроводѣ двохъ стрѣльцѣвъ. Зглянувъ ся надô мною хочь той одинъ разъ, и позволивъ навѣстити тебе въ Шамотулахъ. Ôдтакъ ôдвѣзъ мене сюды, хотячи мабуть погуляти зъ ґрафомъ Горкою.

Гальшка.

Охъ, якî вы нещасливî! Горе ваше зустрѣлось зъ моєю недолею. А вже-жь слава Богу, що васъ виджу. При васъ забуду своє лихо и пригадаю собѣ давнѣйшî лѣта, коли я була ще вольною.

(Входить Ласкій зъ Осипомъ.)

СЦЕНА ТРИНАЦЯТА.

Попередній. Ласкій. Осипъ.

Ласкій.

Чей вже бачу Гальшку. Казавъ хтось, що она сидить замкнена въ вежи, а она гуляє собѣ по саду на воли. Ну, здорова була! Видишь, якій добрый до тебе твôй ôтчимъ: приѣхавъ тебе навѣстити.

Гальшка.

Спасибôгъ вамъ, добродѣю.

Ласкій (иронично).

Ну, що́ жь? навыкла до нового панства? Горка чей уже тебе собѣ зъєднавъ?

Гальшка.

Невольницѣ не треба собѣ зъєднувати.

Ласкій.

Отъ, коверзуєшь... Все та-сама непокôрлива Гальшка! Сама себе непотрѣбно караєшь. Чого сумуєшь?.. а яка одежа? Справдѣ, виджу чорну княгиню.

Гальшка (зворушена).

Чорну княгиню? — може й вѣдьму?

Ласкій.

Чорна княгиня а вѣдьма — то одно.

Гальшка.

То-жь диво, що ґрафъ Горка не ôдчѣпить ся вже разъ ôдъ пропащои вѣдьмы, а замыкає єѣ такъ бережливо въ вежи.

Ласкій.

О! не такъ легко дати волю тôй, що полюбила иншого богатыря.

Беата.

Душко! не пригадуй бѣднôй Галѣ давного горя!

Ласкій.

Мовчати! коли я говорю.

Беата.

Вже не перебиваю, тôлько не гнѣвай ся.

Ласкій.

О! було кого полюбити! — такого Вишневецкого! А чимъ бувъ ôнъ супроти ґрафа Горки? га! чимъ? — нетягою.

Беата.

Молю-благаю тебе — —

Ласкій.

Отже не змовчу, а скажу, що́ знаю. Нехай Гальшка вже разъ перестане тужити-побиватись за тымъ своимъ милымъ. Лучше нехай привяже ся до мого друга и буде єму женою.

Беата.

Про-Бôгъ! не говори!

Ласкій.

По-що таити? Она мусить разъ про се дôзнатись... Слухай Гальшко! Твого Вишневецкого катъ-ма...

Гальшка.

Вже-жь вы про Дмитра не скажете правды.

Ласкій (сердито).

Е! зъ тою безглуздою жонотою нема розумнои бесѣды! Треба скорше скôнчити сю плаксиву исторію.

Беата (налякана говорить мовь сама-не-своя).

Не слухай, Галю!... Ласкій скаже якусь нѣсенѣтницю.

Ласкій.

Ого! таке ты верзешь, асанѣ?! А-ди, яка смѣлива! — спокутуєшь менѣ таку самоволю! Отже довѣдай ся, Гальшко, и про сю нѣсенѣтницю!

Беата.

Душко! та-жь то ты Вишневецкого спонукавъ, ити въ тую Молдаву. Не говори дальше, — самъ себе судишь.

Ласкій.

Не перебивай, асанѣ, — кажу въ-останнє, а то пожалуєшь!

Гальшка.

Боже! моє серце вѣщує щось недоброго.

Ласкій.

Слухай! исторія коротка. Вишневецкій заставъ въ Молдавѣ двохъ соперникôвъ, Ираклида и Томфу, що́ такожь добивались до золотого яблука. Хитрый Томфа привабивъ до себе Байду, неначе-бъ хотѣвъ єму доставити тронъ молдавскій. Козацкій козарлюга пôшовъ зô своими гольтѣпаками до Сучавы, а Томфа захопивъ єго въ свôй полонъ, та и ôдôславъ въ Царгородъ. Тамъ Турки всадили єго въ тюрму. Ôдтакъ намовляли єго бисурманы, проклинати Христа и приняти вѣру Магомета; а коли Байда не послухавъ, то Турки кинули єго зъ вежѣ на желѣзнѝ гаки. И висѣвъ Байда три добы на желѣзныхъ гакахъ, зачепившись ребромъ. Та ба! козацка натура все химерна. Байда висячи на желѣзныхъ гакахъ клявъ-проклинавъ Магомета; то́ й не стало терпцю бисурманамъ и вбили єго стрѣлою зъ лука. Отъ, уже й конець тôй исторіи.

Гальшка (въ крайнôй розпуцѣ).

И се правда?! — (до матери) Мамо! вы мовчите? Скажѣть, про-Бога, чи се правда? Мамо! згляньтесь надô мною, — не мучте мене!

(Беата мовчить.)

Ласкій (до Беаты рѣшучо).

Ну! чому не ôдповѣдаєшь? Сейчасъ скажи, чи Ласкій говоривъ правду!

Беата (по довшôй боротьбѣ душевнôй).

Правду... Боже! я пропала на вѣки!

Гальшка (неначе громомъ поражена).

И се правда?! (хапає ся за серце) Охъ, моє серце! ...И се правда?! Боже! не выдержу... Се правда?!... Вбили, замучили мого милого!

Ласкій.

Е, починають ся жѣночѝ теревенѣ; — нема тутъ що́ робити. (до Осипа) Старый! ходѣмо! веди мене до стаднины: хочу видѣти арабскихъ коней.

Осипъ.

Та бо паннунця побивають ся тяжкимъ смуткомъ; — они нездужають. Теперь якось нѣяково менѣ ôдси ити.

Ласкій.

Що́? ты важишь ся неслухати? — Гайда до коней!

(Ласкій и Осипъ ôдходять.)

СЦЕНА ЧОТЫРНАЦЯТА.

Беата. Гальшка.

Гальшка (падає на ложе).

Замучили, охъ! якъ страшно лютували! Згасили мою зôрку, згасили поломя мого житя... Бѣдне моє серце! — Мамо! держѣть мене за руку!... чогось морочить ся въ очахъ.

Беата (припадає до Гальшки).

Доню єдина! Богъ зъ тобою! (бѣгає по кôмнатѣ безъ тямки, ôдтакъ отвирає дверѣ сѣнѣшнѝ и кричить:) Ратуйте! ратуйте мою Галю!

Гальшка (говорить слабымъ голосомъ).

Не треба ратувати... Я лену до милого. Мамо! онъ-онъ бачу єго; — ôнъ простягає до мене свои руки... Мамо! видите єго?... Любый мôй соколе! лену до тебе!

Беата.

Галю! ты въ горячцѣ; — втихомирь ся дитинко! — се мине ся. — Боже! ратуйте! — Нема нѣкого, — нѣ живои душѣ. (Кричить крôзь ôкно) Ратуйте мою дитину!

Гальшка (конаючи).

Мамо! — мене кличе — милый. — Прощайте! Охъ! уже разъ конець — моєму безталаню... (вмирає).

Беата (кидає ся въ розпуцѣ на дочку).

Боже! я єѣ вбила!

Завѣса спадає.

Конець акту пятого.

ПРОСВѢТНЫЙ ПОСТУПЪ ГАЛИЦКОИ РУСИ ЗА ПОСЛѢДНЄ ДЕСЯТИЛѢТТЄ.

(За приводомъ книжки: Rocznik statystyki Galicyi, wydany przez krajowe bióro statystyczne pod kierownictwem Dra Tadeusza Rutowskiego. Lwów, 1887).

Хто памятає становище рускаго народу и єго интелигенціѣ въ суспо̂льному житю рокѡ̂въ назадъ хоча зъ трийцять, и хто приро̂внає єго до сучасного — тому стане выразною тая перемѣна, яка зробила ся за сей недовгій вѣкъ, вѣкъ одного лишень поколѣня. Сю перемѣну лѣпше анѣжь самѝ Русины спостерѣгають люде сторонніи, навѣть неприхильніи до поступового розвитку Русино̂въ. Звѣстно, батько-мати, коли бачать що дня свою дитину, то не помѣчають єи зросту; зъ боку чужо̂и людинѣ оно виднѣйше. Задля насъ досыть бы було, здати ся на свѣдко̂въ нашого поступу, на нашихъ сусѣдо̂въ Полько̂въ: нехай бы тѝ зъ нихъ, що незапомороченѝ тьмою шовинизму, сказали: чи Русины рушають ся поступово по культурно-освѣтно̂и и національно̂и нивѣ, чи топчуть ся на одному мѣсци?

Може чи минуло тому и двайцять рокѡ̂въ, якъ на галицкому соймѣ бо̂льшо̂сть голосила „niema Rusi“, а недавно на нашому самому соймѣ зъ польскихъ устъ чутно стало, що Русь єсть, що она має своє власне письменьство и зъ нею и зъ письменьствомъ єи — Полякамъ годѣ нехтовати — а треба числитись! Лѣпшій заступникъ польскои прасы, варшавске „Ateneum“ слѣдить уважно за нашимъ письменьствомъ и дає добрѝ порады Полякамъ про ихъ бдносины до Русино̂въ. Отсѝ свѣдки запевняють поступъ не самыхъ лишень Русино̂въ, але и Полько̂въ. На лихо то̂лько не все ще польске письменьство, не всѣ ще Поляки, навѣть не всѣ соймовѝ послы переняли ся просвѣтнымъ и гуманитарнымъ поступомъ! Хочь поступъ Русино̂въ стоить немовь скеля у нихъ передъ очима, хочь добре тямлять, що крыницею поступу нѣщо инше для Полако̂въ и Русино́въ якъ освѣта, одначе змагають ся ще, не хочуть, щобъ та крыниця била бо̂льшимъ ключемъ освѣты, не дають Русинамъ брати зъ неи освѣтного напою сто̂лько, ско̂лько самѝ Русины того жадають. Доказомъ, тяжкимъ, лихимъ доказомъ бдпиханя Русино̂въ бдъ крыницѣ освѣты разомъ и доказомъ шовинистичного обскурантизму деякихъ Полько̂въ: бдмова сойму разъ на внесенє посла Романчука о шко̂льно̂и мовѣ, а въ друге незгода соймовои бо̂льшости завести въ Перемышли руску гимназію.

Вже зъ сихъ двохъ факто̂въ знати, що просвѣтный прогресъ галицкои Руси не иде природною ходою. Налигачь шовинистичнои темноты спиняє єго лихими обставинами. Розо̂рвати сей налигачь поможе Русинамъ бо̂льша жвабо̂сть и енергія поступового руху, а Полякамъ науково-исторична освѣта. Сей сподѣваный великдень для обохъ головныхъ національностій прийде тогдѣ лишень, коли освѣта, поступъ и свѣдомбсть Полько̂въ геть поширшають на науково-гуманитарному поли, коли якъ мовивъ нашь поетъ: „Поляки очи розкрыють и приговорють до насъ слово любови — на добро собѣ и намъ“. Най докажуть те слово реальными дѣлами.

Спогляньмо обєктивнымъ поглядомъ на власный просвѣтный поступъ за минувше десятилѣттє. „Цифры кермують свѣтомъ“ — мовивъ колись Ґете. Чи такъ оно справдѣ, чи не такъ, а суще, що цифры то те непохибне зеркало, де коженъ, хто має духовѝ очи, може бачити житє такимъ, якимъ оно єсть. Въ цифрахъ немовбы въ чистому кришталѣ, бдбиває ся кождого народу и єго интелигенціѣ — якъ сучасный побытъ духовый, моральный, економичный, такъ и рахунокъ за попередный часъ. Статистичнѝ даты, се компасъ въ добрыхъ умѣлыхъ рукахъ керманичѣвъ поступу и цивилизаціѣ. Слухаючи сего компасу, идучи за нимъ туды, куды бнъ вказує шляхъ, нѣколи не можна зблудити, зо̂йти зъ дороги свѣту на стежку темрявы. Матеріялу на такій компасъ подає доволѣ книжка, що въ горѣ мы выписали єи заголовокъ. Важна се книжка и цѣнна для насъ, та мы не лишь выхо̂снуємо єи добрѝ стороны, а разомъ звернемо увагу и на те, чого бракує въ нѣй зъ того боку, зъ якого мы беремо ся до неи, се-бъ-то зь освѣтно-національного. Тутъ даты по народностямъ (говоримо лишень за саму освѣту; про що инше другимъ часомъ) досыть неповнѝ, инде цѣлкомъ ихъ бракує и не дають они можливости, орієнтовати ся зъ певностію въ національному становищи. На пр. про національный складъ професоро̂въ и учителѣвъ хочь бы одна яка датка; школярѣ шко̂лъ спеціяльныхъ не подѣленѝ на народности. Роздобути сѝ даты було вельми не трудно; а они мають свою вагу, и вже-жь не коженъ читатель „Rocznik-a“ спроможе ся самъ залагодити отсю прогалину. Шкода! Въ статистицѣ науково-системизованбй нема и не може бути зайвыхъ, чи цифръ, чи рубрикъ. Чимъ бо̂льше ихъ, тымъ лѣпше; най буде яко мога бо̂льшь дро̂бноты; чимъ бо̂льшь єи, тымъ виднѣйше, що статистика ширше розгортає свои крыла и займає бо̂льшій обшаръ житя; бо житє чи семіѣ, чи громады, чи краю, чи державы складає ся не зъ буйныхъ, не зъ величезныхъ, а зъ щоденныхъ, дро̂бныхъ обставинъ та факто̂въ.

По територіи Галичины, якъ повѣдає Rocznik розсѣдає людности 5,958.907, мѣжь ними Русино̂въ, коли раховати по религіи 42,1%, а коли по мовѣ то 43%. Хочь и невелика ро̂жниця, а все-жь єсть. Взагалѣ мы не надаємо ѣй великои ваги, але инде по частинамъ ро̂жниця мѣжь религійными цифрами а цифрами мовы занадто бє въ очи, на пр. у Львовѣ: людности грекокатол. обряду 17.496, а людности, що уживає родиннои мовы — рускои 6.277. До якои-жь національности числити 11.219 осо̂бъ греко-катол. обряду: чи до польскои (по мовѣ), чи до рускои (по религіи)? Певна рѣчь, що сама лишень, нѣ мова, нѣ религія не становлять національности, они то̂лько головнѣйшѝ елєменты въ великому таборѣ усѣхъ тыхъ бдмѣнъ, зъ якихъ складає ся суцѣльный образъ національности. Отже и треба було сю ро̂жницю обговорити въ Rocznik-у, а то не знати, до якои-жь національности зачислено тыхъ 11.219 осо̂бъ греко-кат. обряду? Цѣкаво, не вже до польскои? До слова мусимо сказати, що статистика — наука; кожна наука тогдѣ лишень наука, коли она обєктивна, цураєся найдро̂бнѣйшои тенденціѣ; а щобъ була она такою, то и матеріялъ для неи треба давати обєктивный, щобъ на нему не було порошины тенденціѣ.

Отже не розумѣючи, куды по̂шли 11.219 Льво̂вянъ, не важимось рѣшати се питанє и тримати-мемо ся загальнои сумы Русино̂въ въ Галичинѣ, показанои въ Rocznik-у: 2,550.909 осо̂бъ въ роцѣ 1880.

Крыницею высшои освѣты въ краю — универзитеты, и переважно для Русино̂въ — льво̂вскій универзитетъ. На лихо въ сему универзитетѣ бракує медичного факультету, черезъ що та черезъ економичный побытъ не коженъ Русинъ, що бажавъ бы ити на медицину, може досягти сеи меты, мусить ити до факультету часомъ такого, що не бдповѣдає єго бажаню. Поляки бо̂льшь

щасливыми зъ сего боку, маючи въ осередцѣ своѣи людности въ Краковѣ университетъ зъ медичнымъ факультетомъ. А се вельми сприяѥ и тому, що Полякôвъ бôльшь взагалѣ, нѣжь Русинôвъ по университетахъ. Взагалѣ вѣдома рѣчь, що економичный побытъ Русинôвъ далеко гôршій, нѣжь Полякôвъ, то й выходить, що злидарямъ скрôзь зачинены дверѣ, навѣть и до храму освѣты. Отже и не дивно, що за 10 лѣтъ (1875—1885) академикôвъ Полякôвъ прибуло на львôвскôмъ университетѣ 2%, а Русинôвъ 0·9%. Взагалѣ Русинôвъ зъ Галичины було по всѣхъ университетахъ Австріѣ въ 1875 р. 436, въ 1884 — 457. Мусимо признати, що се поступъ не великій! По иншихъ высшихъ школахъ було Русинôвъ р. 1875 — 30, р. 1885 — 15, (поменшало въ двоѥ); выходить, що взагалѣ скôлькôсть Русинôвъ по высшихъ школахъ дуже мало поступила, такъ мало, що хто не добре вѣдаѥ усѣ рускѝ обставины въ Галичинѣ, може докоряти Русинамъ за те, що наведенѝ цифры свѣдчать наче о регресѣ, а не прогресѣ. Суще оно не такъ! Мы тяжко вболѣваѥмо, що такъ мало поступаѥ число Русинôвъ по высшихъ школахъ, але не ôдважимо ся докоряти! Мы дякуѥмъ Богу, що тѝ тяжкѝ обставины, якѝ останними часами перебувають Русины, не довели до загального поменшеня числа академикôвъ рускихъ. Чому такъ? — спытають ся насъ. А отъ — чому. Хто доставляѥ у насъ рускихъ академикôвъ? Аристократіѣ и буржуазіѣ Русины не мають, свѣтскои рускои интелигенціѣ, що перебиваѥть ся працею рукъ своихъ, — ще вельми мало; рускѝ мѣщане и народъ за остатнѝ лѣта такъ вельми зъубожѣли, що неспроможнѝ посылати дѣтей до высшихъ шкôлъ; лишаѥ ся станъ духовный, що доставляѥ академикôвъ на высшѝ школы; скôлькôсть священикôвъ обмежована; она може за пôдмогою целѥбату зменшати ся родиннымъ становищемъ, але годѣ збôльшувати ся. Середъ такихъ условій скôлькôсть рускихъ академикôвъ могла бы ити бôльшь поступово тогдѣ лишень, коли-бъ тому сприяли иншѝ обставины, ôдъ Русинôвъ цѣлкомъ незалежнѝ. А бажаѥте знати, якѝ тѝ обставины? На се пытанѥ мы ôдповѣдали-бъ докладно тогдѣ хиба, коли-бъ здыбали въ статистичныхъ датахъ Rocznik-а цифры, кôлько зъ великои сумы стипендійного фонду удѣлено стипендій и запомогъ Русинамъ, кôлько Русинôвъ мѣжь професорами середнихъ шкôлъ, кôлько ихъ въ загалѣ на посадахъ урядничихъ, бôльше-менше добре оплаченыхъ, кôлько помѣжь ними нотарѣвъ и т. и.?

Rocznik на се не ôдповѣдаѥ: тымъ паче мы не можемо ôдповѣсти: лишень бажаѥмо, щобъ статистичне бюро зôбрало и подѣлило ся зъ публикою цифрами, якихъ вымагають замѣченѝ въ горѣ пытаня. Мы вѣдаѥмо руске житѥ, побытъ и суспôльнѝ обставины и запевняѥмо, що зрôстъ числа академикôвъ-Русинôвъ на 21 чоловѣка за 10 лѣтъ вже ѥсть знатный поступъ. Але-жь одна рѣчь выпровадити фактъ, друга — перебувати пôдъ вплывами того факту! И мы щиро кличемо Русинôвъ до бôльшои енергіѣ: „толците и отверзетъ ся!“ Берѣть ся зъ усеи силы, зъ останнихъ злидень берѣть ся до высшои освѣты; она лишень выведе нашу національность и сумный економичный побытъ на ширшій шляхъ и приведе до лѣпшого житя.

Ходѣмъ до шкôлъ середныхъ. За десять рокôвъ выросло шѣсть гимназій; тымъ на цѣлу Галичину маѥмо замѣсць 21 гимназій 1876 р. теперь 27, се-бъ-то одну гимназію на 2907 квадр. кил. обшару а на 220.700 осôбъ людности. Се ще добре въ загалѣ; але страшно покаже ся, коли мы згадаѥмо, що 2½ миліона Русинôвъ маѥ одну лишень гимназію (клясичну у Львовѣ) зъ выкладовою рускою мовою!! Така сама скôлькôсть польскои людности маѥ 24 гимназій. Жадныхъ коментарôвъ до рôвноправности національнои, до справедливости, до бажаня Поляками добра усѣй людности цѣлого краю тутъ не треба, цифры самѝ зъ себе голосять, самѝ ôдъ себе промовляють, въ якôй темнотѣ мусять Русины перебувати! Хто скаже: хиба не все одно вчити ся Русинамъ, що по польски що по руски! Не чѣпаѥмо ся до иншихъ сторôнъ — а зъ наукового и педагогичного боку таке пытанѥ — просто абсурдъ и ôдповѣдати на него було-бъ намъ соромомъ! Певна рѣчь, що Русинъ вчившись по польски, не зробить ся черезъ те ѥдине Полякомъ, бо окрôмъ религіѣ и мовы въ складъ національного образу входить ще исторія зъ своими традиціями, а Русины мають власну исторію и она не даѥ Русинови, коли ôнъ знаѥ вѣ, перекинути ся на Поляка. Ренегатство — доля темныхъ людей. Выходить нѣбы такъ, що націонализація вымагаѥ темноты, а темнота и примушуѥ зачиняти передъ Русинами дверѣ до освѣты. Се фактъ; на другôмъ боцѣ ѥго коженъ зрячій чоловѣкъ прочитаѥ, що ôдмовляти народови уживати въ школахъ (взагалѣ — яка-бъ не була школа) — своѣи рôднои мовы, значить умѣти держати нарôдъ въ темнотѣ, значить бути слугами темноты и проводирями самого лихого зъ усѣхъ обскурантизму! Не вважаючи на те, що Русины до середнои освѣты мусять простовати черезъ колюче терне, перелазити черезъ нелюдскій анти-педагогичный муръ, на будôвлю котрого они приневолены давати власнѝ потовѝ крейцарѣ, скôлькôсть Русинôвъ по гимназіяхъ за десять рокôвъ пôдросла на 37·99% (року 1875 було 1303; року 1884 було 1798 хлопцѣвъ). Не назвемо такого поступу великимъ, а все-жь здаѥ ся ôнъ намъ бôльшій, анѣжь у нашихъ сусѣдôвъ, котрѝ поступили лишень на 30·89% бôльшь Русинôвъ, хоча и економичнѝ и педагогичнѝ и усѣ иншѝ обставины краю сприяли имъ на сотнѣ разôвъ бôльше нѣжь Русинамъ! На 100 гимназіяльныхъ ученикôвъ було ôдъ року 1875 до року 1885 въ загалѣ Полякôвъ 51½%, Русинôвъ майже 43%. Усѣхъ реальныхъ шкôлъ 6, (нѣ однои рускои!!), въ нихъ Русинôвъ 42. Що до учительскихъ семинарій, то ихъ на цѣлу Галичину якъ було девять, (мѣжь ними три жѣночѝ) такъ ѥсть и нынѣ. Мѣжь семинаріями хочь бы була ѥдина зъ выкладовымъ рускимъ языкомъ! Тымчасомъ бачимо ось що: шкôлъ народныхъ рускихъ въ Галичинѣ бôльшь нѣжь польскихъ, а семинарій ôдповѣднихъ нема цѣлкомъ! Може-жь бути ще бôльша аномалія? По учительскихъ семинаріяхъ рускій елѥментъ не дуже зрôсъ черезъ десять рокôвъ. Року 1875 було Русинôвъ 114, Русинокъ 12, року 1884 першихъ 201, остатнихъ 41. Полякôвъ по семинаріяхъ въ троѥ бôльше хлопцѣвъ и майже въ четверо бôльшь Польокъ нѣжь Русинокъ. И не диво, бо и тутъ загороджена Русинамъ дорога черезъ бракъ выкладовои рôднои мовы. Ѥсть ще по Галичинѣ 13 шкôлъ спеціяльныхъ зъ 317 школярами, але кôлько тамъ Русинôвъ, про се Rocznik примовчуѥ. Въ промысловôй школѣ на 2812 Полякôвъ показано 206 Русинôвъ (за рôкъ 1884).— Мусимо на великій жаль проминути всѣ иншѝ школы, де Rocznik не выказавъ датъ по національностямъ и приступаѥмо до шкôлъ народныхъ. Загальный станъ народныхъ шкôлъ якъ польскихъ такъ и рускихъ не можемо узнати за такій, щобъ вдоволявъ потребу народнои освѣты. Станъ народнои освѣты тогдѣ лишень

можна вважати ôдповѣднымъ потребѣ, коли до школы ходить одна дитина зъ шѣстёхъ мешканцѣвъ. Ôдповѣдно сему по цѣлôй Галичинѣ треба-бъ було, щобъ до шкôлъ ходило близько що не оденъ милiонъ дѣтей; тымчасомъ у насъ (рôкъ 1884) не дôйшло и до половины, бо въ народныхъ школахъ було лишень 413.483 школярôвъ, а 298.689 дѣтей не ходило до шкôлъ, бо браковало шкôлъ. Кладучи одну школу на одну тысячку людности треба-бъ, щобъ було по Галичинѣ трохи чи не цѣлыхъ шѣсть тысячь шкôлъ, а ихъ въ року 1884/5 було тôльки (беручи усѣ категорiѣ) 3.387. Выходить одна школа бôльшь нѣжь на 1700 осôбъ людности. Народныхъ шкôлъ зъ выкладовымъ рускимъ языкомъ було р. 1884 усѣхъ 1.376 (164 бôльшь нѣжь польскихъ), а зъ мѣшанымъ польско-рускимъ 86. Взявши зъ остатнихъ половину, можна мовити, що рускихъ шкôлъ було 1419, се-бъ-то одна школа припадае на 1093 Русинôвъ. Знати зъ сего, що вже Русины недалеко ôдъ того шкôльного становища — якъ можна уважати ôдповѣдно добрымъ, рахуючи одну школу на одну тысячку людности. Зъ сего боку мы перегнали Полякôвъ. Такъ бы оно було и по середнихъ и по высшихъ школахъ, коли-бъ економичный побытъ Русинôвъ стоявъ на рôвнѣ зъ побытомъ Полякôвъ, та коли-бъ и всѣ иншi обставины справдѣ ôдповѣдали справедливости и тôй рôвноправности, яку надае конституцiя усѣмъ нацiональностямъ Австро-Угорскои Монархiѣ.

Скôлько-жь въ рускихъ народныхъ школахъ дѣтей? Пытаемъ ся Rocznik-а и марно чекаемо на ôдповѣдь! Rocznik мовчить! Шкода, велика шкода! Rocznik подае, що на одну школу пересѣчно въ загалѣ выпадае 1884 р. 130·0 школярôвъ. Не маючи певнои, добудемо яку можна суму рускихъ дѣтей, взявши 1419 × 130 буде 183470. Сей добутокъ — мы певнi — швидше зменшуе нѣжь збôльшуе дѣйстнôсть. Треба додати, що рубрика народнои освѣты найслабше опрацёвана въ Rocznik-у; навѣть не показано, скôлько въ школахъ дѣвчатъ, скôлько хлопцѣвъ. А безъ сего якi-жь можна робити добутки зъ Rocznik-а про загальну освѣту Русинôвъ, а тымъ паче рускаго жѣноцтва? Справа жѣночои освѣты, якъ свѣдчить рубрика Rocznik-а 15, стоить досыть сумно, бо на 1000 жѣноцтва припадае цѣлкомъ темныхъ 34%, полутемныхъ, що вмѣють тôлько читати 80%. Але-жь се такъ на всю Галичину, а цѣкаво-бъ знати, якъ стоить освѣта жѣноцтва рускаго? Коли-жь статистичне бюро вельми мабуть убоге на цифры до сеи ôдповѣди! Жаль бере ще бôльшь, коли звернемо увагу на новѣйшiй фактъ розвою и освѣты рускаго жѣноцтва! Власными силами оно въ червни сего року выдало литературно-науковый альманахъ: „Першiй Вiнок“. Въ альманасѣ пробивають ся такi думки и гадки заступниць рускаго жѣноцтва, що зъ ними можна выступати скрôзь передъ освѣчеными людьми въ Европѣ. Тымчасомъ въ Rocznik-у освѣты рускаго жѣноцтва нема, нѣбы она цѣлкомъ не истнуе и въ житю; такъ якъ не истнуе на аркушахъ Rocznik-а.

Зводячи до купы усѣ цифры про освѣту Русинôвъ, будемо ще окрôмъ спецiяльныхъ и иншихъ шкôлъ, де Rocznik не вызначивъ нацiональныхъ рубрикъ, то вчило ся Русинôвъ въ роцѣ 1884 по высшихъ школахъ 482, по середнихъ 1.840, по семинарiяхъ и иншихъ 448, а по народныхъ школахъ — нехай буде 183.470, — разомъ 185.230. Не буде великои помылки коли мы, щобъ обточити сю цифру вôзьмемо, (беручи вже усѣ школы по Галичинѣ) 186 тысячь. Отъ и покаже ся, що зъ кожнихъ 13 осôбъ рускои людности одна ходить до школы. Отже-жь, щобъ порôвнати ся Русинамъ зъ Нѣмеччиною, треба, абы они мали въ двое бôльшь того, що доси мають, се-бъ-то 372 тысячь усѣхъ дѣтей и юноцтва, що ходить до шкôлъ...

Не досыть ще дати народови елемантарну освѣту, треба, щобъ у народа було що и де читати по-за школою, инакше неминуче выникне рецидива темноты, що и спостережено було кôлька рокôвъ назадъ въ Бельгiи. Освѣченi Русины народнои партiѣ давно се зрозумѣли и заложили товариство Просвѣту, що працюе коло выдаваня книжокъ для народу. Згодя они здае ся ôдъ року 1876 взяли ся заводити по рускихъ селахъ народнi читальнѣ. Зъ Rocznik-а бачимо, що торôкъ по Галичинѣ було рускихъ народныхъ читалень 543, а въ нихъ 29.256 членôвъ. Зъ сего знати, що пересѣчно одна читальня припадае на 4.716 осôбъ рускои людности, а оденъ членъ читалень выходить зъ помѣжь 82 осôбъ. Коли-бъ оно було и скрôзь такъ, то все-жь ще далеко до того, щобъ мы були задоволенi. Мы свѣдомi, що головнѣйшу силу освѣтного поступу Русинôвъ становлять народнi школы и читальнѣ, свѣдомi мы, що на сей головнôй нивѣ Русины зробили вже знатный поступъ, але-жь до задоволненя — годѣ ще! Треба пильно працювати зъ усеи силы, абы за друге десятилѣтте читальня була заведена въ кожному селѣ, де есть школа.

Найлѣпше стоить що до шкôлъ и читалень повѣтъ Ярославскiй: тутъ рускихъ шкôлъ 26 и 11 читалень, се-бъ-то одна школа на 803 осôбъ рускои людности и одна читальня на 1899 осôбъ. Далѣ слѣдуе Сокôльщина, тутъ шкôлъ 63. Одна на 860 и 30 читалень, одна на 1808 осôбъ; отже Ярославщина и Сокôльщина попередили навѣть Моравiю, попередили нашь загальный идеалъ народнои освѣты для Австрiѣ. Треба лишень бажати, абы и число читалень порôвналось зъ числомъ шкôлъ. Далѣ вкажемо на Стрыйщину (одна школа на 1210 и одна читальня на 3150 осôбъ пересѣчно) и на Тернопôльщину (1 школа на 1447, 1 читальня на 2356 осôбъ). Якiй же страшенный сумъ обгортае, якъ стискае ся, щемить, болить серце, коли повернемось до иншихъ повѣтôвъ, на пр. въ Сяноцкiй, де 1 школа на 3.800 осôбъ и жаднои читальнѣ нема! Ще гôршь огорнула темнота Косôвщину, де одна школа пересѣчно на 4.083 осôбъ, одна читальня на 9.461 осôбъ. А вже про Богородчаны и Лиско нема що й казати! У Богородчаньскому повѣтѣ на 40.855 осôбъ рускои людности маемо одну руску и двѣ мѣшанi школы. (Чи не помиливъ ся тутъ Rocznik? О дай Боже!) Въ Лисецкому вже и Богъ ôдступи, бо на 56.944 осôбъ рускаго народу одна однѣсенька руска школа, (за те чотыри польскi школы на $16^1/_2$ тысячь польскои людности) и одна читальня. Додамо ще, що по Галичинѣ засновано 323 польскихъ „Кôлек“ зъ 11.705 членами. „Кôлка“ беруть запомогу зъ краевыхъ фондôвъ, а жадна руска читальня не бачила ще зъ тыхъ фондôвъ запомоги, хочбы одного крейцара. Выходить, що Русины зъ своихъ убогихъ злиднѣвъ мусять запомагати полькi кôлка.

Другимъ разомъ мы поведемо рѣчь въ загалѣ про запомоги стипендiй и кошта, якi выдають держава, край и громады на освѣту людности. Теперь скôнчимо рѣчь, подаючи табличку, зъ якои нашi читателѣ лѣпше бачитимуть, въ якому рускому повѣтѣ и якъ стоить народна освѣта; а освѣченi проводирѣ народу нехай звернуть увагу на сю табличку, щобъ знати, де треба швидше и неминуче доложити рукъ для добра рускаго народу, значить и для добра усеи людности рускои въ Галичинѣ. Бо вже-жь певна рѣчь, що пôднесенемъ освѣты и куль-

туры руского народу Русины тымъ самымъ пôднесуть освѣту, культуру и добробытъ Полякôвъ. Най бы Поляки зрозумѣли сю истину, тай закарбовали собѣ на памяти.

Ось и табличка; до неи мы не заводили мѣшаныхъ шкôлъ окрôмъ Чорткôвского повѣту, де на 36 тысячь Русинôвъ 11 рускихъ шкôлъ, а на 10 тысячь Полякôвъ 2 польскѝ и 11 руско-польскихъ. Для того мы зъ сихъ остатнихъ привраховали 5 шкôлъ до рускихъ.

Повѣты	Шкôлъ зъ языкомъ рус. выклад.	Рускихъ читалень	На скôлько особъ рускои людности припадає пересѣчно	
			одна школа	одна читальня
1. Золочѣвскій	72	14	1102	5888
2. Сокальскій	63	30	860	1808
3. Бродскій	54	35	1699	2336
4. Каменьскій	53	15	1102	3895
5. Стрыйскій	52	20	1210	3150
6. Львôвскій	51	23	935	2075
7. Бобрецкій	45	8	1010	5686
8. Тернопôльскій	44	27	1447	2356
9. Калускій	38	17	1417	3168
10. Жовкôвскій	37	17	1466	3193
11. Дрогобыцкій	37	12	2068	6376
12. Самбôрскій	33	5	1381	9120
13. Перемышляньскій	32	10	1406	4053
14. Жидачѣвскій	32	17	1500	2823
15. Перемыскій	32	8	1522	6090
16. Мостеньскій	29	5	1391	8071
17. Гусятыньскій	29	16	1833	3322
18. Коломыйскій	29	17	2737	4671
19. Долиньскій	29	16	2055	3735
20. Ярославскій	26	11	803	1899
21. Яворôвскій	26	8	1900	6181
22. Станиславôвскій	26	12	2173	4709
23. Равскій	25	18	2440	3450
24. Снятыньскій	24	10	2242	5381
25. Бучацкій	24	12	2566	5132
26. Цѣшанôвскій	23	2	1661	19105
27. Надвôрняньскій	23	5	2146	9882
28. Городеньскій	23	10	2715	6245
29. Тлумацкій	22	11	2644	5289
30. Пôдгаєцкій	21	15	2194	3078
31. Залѣщицкій	21	8	2330	6125
32. Збараскій	20	15	2088	2784
33. Турецкій	20	6	2502	8342
34. Городецкій	19	2	2032	19303
35. Скалацкій	19	9	2327	4913
36. Борщôвскій	19	9	3703	7818
37. Бережаньскій	18	6	3048	9138
38. Теребовельскій	16	9	2426	4323
39. Чорткôвскій	16	7	2308	5277
40. Ново-Сандецкій	14	2	1142	7995
41. Косôвскій	14	6	4083	9461
42. Горлицкій	13	2	1527	9929
43. Добромильскій	13	1	3159	**41067**
44. Саноцкій	12	1	3800	„
45. Рудскій	11	8	3368	4632
46. Старо-мѣскій	9	4	4319	9769
47. Кросеньскій	7	4	1654	„
48. Ясельскій	6	1	1507	9042
49. Богородчаньскій	1	5	**40855**	8171
50. Лисецкій	1	1	**56944**	**56944**

Отсе найважнѣйшій плянъ дорôгъ, до якихъ повѣтôвъ треба ити зъ новыми школами и чатальнями. Хто-жь має охоту и вмѣє, то зъ сеи таблички вычитає и де-що иншого.

Освѣта на захôдно-пôвденнôй Украинѣ.

Захôдно-пôвденною Украиною мы назвали територію, що займає „Кіевскій учебный округъ“, се-бъ то Кіевщину, Полтавщину, Чернигôвщину, Волынь и Подôлє. Обшаръ сеи територіѣ займає 2,347 000 кв. верстовъ, або 2,220.000 кильометрôвъ; а людности тутъ бôльшь нѣжь $11^1/_2$ миліонôвъ.

Нема на цѣлу „Россійскую Имперію“ другои територіѣ, щобъ такъ якъ отся сприяла розповсюдненю народнои освѣты, за те нема нѣгде стôлько и такихъ лихихъ обставинъ, щобъ задержували розрôстъ народнои освѣты и вплывъ єи на добробытъ и культуру краю. Першь усего и бôльшь усего розростови народнои школы и освѣты въ сему краю повинна бы сприяти историчнôй традиціѣ. Вже-жь нема що й казати про те, що осередкомъ „учебного округа“ єсть той самый Кіевъ, що ще за 900 лѣтъ назадъ почавъ пышати ся яко ключь, зъ котрого полили ся течіѣ христіяньскои религіѣ и освѣты и окропили Русь Червону, Бѣлу, Чорну, Малу, а вкôнци и Велику. Сей Кіевъ ажь до самого XIX. в. годувавъ усю Россію хлѣбомъ освѣты. Згадаймо хочь кôлька зъ давнѣйшихъ историчныхъ фактôвъ. Зъ початку XI. в. Россіѣ єще й на свѣтѣ не було, а въ Кіевѣ вже истновала дѣвоча школа, для свого часу професіональна, заведена княгинею Ганною Всеволодовною. Въ XVII. в., коли въ Россіи цѣлкомъ не було шкôлъ, у Кіевѣ митрополитъ Петро Могила завѣвъ спершу при Лаврѣ гимназію, а згодомъ перенѣсъ єѣ до Богоявленьского Брацтва и переробивъ єѣ въ академію. Скôлько-жь ся академія дала и дає Россіѣ свѣточѣвъ?! Згадаймо лишень Дмитра Ростовского, Прокоповича, Кониського, Барского, Заводовского, Байтышôвъ, Безбородькôвъ. Далѣ коли въ Россіѣ — чи й тямили ще про универзитеты. Иванъ Выговскій укладаючи зъ Польщею гадяцку умову, становить, щобъ на Украинѣ-Руси були заведенѣ два универзитеты и щобъ друкованє книжокъ було зовсѣмъ вôльне.

Пôдупадъ освѣты на Украинѣ зачинає ся зъ кôнцемъ XVIII. в. по зруйнованю Сѣчи (1774 р.), по заведеню крепацтва (панщины) р. 1783. Старинѣ люде того часу, якъ отъ Шафоньскій, заразъ спостерѣгъ пôдупадъ освѣты на Украинѣ и въ запискахъ своихъ помѣтивъ, що по Украинѣ наука и просвѣта суть нынѣ въ станѣ за надто лихому и убогому.

Народныхъ шкôлъ по Украинѣ нѣколи не браковало; майже що кожна церква мала школу. Не велика то частина сучаснои Полтавскои губернiѣ, (що колись були полки Полтавскій, Миргородскій, Прилуцкій и Переяславскій), а вѣдомо о нѣй, що ще въ другôй половинѣ XVIII. в. було въ нѣй бôльше шкôлъ народныхъ, нѣжь теперь въ цѣлôй Полтавщинѣ, що тричи бôльша обшаромъ и людностію територіѣ тыхъ чотырохъ полкôвъ. Хто-жь трохи тямить історію Украины и духову способнôсть єи народу, той згодить ся зô мною, що коли-бъ освѣта по Украинѣ ишла природною ходою, коли-бъ єи не спинявъ бюрократизмъ, не гамовало „обрусеніе“ та „обѣдиненіе“ двохъ народностій, то певна рѣчь, що нынѣ освѣта и культура Украины стояла-бъ въ рôвень зъ захôдно-европейскими сусѣдами. Другимъ, дуже значнымъ условіємъ, що сприяло освѣтѣ на Украинѣ, була и єсть одностайнôсть масы людности по Украинѣ и духова природа украиньско-руского народу, єго любовь до освѣты, до знаній. Въ нашому народѣ цѣлкомъ бракує того

нехтованя книжокъ и освѣты, якими можуть хвалитись нашѝ сусѣды на всходѣ, заходѣ, а особливо на пôвночи. Шафоньскій, тай иншѝ навѣть чужинцѣ, що придивляли ся Украинѣ сотню лѣтъ тому назадъ, свѣдчили, що самѝ найубожшѝ дѣти мѣщанъ й козакôвъ идуть зъ доброи волѣ до школы, годують ся зъ милостинѣ, Христа ради прохаючи хлѣба, терплючи голодъ-холодъ и всяку нужду, а зъ великою охотою пильнують учити ся. Ще й теперь навѣть, коли народна школа скрôзь на Украинѣ „инноязычна“, коли нарôдъ не маѥ зъ неи нѣякои корысти, жадоба и порыване въ народѣ до освѣты такѝ великѝ, що нарôдъ зъ остатныхъ злиднѣвъ складаѥ на школы великѝ грошѣ. Навѣть самъ кураторъ „Кіевского учебн. округа“ запевняѥ урядъ, що школы повнѣсенькѝ ученикôвъ.

Вкôнци розповсюдненю освѣты по Украинѣ сприяѥ ще одна обставина: гущина людности. Людностъ не розкидалась малесенькими хуторами, (хочь такъ и ѥсть дене-де по Полтавщинѣ и Черниговщинѣ), а стиснула ся у великѝ села, мѣсточка и мѣста. На територіи „Кіевского округа“ маѥмо близько сотню городôвъ; по деякихъ зъ нихъ, якъ Кременець, Винница, Луцкъ зъ давныхъ-давенъ истновали добрѝ середнѝ, а въ Кременци навѣть высша школа. Зъ 30-хъ рокôвъ сего вѣку ихъ скасовано. Украиньско-руска интелигенція, доки не була здеморализована денаціонализацією, або лѣпше мовити космополитизмомъ — завждѣ пикловала ся про освѣту и заложенѥ середныхъ и высшихъ шкôлъ въ краю: досыть нагадати заснованѝ и довгій часъ удержуванѝ приватнымъ коштомъ гимназіѣ по деякихъ повѣтовыхъ мѣстахъ и лицей у Нѣженѣ; сей лицей повернено р. 1874 на филологичный институтъ зъ урядовою бурсою.

Исторична доля заподѣяла такъ, що поплôчь зъ обставинами добрыми, корыстными для просвѣты надѣлила Украину зъ щедрои руки обставинами лихими, що нищать, заслоняють добрѝ и гальмують саму просвѣту и розвитокъ культуры. Тутъ вже звѣстна рѣчь, на першому мѣсци стоить обрусеніе и антагонизмъ урядовыхъ органôвъ, одинъ проти другого. Певна рѣчь, що и обрусеніе и антагонизмъ якъ и нищене школы зъ народною мовою выросли и пышають ся на корени темноты самыхъ проводирѣвъ и керманичѣвъ освѣты. На лихо подѣлено школы по Украинѣ на три роды: 1) школы, що заводить и управляѥ министерство освѣты; 2) школы, що заводить и удержуѥ земство своимъ коштомъ а управляють ними шкôльнѝ рады повѣтовѝ и губернскѝ, зложенѝ зъ заступникôвъ земства, духовеньства, министерства освѣты и полиціѣ; наконець 3) школы церковнѝ (приходскѝ), що заводять зъ примусу уряду громады а керують ними самѝ попы, зъ консисторією и Святѣйшимъ Синодомъ. Отже и выходить, що школа школу нехтуѥ, ганьбить, одна другôй шкодить, одна пôдъ другою рыѥ. Се дѣѥ ся черезъ те, що керманичѣ шкôлъ не розумѣють того, що кожна школа, якого-бъ виду она не була, повинна стежити до тои самои меты освѣты. До того-жь керманичамъ на чолѣ всего стоить не ся мета а инша: выслужити ся, выпясти ся особисто насамперед передъ урядомъ. Таке кермованѥ народныхъ шкôлъ розпочалось давно, впершь выразно зъявило ся оно зъ того часу, якъ по Украинѣ скасовано останню сѣльску автономію, а замѣсць неи заведено зъ иниціативы графа Киселева органы министерства Государственныхъ Имуществъ. Пôдъ урядъ сего министерства зачислили по Украинѣ козакôвъ, казённыхъ державныхъ крестянъ. Тогдѣ сѣячами и керманичами народнои освѣты стали по всѣй Украинѣ окружные (повѣтовѝ) начальники, люде темнѝ, зъ моральностію низшихъ россійскихъ урядникôвъ. Они ворожливо глянули на тѝ народнѝ школы, якѝ ще були зацѣлѣли тогдѣ по селахъ. Своею чергою и нарôдъ ворожливо подививъ ся на новѝ школы. Старѝ школы скасовали, а до новыхъ люде не хотѣли посылати дѣтей. Инакше й не могло стати ся: вже-жь нарôдъ инстинктомъ зрозумѣвъ бюрократичну вагу и урядницку вдачу новои школы. Тай справдѣ, яку головну, чѣльну мету поставлено задля народнои школы? Черезъ велико-руску грамоту выготовляти волостныхъ и сѣльскихъ писарôвъ. Нарôдъ гараздъ тямивъ, що писарь-драпѣка, народна пявка, въ ѥго рукахъ законъ, судъ, розправа и все те ôнъ продаѥ. Чи вже-жь народна совѣсть, народне серце могло почувати ся до такои меты шкôльнои? Нарôдъ спротививъ ся новôй школѣ, де ще й учено не по батькôвски, що окружнѝ начальники загадували силомôць брати до шкôлъ дѣтей по черзѣ. Черезъ се нарôдъ ставъ вважати школу на рôвнѣ зъ некрутчиною, и доки истновали окружнѝ начальники, се-бъ то до кôнця 1860-хъ рокôвъ, нарôдъ гидовавъ отсею народною школою. Зъ ôдсѣля и ославили россійскѝ урядники украиньско-рускій нарôдъ, що ôнъ по своей косности не сочувствуетъ дѣлу образованія, избѣгаетъ просвѣщенія. Тымчасомъ безсторонніе люде, спостерѣгаючи народну школу, свѣдчили, що школа стоить якъ разъ саме на впаки народному житю, бо она цѣлкомъ ôдчужена ôдъ народнои мовы и свѣтогляду. Дитина, прийшовши до школы, входить въ свѣтъ цѣлкомъ для неи новый; доки она перебувати-ме въ школѣ 4—5 рокôвъ, єѣ затуманюють и набереть ся она такои огидливости до книжки, що потôмъ вже нѣколи не брати-ме ся до неи. Въ школѣ зъ дитины робили автомата, вырываючи зъ неи усе, що людского, жвавого, живого.*)

Завели по Черниговщинѣ и Полтавщинѣ земство (здаѥть ся ôдъ року 1866) и шкôльна справа перейшла въ руки земства и министерства освѣты. Завелась и шкôльна рада и дирекціѣ народныхъ шкôлъ и заразъ одна проти другои на дибы. На лихо директоромъ въ Полтавщину поставлено Ивана Кулжиньского — хочь и Украинця зъ роду, але добре звѣстного найлютѣйшого ворога народнои школы зъ народною мовою. Небавомъ мѣжь земскою педагогією и шкôльною администрацією зайшовъ страшенный антагонизмъ. Дирекція почала вымагати, щобъ жадна украиньско-руска книжка й не зазирала до школы, щобъ учитель зъ украиньскими дѣтьми не промовивъ жадного слова по украиньски, наконець, щобъ земство тôлько выдавало грошѣ на школы и жаднымъ иншимъ чиномъ не тручало ся до шкôлъ. Земства Черниговщины и Полтавщины вдавали ся року 1881 зъ петиціями до министра, щобъ народна школа, хочь одинъ першій шкôльный рôкъ орудовала народною мовою. Министеръ не давъ и ôдповѣди. Гору взяла администрація. Земство зробило ся лишень шкôльнымъ касіеромъ, та де-не-де пиклуѥть ся хочь про шкôльну гигіену, та про лѣпшихъ учителѣвъ. Одначе для администрациѣ и сего ще геть мало, бо кураторъ „Кіевского учебного округа“ Голубцовъ ще й въ сему роцѣ запевнявъ министерство освѣты, що втручане ся до шкôлъ земства и шкôльныхъ радъ вельми гальмуѥ шкôльну справу!!!

По правобережнôй Украинѣ справа освѣты набрала трохи иншои сутѣни. Вѣдомо, що за шѣсть рокôвъ мине

*) Основа 1862 р., книжка IV.

цѣлый вѣкъ, якъ правобережну Украину прилучено до Россіѣ. Отже зъ того часу три безталанні губерніѣ — Кіевска, Подольска и Волыньска нѣякимъ робомъ не збудуть ся исключителнаго положенія, нѣякъ не прийдуть хочбы до того нормального становища, въ якому перебуває лѣвобереже. Черезъ се на правобережѣ нема земства и народна освѣта спочиває въ рукахъ духовеньства, полиціѣ и министерства освѣты. Вже-жь и тутъ не обойшлось безъ антагонизму.

Заразъ по знесеню крепацтва за дѣло освѣты взяли ся були люде освѣченѣ, щирѣ, прихильнѣ для народа, розумнѣ педагоги, свѣдомѣ народного свѣтогляду и потребъ, якъ Чалый, Туловъ, Пристюкъ и иншѣ. Промѣнь освѣты выйшовъ, показавъ ся народови и народъ оборучь кинувъ ся до школъ. Народъ зрозумѣвъ, що руска школа стане ему ще въ оборонѣ и одъ латиньства и одъ прямованя польскихъ панобъ и попобъ — спольщити рускій народъ.

Православному духовеньству стало заздросно, оно злякало ся вплыву на народъ свѣтскои школы; оно гадало, що школа и просвѣта шкодити-муть матеріяльнымъ ихъ доходамъ. Пойшло ворогованє органобъ свѣтскои просвѣты зъ просвѣтою духовеньства. Ворогованє и доси не зовсѣмъ ще скончилось; добутки зъ сего ворогованя выйшли такѣ: 1) два роки назадъ выдано новый законъ про церковнѣ школы и теперь десь въ Петербурзѣ завязала ся комисія, щобъ усѣ школы скрозь по Россіи ажь до гимназій оддати въ руки духовеньства; 2) народныхъ школъ на паперѣ завело ся цѣлѣ сотнѣ а въ дѣйстности въ народѣ непроглядна темнота; 3) народъ не маючи школы зъ народною мовою, не чуючи по церквахъ зрозумѣлою народови мовою морального научуваня, лишивъ православіе и повернувъ ся до штунды. Тымчасомъ жидова спекулює на народню темноту и руйнує економичный побытъ народу. До всего отсего треба додати, що спершу польске повстанє 1863 р., а далѣ соціялистично-революційный рухъ по Россіи, выкликали на украиньско-рускій народъ нѣ въ чому неповинный нападъ обрусителѣвъ и мочнѣйше прямованє до „обрусенія“. Духовеньство стало подручникомъ обрусителѣвъ руского народу и йде поручь зъ ними, гадаючи, що завѣвши обрусительнѣ церковнѣ школы, оно, за помочію полиціѣ, выкоренить штунду и приверне до себе народъ. Марна надѣя! Праця полиціѣ и такихъ мисіонерobъ, якъ Иванъ Наумовичь, доведуть лишень край ще до большои духовои темноты и економичнои руины.

Цѣкава рѣчь, що то значить обрусить Украину? Такѣ истинно-рускѣ люде, якъ славянофилы гадають, отакѣ патріоты, якъ Наумовичь, запевняють ихъ, що обрусеніе рѣчь можлива и неминуче потрѣбна. Они не вважають на те, що обрусеніе приносить цѣлой Россіи страшенну, моральну, религійну, економичну и политичну шкоду. „Обрусить“ — се значить знищити въ людяхъ усѣ етнографичнѣ, природнѣ народнѣ рожницѣ, добити ся до того, щобъ Волынець, Полтавець, Подолякъ — нѣчимъ а найпаче мовою и религіею нѣчимъ-нѣчимъ не одрожнялись одъ Туляка, Орловця, Донця. Се значить, силомоць выдерти у народа найсвятѣшѣ, споконвѣчнѣ его святощѣ и замѣсць живыхъ людей наробити здеморализованыхъ, темныхъ автоматобъ. Якъ бачимо, народна школа цѣлкомъ звернена зъ педагогичного, просвѣтного шляху и повернена на зброю политики. Тымъ же, що хочь трохи годять ся зъ такою „объединительною“ политикою, заразъ гукає вартова сторожа caveant consules, стережѣть ся, польска интрига, сепаратизмъ, украинофильство! И вже-жь якій учитель народнои школы не вымовляє г твердо якъ латиньске g, то вже найменше про него гадати-муть, що у него сховано на днѣ думокъ сепаратизмъ. Навѣть школьный инспекторъ Ф. Л., що инспекторовавъ 15 лѣтъ надъ школами Подоля, мусѣвъ переноситись зъ Каменця кудысь на саму повночь Черниговщины за то, що два лѣтъ тому назадъ побравъ ся зъ Полькою, а вдруге — надруковавъ съ дозволенія цензуры вѣршь украиньскою мовою. До исторіѣ антагонизму церковнои школы зъ свѣтскою-министерскою цѣкаво буде подати деякѣ урядовѣ документа. Саме тогдѣ, якъ розпочинали заводити свѣтскѣ школы по правобережнойъ Украинѣ, и Кіевскій митрополитъ Арсеній заходивъ ся примушувати духовеньство, абы заводили церковнѣ школы. Люде большь горнули ся до свѣтскихъ школъ. Митрополитъ позаводивъ мѣжь попами окремыхъ наблюдателей и казавъ имъ, пильновати зъ усеи силы, щобъ сѣльскѣ громады не годили ся заводити свѣтскихъ школъ. Якихъ способобъ уживали „наблюдателѣ“, най повѣдає урядовый окружникъ одного зъ такихъ наблюдателѣвъ, выданый 19/31 серпня 1862 р. Ось онъ слово въ слово:*) „Свѣтска дирекція вдаючи нѣбы хоче заводити народнѣ школы по тыхъ селахъ, де ихъ не позаводило духовеньство, пиклуєть ся подгорнути до себе и тѣ церковнѣ школы, що заведенѣ великою працею селяньскихъ пастирѣвъ и що удержують ся ихъ остатными жертвами, тай самыхъ попобъ пильнує оддати подъ руку новыхъ учителѣвъ. Щобъ одвернути такѣ замѣры, за надто прикрѣ для духовеньства, Консисторія указомъ зъ Ч. 5955, а потомъ и приказомъ Его Высокопреосвященьства велено менѣ, щобъ я потайно оповѣстивъ попобъ нашого повѣту, абы они зъ усеи силы пильновали затримати за собою церковнѣ школы, беручись до того ось якими заходами: попы мусять наводити своихъ парахвіянъ до тои свѣдомости, що въ одному селѣ двѣ школы ляжуть на селянъ (зайвымъ) коштомъ безъ жадного зыску дѣтей и ихъ; самои лишень церковнои школы досыть буде, щобъ вывчити селянъ грамоты, тымъ паче, що религійно-моральне выхованє далеко корыстнѣйше селянамъ, нѣжь яка будь заморская премудрость. Най пиклують ся попы нахилити своихъ парахвіянъ до того, щобъ они, коли наѣдуть до нихъ урядники зъ сею справою, такъ самѣ одрѣкались одъ школъ и казали, що коли вже есть церковна школа въ селѣ, такъ заводити ще другу свѣтску, рѣчь непотрѣбна. Коли въ якому приходѣ, не вважаючи навѣть на пикловане попобъ, заведуть таку свѣтску школу, такъ не давати для неи нѣчого: нѣ хаты, нѣ книжокъ, нѣ дѣтей, нехай самѣ собѣ все придбають, а церковна школа мусить лишитись якъ була, зъ своимъ ладомъ. — За невыконанє сего стережѣть ся одъ епархіяльного уряду кары — якъ бы за зруйноване школы. Коли заведеть ся свѣтска народна школа, заразъ же оповѣстѣть мене. Але въ цѣлой сѣй справѣ духовеньство повинно тримати ся обачно, розумно, вплываючи словомъ на парахвіянъ, а окружникъ сей держати въ великой тайнѣ“.

Кость Одовець.

(Конець буде.)

*) Окружникъ писаный звѣстно канцелярско-россійскою мовою.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

(Дальше.)

„Запорожець Иcько Материнка“ присвятивъ свои казки „матери своѣй рѡдненькѡй, неньцѣ старенькѡй, коханѡй любѡй Украинѣ“. Въ переднѡмъ словѣ зъявляє авторъ горячу любовь до своєи неньки-Украины и гордує ся єи славою. Ось-щó ѡнъ пише про свою батькѡвщину: „(Наша неня Украина) хоча й старенька, да все таки ще геть-то моторненька... А дѣти ѣи? Хиба й вони зледащѣли? Хиба вони забули, якъ колись весело бурлаковали, хвацько козаковали, въ Крыму й на Дону чумаковали? Хиба мы й досѝ ще не згадуємо свого батька Богдана?... Якъ нашѝ козаченьки всюды залицялись: въ Волощинѣ, Турещинѣ, Нѣмещинѣ, Крыму, на синѣмъ морѣ и по тѡмъ боцѣ моря якъ тіи свѣтліи соколоньки просвѣщались? — Або й теперь, хиба вже-бъ то мы перевчили ся войовати? Дарма, що въ тѡй пѣснѣ спѣвають:

Да вже шаблѣ заржавѣли,
Мушкеты безъ куркѡвъ, —

Слухай, щó далѣ:

А ще серце козацькеє
Не боить ся Туркѡвъ.

„Бачь! Не боить ся Туркѡвъ! Да не тѡльки Туркѡвъ, и самого найстаршого чорта, пане брате!.. Або, хиба таки мы не хороше живемо? А де лишень знайдешь ты такіи розмаитьнѝ пѣснѣ, що тѡлько зачуєшь, такъ серце тобѣ ходоромъ и заходить, затлѣє, замлѣє, серденька просить... такую хлѣбъ-сѡль, такихъ дѣвоньокъ и парубятъ! Де на свѣтѣ такъ балакають? нѣбы въ ротъ тобѣ кожне слово кладуть. Де стѡльки казокъ, приказокъ, загадокъ и всякои всячины?... Я вже мовчу про нашу землю, про нашѝ поля, сады, луги, степы, рѣчки, про наше збѡжжя... Ще й досѝ нѣхто не схаменеться, не гляне, да не подивить ся на сеє! Мѡй Боже, Боже! Чимъ же мы прошкодились? Хиба-жь то въ насъ душа зъ лопуцька, не хоче того, чого й людьська?... Нѣ! нѣ! Въ гостяхъ добре, якъ то кажуть, а дома ще лучше... Чи може хочете дождать ся, щобъ якій врагъ нетруженый нашою батькѡвщиною пожививъ ся? насъ же да нашимъ же добромъ почастовавъ? Улѣзъ у солому, да ще й шелестить! А здається незабаромъ теє буде. Бо щось не передъ добромъ, якъ я бачу, сякѝ-такѝ немазанѝ хвертики шляють ся частенько уже промѣжь нами. Глядѣть лишень, щобъ вони зъ нашого-жь хворосту да не загнули намъ якои чуденнои карлючки! Отто-то буде сорому-сорому, за всѣ головы сорому!“...

Казки „запорожця Иська Материнки“ суть такъ гарнѝ, якъ чудовою являє ся весною рано-въ-ранцѣ люба цвѣтка, щó напивши ся свѣжои росицѣ розвиває свои листочки проти сходячого сонця. Переймивши тѝ казки изъ скарбницѣ переказѡвъ украиньского люду вмѣвъ Бодяньскій прикрасити ихъ такою формою поетичною, яка являє ся природнымъ одягомъ творѡвъ устнои словесности. Шкода велика, що той „запорожець“ новои словеснои Сѣчи не выкохавъ бѡльше такихъ чудовыхъ цвѣтокъ! Та отъ, морозъ поморозивъ первѣсники весны, зъ-за чого почорнѣло зеленеє поле.

4. Евгеній Гребѣнка[1]).

Евгеній Павловичь Гребѣнка родивъ ся 21. сѣчня 1812. р. въ батькѡвскѡмъ селѣ Убѣжищи, Пирятиньского повѣту въ Полтавскѡй губерніи. Ѡнъ бувъ другимъ сыномъ гусарского официра, Павла Гребѣнки и єго другои жены, Надежды Ивановны Чайковскои, панѣ Пирятиньскои. Дитячій вѣкъ Евгенія пройшовъ пѡдъ батькѡвскою стрѣхою; тогдѣ переймавъ ѡнъ ѡдъ своєи нянькикрѣпачки пѣснѣ й переказы людовѝ и ѡдтакъ полюбивъ рѡдну мову украиньску. Учителѣ домашнѝ Павло Гуслистый и Кудрицкій вмѣли заохотити єго до науки: читавъ ѡнъ хлопчикомъ богато такъ, що безъ книжки не мѡгъ всидѣти. Про-те въ 1825. р. отець ѡддавъ 13-лѣтного Евгенія въ ґимназію высшихъ наукъ князя Безбородька въ Нѣжинѣ. Тамъ учивъ ся зъ Гребѣнкою въ однѡмъ часѣ Микола Гоголь, тѡлько Гоголь бувъ у высшѡй клясѣ, нѣжь Гребѣнка. Въ близшихъ ще ѡдносинахъ до молодого Евгенія стоявъ Олександеръ Атанасієвъ, щó опѡсля бувъ украиньскимъ писателемъ и прозвавъ ся Чужбиньскимъ. Гребѣнка и Атанасієвъ були на кватирѣ у професора Соловєва. По-за-якъ батько Олександра бувъ Великоросъ, то по догадцѣ Коніського мабуть Гребѣнка спонукавъ свого товариша, полюбити Украину[2]). Гребѣнка бувъ старшій Атанасієва-Чужбиньского на пять рокѡвъ; до того ще Гребѣнку доля надѣлила такою вдачею, якою люде вплывають на товаришѣвъ, самѝ того не бажаючи. Одинъ зъ Грибѣнчиныхъ учителѣвъ повѣдає: „Гребѣнка бувъ завждѣ веселымъ, жартливымъ; єго любили й товаришѣ й учителѣ, — добре вчивъ ся, пильнувавъ надъ письменствомъ и пѣкловавсь, щобъ нѣкого не покривдити и кождому догодити“[3]).

Въ ґимназіи перетворили Гребѣнку на Ґребйонкина, и пѡдъ сею назвою Евгеній скѡнчивъ ґимназію, служивъ въ вѡйску и тою-жь назвою пѡдписувавъ першѝ свои творы литературнѝ.

Студенты Нѣжиньскои ґимназіѣ выдавали свѡй рукописный вѣстникъ, щó звавъ ся „Аматузія“. Впорядчикомъ того вѣстника бувъ Домбровскій (опѡсля професоръ университету въ Кіевѣ), а головнымъ робѡтникомъ, душею вѣстника стоявъ Гребѣнка.

Гребѣнка почавъ писати по-украиньски будучи ще студентомъ. Першимъ єго литературнымъ творомъ бувъ перекладъ першои главы зъ поемы Пушкиновои „Полтава“. Надруковано єѣ въ „Московскѡмъ Телеграфѣ“, ч. 41. Nr 17. зъ 1831. р. Ѡдтакъ въ 1833. р. напечатавъ ѡнъ два ѡдрывки сего перекладу въ „Утреннѣй Звѣздѣ“.

Въ 1831. р. Гребѣнка скѡнчивъ курсъ въ ґимназіи зъ правомъ на „чинъ 14. класа“ и заразъ пѡшовъ на службу въ резервы осьмого украиньского козацкого полку, але швидко выйшовъ въ ѡдставку и въ 1834. р. поѣхавъ въ Петербургъ, де вже 1. лютого того року ставъ служити канцелярскимъ урядникомъ въ комисіи духовныхъ училищь.

---

[1]) Важнѣйша литература: „Е. П. Гребинка“, статья Ф. Пискунова въ зборнику украиньскихъ творѡвъ Гребѣнчиныхъ, п. з. „Пырятынська ластивка“. Кіевъ 1876; стор. 4—9. — „Вітчити з історіи руcько-украінського письменства XIX. віку“, статья Ол. Коніського у Львівскій часописи „Сьвіт“, 1881; ч. 8. и 9., стор. 146. и 147. — Порѡвн. „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова. Кіевъ 1884; стор. 210.

[2]) „Олександеръ Атанасієвъ Чужбиньскій“. („Зоря“, 1887; ч. 4; стор. 70.

[3]) ibid.

Въ столици Гребѣнка спо̂знавъ ся зъ деякими россійскими й украиньскими письменниками. Въ 1833. р. друковавъ о̂нъ въ „Утреннѣй Звѣздѣ“ деякѝ „Малороссійскѝ приказки“, а въ 1834. роцѣ выдавъ въ Петербурзѣ всѣ свои „приказки“ числомъ 26. Въ другѝмъ выданю явились сѝ „приказки“ въ Петербурзѣ въ 1836. р.[1]).

Въ ко̂нци трицятыхъ роко̂въ Михайло Максимовичь подавъ Квѣтцѣ-Основяненкови гадку, щобы при яко̂мъ россійскѝмъ журналѣ выдавати додатки въ мовѣ украиньскѝй. Гребѣнка заявивъ тогдѣ готово̂сть, обняти редакцію такихъ украиньскихъ альманахо̂въ. Про-те задумавъ о̂нъ выдавати ко̂лька альманахо̂въ при „Отечественныхъ Записках“. Але головный редакторъ Краєвскій взявъ назадъ свою умову, а причиною сему, якъ догадує ся Кониській, бувъ В. Бѣлиньскій, головный помо̂чникъ Краєвского по роботѣ критично̂й и библіографично̂й[2]). Такъ отже о̂дъ 1836—1840. року Гребѣнка не печатавъ нѣчого по-украиньски. Тогдѣ хвалено россійскѝ єго творы и про-те не було у него снаги до украиньского письменства. Ажь въ 1841. р. выдавъ Гребѣнка въ Петербурзѣ украиньскій збо̂рникъ „Ласто̂вка“. Се бувъ вѣдай той матеріялъ, котрый Гребѣнка зо̂бравъ, задумавши выдавати украиньскѝ альманахи при „Отечественныхъ Записках“.

Коли Гребѣнка своими литературными творами ставъ звѣстный на Украинѣ, то забажавъ о̂нъ навѣстити Квѣтку въ Основѣ. Въ дорозѣ балакавъ о̂нъ зо̂ своимъ „извощикомъ“ про Квѣтку й єго повѣсти; простѝ бо люде знали подекуды повѣсти „Грицька Основяненка“, по-заякъ о̂нъ змалювавъ дуже вѣрно суспо̂льный побутъ хлѣборобо̂въ. Такъ отже приѣхавъ Гребѣнка въ Основу, и по̂дъ о̂кномъ дому, де живъ Квѣтка, спытавъ ся у старого чоловѣка, що́ читавъ книжку: „А чи дома панъ Основяненко?“ и сейчасъ кликнувъ радо̂сно поглянувши на него: „Здоровъ батьку Грицьку!“ — Основяненко (се бувъ о̂нъ самъ) о̂дложивъ поволи книжку, прихиливъ ся зъ о̂кна и запытавъ ся: „Чи не Гребѣночка?“ Се була перша стрѣча Гребѣнки зъ ветераномъ Харко̂вского литературного кружка. По̂знавши Квѣтку близше, Гребѣнка полюбивъ єго цѣлымъ серцемъ[3]).

Въ 1838. р. Гребѣнка покинувъ службу въ комисіи духовныхъ училищь и о̂дтакъ поставлено єго старшимъ учителемъ россійскои мовы и словесности въ „дворянско̂мъ полку“. Въ 1841. р. перевели єго зъ „дворянского полку“ въ учителѣ словесности въ „другій кадетскій корпусъ“. Въ останнѝ роки жизни читавъ о̂нъ лекціѣ въ „институтѣ корпуса горныхъ инжинеровъ“ и въ официрскихъ клясахъ „морского кадетского корпусу“. Гребѣнка вмеръ въ грудню 1848. р. въ Петербурзѣ, а опо̂сля тѣло єго перевезено въ Украину, де й спочиває на ро̂дно̂й земли по̂дъ Пирятиномъ.

Головнымъ творомъ Гребѣнки суть „Малороссійскѝ приказки“, котрѝ о̂нъ присвятивъ „добрымъ своимъ землякамъ и любителямъ малороссійского слова“. Приказками назвавъ Гребѣнка байки, що́ ихъ написавъ зъ поглядомъ на украиньску природу и на звычаѣ та обычаѣ свого народу. Ось-якъ оцѣняє Кулѣшь сѝ знаменитѝ писаня: „Коли ро̂вняти ихъ и до сусѣдньои словесности, то наврядъ чи є въ ѣй кращѝ приказки одъ Гребѣнчиныхъ, а то̂лько що московськѝ дзвоны голоснѣйшѝ одъ нашихъ. Гребѣнка, пишучи приказку, малює намъ тутъ же нашѝ села, поля й степы свѣжими, да й непозычеными фарбами. Коли смѣєтця ся о̂нъ, то прислухайтесь — тутъ же скро̂зь смѣхъ почуєте якійся сумъ; коли-жь справдѣ сумує, то слово його процвѣтає квѣтками щирои поезіѣ украинськои. Широкѝ його приказки, якъ нашѝ степы, жартовливѝ вони да якось и сумоватѝ, якъ нашѝ селяне; шуткуючи сѝ приказки займають душу зъ-глибока“[1]).

Въ приказкахъ своихъ стає авторъ въ оборонѣ мужико̂въ и людей неписьменныхъ противъ самоволѣ пано̂въ и судовико̂въ („грошо-заплодо̂въ“). Такъ въ приказцѣ „Ячмѣнь“ сказано, що „де-якѝ колоски схилили ся зовсѣмъ у-низъ, мовь неграмотнѝ передъ великимъ паномъ, мовь передъ судовымъ на сто̂йцѣ козаки“. А вже-жь саму-го̂рку правду мучителямъ люду высказавъ поетъ въ приказцѣ „Рожа да хмѣль“. Про сю приказку замѣтивъ Кониській ото̂ъ-се: „Народнѝ пявки, паны, судовики и всяка урядова челядь пють зъ народа кровь, тягнуть зъ його жилы, грабують його, не дають йому нѣ росту, нѣ освѣты, обгортують и обвивають його неволею, темнотою и убожествомъ, зовсѣмъ такъ, якъ о-той хмѣль обгорнувъ-обкутавъ и знищивъ рожу, а самъ зеленѣвъ“. — Про деякѝ иншѝ приказки пише Кониській се, що́ слѣдує: „Прочитайте „Будякъ и коноплиночка“, „Ячмѣнь“, „Ведмежій судъ“ и иншѝ — и передъ вами живо въ образѣ, въ живо̂й картинѣ встає тяжке житє украинського народу зъ усѣми бюрократично-крѣпацькими, московськими порядками, — неправда-крѣпацтво, неправда й здирство въ судахъ, неправда въ выхованю, въ освѣтѣ и инче“. — О̂дтакъ довѣдавъ ся Кониській, що приказку „Злый ко̂нь“, написавъ поетъ по̂дъ вплывомъ однои ексекуціѣ, коли то урядъ россійскій хотѣвъ усмирити бунтъ крѣпако̂въ у одного зъ пано̂въ, сусѣдо̂въ автора[2]). Въ сѣй приказцѣ сказано, що злого коня зъ табуна зъумѣвъ зануздати то̂лько розумный чоловѣкъ Петро Деркачь, котрый смѣло до коня побравъ ся по-тихеньку, повагомъ по-маленьку, и все єго гладивъ. Сказавши отже сю байку озвавъ ся поетъ до пано̂въ ото̂ъ-сею моральною наукою: „Паны! чи чули, якъ Деркачь коня поймавъ?“

Приказки Гребѣнки въ загалѣ суть творомъ самосто̂йнымъ, оригинальнымъ; а хоча й ко̂лька приказокъ уложено по чужимъ взо̂рцямъ, то все-таки добачаємо въ нихъ свѣтоглядъ украиньскій. Такъ приказку „Могилины родины“ написавъ авторъ по̂сля байки римского писателя Федра[3]), однакже перенѣсъ подѣю на степъ украиньскій и змалювавъ гарну картинку изъ суспо̂льного побуту въ своѣй батько̂вщинѣ. Мѣжь приказками Гребѣнчиными вызначують ще двѣ, се-бъ-то „Човенъ“ и „Соловей“. Въ приказцѣ „Човенъ“ видимо образъ синього моря, що́ заграло, запѣнилось о̂дъ буйныхъ вѣтро̂въ, изъ-за чого човенъ розмо̂ждживъ ся въ трѣски. О̂дтакъ поетъ прощає ся зо̂ своимъ покоємъ и пускає ся въ море, не знаючи, чи недоля и лютє горе не пограють ся зъ єго човномъ. Въ приказцѣ-жь „Соловей“ добачаємо засно-

[1]) Въ альманаху „Хата“ выдавъ Кулѣшь десять приказокъ Гребѣнки (стор. 41—57).

[2]) „Сьвіт“, 1881; ч. 8. 9., стор. 146.

[3]) „Украинская Старина“. Матеріялы для исторіи украинской литературы и народнаго образованія“. Г. П. Данилевскаго. Харьковъ 1866; стор. 224.

[1]) „Хата“ 1860. Видавъ П. А. Кулішъ. Типомъ другимъ. Петербургъ, стор. 41.

[2]) „Сьвіт“, 1881; ч. 8. и 9., стор. 147.

[3]) Phaedri Augusti liberti fabularum Aesopiarum libri V.; — fabula XXII. libri IV.: „Mons parturiens“.

вокъ драматичный, по-за-якъ тутъ веде розмову небôжь зô своимъ дядькомъ[1]).

Коли Гребѣнка выдавъ свои приказки, то имя єго стало звѣстнымъ не то на Украинѣ, але й въ Московщинѣ. Кажуть ôдтакъ, що они подобались вельми славному поетови Пушкинови, та що ôнъ одну зъ нихъ, „Вовкъ и огонь“ переложивъ на языкъ россійскій. Пушкинъ зъявлявъ симпатію украиньскому поетови, котрый зладивши перекладъ поемы „Полтава“, присвятивъ єѣ першому россійскому поетови.

„Полтава“ („вольный перекладъ на малороссійскій языкъ“) печаталась ôдрывками въ журналѣ „Московскій Телеграфъ“ 1831. р. и въ „Утреннѣй Звѣздѣ“ 1833. р.; ôдтакъ выдавъ єѣ Гребѣнка въ Петербурзѣ въ 1836. р. Кониській уважає сей перекладъ дуже слабымъ, кажучи, що „найкращй художественнй и драматичнй мѣсця оригиналу въ перекладѣ выйшли найбôльше слабыми и блѣдными“. Ôдтакъ Кониській выводить доказъ, що у Гребѣнки не було въ серцѣ и розумѣ выхованои наукою и житємъ справжньои украиньскои національнои идеѣ[2]). — Хоча-жь перекладъ „Полтавы“ выйшовъ справдѣ млавымъ, то однако засудъ Кониського єсть подекуды тяжкій. Єму не вподобались именно деякй выразы въ перекладѣ, котрй не ôддавали добре ядренистыхъ слôвъ оригиналу. Такъ примѣромъ слова „самовластіе Москвы“ переложено выразомъ „великая Москва“, и т. и. А вже-жь Гребѣнка доказавъ въ переднôмъ словѣ до збôрника „Ластôвка“, и въ романѣ „Чайковскій“, що рôдна мова й народнй святощѣ єму справдѣ дорогй.

Въ 1841. р. выдавъ Гребѣнка въ Петербурзѣ литературный збôрникъ п. з. „Ластôвка“. „Сочиненія на малороссійскомъ языкѣ — гг. Л. Боровиковскаго, Е. Гребенки, Грицька Основьяненка, В. Забѣлы, И. Котляревскаго, Кореницкаго, П. Кулеша, Мартовицкаго, П. Писаревскаго, А. Чужбинскаго, Т. Шевченка, С. Шереперы и другихъ. Повѣсти и разсказы, нѣкоторыя народныя малороссійскія пѣсни, поговорки, пословицы, стихотворенія и сказки“. (16°, сторôнъ 382)[3]). Такъ отже замѣщено въ сѣмъ збôрнику творы майже всѣхъ украиньскихъ писателѣвъ того часу. Самъ Гребѣнка написавъ тутъ а) прозою: 1. „Такъ собѣ до землякôвъ“ (стор. 1—19); 2. „До зобаченння“ (стор. 378—382); — б) вѣршомъ: 1. „Дядько на дзвоницѣ“ (стор. 220); 2. „Хлопцѣ“ (стор. 279. 280); 3. „Украинська мелодія“ (стор. 353. 354). Такожь записавъ ôнъ три народнй пѣснѣ (стор. 348—353). — Изъ творôвъ Квѣтки-Основьяненка надруковано отъ-сй повѣсти: 1. „Сердешна Оксана“ (стор. 32—207); 2. „Пархômове снѣдання“ (стор. 251—278); 3. „На пущанне якъ завязано“ (стор. 289—292). — Зъ-помѣжь поезій Тараса Шевченка замѣщенй тутъ слѣдуючй: 1. „Вѣтре буйный!“ (стор. 23—25); 2. „Причинна“ (стор. 230—242); 3. „На вѣчну память Котляревському“ (стор. 306—315); 4. Частина зъ поемы „Гайдамаки“ [про Ярему] (стор. 371—377.)[4]). — Єсть ôдтакъ въ сѣмъ збôрнику два ôдрывки изъ шутливои оперетки Котляревского „Москаль-чарôвникъ“ (стор. 299—305) и частина казки Кулѣшевои п. з. „Цыганъ“ (стор. 362—370). — Мѣжь творами иншихъ писателѣвъ вызначують ся деякй поезіѣ Боровиковского, якъ: „Чорноморець“ (стор. 20—23), „Палѣй“ (стор. 246—248). — Боровиковскій замѣстивъ въ „Ластôвцѣ“ ще 10 своихъ байокъ (стор. 293—298), 82 народнй пословицѣ и 30 загадокъ (стор. 318—329)[1]).

„Ластôвка“ Гребѣнки мала звѣстити Украинѣ весну ôдродженя національного, се бо зладивъ ôнъ свôй альманахъ изъ-за того, щобъ земляки єго, не розумѣючи московскихъ книжокъ, читали за-любки свои украиньскй писаня. Ось що каже ôнъ про тй чужй книжки, що ихъ привозили на Украину Москалѣ-крамарѣ: „Увôйде Москаль у хату, мотне патлами, перехристить ся, та й пыта: „не завгодно ли тавару?“ — „А що-жь тамъ у тебе є?“ Тутъ ôнъ тобѣ й тыче у руки бумагу, писану чисто по-московски, такъ що нашь братъ простый чоловѣкъ то дечого й не розбере... Принесе тобѣ (Москаль) коробку книжокъ и великихъ и маленькихъ, и жовтыхъ и червоныхъ, выбирай яку хочь. Даси Москалеви рублѣвъ пять грошей, мѣрокъ зо двѣ ôвса, та печеного хлѣба, та масла, то меду, то ще чого, а собѣ оставишь пôвъ десятка книжокъ. Прийшовъ вечеръ, стало скушно, отъ и вôзьмешь книжку, прочитавъ листочокъ, — нѣ не бере! другій, ще гôрше, третій, ажь у головѣ закрутить ся! таки нѣчогôсѣнького не розберешь. Щось такъ чудне, матери його лихо! почне зъ одного, примѣромъ одъ воздухôвъ, одъ планиты, а переведе на шило або на гвôздокъ. Думаєшь и такъ, и сякъ, и зъ того боку зайдешь, и зъ другого — шкода! невторопаєшь нѣчого; мовь тобѣ щô небудь розказує отъ-той цесарець, щô въ козубеньцѣ лѣкарство носить. Вôзьмешь другу — тежь, третю, четверту, пяту, — усе тежь!... Нѣчого робить, положишь на полицю новенькй книжечки, „хай полежать, може порозумнѣшаю“, — тай станешь у сто десятый разъ читать Котляревского Енея, або повѣсти Грицька Основьяненка, и читаєшь и смѣєшь ся и плачешь“... (стор. 14—18).

Такъ отже „Ластôвка“ звѣщала надѣю лучшои будучности въ батькôвщинѣ; тôлько-жь настала небавомъ студѣнь и гарна птичка скрылась у своѣмъ гнѣздѣ, дожидаючи днины теплѣйшои.

Жиючи въ Петербурзѣ Гребѣнка намагавъ ся деякй стихотворы зладити въ мовѣ россійскôй, розвиваючи въ нихъ одвѣтнй мотивы поезій Жуковского й Пушкина; а вже-жь писавъ ôнъ такожь дещо самостôйно, примѣромъ стихотвôръ „Богданъ“, „сцены изъ жизни малороссійскаго гетмана Зиновія Хмельницкаго“[2]). Однакже трудно було єму супроти славныхъ тыхъ поетôвъ заняти въ россійскôй литературѣ видне становище. Про-те ставъ ôнъ писати повѣсти по-россійски. Першимъ єго творомъ на новôмъ поли литературнои дѣяльности були „Разсказы Пирятинца“, котрй змѣстомъ своимъ и способомъ

[1]) Три приказки „Сонце да хмары“, „Будякъ да конопличочка“ и „Човенъ“ переложивъ О. Лепко на мову россійску. („Поэзія Славянъ“, С.-Петербургъ 1871; стор. 171. 172.)

[2]) „Сьвіт“, 1881; ч. 8. и 9., стор. 147.

[3]) „Ластôвку“ свою надруковавъ Гребѣнка правописію Артемовского-Гулака. (Гляди „Зорю“ 1887; число 8., стор. 138.)

[4]) Поему Шевченкову „Гайдамаки“ звеличивъ Гребѣнка отъсимъ своимъ словомъ: „Порадувавъ насъ торôкъ Шевченко „Кобзаремъ“, а теперь зновъ написавъ поему „Гайдамаки“. Гарна штука, дуже гарна, така смашна, мовлявъ, якъ у Спасôвку та у жаркій день пôсля обѣда кавунъ. И ѣси и ще хочешь, — и читаешь и не одôрвешь ся. Отце вамъ для примѣру зъ неи перва глава. А тамъ дальше усе лучче й лучче. Штука я вамъ скажу!“ („Ластôвка“, стор. 371., замѣтка).

[1]) Мѣжь стихотворами сего збôрника находить ся такожь вѣршь Олександра Чужбиньского, присвяченый колишньому школьному товаришеви Е. П. Гребѣнцѣ. („Ластôвка“, стор. 213. и 214.)

[2]) „Сочиненія Е. П. Гребенки“. Томъ V. С.-Петербургъ 1862; стор. 7—81.

писаня пригадують Гоголевй оповѣданя п. з. „Вечеры на хуторѣ близь Диканьки“. Зъ-помѣжь иншихъ оповѣдань вызначують ся „Записки студента“ и романъ изъ козацкои давнины п. з. „Чайковскій“. Сей романъ переложивъ Ксенофонтъ Климковичь на мову руско-украиньску и выдавъ єго у Львовѣ 1864. р.[1]).

Всѣ „сочиненія“ Гребѣнки выдано въ Петербурзѣ въ пяти томахъ (1862); въ пятомъ томѣ замѣщено „малороссійскій отдѣлъ“ (стор. 314—409), де надруковано украиньскй писаня Гребѣнки. Одтакъ Г. Т. Корчакъ-Новицкій выдавъ сй писаня окремою зборкою п. з. „Пырятынська Ластивка, Кобзарь Ев. Пав. Гребинкы“ („зъ патретамы Е. П. Гребинкы, Мазепы, Кочубея, Петра Велыкого и Карла XII.“ Кіевъ 1878.

Евгеній Гребѣнка належить до лучшихъ украиньскихъ писателѣвъ, по-за-якъ єго приказки мають высоку литературну стойность. Шкода велика, що онъ не писавъ повѣстей своихъ по-украиньски, а то розказуючи про козацку давнину, могъ бы бувъ доповнити литературну дѣяльность старшого свого земляка, Григорія Квѣтки, котрый до найкрасшихъ своихъ повѣстей бравъ основокъ изъ суспольного побуту украиньскихъ хлѣборобовъ.

5. Олександеръ Корсунъ[2]).

Про єго житє не знаємо майже нѣчого. Въ одномъ лиричномъ своѣмъ стихотворѣ п. з. „Коханка“ натякає онъ на те, що родивъ ся въ деревни „Антиповка“[3]). Мабуть учивъ ся въ Харковскомъ университетѣ[4]), се бо стоявъ онъ въ литературной звязи зъ Порфиріємъ Кореницкимъ, зо Степаномъ и Петромъ Писаревскимъ, — учениками Харковскои коллегіѣ, и одтакъ зъ Миколою Костомаровомъ и Михайломъ Петренкомъ, студентами Харковского университета[5]). Опроче можна догадуватись, що Корсунъ бувъ помѣщикомъ; зъ біографіѣ бо Михайла Макаровского довѣдуємо ся, що сей руско-украиньскій письменникъ, окончивши науку въ Полтавскій семинаріи, ставъ домашнимъ учителемъ у помѣщика Корсуна. Одтакъ вносить Н. Петровъ, що й Олександеръ Корсунъ походивъ зъ роду помѣщиковъ въ Полтавскій губерніи, та що стоявъ такожь въ односинахъ до духовныхъ науковыхъ институцій того часу[6]).

Олександеръ Корсунъ „скрутивъ Снопъ, украиньскій новорочникъ“ и выдавъ єго въ Харковѣ 1841. р. (8°, сторонъ 228)[7]). Кромъ своихъ писемъ замѣстивъ онъ въ сѣмъ зборнику творы Іеремія Галки, Порфирія Кореницкого, Степана и Петра Писаревскихъ, Марфы Писаревскои и Михайла Петренка. Именно находять ся тутъ а) Іеремія Галки (Миколы Костомарова): трагедія п. з. „Переяславська ночь“ (стор. 7—91), „Єврейскй спѣванки“ (стор. 92—100) и перекладъ одного стихотвору зъ рукописи Короледворскои п. з. „Олень“ (стор. 101). — б) Порфирія Кореницкого: сатирицька поема п. з. „Вечерницѣ“ (стор. 105—140); — в) Степана Писаревского: „Писулька до мого братухи Яцька, Мірянського панъ-отця, тодѣ ще, якъ я бурлакувавъ“ (стор. 143—146); — одтакъ байка: „Крути, Панько, головою!“ (стор. 146—147), и одна пѣсня (стор. 147—148); — г) Петра Писаревского: можебылиця п. з. „Стецько“ (стор. 153—164), и двѣ байки: „Панъ“ (стор. 165 и 166) и „Цуциня“ (стор. 167 и 168); — д) Марфы Писаревскои: „Петраркина пѣсня“ зъ италіянського (стор. 171 и 172); — е) Михайла Петренка: „Думки“ — числомъ 7 (стор. 175—184).

Самъ Корсунъ написавъ въ Харковѣ въ 1839. р. „Украиньскй повѣря“, а то 1) „Чому жиды не ѣдять свинины“ (стор. 187—191); — 2) „Зъ-водколя узялись вѣдмедѣ?“ (стор. 192—195); — 3) „Якъ Юрко знайшовъ тютюнъ и табакъ, та й ставъ курить та нюхати“ (стор. 195—199); — 4) „Шо таке була черепаха и зъ-водколя вона узялась?“ (стор. 199—202); — 5) „Шо зробилось зъ Оленкою и за во-що?“ (стор. 203—207); — 6) „Зъ-водколя узялись жабы и чому вони кричать: нумъ! нумъ!“ (стор. 207—209); — 7) „Одъ-чого чапура живе биля моря, и чому вона ѣсть жабъ та гадюкъ?“ (стор. 209—217).

Кромъ сихъ сѣмохъ украиньскихъ повѣрій надруковавъ Корсунъ въ новорочнику „Снопъ“ ще деякй свои „вѣршѣ“ („Писулька до кума“; „Блискавка“; „Коханка“; „Одъ чого?“; „Зрада“ — стор. 218—223; — „Старй пѣснѣ“ — стор. 228) и переклады зъ ческого („Рожа“ — зъ староческого; „Велика панихида“[1]), „Горе“, „Серце“, „Про себе самого“ [присвячено пану Вац. Ганцѣ] „Гарна дѣвчина“, — стор. 224—228). „Вѣршѣ“ Корсуна (кромъ „Писульки до кума“) суть писаня лиричнй, що уважають ся больше римованою прозою, нѣжь справдѣшнимъ творомъ поетичнымъ[2]).

Большу литературну вартость мають епичнй єго писаня, се-бъ-то „Украиньскй“ повѣрія[3]). Они основують ся безперечно на переказахъ простонародныхъ. Въ деякихъ зъ нихъ являє ся Бѣлбогъ, котрый зъ Юркомъ (се-бъ-то зо св. Юріємъ) и зъ Петромъ ходить по Украинѣ и каряє людей за поганй ихъ дѣла. Хоча-жь Бѣлбогъ первѣстно могъ бути фантастичнымъ творомъ поезіѣ орієнтальнои, то однако въ „украиньскихъ повѣріяхъ“ принявъ онъ подекуды прикметы бога славяньского, а єго „школярь“ Юрко вважає ся типомъ справдѣшнього Украинця. Ба й Петро являє ся неначе гульвѣсою зъ перелицьованои Енеиды. Въ казцѣ бо „Шо зробилось зъ Оленкою?“ малює ся ось-такъ вдача Петра:

Бѣлбогъ зъ Юркомъ зашли до насъ
У Харьковъ, та на Москальовку
Пришли уже въ неранній часъ;
Петру бъ уремя пить дульовку,
Та й закусить, — а шо-жь робить,
Коли въ кишенѣ ажь гудить! (стор. 203. 204.)

Въ загалѣ въ сихъ казкахъ добачаємо подекуды слѣды „Котляревщины“, се-бъ-то того напряму комич-

[1]) На мову руско-украиньску перевѣвъ Л. Б. повѣсть п. з. „Нѣженській полковникъ Иванъ Золотаренко“. Зъ додаткомъ замѣсць передмовы: „Дещо про козацтво и Украину“. Кіевъ 1874.

[2]) Порови. „Очерки исторіи украинской литературы XIX. столѣтія“ Н. И. Петрова. Кіевъ 1884; стор. 135—140.

[3]) „Снпъ, украинський новорочникъ“, зкрутивъ Александръ Корсунъ. Рjкъ первій. Харькjвъ 1841; стор. 220. и 221.

[4]) „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 135.

[5]) Харковскій университетъ одкрыто 17. сѣчня 1805. р.

[6]) „Очерки исторіи“....; стор. 135. и 136.

[7]) Про правопись Олександра Корсуна гляди „Зорю“, 1887; число 8., стор. 138.

[1]) Вѣршь „Велика панихида“ присвяченый „Москалямъ“. Велику панихиду справлено въ память „хваброго руського войска“, що зложило свою голову въ землю сырую въ боротьбѣ зъ Французами „невѣрнымн“, коли-то замѣсць свѣчокъ восковыхъ въ поминъ мерцѣвъ запалено только одну свѣчку велику, „матусеньку Москву“.

[2]) Въ журналѣ „Маякъ“ за 1842. и 1845. рокъ находимо ще слѣдуючй украиньскй стихотворы Корсуна: „Козакъ та гулянка“, „Перська пѣсня“, „Мана“, „Родна сторона“, „Могила“, „Кохання“, „До Шевченка“, „Рожа и дѣвчина“.

[3]) „Украиньскимъ повѣріямъ“ надавъ Корсунъ форму поетичну, списавши ихъ переважно въ метрѣ ямбичномъ.

ного, котрый проявляє ся въ Енеидѣ Котляревского. Коли-жь авторъ Енеиды видѣвъ тôлько въ Украинѣ свôй народный идеалъ, то Корсунъ не вдоволивъ ся рôдною ненькою-Украиною, а радѣвъ радостію, що єго землякамъ дарувавъ Господь ще й рôдного батька, царя православного. Въ казцѣ бо, написанôй пôдъ заголовкомъ: „Ôдъ чого чапура живе биля моря?...“ замѣстивъ ôнъ прозаичне балаканє про дружнй взаимины мѣжь Славянами, зъявляючи ôдтакъ наклôнъ до славяно-фильства. Ось яку политичну мудрôсть звѣщавъ ôнъ своимъ землякамъ: „И я, и вы, и усѣ мы породились и повыросталл на Вкраинѣ. Вона годувала насъ, дѣтокъ своихъ, и за те усѣ мы, скôльки насъ нѣ є, кохаємо ѣ мовь рôдную мати. Та тôлько онъ-шо: бачете, вона мати, — стало быть — жѣнка, а жѣноче дѣло звѣсно, шó вона? — жѣнка, та й годѣ! Де-жь таки ѣй, небожчечцѣ, хлопотать ся та доглядати такихъ хлопцюгъ, якъ мы! Такъ бачете, треба ще намъ и батька, бо безъ батька и маненька сѣмя не подержить ся.... Такъ коли вже й маненька сѣмя безъ батька отъ-такъ-о бѣдує, то де вже такому народовй, якъ мы, обôйтись сиротами зъ матѣрю? Адже-жь, насъ усѣхъ, шо говоримо по-наському, бôльшь десяти-тысячѣвъ-тысячь; — ка' зна, якъ и перелѣчить! То куды-жь таки намъ жити безъ батька! Воно хочь бачь и теє, — та нѣ! — все таки лучче, якъ на коню узда, а биля волôвъ погоничь; бачь воно якъ-то лучче и коню и воламъ: кôнь не попаде у яму, а вôлъ не зломе рогôвъ, — усе-жь таки лучче! Такъ такъ-то: дякуйте Господу милосердному, шо Ôнъ не зоставивъ насъ сиротами, шо Ôнъ дарувавъ намъ Рôдного Батька, Царя православного“.... (стор. 210. 211). (Дальше буде.)

КРИТИЧНЙ ЗАМѢТКИ И БИБЛИОГРАФІЯ.

З вершин і низин. *Збірник поезій Івана Франка. Львів 1887. Накладом автора. З друкарні Товариства імени Шевченка. Ціна 50 кр. а. в.*

Тихо й незамѣтно, безъ нѣякихъ заповѣщень и оповѣщень выйшли сй поезіѣ; крыючись неначе въ своѣй смирности передъ окомъ свѣта, и окомъ прасы, котра-жь послѣдня, такъ своя якъ и чужа, не зглянулась на нихъ до теперь, нѣ добрымъ нѣ лукавымъ окомъ. Тихо й незамѣтно выйшли, тихо й незамѣтно можуть перейти. Що у насъ дѣйстно безъ замѣченя може перейти твôръ словесный, доказомъ на се повѣсть: „Хиба ревуть волы...“, котра доперва по пôднесеню єи пок. В. Барвѣньскимъ заняла ширшй круги. А шкода велика, коли-бъ така доля пострѣти мала и сй поезіѣ. Однако мы певнй, що сего не буде.

Збôрникъ сей складаєсь зъ двохъ частинъ: перша (ст. 1—76) мѣстить въ собѣ дрôбнѣйшй поезіѣ, друкованй вже въ части давнѣйше, друга частина (ст. 76—251) мѣстить въ собѣ поему „Паньскй жарты“, поему нову, напечатану теперь по разъ першій. Пôсля нашои думки частина І-ша се „низины“, частина ІІ-га се „вершины“ поетичного творчества Ивана Франка. Частина І. се єго „натуралистичнй“ студія:

Смѣшный сей свѣтъ! Неробôвъ горсть мала
Себе вважає свѣтомъ, паномъ всёи
Землѣ и цѣлю всёго, що на свѣтѣ!
Смѣшный поетъ, що хтѣвъ бы окрôмъ зла
Въ тôмъ свѣтѣ правды й розуму глядѣти.

Отъ провѣдна думка сихъ дрôбныхъ поезій; якъ катехизмъ якій вычисляють они всѣ грѣхи и зла сего свѣта: голодъ, холодъ, стогôнъ, працю, трудъ, мозолѣ, неволю, пута, руину, страты, кривды, податки, секвестраціѣ и т. д.

Поетъ являєсь такимъ гуманистою, що навѣть не забуває о „худôй худôбцѣ (IV, X), нарѣкаючи на голу та тѣсну толоку, пустй обороги (ibidem).

Зло вже таке на свѣтѣ, що поету не тѣшить й краса природы, бо промавляє жалôбно до своихъ пѣсень:

Чи для васъ не має
Зеленѣ въ лѣсахъ,
Чи для васъ не сяє
Сонце въ небесахъ?

Чи для васъ весела
Квѣтка не цвите,
Що лишь вбогй села,
Людскій бôль зрите?

Лихо вже таке важеньке на свѣтѣ, що вже нѣ соловѣѣ не щебечуть, якъ бувало, нѣ дѣвчата пѣсонь не выводять, якъ колись:

Та не такъ теперь въ садочку, якъ було:
Вечѣрь въ маю спѣвомъ все село гуло,
По улици дѣвчатонька, наче рôй,
На вишеньцѣ высвистує соловѣй.

Не такъ нынѣ, якъ бувало! Вечѣркомъ
Не йдуть селомъ дѣвчатонька ходôркомъ,
Не выводять спѣваночокъ на весь двôръ,
Соловѣєви на вишеньцѣ въ супôръ.

Ба не тôлько середъ люду така бѣда, — лихо, неправда всюды:

Всюды нѣвечить ся правда
Всюды панує брехня! (ст. 44).

Нема правды нѣ на катедрахъ науковыхъ нѣ на амбонахъ, зъ котрыхъ лишь темнота ллє ся на ясный свѣтъ! (Думы пролєтарія ст. 39).

Якй-жь причины сего неôдрадного стану на свѣтѣ? Правда, що якъ рôжнородно умѣє поетъ малювати людску бѣду, такъ въ причины бодай однои не входить близше. Ту выстають поетѣ загальники якъ: неволя, тьма, дармоѣдство панôвъ, богачѣвъ, неправда и т. и. Ба, чи звертаєсь хочь разъ поетъ до тыхъ загальныхъ причинъ людского горя зъ словомъ гуманного упôмненя, до панôвъ, щобъ не „ссали людскои крови и людского поту“, до старшихъ, освѣченыхъ братôвъ, щобъ занялись бездольною долею люду? Нѣ, анѣ разу! Чому? Бо ôнъ якъ и вся теперѣшня поступова фармакольогія не любитъ средствъ спеціяльныхъ (Милосерднымъ, ст. 42) ôнъ має на всё: средство универсальне, оденъ-одинокій чарôвный тализманъ. И поетъ любить зъображати ся такимъ чародѣємъ-характерникомъ, якъ отъ въ Каменярахъ (ст. 64) Беркутъ (IV ст. 49) Пѣсня и праця (ст. 36), Гимнъ замѣсць прольога и и. Тымъ средствомъ универсальнымъ на все людске горе єсть: ре... во... лю... ці... я! Поетъ любить се слово, такъ въ прозовыхъ якъ и поетичныхъ своихъ працяхъ; ôнъ любуєсь нимъ и граєсь, якъ мала дитина стрѣльбою. Дитину манить стрѣльба; она така блескуча, складна собѣ, а найбôльше тому, що якъ бухне, всѣ зглянуть ся, и подумають: отъ дитина, а якого гомону въ силѣ наробити! Такимъ революціонеромъ являєсь и поетъ. Єму якъ и тôй дитинѣ не въ головѣ, що тая революція може здавити й єго сусѣдôвъ нарôдъ; проливъ крови не ôдстрашує єго (Сонеты V ст. 56); ôнъ певный що и культура не обнизитъ ся, противно красше ще и ширше розвине ся (ibidem). Правда, що на се все ôнъ дає лишь своє слово:

Не бôйте ся! Въ кровавихъ хвиль навалѣ
Не згине думка, правда и добро,
Но красше, ширше розôвє ся далѣ!

Мы, хочь якъ шануємъ слова поеты, такъ симъ разомъ не повѣримъ въ теє хоть якъ певно высказане слово. Противно, зъ сеи стороны не надѣємъ ся нѣ найменшого добра въ будучности, а великого лиха вже въ теперѣшности, бо кидаємо собѣ самохôтъ камѣнь пôдъ ноги на шляху народнои працѣ и накликаємо на себе такъ покликану якъ и непокликану сторожь на кождôмъ кроцѣ. А якъ поетъ въ „Идеалистахъ“ (ст. 43) рôвняє идеалистôвъ зъ хробами, що жиючи самй въ болотѣ мрѣють лише о сонцю гарнй мрѣѣ, коли-жь оно появить ся, гинуть ôдъ єго убійчого свѣтла — такъ мы, хоча зовсѣмъ не идеалисты (тому й непочуваючись до сего сумного гороскопу), можемо запевнити поету, що коли провалить ся тая гуркôтлива революційна буря, котру причуває вже поетъ (ІІ ст. 4) она такъ само задавить натуралистôвъ, якъ ту сонце запече идеалистôвъ! А вже-жь рѣчь смаку, котра смерть лекша. Намъ здає ся, що ôдъ тои напраснои смерти можемъ спасти

ся оба, коли кинемо тй крайнй, „натуралистичнй“ и „идеалистичнй“ дороги а выберемо — дорогу посередну.

А що поетъ любить тую дорогу, давъ доказъ найлучшій въ II частинѣ своихъ поезій въ „Паньскихъ жартахъ“, котрыми поставивъ собѣ „monumentum aere perennius“. Обговорюючи повѣсть Франкову „Місію“ (Зоря ч. XI ст. 195) сказали мы о нѣмъ, що ôнъ талантъ поетичный κατ' ἐξοχήν: ôнъ творить перлы тамъ, де лишь призабуде свôй натурализмъ „своєродный“, — де-жь и въ поезію вносить той напрямъ, творить ритмовану и римовану прозу. И справдѣ, наведенй высше поезіѣ не лише думкою прозовй, они й такй своєю формою. Ритмъ оденъ и римъ нагадує читателеви, що се поезія. Такъ „тенденція“ звязала и рѣчь єго и артизмъ.

За теє-жь „Паньскй жарты“ суть окрасою не тôлько поезій Ивана Франка але рускои поезіѣ въ загалѣ. Мы не вагуємъ ся сказати, що ôдъ Шевченка не має красшои поемы въ литературѣ рускôй. Пôдъ смирною написію „оповѣданє“ крыєсь ту епична поема перворядної красы и перворядної цѣны. Поетъ нѣбы оповѣдає подѣю одного села, але се подѣя зъ житя цѣлого народа; єго село, се лишь спецификованый тыпъ цѣлого народа малоруского, єго терпѣня й гуманнôсть, се черты не одного села а цѣлого народу. Панъ Мигуцкій — се живѣсенькій типъ всѣхъ панôвъ зъ бл. п. часôвъ панщинянихъ, а тыпы якъ комисаръ, живѣсенькій типъ Нѣмчика, що ôдтрученый гордою шляхтою стає на прекôръ єи по сторонѣ мужика. Такого чудового типу, якъ пôпъ-апостолъ въ „Паньскихъ жартахъ“, не було ще до теперь въ литературѣ нашôй, тыпу, що зрôсшись одною долію зъ народомъ, словомъ своимъ и правдою своєю наче въ рукахъ держить єго волю, єго пульсъ, єго кровь. Въ найтяжшихъ злидняхъ не рѣшає самозаховавчій, страшній инстинктъ народу — а слова правды, апостола-попа. Всѣ тыпы поемы: Мигуцкій, пôпъ, комисаръ, староста — а надо все нарôдъ, зъ котрого поетъ не пôднимає жадного въ типъ особбный а представляє всѣхъ, яко типъ громадный — се правдивй тыпы нашй, але достойнй станути побôчь найкрасшихъ тыпôвъ Гомеричныхъ. Якъ чудово ôдбиває гуманный характеръ Малорусина въ часахъ панщины ôдъ характеру Мазурôвъ 1846 року, або характеру нѣмецкого, уявленого въ комисарю! На упавшôмъ и звязанôмъ панѣ — хочь бувъ єго найбôльшимъ тираномъ, не згнущаєсь селянинъ нашъ:

Але нѣ оденъ крикъ ворожій,
Нѣ згôрдный смѣхъ, анѣ проклôнъ
Зъ товпы не выйшовъ. Що вже кпити
И клясти й звязаного бити,
Коли й безъ насъ побитый ôнъ?

Такъ кажуть селяне. А нѣмець:

Ехъ, клюпа кльопа, топра кльопа!
Но я пань-цєю, не зъ такихъ!
Я вже якъ злый, то чіста зльопа!
Кепъ той, пань-цєю, хто тає
Пôльшь нѣшь самъ має, и хто хоче
Ропитись лѣпшимъ, нѣшь самъ є!
А хто менѣ зропивъ що зле,
То най ше анѣ въ днѣ нѣ въ ночи
Менѣ то рукъ не попатає,
По товго ихъ попамятає!*)

Такою гуманностю вырôжняєсь нарôдъ нашъ ôдъ народу польского и нѣмецкого.

Предметомъ поемы суть двѣ найважшй хвилѣ народного житя нашого въ XIX вѣцѣ. Хвилѣ тй: послѣдній хвилѣ панщины и першй хвилѣ свободы. На першій поглядъ выдаєсь, що якъ разъ сй хвилѣ, одна найтрагичнѣйша, друга якъ разъ саме лирична, не надають ся до епичнои поемы. Однако якъ Мицкевичъ для епичного зъображеня своєи суспôльности унявъ подôбну переходову хвилю, хвилю переходову зъ неволѣ до сподѣванои свободы (черезъ Наполєона), такъ и нашъ поетъ выбирає сй хвилѣ найбôльшого смутку и найбôльшои радости для епичного зъображеня свого народу. Коли-жь може яснѣйше представитись характеръ народный, вѣрнѣйше и живѣйше якъ не въ такихъ важкихъ, переходовыхъ хвиляхъ? И являєсь той нарôдъ въ хвиляхъ найбôльшого смутку — найбôльше терпеливымъ, въ хвиляхъ найбôльшои радости — найбôльше гуманнымъ. Инвенція чудова, достойна найбôльшого мистця. Алежь якъ може въ такихъ хвиляхъ заховати поетъ той конечный, епичный, оповѣдаючій спокôй? Въ тôмъ власне пробиваєсь высокій артизмъ поеты. Идучи за примѣромъ найбôльшого мистця поезіѣ епичнои, Гомера, поетъ не оповѣдає самъ але вкладає оповѣданє въ уста очевидця. Черезъ таке самообмеженє побѣдила епопея надъ субєктивностю, индивидуальностю поета. Правда читаючи поему мы часами негодуємъ на поету, чому ôнъ въ сѣй а сѣй хвили, такôй тяжкôй, або такôй радôснôй не унесе ся силою своєи рефлєксіѣ, дикціѣ — хвиля така догôдна! Одначе той супокôй, що своимъ супокоємъ вже тисячнй будить въ читателю гадки, бôльше переймає душу, чимъ найбôльшій „пôдбескидскій гукъ або грôмъ“. Для зразка наведемо лише, якъ малює поетъ першй чутя хлѣбороба на воли:

Великдень! Боже мôй великій!
Ще якъ свѣтъ свѣтомъ, не було
Для насъ великодня такого!
. . . . Всѣ до одного
До церкви пруть. Якъ першій разъ
„Христосъ воскресе“ заспѣвали,
То всѣ мовь дѣти заридали,
Ажь плачь той церквою потрясъ;
Такъ бачилось, що вѣкъ мы ждали,
Ажь дотерпѣлись, достраждали,
Що ôнъ воскресъ — посередъ насъ.
И якось такъ зробилось намъ
У душахъ легко, ясно, тихо,
Що бачилось готовъ бувъ всякій
Цѣлôй земли и небесамъ
Кричать, спѣвать: минуло лихо!
Найзлѣйшй вороги прощались,
Всѣ обнимались, цѣлувались,
А звони звонять, не стають (ст. 219)

а дальше:

Минули свята. Дивно — дивно
Було намъ: вже въ робучй дни
Атаманъ не стає въ ôкнѣ,
Не стука кустуромъ, не лаєсь,
На панщину не гонить! Въ снѣ
Часомъ атаманъ ще ввижаєсь, —
На явѣ все пôшло противно.
Працюють люде по поляхъ
Самй собѣ, а спѣвы ллють ся
Смѣє ся небо, всѣ смѣють ся.
Полудне — спочивати лягъ
Мужикъ при втомленыхъ волахъ,
Полуднує и оглядаєсь,
Чи де атаманъ не зближаєсь;
А въ тôмъ згадавъ, що ôнъ свобôдный.
Веселу пѣсню затягнувъ, —
И ажь пôдъ небозвôдъ погôдный
Урвавъ, оглянувсь, зновъ ревнувъ:
Гей, пропадай, ты наше горе! (ст. 227)

Скôлько при тыхъ малюнкахъ простенькихъ мы самі перегадаємо, передумаємо, перечуємо! Коли читаємъ дальше, якъ на свободѣ нарôдъ не тôлько що не мстить ся на своимъ панѣ, але й заходить ся коло хорои єго жѣнки, ба навѣть иде зъ нею просити ласки у комисаря за своимъ колишнимъ деспотою, то справдѣ пышаємось своимъ народомъ, пышаємось самй собою, пышаємось поетою, що на грунтѣ реальнôмъ вывѣвъ намъ образъ чудовои, идеальнои красы. Єсли ще поетъ пропустить де якй „яркѣйшй“ мѣсця якъ ст. 228 (И чортъ тобѣ...) — котрыхъ въ поемѣ справдѣ дуже мало, она станеєсь певно наймилѣйшою лектурою кождого, найбôльшого й найменшого, хто лишь дорожить своимъ словомъ. Мы певнй, що ся поема доживе скоро не одного ще выданя.

Г. Ц.

---

*) Въ бесѣдахъ комисара заховуєсь єго нѣмецкій выговоръ рускои мовы.

Руска историчнa бібліотека *пôдъ редакцією Олександра Барвѣньского. Томъ VI. Исторія великого князѣьства Литовского вôдъ найдавнѣйшихъ часôвъ ажь до упадку удѣльнои системы въ Литовскôй Руси В. Антоновича и Д. Иловайского. Въ Тернополи 1887 стр. 207.*

Въ тôмъ томѣ помѣщено двѣ працѣ: Антоновича ист. Литвы до смерти Ольгерда и Иловайского ôдъ того часу до упадку удѣльнои системы въ Литовскôй Руси. Не наша рѣчь, займати ся спеціяльною критикою обохъ сихъ праць: разъ, що се належить до фаховыхъ историчныхъ выдавництвъ, вдруге, що обѣ монографіѣ выйшли уже передъ лѣтами и були предметами компетентныхъ рецензій. Основну рецензію первои монографіѣ помѣстивъ Дашкевичь въ Извѣстіяхъ Кіевск. унив. за рôкъ 1882. Тутъ примѣчаємо лишень, що свѣтъ ученый уважає В. Антоновича найлучшимъ знатокомъ минувшости литовского народа и що єго працѣ на тôмъ поли стали достоянємъ европейскои историчнои литературы. Обчислена на найширшій розмѣры исторія всесвѣтна Онкена, где обробленємъ исторіѣ Россіѣ и Польщи занявъ ся Шімань (Schiemann Russland, Polen und Livland Berlin 1886) опираєся въ тôй партіи майже выключно на праци п. Антоновича.

Менше вдачна єсть монографія Иловайского за часы Ягайла и Витовта. Ôдношеня короля до великого князя, особливо въ справѣ Гусситôвъ и мотивы, що довели до зъѣзду монархôвъ въ Луцку суть представленій невѣрно Витовтъ являєсь тутъ приклонникомъ Гусситизму, пôдпомагаючимъ Чехôвъ силою. Пôсля поглядôвъ автора вырядивъ Витовтъ Ольгердового внука Жигмонта Корыбута зъ войскомъ въ Чехію. Въ дѣйстности було якъ разъ противно. Витовтъ ôдносивъ ся ворожо противъ Гусситôвъ, не зъ католицкого прозелитизму, бо въ дѣлахъ церкви бувъ ôнъ досить рôвнодушный, а зъ политичнои конечности. Союзъ Витовта зъ єретиками бувъ бы придбавъ ôдвѣчнымъ ворогамъ литовского племени, Хрестоносцямъ въ очахъ всего католицкого свѣта новои, оживляючои силы, а єи корѣнь бувъ пôдтятый якъ разъ признанємъ католицизму пануючою въ Литвѣ вѣрою. Корыбута выслало до Чехъ стороництво канцлєра Шафранца на власну руку зъ причинъ, котрыхъ тутъ не подаємъ.

Выдавництво „Историчнои Бібліотеки“ закроєне на широкій розмѣръ. Пôсля первѣстного пляну мала се бути 30. томова енцикльопедія рускои исторіѣ зъ цѣлею посвѣдомити широкій круги галицкихъ Русинôвъ зъ услôвями житя нашого народу въ минувшости и всказати на будуче на вспôльну нашу мету. Тую цѣль поставивъ собѣ бувъ передъ лѣтами Дѣдицкій въ „Народнôй Исторіи Руси“. Нѣчо такъ не свѣдчить о страшнôй темнотѣ, що нею була запоморочена Галицка Русь шѣдесятохъ рокôвъ, якъ можливôсть розповсюдненя и такъ великого вплыву сеи книжки на всѣ верствы народа.

На кождôй сторонѣ тои исторіѣ стояло, що Москва се просто - рай словяньскій а всѣ ôддѣленій ôдъ неи части Руси клонять ся до неи, мовь цвѣты до сонця. Въ тôмъ сполученю шукали и найшли великій части полудневои Руси услôвя можливо найбôльшои для себе щасливости. Обєктивна исторія що иншого голосить. Она вказує на те, що московска Русь вытворила у себе якъ разъ противный ôдъ нашого свѣтоглядъ, противнй тенденціѣ въ пониманю сути державы, церкви, родины, проявляючи ся именно въ московскôмъ самодурствѣ, що достигло свого зениту въ Иванѣ Грознôмъ а єще и днесь пôсля однодушного голосу всѣхъ писателѣвъ проникла всю державну пирамиду ôдъ основы до шпилю. Въ діяметральнôй противности до тыхъ московскихъ порядкôвъ станувъ вѣчевый устрôй и индивидуальна свобода въ громадѣ и родинѣ въ всѣй прочôй немосковскôй Руси.

Москва починає взмагатись пôдъ татарскимъ ярмомъ и давити сусѣднй стороны. Найстрашнѣйше проявляєсь давлюча сила нищеня Москвы въ ôдношеню до Новгорода, Пскова и Украины. Москва задушила Новгородъ, задушила безневинно и безъ всякои для себе корысти Псковъ и розрушила ôдвѣчный републиканьскій устрôй до тла, а завела тамъ свои порядки. Щобы знищити навѣть будучнôсть тыхъ мѣстъ, пôгнала всю лучшу людноcть въ Московщину, а Новгородъ и Псковъ заселила Москвичами. Тй найбôльшій, найбогатшй на Руси мѣста зъ розвинутымъ устроємъ громадскимъ, тй одинокй историчнй мѣста на Руси стали на всю будучнôсть бѣдными, глухими, безхарактерними, неисторичными московскими пригородами.

Ту саму цѣху нивеляційну носять на собѣ всѣ прочй акты „обѣдиненія“. Те саме стало ся и зъ Украиною пôсля Переяславского договору. Украина не могла уже зъ того взгляду на „обѣдиненію“ нѣчого зыскати, бо въ Московщинѣ пановали тодѣ, передъ договоромъ и пôсля него найстрашнѣйшй внутрѣшнй ôдносины.

Гербенштайнъ, що приѣхавъ до Москвы въ первôй половинѣ 16. в. высказує свôй жаль по причинѣ, що Москва здавила Новгородъ, где передъ тымъ пановавъ добрый норовъ и высока культура, розвинута пôвтысячлѣтнымъ стыканємъ ся зъ западомъ: все те заляла московска зараза (moscovitica pestis). Пôвтораста лѣтъ пôзнѣйше отже пôдъ часъ Переяславскои умовы, внутрѣшнй ôдносины Московщины незмѣнились на лѣпше.

Сучасній писателѣ — чужинцѣ не можуть поняти, якъ могли жити люде пôдъ такою управою, де не було нѣ права, нѣ справедливости. Зъ прикрѣпленымъ людомъ обходились паны зъ бôльшою нѣжь де инде звѣрскостю. Якъ помѣщикъ наробивъ довгôвъ, брали єго пôдданыхъ въ тюрму и били такъ довго, поки тй не заплатили паньского довгу, хочь они нѣчимъ не були винній тому, що панъ наробивъ довгôвъ и не платить ихъ. На воєводства приѣзджали кождого року иншй воєводы на „кормленіе“, то значить грабили народъ безъ взгляду на право и совѣсть а грабили просто по рôзбôйничому. Воєводы ѣздили по селахъ, брали людей чергою безъ нѣякои причины на тортуры и вымучовали ôдъ нихъ грошѣ. Низшимъ ôдъ себе урядникамъ забирали ихъ доходы и били, скоро тй супротивлялись. Въ рукахъ тыхъ грабителѣвъ — самодурôвъ ставала справедливôсть актомъ сквернои публичнои коррупціѣ. Воєводы продавали ôдкрыто свои приговоры тôй сторонѣ, що бôльше давала. Не було несправедливости, котра-бъ за грошѣ не могла остатись безъ кары. Начинати процесъ — значило пôдкупувати воєводъ и приказныхъ и бути въ додатку ôдъ нихъ битими, щобъ давати бôльше. Ярмо татарске заглушили въ московскôмъ народѣ почутє моральнои силы, выховало цѣлый народъ въ цѣлковитôмъ безправю и страсѣ передъ физичною силою, пôддало державу пôдъ деспотизмъ великого князя, волости пôдъ брутальну руку воєводъ и ихъ посѣпакôвъ, хлопôвъ въ неволю помѣщикамъ, членôвъ родины пôдъ тиранію батька. Коррупція нынѣшного чиновництва має свою историчну пôдставу; зло, що вѣками росло, дасть ся лише направити вѣками. Такй факты представляє намъ обєктивна исторія: ихъ никто заперечити не въ силѣ. Тайна выхованя нашого народу до политичнои свѣдомости лежить въ ôдкрываню сихъ фактôвъ передъ очи суспôльности. Се пôсля нашои немѣродайнои гадки найвластивѣйшй дороги: поясненя языковй и етничнй выкликують лише споры, не переконуючи нѣкого, тому повинній они уступити на вторый плянъ. Въ тôмъ то и лежить цѣла величь задачѣ, котру собѣ поставивъ п. Барвѣньскій выдавництвомъ „Историчнои Бібліотеки“. Однакъ зъ пляну выдавництва насувають ся намъ певнй сумнѣвы, чи выдавець дôйде до вызначеноі меты.

Въ выдавництво ввôйшли працѣ а въ нихъ уступы, котрыхъ тенденція супротивляєсь цѣлямъ руско-украинськои исторіографіѣ, зъ чого вывязались деякй колизіѣ. Перевôдъ не пôдходить такожь пôдъ смакъ галицкои публики, для котрои „Исторична бібліотека“ призначена въ первôмъ рядѣ. Кожда поважна наукова праця мусить мѣстити въ собѣ выраженя абстрактнй, а тй старавъ ся перекладчикъ въ порывѣ языкового пуризму заступити цѣлыми реченями. Тимъ то выйшовъ стиль несмачный, розлѣзлый. Буває дуже богато такихъ мѣсць, де годѣ доглупатись змыслу, суть и такй, де єго цѣлкомъ нема. Для примѣру наводимъ тутъ вязанку стилистичныхъ цвѣтôвъ: Стр. 2. „Боротьба зъ хрестоносцями часто змушувала ихъ робити невôдповѣдне тымъ, що треба було для власнои внутрѣшнѣи политики“. Ст. 3. „Сей дослѣдъ подасть умовы... якъ се можна зробити, маючи мало жерелъ“. 19. „Скирмунтъ нѣбы то коло Кайданова побивъ Татарь“. „Само по собѣ на сй переказы треба дивитись тôлько, якъ на свѣдоцтво того, що вже коло

половины XIII. в. склавъ ся загальный рухъ богато деякихъ литовскихъ ватажкôвъ на Русь для забору земель, а не на якъ зовсѣмъ имовѣрнѝ звѣстки въ подробицяхъ". Хто се реченє хоче зрозумѣти, мусить єго доконче порôвнати зъ оригиналомъ. 61. „Не даючи ваги пôзнѣйшимъ переказамъ про нѣбы то бувшѝ походы Гедыминовѝ". 91. „Тѝ стычки, про яки лѣтописцѣ повѣдають, яко про нѣбы то згубнѝ для Литовцѣвъ, бо вони були тамъ побитѝ, справдѣ складали тôльки буйнѣйшѝ стычки, але вони не мали нѣякого вплыву на поспôльный хôдъ вôйны". Турнѣры зовуть ся „рицарскѝ нѣбы то битвы" (135). 96. „Смоленскъ бувъ въ дуже погáныхъ обставинахъ що до мѣсцевости". 101. „Они (Ольгердъ и вел. кн. московскѝ) запобѣгали всѣхъ засобôвъ, щобъ яко небудь инакше, а не черезъ вôйну, но черезъ боротьбу змôцнити свою вагу по рускихъ околицяхъ". 129. „Поляки не жичили собѣ належати до Угорщины яко околиця," И такъ дальше безъ кôнця. Звороты якъ „запалъ енергіи". (1), „географична мѣсцевѣсть" (4) и т. д. не дають нѣякого змыслу.

Послѣдными лѣтами вытворилась у насъ богата перекладова литература. Мы дорожимо нею: тôльки велике упередженє може не признати безвзгляднои высшости нашихъ переводôвъ надъ украиньскими. Сесь судъ не дôткне чейже нашихъ украиньскихъ белетристôвъ, божь никто лучше ôдъ Галичанъ не оцѣнить всеи пышнои красы, свѣжости и первѣстности ихъ стилю. Панъ Барвѣньскѝ приготовлює теперь выданє переводу Костомарового „Богданъ Хмельницкѝ". Желаючи єму зъ цѣлого серця найбôльшого поводженя въ великôмъ трудѣ, высказуємъ наше бажанє, щобъ въ будуче правивъ зъ всею безвзглядностю своимъ редакторскимъ олôвцемъ и вычеркавъ безъ пощады все те, що стоить на завадѣ ясности и прецизіи въ представленю.

Ом. Калитовскѝй.

Географія Руси. *Часть перша: Русь галицка, буковинска и угорска. Зъ картою Галичины, Буковины и угорскои Руси. Написавъ Романъ Заклиньскѝй учитель семинаріи учительскои мужескои у Львовѣ. Выданє Товариства Просвѣта ч. 98. У Львовѣ 1887. Зъ друкарнѝ Товариства им. Шевченка. Ц. 45 кр.*

Коли появилась розвѣдка про Украину въ Петербурскôй Основѣ, а потому незабутого Володимира Навроцкого „Руска Родина" въ Правдѣ (1867), зъ того часу не маємо майже нѣякои працѣ географичнои науково обробленои кромѣ згадки про Галичину въ описѣ австрійско-угорскои монархіѣ др-а Целевича. Сю недостачу заповнює теперь выдана товариствомъ Просвѣтою „Географія Руси"

Выжаднѝ отже приймаємо Географію Руси, де авторъ знаный намъ и зъ своихъ другихъ письмъ, описує Русь галицку, буковиньску и угорску. — За принятою теперь методою описанѝ напередъ горы, тѝ „нашѝ любѝ высокѝ Карпаты", якъ каже у своѣй чудовôй нѣсни Данило Млака. И стають передъ нами Бескиды зъ своими дебрами та верхами, и звѣрятами, господарсво, дороги возовѝ та желѣзнѝ, — Бескидъ бойкôвскѝй зъ стародавными камѣнными забудôвлями въ Урѣчу, Розгôрчу, Буднищи та Поляницяхъ, що то про ню нашъ ученый Иванъ Вагилевичь оденъ зъ першихъ ставъ ученому свѣтови писати, дальше Чорногора зъ величавымъ водопадомъ Прута. Чорногора, ся найкрасша часть зъ нашихъ гôръ, описана найобширнѣйше. Ôдтакъ наступає описъ Подôля зъ єго ярами, дебрами та вертепами, дальше описує ся Росточе то пасмо горбоватe межи Бугомъ а Сяномъ, зъ своими озерами и славнымъ жереломъ „Парашкою". Теперь слѣдує описъ рѣкъ: Найдальша рѣчка на захôдъ сонця, що надъ нею ще Русины, то Рускѝй потôкъ, недалеко него вже близше до насъ Попрадъ, — въ сихъ сторонахъ гостивъ два роки тому знаменитый нашъ писатель Иванъ Нечуй и описавъ ихъ въ своимъ очерку „Въ Карпатахъ". Коло головныхъ рѣкъ Сяну, Буга, Днѣстра, Прута и Тисы, задавъ собѣ авторъ богато працѣ, однакожь найобширшѣйше и найкрасше описаный Днѣстеръ; при тôмъ єсть образъ краины, котрою рѣка протѣкає, названѝ мѣста понадъ рѣками; въ угорскôй Руси имена рѣкъ и мѣстъ поданѝ нашѝ рускѝ, такъ якъ они ще доси тамъ у народу задержались. Идучи за описаными такъ горами и рѣками, може и чужосторонець дорогу ôдбувати, и мы надѣємось, що родимцѣ наберуть теперь охоты звѣдувати свою рôдну землю, де и красою любоватись зможуть, и ученый чи ôнъ науками природными, чи етнографіею, чи языками або археольогіею займаєсь, предмету досыть знайде.

Ôддѣлъ о плодахъ єсть дуже займаючѝй. Тутъ описаный Борыславъ; подано тутъ подрôбно де и кôлько чого зъ землѣ добувають, господарка лѣсова, пасовиска и де и якъ земля до управы надаєся и якъ єѣ обробляють.

Въ ôддѣлѣ о промыслѣ домашнôмъ выступає цѣлый рядъ мѣстъ и селъ зъ ихъ тихою трудолюбивостю, ôдкриває ся образъ тои стародавнои ôдъ дѣда-прадѣда розвинутои у насъ промышленности питомои рускои; авторъ по правдѣ пôдносить на вступѣ що нашѝ роблять „окремый ладомъ и строємъ" (стиль), пôзнати то и на роботѣ зъ глины, и зъ ѥитки, и зъ мосяжу та срѣбла; внятливѝ на все що красне Русинки и Русины лагодять по тыхъ невидныхъ хатахъ та варстатахъ таку роботу, що кождый хотьбы и якъ заможный має чимъ обставити кôмнату, убрати столы, а молодѣжь чи то дѣти господаря чи дѣдича, мають у що пышне убрати ся, и не треба чужого шукати. Виноватѝ лишь просвѣщенѝ Русины, що доси не постарали товариствъ, котрѝ дозволили бы куды треба и продавали на хосенъ тымъ, що ту всю ладну роботу выроблять.

Ôддѣлъ пôдъ написею „Людноôсть" єсть для насъ Русинôвъ найважнѣйшѝй, бо до теперь ширша публика не мала зъ чого довѣдати ся про число Русинôвъ въ австрійскоугорскôй монархіи. Тутъ же видно, що авторъ зъ великою пильностею прочитувавъ дѣла статистичнѝ свои й чужѝ. Такожь подавъ границю село за селомъ Русинôвъ ôдъ Полякôвъ, Мадярôвъ и Румунôвъ. Маємо ту дальше списъ хронольогичный всѣхъ товариствъ рускихъ, широко описана одежа народна; для насъ займаючѝй єсть описъ одежѣ угорскихъ Русинôвъ. Книжка закôнчена єсть описомъ топографичнымъ 35 мѣстъ зъ датами историчными, такожь згаданѝ мѣсцевѝ памятники якъ въ Богородчанахъ иконостасъ, въ Бучачи образъ Іоана Крестителя, въ Галичи стародавный хрестъ митрополичій, або мѣсце уродженя славныхъ людей якъ Петра Конашевича Сагайдачного, такожь важнѣйшѝ выробы домашного промыслу при Яворовѣ. *Л.*

Библіографія.

— Руска читанка для науки доповняючои въ школахъ народныхъ. Частл I. У Львовѣ 1887. Въ ц. к. накладѣ шкôльныхъ книжокъ Ставропигійского Института. 1887. Цѣна 45 кр. а. в.

— Рускій Букварь для народныхъ шкôлъ. Уложили Гр. Зарицкій и Ром. Заклиньскій, учителѣ при ц. к. учительскôй Семинаріи мужескôй во Львовѣ. Въ ц. к. накладѣ школьныхъ книжокъ Ставропигійского Института. 1887. Цѣна 32 кр. а. в.

— Скандинавщина въ давнôй Руси — написавъ О. Партыцкій. Ôдбитокъ зъ „Дѣла". Львôвъ 1887. Зъ друкарнѣ Товариства им. Шевченка. Цѣна 20 кр. а. в.

— Библіотека для молодѣжи Омеляна Поповича. (Выданя „Рускои Бесѣды" въ Чернôвцяхъ). Рочникъ III. Книжочка 5. Чернôвцѣ 1887. Изъ печатнѣ Г. Чоппа.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ

ТОМЪ I.

Д-ра Омеляна Огоновского

выйшла вже зъ друку и можна єѣ дôстати въ друк. тов. им. Шевченка (ул. Академична ч. 8.), въ тов. „Просвѣта" (ул. Ôрменьска ч. 27.) и въ книгарняхъ: Ставропигійскôй и Миликовского (Старжика)

по цѣнѣ 1 зр. 70 кр., для Россіѣ 2 рублѣ.

Замовляючимъ просто въ тов. „имени Шевченка", „Просвѣтѣ", або черезъ часописи „Дѣло", „Зорю", „Батькôвщину", высылаєсь книжка франко.

Ôдповѣдає за редакцію: **Григорій Цеглиньскій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VIII. Львôвъ дня 8. (20.) Серпня 1887. **Число 15. и 16.**

Выходить два разы на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

БРАТЫ ЧЕПѢГИ.

(Фотографія зъ народного житя.)

На споминъ Титу Ревакóвичу.

Въ пôвнôчно-захôдному кутку Полтавщины, трохи що не на самôй межи зъ Чернигôвщиною, стоить маленькій хуторець — всёго шѣсть хатъ. Офиціяльна назва єго: „*хуторъ Чепѣжинъ*“, а нарôдъ зове єго „*Злодѣйскимъ хуторомъ*“. Завѣвъ ся сей хуторъ що недавно, вже по моѣй памяти. Першими осадчими єго були два браты, Венедиктъ та Иванъ Чепѣги. Венедиктъ вже померъ, а Иванъ и доси здраствуе.

Жили Чепѣги въ селѣ недалеко ôдъ мого хутора. Тодѣ, якъ я вперше спôзнавъ ихъ, они обыдва були ще молодѣ люде, хочь вже и жонатѣ. Отже, хочь не богато они тодѣ на свѣтѣ прожили, а велику славу собѣ нажили, таку славу, що коженъ добрый чоловѣкъ и двôръ ихъ обходивъ и нѣхто инакше и не звавъ ихъ, якъ злодѣями. Та мабуть така „слава“ про Чепѣгъ або була даремна, зъ наговору, або-жь они дуже мудро вмѣли кôнцѣ ховати, бо нѣхто нѣколи ихъ въ крадежи не злапавъ, нѣхто нѣколи не доказавъ въ судѣ, що Чепѣги злодѣе.

Разъ ото приходять до мене на хутôръ обыдва Чепѣженки:

— Здоровѣ були, пане!

— Здоровѣ були, люде добрѣ! Що скажете? — пытаю.

— Все добре, пане! Прийшли до васъ за порадою.

— Якои вамъ ôдъ мене порады?

— Громада нападае на насъ. Та такъ нападае, такъ нападае, просто поѣдомъ зъѣсти хоче...

— За що?

— Отъ якъ, бачте, зъ доброго дива! Пристала до насъ: „выселяйтесь собѣ зъ нашого села, куды знаете, тай выселяйтесь, а не выселитесь... отъ вамъ пôвроку даемо, — тодѣ задамо васъ обохъ зъ жѣнками зъ усѣмъ кодломъ на Сибѣрь“... Отъ оно до чого дôйшло!

— Та за що-жь на васъ такъ громада? Не вжежь таки безъ причины? — пытаю ся, а самъ добре розумѣю, що оно и до чого.

— Жаднои причины нема за нами... А що люде верзуть про насъ, нѣбы то мы живемо чужимъ добромъ, такъ нехай спершу докажуть, щó мы вкрали, хто насъ ловивъ? Нѣ во вѣкъ сего не було за нами — одна напасть, попущенє Боже!

— Глядѣть лишень, чи такъ оно...

— Побий насъ сила небесна, коли не по правдѣ кажемо!... Мы-жь таки не собаки, а люде якъ всѣ, и душѣ христіяньскѣ маемо...

— Нехай буде по вашому; та якои-жь вамъ моеи порады треба?

— Вы чоловѣкъ тямлючій, письменный, скажѣть, будьте ласкавѣ, чи справдѣ громада може заслати насъ на Сибѣрь?

— Сама не може; а може зробити приговоръ такій, що якъ вы люде небезпечнѣ, и ще тамъ що инше, „дакъ щобъ урядъ заславъ васъ на Сибѣрь“.

— И то-бъ то послухае урядъ такого приговору? — пытае Иванъ Чепѣгъ, мѣряючи мене очима.

— Мусить послухати...

— Значить: се такъ въ законѣ прописано?

— Въ законѣ...

— А той законъ ôдъ самого царя йде?

— А вжежь ôдъ царя...

— Отъ якъ погано...

Чепѣги замовкли. Я бачивъ, що въ нихъ щось на думцѣ, та не придумають, зъ чого-бъ єго почати. Я й собѣ мовчавъ.

— Погано, погано... — промовивъ згодя Венедиктъ.

— Погано! — ôдповѣвъ єму Иванъ.

— Кажи, Иване, дальше, чого мы прийшли.

— Говори ты, ты старшій, ты выразнѣй умѣешь.

— Коли говорити, то й говорити. Дакъ мы отсе, пане, — не во гнѣвъ вамъ, — прийшли ще просити васъ ось объ чôмъ: коли вже громада за тее... дакъ чи не заступились бы вы за насъ?...

— Се-бъ то якъ? — пытаю ся.

— Бачте, коли-бъ ваша ласка, та списали намъ жалобу на громаду.

— До кого жалобу?

— Се ваше дѣло, до кого знаете, хочь до самого царя; мы й до царя доступимось... Скрôзь пôйдемо, абы намъ жалобу списали. Мы таки такъ безъ жаднои нашои вины, або провинности, та така напасть... Се просто хочь и не живи на свѣтѣ. „Або выселяйтесь, або въ Сибѣрь!“ — легко то сказати: въ Сибѣрь — нехай ôнъ тамъ провалить ся!... Заступѣть ся, пане!

— Заступѣть ся за насъ безталанныхъ, а мы васъ ôддячимо: во вѣки за васъ Бога молити-емо! — кланявъ ся Чепѣженко.

Я зразу сказавъ, що тутъ нѣчого не вдѣю: жалобы не писати-му на громаду, и не раджу имъ жаловатись. — Нѣчого зъ того не буде, — кажу имъ: — а вже лѣпше перепросѣть громаду, а може она змилуеть ся...

Чепѣженки махнули руками и промовили:

— Даремна рѣчь, пане! Заздалегôдь знаемо, що даремна. Мы вже и просили и молили — нѣщо не помагае: уся громада якъ оденъ чоловѣкъ наче затялась: „выселяйтесь або въ Сибѣрь пôйдете!“ Господи, и за що оно такъ?

— Моя рада, — кажу имъ: ублаготворѣть громаду

— Шкода, пане, нѣчого зъ симъ и заходити ся.

— Дакъ треба покорити ся громадскôй воли.

— Якже єго корити ся такъ? Нехай бы мы справдѣ були злодѣѣ, ну тодѣ й суди насъ! А то нѣхто не злапавъ, нѣхто не доказавъ, а такъ пустили гуторку, саму брехню, тай на тобѣ! — зôтхавъ Иванъ.

— Хиба людямъ дорого збрехать, — промовивъ далѣ Венедиктъ, хитаючи головою, и помовчавши трохи знов за своє: — Коли-бъ ваша ласка та жалобу намъ... теє... Може-бъ мы у судахъ ôдкупили ся, останнй злиднѣ спродали-бъ, та ôднесли въ судъ...

Довго ще балакали Чепѣженки домагаючись на всѣ боки, щобъ я „списавъ имъ жалобу“, але завѣрившись, що даремно „*воду товчуть*“, пôшли геть. А дѣло було якось въ осени. Минула зима. На теплого Олексія знов Иванъ Чепѣженко до мене:

— Скрôзь, пане, ходили, нѣчого не выходили: були въ Полтавѣ, тôлько кишенѣ вытрусили, нѣчого не здобулись!... Треба коритись громадѣ; мабуть такъ вже ôдъ Бога...

— Я-жь вамъ казавъ...

— А мы дурнѣ не послухали васъ. Думка така була, що може въ Полтавѣ за грошѣ перевернуть дѣло... Грошѣ побрали, та тодѣ кажуть, що „вамъ нѣ за-що на громаду жалѣти ся“. Отъ яка правда въ свѣтѣ! „Нѣ за-що!“... Громада загрозилась Сибѣромъ, а они кажуть „нѣ за-що!“ Дакъ мы передумали: чимъ ити на Сибѣрь, заведемо лѣпше свôй хутôръ...

— Часъ добрый! Поможи Боже!

— Спасибôгъ, пане. Отсе зновъ до васъ за порадою...

— Кажѣть, якою?

— Та бачте, мы обôбрали пôдъ нове сельце оту нашу земельку, що межа въ межу зъ вашимъ лѣсомъ — тамъ думка осѣсти...

— Дакъ що?

— Дакъ чи не буде ôдъ васъ якои перепоны?

— Яка-жь ôдъ мене перепона? Земля ваша власна, предькôвска, вы єи господарѣ и можете орудовати нею, якъ знаєте, нѣ въ кого не пытаючись.

— Звѣстно можемо, а все таки лѣпше... Хто пытає, той не блудить... Дакъ благословите, пане?

— Боже васъ благослови въ часъ добрый! Тôлько, знаєте, отъ про що просити-му васъ: коли станете моими сусѣдами, то й живѣть по сусѣдски.

— Се все про що, пане?

— Самъ знаєшь про що...

— Про лѣсъ бы то?

— Еге!...

— Та крый насъ мати Божа! Та нехай намъ руки повысыхають, коли мы и пучкою доторкнемо ся до вашого дѣла!... Мы ще самй оберегати-мемо вашй гаѣ. Дасть Богъ обживемо ся на новому кублѣ, то вамъ и лѣсника не треба буде держати, на що ôнъ? Хиба мы не доглядимо вашихъ гаѣвъ?...

— Памятай же, Иване, отсй свои слова! Чуєшь?

— И вмру, не забуду.

— Гараздъ!

За лѣсника бувъ у мене Онисько Вертихвôстъ, розумный чоловѣкъ, золота голова, коли-бъ тôлько не такій внадливый до шклянного бога, а то було якъ доберє ся до Лейбы, дакъ днѣвъ зо три безъ пропину! Менѣ то зъ сего байдуже, невелика шкода, що тамъ кôлька днѣвъ лѣсъ безъ догляду, — а самому Ониськови, особливо єго семьѣ, вельми шкодила Лейбина хата!... Разъ, що заслуженй грошѣ, замѣсць Ониськовôй семьѣ, попадали въ жидôвску кишеню, а вдруге ще гôршь: Онисько якъ выпє, дакъ нѣкому дома спокою не дасть; на улици ôнъ не бушує, а прийде до дому — и почне шибки вставляти; усѣ ôкна перетрощить: горшки, миски, глечики — все перебє, що попаде ся на пяній очи; а инколи такъ розлютує, що и пѣчь розверне. А жѣнка дивить ся, плаче мовчки, глипає слёзы, та не выдержить, почне ганити! Отсего тôлько й ждавъ Онисько! Пôдниметь ся така колотнеча, що чужй люде вмѣшають ся; мусять розбороняти, звяжуть Ониськови назадъ руки и ведуть єго до мене. Замкну я єго въ клуну, або въ комору, ажь вытверезить ся... Пôчну тверезого сповѣдати: плаче, просить ся, заприсягає, що бôльшь и въ ротъ не вôзьме! Мѣсяць, другій справдѣ не пє, а потôмъ зновъ якъ вчистить, такъ ще гôрше!... Добре було, коли иншій разъ жѣнка постереже, що „на Ониська таке находить“, — то, абы ôнъ до Лейбы, она заразъ до мене, а я людей въ шинокъ; заберуть Ониська, та въ комору: перенудить ся ôнъ день, другій; самъ себе змучить, а на третій — и байдуже! Вже не заманеть ся єму горѣвка. За теє-жь вѣрный лѣсникъ зъ него бувъ! Лѣсу доглядавъ, наче свого ока: хочбы хто однолѣтка-дубця зрубавъ, такого, що на занозу въ ярмо — Онисько и те запримѣтить и не потаить; заразъ прийде и скаже, що порубано... Тымъ то я и державъ ся Ониська и не дуже вважавъ на те, що ôнъ запиває.

Тôлько що почали Чепѣженки переноситись на хутôръ, приходить до мене Онисько: бачу такій ôнъ суворый, сердитый, погляду зъ землѣ не зведе; думаю: певно великій порубъ у гаю...

— Що, Ониську, покрали лѣсъ? — пытаю.

— Богъ миловавъ, — ôдповѣвъ ôнъ суворо: — а отъ хто єго знає, що далѣ буде: люде проганяють ôдъ себе злодѣѣвъ, а мы самй закликуємо ихъ! Якъ таки такъ: де се въ свѣтѣ видано, щобъ отакимъ злодѣякамъ, якъ отй Чепѣженки та позволить селить ся пôдъ самымъ лѣсомъ!...

Се ты про мене, Ониську?

— А вже-жь не про кого бôльшь... Ось побачите, якого вы лиха собѣ наживете; залѣзуть отй Чепѣженки до васъ у печѣнки... Наче вы не знаєте, що они колесники?

— Дакъ що?

— Дакъ то, що въ гаю не вдержить ся нѣ дубина, нѣ березина, повыкрадають на обôдє та на маточины...

— Ты-жь стерегти-мешь?

— Оттакихъ чортôвъ хто встереже?... Вже якъ хочете, пане: або я бôльшь не лѣсникъ, або не моя вина, коли Чепѣженки красти-муть ваше дерево! Самй пустили ихъ, самй теперь, якъ знаєте!

Почавъ було я доводити Ониськови, що чи згодивъ ся-бъ я чи нѣ на те, щобъ Чепѣги осѣли хуторомъ бѣля мого гаю, — имъ байдуже, бо земля ихъ, и нѣхто не може имъ заборонити оселити ся на нѣй. Але-жь Онисько и слухати не хотѣвъ, одно твердивъ:

— Безъ вашои волѣ они-бъ не посмѣли. У нихъ єсть друга земля, по той (другій) бôкъ села, нехай бы тамъ заводили хутôръ.

— Коли-жь имъ тутъ подобало ся.

— Затымъ подобалось, що можна по лѣсу красти и на обôдє и на маточины! Мудрй головы у дияволскихъ людей: знали, де выбрати мѣсто пôдъ оселю! Настояще злодѣйске мѣсто: зъ двохъ бокôвъ болото,

а зъ двохъ пѣсчуга по самѝ колѣна; просто нѣ приступу до нихъ; сидѣти-муть наче у крѣпости...

Отже минуло рокôвъ зо два. Чепѣженки жили собѣ у хуторѣ, робили колеса, а мого гаю спасибô имъ не займали... Де вже они дерева собѣ добували — не скажу. Онисько каже було, що ѣздять въ чужѝ гаѣ, верстовъ зо десять ôдъ села. Може й такъ; може й крали, а може й куповали. Менѣ до того дѣла не було!

Зимою третёго року почало збувати ся Ониськове пророкованя. Довелось що тыждня, коли не двохъ то трёхъ дубкôвъ-двойникôвъ, якъ разъ такихъ що на обôдѣ, — и нема! Тай слѣду нема, хто ихъ спиливъ!

— Се они клятѝ, Чепѣженки! — говорить Онисько: — я казавъ, що оно такъ буде.

— Якъ ты знаєшь, що они, — може и не они!

— Бôльшь нѣкому.

— Ты-жь не пôдстерѣгъ?

— Ба! коли-бъ я пôдстерѣгъ! Я-бъ єму, знавъ бы ôнъ мене! Онисько заскреготѣвъ зубами.

— Слухай, Ониську! ты-бъ навѣдавъ ся до нихъ у хутôръ: деревина не голка; у коморѣ не сховаєшь; се таке дѣло, що по свѣжому слѣду можна знайти.

— Коли-жь не можна пôдступити ся до двору. Чепѣженки завели цѣлу отару собачнѣ, та такои лютои, що на гони до хутора не пôдпустять.

— Рушницю вôзьми.

— Я й то безъ неи не выходжу въ гай, та що она поможе? Доки я вцѣлюсь въ одну собаку, дакъ зъ заду десять другихъ мене на шматки рознесуть...

Часъ ишовъ: шкода въ гаю не затихала; якъ не сочивъ мôй Онисько, не злапаєзлодѣя. Ставъ я радити ся зъ громадянами, пытати: на кого они думають? Усѣ въ одно слово:

— Нѣхто бôльше якъ Чепѣженки.

— Що-жь, потрусить бы ихъ! — радивъ мене старшина. — Потрусить, думаю собѣ, не штука, а що якъ не вытрусимо? Ославить людей не добре, та потôмъ и самому нѣяково, соромно буде. Пôдождемо, що далѣ буде. Тымчасомъ покликавъ до себе Ивана Чепѣгу.

— Чувъ, Иване: шкода у мене въ гаю?

— Чувъ, пане! И яка отсе анахтемска душа шкодить вамъ! Отъ коли-бъ пôймать!... просто петлю на шию, та на суху осику.

— А ты, Иване, не забудь свого слова!

— Якого... щобъ по сусѣдски жити? Та нехай мене Богъ забуде!... Я першій готовъ вартовати, щобъ пристерегти злодѣя.

— Гляди, Иване, щобъ часомъ...

— Та нехай менѣ отутъ крôзь землю провалити ся, нехай мене земля проковтне! Землѣ готовъ зъѣсти, жѣнкою-дѣтьми заприсягну, що й нога моя у вашому гаю не була.

Говоримо отсе, ажь зиркъ! Онисько зъ двома чоловѣками ведуть звязаного Венедикта Чепѣженка! Иванъ мôй такъ и пополотнѣвъ, такъ и обомлѣвъ...

У ночи хтось зрубавъ два грабки на обôдѣ: Онисько не кажучи менѣ нѣ слова, взявъ старшину, сторонныхъ людей, та въ хутôръ до Чепѣги; зробивъ ревизію и вытрусивъ у клунѣ на сѣнѣ два грабы.

— Що, Иване, скажешь теперь? — пытаю ся.

Иванъ мовчавъ, наче воды въ ротъ набравъ. Я тодѣ до Венедикта:

— Се такъ выконуєшь обѣцянку?

— Я нѣякои обѣцянки, пане, не дававъ вамъ, — ôдповѣвъ Венедиктъ.

— Мовчи, діяволе! — гукнувъ на нёго Иванъ, пôдскочивши до нёго. — Винись, винись передъ паномъ!

Венедиктъ упавъ на вколѣшки.

— Що єго дѣяти? — гадавъ я собѣ. — Позывати, овва, тôлько часъ втеряєшь: та нехай судъ и присудить зъ нёго въ десятеро, нѣжь коштують отѝ грабки, то що зъ того? Заплатити Чепѣженкамъ нѣчимъ, а вже не пôйду я цѣновати грунту, або хаты — на се въ мене духу не стане... Що-жь бы тутъ пригадати? Глянувъ на Ониська: звѣремъ ôнъ дивить ся, ажь посинѣвъ ôдъ злости, зубами скрегоче...

— Простѣть, пане! — просять ся Чепѣженки.

— Якъ то можна простити! — вмѣшавъ ся старшина: — простити васъ, се значить потаковати злодѣямъ!... Не можна сёго.

— Може они покають ся, — кажу я.

— Нѣ, не покають ся, не такôвскѝ они. Они зъ злодѣйского кодла.

— Покаємось, ѣй-Богу покаємось, простѣть! — просять ся Чепѣги.

— Я не прощу! — озвѣривъ ся старшина: — на те я въ волости и старшина, щобъ дививъ ся за злодѣями, та оберегавъ ôдъ нихъ добрыхъ людей!... Якъ хочете, пане, а не можна прощати...

— Мы могорича пôвъ вѣдра поставимо! — промовивъ Иванъ Чепѣга.

— Не хочемо мы злодѣйского могорича! — ôдповѣвъ старшина, а за нимъ и всѣ останнѝ люде.

— Що-жь вы зробите имъ? — спытавъ я у старшины.

— Мы своимъ громадскимъ звычаємъ, якъ водить ся...

— Выбєте?

— Не безъ того... нѣчого имъ въ зубы дивити ся...

— А мене-жь за що? Хиба я кравъ? — зô страхомъ озвавъ ся Иванъ.

— У васъ все одно! однымъ миромъ мазанѝ: разомъ крадете, разомъ и переводите... Дакъ вы, пане, свою шкоду якъ цѣнуєте? — спытавъ у мене старшина.

— Та я... Богъ зъ ними! коли кають ся, то прощаю!

— Се ваше дѣло — мы нѣчого и не присудимо вамъ, а за крадѣжь простити не можна... они у насъ явнѝ злодѣ... Ведѣть ихъ хлопцѣ до волости, приказавъ старшина.

Чепѣженкôвъ повели.

Я ставъ усовѣщовати старшину, щобъ ихъ не били. Старшина довго не здававъ ся, а далѣ й каже:

— Добре! бити не будемо!...

На другій день чую, щось гукаєна улици: „По дерево! по грабину! по грабину!“ Дивлюсь: ажь обыдва Чепѣженки, зъ скручеными назадъ руками, у кожного на шиѣ причѣплено по великому оцупку грабины. Онисько мôй и два десятники ведуть Чепѣженкôвъ по селу на налигачи и що силы гукають:

— По дерево! по дрова! по грабину! по грабину!

За Чепѣженками валить трохи не все село: глузованю, реготу, лайцѣ — и кôнця нема.

— Чи бачили, пане, яка свербячка напала Чепѣгъ ôдъ злодѣйства? — спытавъ у мене Онисько, зъупинившись зъ усею процесіею проти моихъ ворôтъ; ось гланьте, подивѣть ся!

Онисько розгорнувъ пазуху у Ивана Чепѣженка: я глянувъ и злякавъ ся! Повнѣсенька пазуха була на-

пхана дрóбнои кропивы, жигушки; уся грудина у чоловѣка и боки знялись пузирями!

— Та що се вы: зъ глузду зъѣхали, чи що? — скрикнувъ я на Ониська.

— Паночку! голубочку! ослобонѣть! Ажь пече, такъ жарить кропива! — просили ся Чепѣженки.

— Такъ вамъ и треба, вражимъ дѣтямъ, щобъ не крали! — промовивъ якійсь старый чоловѣкъ.

— Годѣ! — сказавъ я: — такъ не можна знущатись зъ людей.

— Якѝ они люде? — óдповѣвъ менѣ десятникъ.

— Заразъ розвяжѣть имъ руки и выкиньте зъ за пазухи кропиву! Чуєшь, Ониську?

— Не можна!... не смѣємо! старшина звелѣвъ! — óдмагавъ ся десятникъ.

Я розвязавъ руки. Чепѣженки принялись вытрушувати кропиву зъ за пазухи; нарóдъ такъ и покотивъ ся зъ реготу.

Не минуло пóсля сёго й мѣсяця, якъ Онисько зновъ привѣвъ обохъ Чепѣженкóвъ: то на злодѣйствѣ пóймавъ ся Иванъ, а Венедиктъ прийшовъ самъ, выручати брата. Ставъ я ихъ усовѣщувати, ставъ радити, що красше-бъ они прийшли до мене, я або на вѣру продавъ бы, або може й подаровавъ яку деревину; бо менѣ не такъ шкодить ота крадькомъ зрубана береза, якъ те, що они, крадучи, псують велику силу молоднику.

— Може и на сей разъ простите? — пытавъ у мене Онисько зъ пóдсмѣхомъ. — Прощайте, ваше добро, ваша й воля! Але знайте, що коли простите, дакъ я вамъ бóльше не лѣсникъ, шукайте собѣ другого.

Прощати Иванови, я не покладавъ собѣ на умѣ: не тымъ, щобъ хотѣвъ єго карати, а тымъ, що боявъ ся; коли пущу єго не покаравши, дакъ щобъ часомъ зновъ не вступивъ ся старшина, а вступить ся, то певно выйде недобре задля Чепѣженка. Треба якусь кару выдумати самому.

— Ну, Иване! — кажу я: — якъ бачу ты настоящe ледащо: нема въ тебе нѣ совѣсти нѣ стыду; Бога не боишь ся, людей не стыдаєшь ся, моєи рады не слухаєшь, не шануєшь! Отже тобѣ моя умова и знай, що останння вже: засаджу тебе на цѣлу нóчь пóдъ арештъ въ комору, а якъ ще разъ прокрадешь ся — тодѣ въ судъ... чуєшь?

— Чую, пане, але... Иванъ муливъ ся щось сказати, та якось не важивъ ся, чи що.

— И мене зъ нимъ замкнѣть у комору! — промовивъ до мене Венедиктъ.

— Тебе нѣ за-що... ты не кравъ...

— Вже-жь я й самъ не пóйду! — скрикнувъ Иванъ: — що хочете робѣть менѣ, бийте, въ судъ, въ тюрму, въ Сибѣрь завдавайте, а въ комору не пóйду.

Я зъ дивовижею глянувъ на нёго и не розумѣвъ, що оно и до чого.

— Óнъ, пане, — обóзвавъ ся Венедиктъ, — страхъ якъ боить ся пацюкóвъ...

— Я помру зó страху, повѣшу ся! — промовивъ Иванъ.

— Дакъ мы тебе не въ комору, а въ лёхъ, тамъ нѣ на чому повѣсити ся, стѣны муровани; тамъ нѣ гвоздкóвъ, нѣ сволокóвъ нема, нѣ за-що й петлю почепити, — вмѣшавъ ся Онисько.

— Нѣ вже, сёго не буде! — озвѣривъ ся Иванъ: — що хочте, а живымъ не пóйду нѣ въ лёхъ, нѣ въ комору.

Иванови очи налились кровію, посатанѣли; ихъ поглядъ, выразъ лиця говорили менѣ, що Иванъ зарядивъ ся незвычайною óдвагою, и справдѣ, коли силою єго повести въ комору, обороняти-меть ся! Цуръ єму, подумавъ я, ще наживешь якои пригоды.

— Ну, дакъ я тебе до мирового, въ судъ; то вже тодѣ не жалкуй на мене...

Чепѣженки зновъ стали божити ся, заприсягати, що нѣколи не красти-муть.

Я добре знавъ, що они зломлять слово и почавъ наставляти ихъ, усовѣщувати.

— Отъ вамъ ще що скажу: коли два мѣсяцѣ не вчините шкоды въ моєму лѣсу, дакъ подарую вамъ пару обóдя; коли ще другѝ мѣсяцѣ не красти-мете — станъ обóдя и маточинъ; а якъ ще два мѣсяцѣ мине безъ шкоды — отъ вамъ дерева на два станы колѣсъ... Согласнѝ?

— И Господи, паночку, вѣчно за васъ молити-мемъ Бога!

Хто єго знає, щобъ оно выйшло зъ тіеи обѣцянки: чи óдкупивъ ся-бъ я óдъ Чепѣженкóвъ, чи може-бъ они й не выдержали, прокрались; але выпало такъ, що я не дочекавъ и першого термину. Незабавомъ послѣ нашои умовы, цѣлкомъ несподѣвано продавъ я свóй хутóръ, и заразъ же перебравъ геть-геть далеко жити... Видима рѣчь, що я й забувъ про Чепѣженкóвъ.

Якъ ось лѣтъ черезъ десять, довело ся менѣ позаторóкъ простовати черезъ „Злодѣйскій хутóръ“. Се було заразъ послѣ *клечаної недѣлѣ*: природа була прибрана розкóшными зелеными шатами. Дѣло було надъ вечѣръ: сонечко вже сховало ся за гай, але скрóзь лѣсову гущину пробивало ся ще жовто-золоте мягке єго промѣня. Въ повѣтрѣ стояли тѝ гаєвѝ, свѣжѝ вогкокатѝ пахощѣ, котрѝ такъ чудово самѝ просять ся въ груди! Дышешь ними, втягуєшь въ себе и не надышешь ся; бо самъ такъ и чуєшь, нѣбы молодѣешь, нѣбы оживаєшь...

— Якже гарно-любо перемѣнивъ ся „Злодѣйскій хутóръ“! Въ дворахъ, скрóзь на горожи, на будóвляхъ, на хаткахъ, скрóзь видна господарска огрядна рука и доглядъ! Давныхъ нечепурныхъ, непобѣленыхъ хатъ, колишнёго злиденного убожества и слѣду нема; скрóзь видко селяньскѝ достатки! Онъ бѣля хаты пасеть ся три коровчины, та якѝ рослѝ, сытѝ, и вымя трохи не по землю! Онъ якій величезный табунъ гусей, а онъ пóдъ хатою на приспѣ сидить старый дѣдусь зъ сивою бородою и ладить улій. Хто-бъ се такій? Лице у нёго худе, жовте-жовте, наче шафранъ... Придивляюсь!... Ба, та се-жь Иванъ Чепѣженко!... Зупиняю коней; пóдходжу до нёго.

— Здоровъ бувъ, Иване. пóзнаєшь?

— Паночку, óдки вы? Чи не зъ неба!... Отъ не сподѣвавъ ся бачити!...

Иванъ зрадѣвъ наче мала дитина, котрóй подарували празникову играшку.

— Вже якъ хочте собѣ, паночку, а не пущу васъ; переночуйте у насъ!

Справдѣ до мѣста ще було далеко, коненята пóдбились, а попереду лежали пѣски: куды єго проти ночи потомлеными кóньми ѣхати. Краще переночую, конѣ спóчнуть, добре напасуть ся, — а стане розвиднювати ся и рушимо; дакъ ще холодкомъ, до спеки и передремось черезъ пѣски...

Заночувавъ.

Слово по слову розговоривъ ся зъ Иваномъ.

— А де-жь Венедиктъ? — пытаю.

Иванъ махнувъ на одчай рукою и промовивъ: — Пропавъ!

— Вмеръ?

— Богъ святый знаѣ! Може и вмеръ, а може и живый ще. Давно вже, швидко послѣ васъ — єго задали въ Сибѣрь; зъ того часу и вѣсти про нёго нема...

Я вже й не розпытувавъ, за що Венедиктъ пôйшовъ на Сибѣрь.

— А ты-жь, Иване, якъ пробуваєшь? Бачь, якъ посивѣвъ, а ще и не старый чоловѣкъ!...

— Атъ, живемо, нѣчого жалковати!... Спасибô вамъ, покинувъ злодѣйство... Не крадемо и живемо якъ добрî люде — добре живемо. Я пасѣчникомъ... Здоровя тôлько позбувъ ся!...

— Не здужавъ?

— Не то, що не здужавъ, а таки правду сказавши, просто за злодѣйство пôшло моє здоровє. .

— Якъ се такъ.

— Атъ, бодай єго не казати!... Коли є охота слухати, дакъ ось такъ: Чи памятаєте, яка у насъ зъ вами була остання умова?

— А якже, памятаю.

— Ото-жь якъ выйшовъ той терминъ, що вы постановили, мы й пôшли до нового пана, що на вашому мѣстѣ сѣвъ. Говоримо єму: такъ и такъ, отака и така була у насъ умова зъ старымъ паномъ, се бъ то зъ вами... Ôнъ слухавъ насъ, слухавъ, та якъ гримне: — вонъ ôдсѣля, злодѣ!... онъ у мене дубельтôвка висить на стѣнѣ, я нею умовляти-мусь зъ вами!... Пôшли мы, облизня пôймавши. Сидимо дома, та васъ згадуємо. Не буде въ насъ, кажу я, вже такого пана!...

— А вже-жь, — ôдповѣдає братуха, — що не буде.

— А чи знаєшь що, — кажу я братови, — покиньмо красти: панъ, се-бъ то вы, поздоровъ Боже васъ, добре радивъ насъ и правду казавъ, що дешевше купити, нѣжь украсти.

А Венедиктъ якъ озвѣрить ся на мене: — Кидай, хай тебе объ землю кине! А що ѣсти-мемо? Що ѣстимуть жѣнки, дѣти?

Оно и то здавалось правда: де-жь намъ и взяти, якъ не зъ чужого — заробити нѣгде и нѣчимъ!... Землѣ въ насъ, самî знаєте — на одну семю и то мало! А тутъ на лихо батько навчивъ насъ колесництва — коли-бъ друге яке ремѣсло, то все-бъ таки лѣпше, а то колесники!... Колеса робити вмѣли, а не мали зъ чого ихъ робити, мусѣли красти... На ту саму крадѣжку йшло въ насъ часу геть бôльшь, нѣжь на саму роботу. Поѣдемо де на обôдє, або на маточину, беремо зъ собою двохъ хлопцѣвъ — парубята вже чималî були — щобъ стерегли, вартовали, поки мы пилимо деревину... Отъ и зведемо въ чотырохъ и день и нôчь. Коли де поблизу вкрадемо — треба кôлька днѣвъ переховувати вкрадене, щобъ не вытрусили. Та часомъ и переховуванє не поможе: вытрусять — пôде колотнеча, возня, зновъ часъ пропадає марно... Одно слово: якъ ставъ я собѣ рахувати, да мѣрковати, дакъ и самъ дôйшовъ до того, що й вы казали: що дешевше купити, нѣжь украсти... На лихо-жь заробôтку не було!... Зробимо пару, чи станъ колѣсъ, заразъ до мѣста, до баришника; продамо — тôлько на хлѣбъ! Свого хлѣба Бôгъ-ма, треба купити, а борошно дороге... а зъѣжа, кажу вамъ, велика — нѣякъ не зôбємось на заводины. Бѣдкали ся мы, бѣдкали ся, а тымчасомъ отсей самый гаёкъ, що вашь колись бувъ, новый панъ продавъ нашому-жь таки попови. Ну, думаємо собѣ, теперь може зъ попомъ зладнаємось. Пôшли до нёго: такъ и такъ, панъ-отче, ôдпустѣть лѣса на вѣру: колеса спродамо, выплатимо. А ôнъ намъ:

— Се не моє дѣло, а сынове; я той гаёкъ сынови подарувавъ: нехай якъ собѣ знає, такъ и господарює, а моя хата зъ краю.

Мы до поповича. Молоде хлопя було ще, лѣтъ може 20 чи було. Просимо єго: — Згляньтесь, паниченьку, на нашî злиднѣ, продайте лѣса на вѣру! А ôнъ и слухати не хотѣвъ. — Коли, каже, за готôвку — продамь; а на вѣру въ мене нема нѣ задля кого, а тымъ паче такимъ злодѣямъ, якъ вы.

Ото-жь на веснѣ, якъ припали насъ за подушне: просто хочь умирай! Що єго дѣяти? Останню конину продавати? Дакъ сядемо тодѣ гôршь, нѣжь безъ рукъ! Думали, думали, а тутъ отъ-отъ строкъ за подушне кôнчить ся: не заплатимо, коня оцѣнують, тодѣ хочь въ старцѣ! Горенько наше! — Ну вже-жь, — каже Венедиктъ, що буде то буде, а сю нôчь до попа въ гай; на станъ колѣсъ треба роздобути дерева, або поживимось, або нѣ! Збирай ся! Прийшла нôчь; се було пôдъ самого Миколая. Нôчь темна — думка така, що пôдъ свято и поповичь и Онисько будуть въ церквѣ на всенощнôй... Отъ якъ стемнѣло вже зовсѣмъ, мы въ гай; выбрали добру березу на маточины, станôвъ бы на три стало; повалили єѣ тихенько пилою, обчѣмхали, — на бѣса намъ те гѣлє — одна зайва (непотрѣбна) вага зъ нёго! Порѣзали березу на шматки, такъ, щобъ въ чотырохъ пôднести; выбрали дубины на обôдє, тодѣ до дому за конемъ, щобъ перевезти. Взяли хлопцѣвъ, взяли коня зъ возомъ; а молодицямъ наказали, щобъ у клунѣ въ засторонку обôбрали мѣсто, щобъ, бачте, якъ привеземо дерево, заразъ заховати: така въ насъ потайна яма у засторонку була: туды зложимо, землею присыплемо; потерухою та чимъ тамъ притрусимо, и гараздъ. Приѣхали до гаю, стали на дорозѣ проти того мѣста, де зрубали березу. Пôшли у трохъ за деревомъ, а четвертый, мôй таки сынъ Михайло, лишивъ ся бѣля воза: звѣстно не можна-жь було самого коня покинути. Перенесли на вôзъ оденъ цурупалокъ — нѣчого, благополучно! Перенесли и другій — нѣкого не чутно! Тôлько що взяли ся за третій — ажь тутъ на насъ, де взявъ ся Онисько и поповичь зъ наймытомъ!... Венедиктъ та єго сынъ, якъ узрѣли ихъ, заразъ березину зъ рукъ, а самî на втѣкача!... Колода якъ дасть менѣ по ногамъ, я такъ и присѣвъ! Поповичь зъ наймитомъ на мене, а Онисько за Венедиктомъ; може-бъ и дôгнавъ бувъ, дакъ плигаючи черезъ рôвъ, спôткнувъ ся, та головою въ рôвъ... Мабуть добре таки побивъ ся!

— Ну, що зъ тобою робить? — пытає у мене Онисько.

Я мовчу, та й що казати! А поповичь до Ониська:

— Розпряжи спершу, Ониську, коня, та припни, нехай пасеть ся, не марнѣє у возѣ; а ты, каже до наймита, знайди шматокъ латы, такъ щобъ въ косовый сяжень завдовжки.

Коня припяли, пасеть ся ôнъ, а я стою, дрôжаки ѣмь, бою ся; не знаю, що они менѣ робити-муть. Принесли латину.

— Бери, — каже поповичь до наймита, — отсю латину, сокиру и вилики, а ты, Ониську, бери злодѣя, та идѣть за мною!

Идемо; я мовчки молю ся — думка: отсе моя смерть прийшла, отсе они мене повѣсять або зацуркають...*)

*) Инодѣ въ Украинѣ уживають, хочь и рѣдко, страшнои кары на злодѣявъ: ц у р к о в а н є. Тому, кого призначили цурковати,

Господи помилуй мене! хочбы-жь було зъ дѣтьми, та зъ жѣнкою попрощати ся!

Привели мене до самого болота.

— Ну, злодѣю, роздягай ся! — каже поповичь.

У мене въ душѣ похололо, думаю: отсе они мене втомлять у болотѣ. Я въ ноги поповичу, прошу ся, цѣлую ёму ноги, а ôнъ регоче...

— Не бôй ся, дурню, мы тебе не будемъ топити! Що за охота, за злодѣя ити въ Сибѣръ! Роздягай ся!

Роздягъ ся.

— Лягай теперь на землю! — приказуе поповичь.

Я зновъ просити ся, зновъ въ ноги ёму: а ôнъ мене закаблукомъ въ груди, я такъ и поваливъ ся! Пôдложили они менѣ тодѣ пôдъ руки оту латину, розпяли на нѣй руки, а ноги скрутили налигачемъ — не можна менѣ и повернути ся, не можна поворохнутись...

— Давай теперь лозы! — каже поповичь. — Метнувъ ся Ониcько, принѣсъ добру горстку лозы. Взявъ ёе поповичь, половину давъ наймитови, а другу Ониськови, тай каже даючи:

— А нуте теперь по московски: въ двѣ руки, та гарненько, не хватайтесь, а повагомъ, та слухайте моёи команды!...

Поставили Ониська зъ наймитомъ по бокамъ, а поповичь въ головахъ у мене. Отсе-жь ôнъ и выводить: — Подай Господи! — выведе, а Онисько мене лозиною! Выведе поповичь вдруге; — Подай Господи! — а наймитъ зъ другого боку мене! Я спершу кричавъ, що духа було, а далѣ вже и не тямлю якъ и замовкъ, духу не стало.

— Годѣ, — каже поповичь, — буде зъ нёго, нехай собѣ на здоровѐ ночуе! Тай пôйшли.

Пôйшли, а гаспôдска мошка та комарѣ, якъ вчули кровь, такъ хмарою и обсѣли и обгорнули мене!... Боже-жь мôй, лишенько-жь моѐ, що я тодѣ вытерпѣвъ!... Паночку-голубоньку, и въ пеклѣ такъ не мучать ся, якъ я мучивъ ся!... Нехай бы они були въ десятеро бôльшь били мене, та не знущали ся такъ, не кидали на поталу комарамъ!... Ой, паночку! якъ помучивъ ся, ажь теперь страшно нагадати! Лежу мовь неживый; поворухнути ся менѣ не можна, а клята мошка да комарня такъ и пѐ мою кровь, такъ и пѐ. Не тямлю вже, що далѣ було, якъ я вылѣзъ зъ болота, не тямлю!... Якъ прийшовъ въ себе — дивлюсь, руки у мене розвязанѝ, лозины нема; а на тѣло ажь страшно глянути: такъ оно все крôвавымъ пузиремъ и зняло ся! Ой, паночку мôй, якъ боляче було, якъ боляче було менѣ!... Глянувъ, одежа моя бѣля мене: одягъ ся зъ превеликою силою, та рачки долѣзъ до дому. Прилѣзъ... Якъ побачили мене жѣнка, дѣти, Венедиктъ — дакъ очамъ своимъ не повѣрили!... Живого мѣста не було у мене на тѣлѣ! Положили въ клунѣ. Людямъ свято, Маковия, а я на соломѣ ледви дышу. У ночи думавъ — дôйду. На силу дожидаю свѣта, швидше за попомъ, щобъ запричастивъ. Приѣхавъ, спасибô ёму, не ôдмовивъ.

— Що се ты, Иване? — пытаѐ.

Розказавъ я ёму усе на духу; нѣ зъ чимъ не потаивсь. Пôпъ якъ глянувъ на мене, якъ побачивъ моѐ тѣло, ажь заплакавъ.

Запричастивъ, тай каже до мене: — Молись Богу, Иване! Богъ поможе, одужаѐшь, приходи до мене, я тебе запоможу, та тôлько покинь красти и прости мого сына.

Я заприсягнувъ, що коли выдужаю, и рука моя до чужого не доторкнеть ся и дѣтямъ и внукамъ закажу.

Нездужаю, валяю ся гнилою колодою по засторонку, а тутъ чую Венедикта притьмомъ припѣкають за подушне! Чимъ же ёму заплатити? Ходивъ до поповича, щобъ коня вернувъ — де вамъ! Нѣ приступу! Ёще-жь брата мого вывѣвъ, отъ ёго и засудили на Сибѣрь... Ставъ я ôдъ сёго часу по трохи поправляти ся. видно, що Господь за мои муки ôдвернувъ ôдъ мене смерть! А вже-жь натерпѣвъ ся!!

Выдужавъ. Пôйшовъ до попа. Довго ôнъ наставлявъ мене, напутувавъ, далѣ вынѣсъ менѣ 10 рублѣвъ, дае та каже:

— Возьми отсе зъ моёи легкои руки на заводъ тобѣ! Та схаменись, не кради бôльшь!... Буде зъ чого — вернешь, а нѣ — Богъ зъ тобою!

Що-жь вы думаѐте? Справдѣ зъ легкои руки пôйшло менѣ на добро; видко, що чоловѣкъ ôдъ доброго серця дававъ! Купивъ я за тыхъ 10 рублѣвъ дерева, принявъ ся зъ хлопцями за роботу. Горить у насъ дѣло, звѣстно — куповане дерево, не крадене; робимо смѣло, не ховаючись, не озираючись; знаѐмо, що нѣхто не прийде насъ трусити!... За тыждень у трохъ 5 станôвъ колѣсъ учистили... Заразъ на мѣсто: до баришника вже не повезли, а смѣло середъ базару розстановились...

Добре продали. Хлѣба, соли накупили и зновъ за готôвку придбали дерева. Да отакъ що тыждня: що за тыждень зробимо, те опôсля на базарѣ продамо!... Гарно дѣло пôйшло...

Минувъ рôкъ; дивуёмо ся мы самѝ, та дякуёмо Богу, яку то ôнъ намъ благодать послявъ: и голодомъ не сидѣли, и не бѣдовали, и на сяку-таку одежину розжили ся и порошинки чужои не вкрали и зъ попомъ поквитовались!... А другого лѣта ще нова благодать до насъ упала: ѣхавъ нашимъ хуторомъ якiйсь молодый панокъ, та колесо ёму геть розсыпало ся; мусѣвъ тутъ цѣлый день просидѣти, поки мы ёму нове зробили; у нёго, бачте, брычка була, дакъ колеса не нашѝ мужицкѝ, а паньскѝ. Отъ ôнъ и розговоривъ ся зô мною, потôмъ зъ дѣтьми зъ небожатами; давай насъ напутувати, щобъ мы не дѣлили ся а гуртомъ вкупѣ жили и робили. Тихо все розказавъ намъ, наче по писаному... Я собѣ теперь такъ думаю, що то не панъ бувъ, а певно янголъ божiй принявъ видъ пана. Кажу-жь вамъ: не видано, не чувано, щобъ хто такъ розумно поставивъ чоловѣка. А зъ себе ще молодый ôнъ бувъ. Послухали мы ёго и пôйшло у насъ усе гуртово. Отъ примѣромъ хата отсе моя, и що въ хатѣ те моё; а то все, що ё въ дворѣ, въ хуторѣ — яка тамъ птиця, скотина, знарядъ, возы — то все у насъ гуртове, недѣлене. Навѣть и землѣ прикупили за гуртовѝ зароботки, гуртомъ ёѣ пашемо, жнемо, косимо — усе гуртомъ. Отъ якъ бачте: шѣсть хатъ у насъ, а наче одна семя; хвалити Бога, добре, на вѣки добре живемо: и передъ Богомъ намъ теперь не страшно, и передъ людьми не соромно, и люде вже не цурають ся насъ... Одно недобре: здоровя нема..... позбувъ ся ёго..... отѝ клятѝ комарѣ выпили ёго!... Ехъ, коли-бъ не они!... Охъ! охъ! охъ! А зъ чого все такъ? Зъ отыхъ десять рублѣвъ, що пôпъ зарадивъ мене... Що, паночку, коли-бъ отѝ десять рублѣвъ були у мене ранѣй! Що, коли-бъ отой

обвязують по лобѣ округъ головы веревку и починають крутити. Веревка стискаѐ голову и справляе незвычайно тяжкiй бôль! — Ажь очи на лобъ лѣзуть, — говорять тѝ, котрѝ коштували цуркованя, або бачили ёго на другихъ. Буваѐ чоловѣкъ не выдержить и пôдъ цуркою помираѐ.

панъ, що у васъ купивъ маєтокъ, або отой поповичь зарадили були намъ на вѣру дерева? Господи! Боже мôй! И Венедиктъ бы не пôшовъ на Сибѣрь, и я-бъ не протерпѣвъ отыхъ мукъ, и комарѣ-бъ мого здоровя не выпили!... Охъ грошѣ, грошѣ! Недобрый васъ чоловѣкъ выдумавъ, все лихо зъ васъ повстає, а й безъ нихъ не обôйдемо ся...

— Безъ розуму, Иване, и зъ грôшми рады не даси, — кажу я.

— Вѣрне ваше слово, паночку! Розумъ усёму голова: отъ коли-бъ не напутивъ насъ на гуртове житє, чи вже бы мы отакъ до ладу жили, и такъ добре заробляли? Нѣ во вѣкъ! Въ самыхъ у насъ на те розуму не було, а ôнъ, спасибô ёму, навѣвъ насъ на розумъ...

О. Я. Конисьκій.

БРАТЧИКИ.

(Присвячую Сестрѣ Кл. Д.)

Въ чорнобровую дѣвчину
Два браты влюбились;
Що день божій пôдъ ôконце
Ходили, дивились:
Чи не выглянуть изъ него
Каренькіи очи,
Бѣле личко, станъ высокій —
Тй чары дѣвочй!...
А дѣвчина изъ обома
Тихо розмовляла,
И до обохъ смѣяла ся —
Зъ обохъ жартувала!...
Лишь не разомъ; тому въ вечеръ,
Тому въ день казала
Приходити... А самая
Третього кохала!...
Не пôзнали-жь сего братя,
Що дѣвчина зводить,
А дôзнались, що той и той
До ёднои ходить —
Що обохъ она приймає!...
„Не жити намъ брате
Обомъ въ свѣтѣ и ёдную
Разомъ не кохати!
Сѣдлай коня пане брате
Ты свого, я свого,
И вôйною наѣдемо
На Турка лихого!
Хто вернe ся по рушники
Пôшле до дѣвчины...“
Поѣхали... Не вернулись
Зъ чужои чужины!...
Оба разомъ коло себе
Лягли головою,
И въ грôбъ думку одружитись
Забрали зъ собою...
И выросла думка тая
Надъ ихъ головами
Манюсенькимъ трибарвистымъ
Цвѣтомъ-братчиками...

* * *

Плаче сестра, побиваєсь:
„Братôвъ не видати...
Погинули — не дай Боже
Й менѣ погибати
День по дневи, нôчь по ночи
Въ слезахъ и недоли!...
Лучше вмерти... и лежати
Въ могилѣ на поли!...

. . . . . .

И стало ся, якъ хотѣла!...
Въ гай цвѣтокъ нарвати
Выйшла, та вже не вернулась...
„Братчикôвъ шукати
Пôшла собѣ въ свѣтъ широкій...“
Такъ люде казали,
Та вже бôльше сестры тои
Люде не видали.

* * *

Лишь мѣжь братчиками въ поли
Розета зацвила
Тои ночи и тихенько
До нихъ говорила:
„Чому братчики миленькй
Такй сумнй стали?
Чи для того, що нещаснй
Ёдную кохали?
Чому глядите на себе
Окомъ нелюбови
И зависти жовтымъ цвѣтомъ?
За каріи бровы,
Що зъ васъ лишень жартували
Нечесно зводили,
Що торôкъ ся ще зъ кимъ иншимъ
Они одружили?...“

* * *

Подувъ вѣтеръ изъ долины
И сонце вставало
Изъ за моря далекого;
Квѣтки огрѣвало,
Убирало ихъ одежу
Въ жемчуги цѣннiи —
Въ слезы-росу и тихенько
Ихъ уста нѣміи
Цѣлувало... А братчики
К' собѣ похилились,
Обняли ся, цѣлували —
А слезоньки лились
На розету, ихъ сестричку...
И розета бѣла
Пахучая ôдъ радости
Ôдъ слезъ занѣмѣла...

Михайло Бачиньκій.

ПОЕЗІЄ ВЪ ПРОЗѢ И. С. ТУРГЕНЕВА.

Село.

Послѣднй дни липня. Тысячь верствъ навкруги Россія — рôдна земля.

Рôвною синею залите все небо, лишь одинѣсѣнька хмарочка нѣ то плыве, нѣ то розплываєся. Тишина, спека... Воздухъ — свѣже молоко.

Жайворонки щебечуть; горлицѣ грюкають. Мовчаливо плывуть горѣ воздухами ластôвки, конѣ форкають и жують; собаки не гавкають и стоять, смирно помахуючи хвостами.

Чути дымъ и траву; такожь трохи смолу и шкôру. Вже коноплѣ доспѣли и дышуть своимъ тяжкимъ, але милымъ запахомъ...

Глубока, полога яруга. По бокахъ кôлькома рядами росохатй, розлогй вербы. Яругою быстрый ручай. На днѣ єго малй камѣнцѣ словно дрожать крôзь сѣяючй хвилѣ. Въ дали, на кôнци краю землѣ и неба голуба смуга бôльшои рѣки.

Вздовжь яруги, по однôмъ боцѣ опрятнй шпихлѣрѣ, стодолы зъ крѣпко припертыми дверми; по другôмъ боцѣ пять-шѣсть хатъ сосновыхъ зъ тесовыми крышами. Зъ надъ кождои крôвлѣ выстає жердь зъ засувками; надъ кождыми воротами вытятый зъ бляхи коникъ зъ розчѣхраною гривою. Нерôвнй шибы ôконъ вылискують ся барвами дуги. Чашки зъ китицями цвѣтôвъ намальованй по ôконницяхъ. Передъ кожною хатою гарна мала лавочка; на горбочку зложились клубкомъ коты настороживши прозористй уха. За высокимъ порогомъ чорнѣють холоднй темнй сѣни.

Я лежу на простертôй кôньскôй дерзѣ на краю яруги; кругомъ цѣлй горбы що й но скошеного, пахучого сѣна. Обережнй хозяины розложили єго передъ своими хатами: нехай трохи на сонци высушить ся, а ôдтакъ въ стодолу! То то буде добре на нѣмъ спати!

Кучерявй, дитинячй головки вызирають зъ кождои копыцѣ; чубатй курята глядають въ сѣнѣ мухъ та комахъ, бѣлопике щеня качає ся въ помотаныхъ стеблахъ.

Русявй парубки въ чистыхъ, низько оперезаныхъ сорочкахъ, въ тяжкихъ чоботахъ, украшеныхъ гарными выпустками, шуткують смѣлыми словами, спершись рукою на незапряженый вôзъ, та щирять зубы.

Зъ ôкна вызирає кругловида молодиця. Смѣєсь она то зъ балаканя, то зъ веселого гамору дѣтей въ накопиченôмъ сѣнѣ.

Друга молодиця тягне зъ колодязя сильными руками велике, вохке ведро. Ведро дрожить та колыше ся на мотузку, спускаючи довгй лискучй каплѣ.

Передо мною стоить стара хозяйка въ новôй льняноôй полотнянцѣ и въ новыхъ черевикахъ.

Три ряды великихъ, грубыхъ коралѣвъ обвились коло смаглявои худои шиѣ, жовта хустина зъ червоными цятками покрываєи голову и спадає надъ погаслыми очима.

Якже-жь ввѣчливо смѣють ся тй старечй очи, якъ усмѣхаєсь се поморщене лице! Ѣй здаєсь, не дуже то далеко сѣмдесятки а и теперь єще зауважаєшь, що въ своимъ часѣ була она красавицею.

Обпаленою, правою рукою держить она горнець холодного незбираного молока, прямо погребу; боки горшка обвисли краплями мовь перлами. Лѣвою рукою подає менѣ спорый шматъ свѣжого, ще теплого хлѣба. „Кушай, гостю, на здоровля!“

Наразъ запѣявъ пѣвень и пильно ставъ бити крылами, єму въ одвѣтъ реве заперте теля.

— То-то славный овесъ! — чути голосъ мого вôзника. — О вдоволенє, спокою, заможносте россійского, вольного села!

И думаю я: Що намъ по хрестѣ на св. Софійскôй бани въ Царгородѣ и по всякихъ такихъ рѣчахъ, за чимъ то мы мѣщухи такъ дуже побиваємось.

Лютый, 1878. *Т. Т.*

НА ГАРМАНЪ.

Ой тамъ по надъ шляхомъ битымъ на гарманѣ,
Та передъ невѣрнымъ Лейбинымъ шинкомъ,
Ходе у старенькôмъ, латанôмъ жупанѣ
Змученый москаликъ, хворій зъ батôжкомъ.
Ходе молоденькій, ходе поганяє
На гарманѣ конѣ бѣля курѣня,
Невеселу пѣсню про похôдъ спѣває,
Про минуле лихо тяжко спомина'.
Ходе на гарманѣ, ходе, шкандыбає,
Зморить ся сердешный, сяде — оддыхне,
Та про товариство вбите якъ згадає,
Часъ той тяжкій — гôрко, гôрко прокляне.
Тяжко москалеви, бо не сподѣвавъ ся
Зъ роду ôнъ жидôвскй конѣ доглядать, —
Якъ изъ за Дунаю въ рôдный край вертавъ ся,
На своимъ хазяйствѣ мысливъ працювать.
Тай не довело ся бѣдному застати
Нѣ дѣтей, нѣ жѣнки, нѣ хаты въ селѣ:
Жѣнка пôшла въ наймы грошей добувати,
Дѣти полягали мертвыми въ землѣ;
Хату розвалило въ осени дощами,
Де-жь худоба дѣлась? — въ жида у хлѣвѣ.
А москаль тымчасомъ бивъ ся зъ ворогами,
Набиравъ въ халявы вражои крови...
Ходе безталанный, ходе, шкандыбає,
Бо нога ôдъ кулѣ вражои болить, —
Та мерщѣй на срѣбный мовчки поглядає
Хрестикъ, що на биндѣ жовтенькôй звисає.

Оттака то москалеви
Часомъ доля выпада':
Вчора бувъ ôнъ у походѣ
А сёгодня у жида
На гарманѣ поганяє
Шкапы-конѣ батôжкомъ,
Про походы споминає,
Якъ ôнъ Туркôвъ бивъ штикомъ,
Якъ Балканы проходили
Якъ на Шипцѣ зимувавъ,
Якъ пôдъ часъ и нашихъ били
Турки... все москаль згадавъ.....
И запє москаликъ зъ горя,
Пропє й хрестикъ у жида...
Оттака то часомъ доля
Москалеви выпада'!
Не зазнає вже калѣка
Мабуть, долѣ, батракомъ
Пянымъ буде ôнъ до вѣку
Воювати пôдъ шинкомъ.

Невъдомый.

ШЛЯХТА ХОДАЧКОВА.

Комедія въ IV дѣяхъ Григорія Григорієвича.

ОСОБЫ:

Антôнъ Розумовскій, префектъ.
Маріянна, єго друга жѣнка.
Франя, дочка зъ першого подружія.
Филипъ Трѣска, recte **Тшаска**, шляхтичъ.
Кася, єго жѣнка.
Валєнтій, **Галя** } ихъ дѣти.
Онуфрій Рура, гербу „Тромба“, шляхтичъ.

Кароль Воронѣньскій, писарь.
Розалія Цѣпонька, шляхтянка вдова.
Кирило Рада, старый господарь.
Остапъ, єго сынъ.
Митрофанъ Частка, реєнтій.
Иванъ Скиба, **Проць Маруда**, **Прокопъ Ушко** } селяне.
Петро Келбасєвичь, прозваный „Ремунда“, **Стахъ Куцѣньскій,** „ „Божейко“, **Викторъ Мудрицкій,** „ „Горошко“ } шляхта.
Гафна, жѣнка Петра.
Іосифа, „ Виктора.
Ангела, „ Стаха.
Хаскель Дуфтъ, арендарь.
Шляхтичь I.
Шляхтичь II.

Шляхта, шляхтянки, селяне. — Дѣє ся въ Ходачковѣ. — Часъ: теперь.

Дѣя I.

Декорація: Комната а разомъ и канцелярія префекта Розумовского. По правомъ боцѣ столикъ, на нѣмъ письма, паперы громадскій всѣлякого рода, чорнило, пера. Въ серединѣ дверѣ головній, по лѣвой бочній.

СЦЕНА ПЕРША.

Маріянна (сидить на ослонѣ). Розалія (зъ поднесенємъ завѣсы вбѣгає головными).

Розалія (зъ порога).

Сидите собѣ якъ у Бога за дверми, панѣ префектова, — а не знаєте, що ся въ селѣ дѣє!

Маріянна (зриваючись).

Що-жь ся дѣє?

Розалія (ломитъ руки).

Ай, щобы й не казати.

Маріянна (большь занепокоєна).

Що-жь такого?

Розалія.

Бунты, революція, чисте повстáнє!

Маріянна.

А Господи, та на кого?

Розалія.

Ще пытаєте? А на кого-жь, якъ не на васъ!

Маріянна.

На насъ?

Розалія.

На васъ, на васъ! Якъ завчасу не оглянетесь, то префектовство ваше пойде — фю!

Маріянна.

А, а!

Розалія.

Хиба-жь не знаєте, що завтра новій выборы.

Маріянна.

Правда, правда, я и позабула. А хто-жь такій бунтує ся?

Розалія.

Хто такій бунтує ся? Спытайте радше, хто не бунтує ся. Всѣ, почавши одъ куцого Божейка а скончивши на старомъ Ремундѣ.

Маріянна (люто).

А писарь, радній, десятники, полиціянты де?

Розалія.

Але панъ префектъ де?

Маріянна (негодуючи).

Панъ префектъ, панъ префектъ! Хиба вы не знаєте, що єму все милѣйше, чимъ гоноръ... У поле пойшовъ.

Розалія.

А, въ такій часъ комусь поле въ головѣ! То пошлѣть-же по него живенько.

Маріянна.

Кого-жь послати, коли я сама въ дома.

Розалія.

А челядь?

Маріянна.

И челядь зъ нимъ.

Розалія.

Ну а зъ паньства: паничь, панна?

Маріянна.

И тотій десь поневѣряють ся коло хозяйства: паничь коло оббрника а панна — соромъ казати.

Розалія.

А панна?

Маріянна.

Коло конопель...

Розалія.

А якъ такъ, то не дивниця, що шляхта бунтує ся, хлопами называє.

СЦЕНА ДРУГА.

Попереднй. Франя (зъ лѣвои).

Розалія (подскакує до Франѣ).

А, добре що надходите, панно Франю!

Маріянна (живо).

Побѣжи живенько закликати тата!

Розалія.

Скажѣть, що бунты въ селѣ.

Франя.

Бунты въ селѣ? Я ишла черезъ село, нѣчого не чула.

Розалія.

А вступали до господы?

Франя (уражена).

Я до господы не вступаю.

Розалія.

Ну, якъ не вступали, то й не кажѣть нѣчого паннунцю, а бѣжѣть живенько.

Маріянна.

Бѣжи серденько, бѣжи!

Франя (збирає раменами и одходить на лѣво).

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Попереднй.

Розалія.

Я не хотѣла всего говорити при паннѣ, щобъ не налякалась, деликатна моя. Але що ся тамъ дѣє, головонько моя! А найбольше проти васъ, панѣ префектова.

Маріянна.

Проти мене?

Розалія.

Такъ, такъ! Кобы вы знали, якъ Божейкова уѣдає?

Маріянна.

Що, и бабы?

Розалія.

Го, го! А Ремундиха, а Тычка, а Терлиця ажь заходять ся.

Маріянна.

А они чого хотять одъ мене, навѣженій?

Розалія (тайно).

Кожда, бачте, хоче префектовою бути.

Маріянна (люто).

Шо? Така Тычка, така Терлиця хоче бути префектовою?

Розалія.

И я такъ кажу, але що робити: всѣ проти васъ. Старый Ремунда вже и шляхту трактує а Божейкова навѣть собѣ такій чепокъ купила синенькій, якъ вашь.

Маріянна (дуже люто).

А то хиба-бъ я не дочекала... Кобы менѣ лишь Воронѣньскій прийшовъ.

Розалія.

Та онъ тамъ єсть.

Маріянна (живо).

Ну, и нѣчого не робить?

Розалія.

Каже, що не порадить оденъ.

Маріянна (ломить руки).

Га, то и ôнъ проти насъ?

Розалія.

Проти васъ, не проти васъ... але

Маріянна (зъ розпукою).

Все пропало!

Розалія

(хитро, пôдводячи Маріянну близше публики).

Панѣ префектова, Добродзѣйко, не подавайтесь!... Єсть щира рада.

Маріянна (живо).

Яка, серденько?

Розалія.

Вы знаєте, панѣ префектова, нашого секретара, пана Воронѣньского?

Маріянна (зôтхаючи).

Та чому-жь бы нѣ?

Розалія.

Вы знаєте, ласкава панѣ префектова, якъ єго шляхта боить ся?

Маріянна.

Знаю, знаю.

Розалія.

Що ôнъ — най то мѣжь нами буде — въ селѣ, що хоче, то зробить.

Маріянна (зôтхаючи).

Та що менѣ зъ того!

Розалія.

Послухайте панѣ префектова, Добродзѣйко, вы може и не знаєте, якій ôнъ для васъ щирій...

Маріянна.

Та самî вы сказали, що ôнъ проти насъ.

Розалія.

Е, бо ôнъ собѣ марикує трохи.

Маріянна.

На мене?

Розалія.

На васъ, ховай Боже, панѣ префектова; для васъ бы ôнъ въ огонь скочивъ, ôнъ васъ бôльше величає, якъ саму паню старостину въ мѣстѣ.

Маріянна.

А на кого-жь марикує, на префекта?

Розалія.

На префекта, не на префекта, але на цѣлу родину.

Маріянна.

Якъ то родину?

Розалія.

Видите панѣ префектова, Добродзѣйко: ôнъ каже, що тамтыхъ выборôвъ зъ префектомъ горлавъ, а єму за теє... пшикъ.

Маріянна (живо).

Що, може я єму не подяковала, може коли ухибила на чести, гонорѣ, може уймила въ церемоніи, политицѣ?

Розалія.

Храньь Христе Боже, ласкава панѣ префектова, Добродзѣйко, — але ôнъ иншî мавъ надѣѣ.

Маріянна.

Якî?

Розалія.

Тî самî, що и теперь. Каже, якъ бы єму теє, то ôнъ бы певно на своимъ поставивъ, и нѣхто бы проти васъ и слова не буркнувъ.

Маріянна.

Кажѣть хутко, якî?

Розалія.

А, ôнъ знає справки нашои шляхты, го, го! Потребує лишь слово писнути одному, другому, тай всѣмъ позамыкає.

Маріянна.

Кажѣть хутенько, якî ôнъ маєнадѣѣ, кажѣть!

Розалія (стиха, обзираючись).

Панна Франя, то ваша пасербиця, правда?

Маріянна.

То на нѣѣ?

Розалія.

Гарна панна, нема що казати, але и ôнъ собѣ кавалѣръ...

Маріянна (по надумѣ).

Скажѣть єму ôдъ мене, що якъ лишь о теє ходить, то я...

Розалія (скоро).

Але чи схоче Франя?

Маріянна.

Правда, треба ся перше єѣ запытати...

Розалія.

Хочь панѣ префектова Добродзѣйко, то у хлопôвъ ся лише дѣвчины пытають, чи хоче, — у паньства поведенція инша: якъ тато, мама схочуть, такъ и маєбути. А якъ зробивъ панъ канцелистый въ мѣстѣ? Донька хотѣла обергавзéра а тато полицайкапрáля; тато сказавъ слово и панна мѣсто обергавзерóвовъ зôстала полицайкапральóвовъ.

Маріянна.

Такъ?

Розалія.

Такъ єсть: самъ панъ Воронѣньскій оповѣдавъ теє. (тайно) Або-жь Франя ваша дочка, чи що? Пасербиця, онъ що!

Маріянна (рѣшучо).

Скажѣть пану секретарови, що все буде добре!

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Попереднй. Франя (зъ лѣвои).

Франя (въ порозѣ еще, заскочує обоє).

Тато заразъ прийдуть.

(Маріянна и Розалія ôдскакують ôдъ себе).

Франя (на боцѣ).

Чого они такъ змѣшали ся? Певно щось тая Коновочка наснувала.

Розалія (заикуючись).

Коли такъ панѣ префектова ласкавî, то я...

СЦЕНА ПЯТА.

Попереднй. Воронѣньскій (входить головными).

Воронѣньскій

(тонкій — въ смѣшно елегантнôмъ убраню).

(кинувши окомъ въ округъ). Цалує стопки, панѣ начельніковей Добродзѣйце — (до Франѣ) паннѣ Франѣ падамъ до нужекъ! (Маріяннѣ цѣлує руку, Франѣ кланяєсь).

(Франя ôдвертаєсь).

Розалія (до Маріянны).

Ѣй, Богу, такого политичного кавалѣра и въ мѣстѣ пошукати.

(Маріянна звертає ся до Франѣ и шепче до неи. Франя хмарить ся).

Воронѣньскій

(пôдходячи до стола — по дорозѣ до Розалiѣ).

А що Коновочко?

Розалія.

Хвалити Бога, можете й заразъ освѣдчитись!

Воронѣньскій.

На правду?

Розалія.

Я вамъ казала: Коновочка въ хату, коровай въ кôмнату!

Воронѣньскій (втѣшно).

Но, но!

Розалія.

А не забудьте-жь теперь и на мою теличку!

Воронѣньскій.

А, а! (на боцѣ) Прийдешь по неѣ на рахманьскій великдень!

(Воронѣньскій и Розалія шепчуть дальше по правôй).

Маріянна (до Франѣ по лѣвôй).

Франю, не гарно паннѣ такъ ôдвертатись, коли кавалѣръ приступаѥ.

Франя.

Що ми за кавалѣръ: цѣлый якъ тичка, лишь въ горѣ гичка, на латочцѣ латочка, ледво цѣла шапочка.

Маріянна.

Часъ бы и тобѣ навчитись политики та поведенціѣ, якъ належить.

Франя.

Зъ такимъ политикувати?

Маріянна.

Видишь, якій ôнъ политичный, церемоніяльный: пôзнати заразъ, що шляхтичь.

франя.

Шляхтичь гербовый, а пасе коровы.

Маріянна (наказуючи).

Франю, ты ся не позбудешь тыхъ хлопскихъ норовôвъ поганыхъ, а хто знаѥ, чи за сего шляхтича ты не выйдешь...

Франя.

(на боцѣ) А то объ тôмъ вы укладались зъ Коновочкою? (голосно) Зъ того панѣ-матко нѣчого не буде!

Маріянна (гордо).

Не дуже мы и пытати-мемо.

Франя.

Кобы менѣ лишь тато прийшли, не буде зъ вашои муки млива.

(Маріянна пôдходить до Воронѣньского. Розалія пôдходить до Франѣ и шепче до неи, але Франя ôдвертаѥсь).

Маріянна.

Чи то правда, пане секретарь, що ся въ селѣ дѣѥ?

Воронѣньскій

(коло стола перебираючи паперы).

Го, го, научимо мы ихъ, панѣ префектова! Отъ заразъ пишу „doniesienie“ до жандармеріѣ.

Маріянна (втѣшно).

То, то, то!

Воронѣньскій.

Научимо мы тыхъ Божейкôвъ, Ремундôвъ, якъ то бунтоватись проти властій, панѥ Добродзѣю!

Маріянна.

Божейко якъ не буде тихо, ще нынѣ пôйде до криминалу, а Ремунда най лишь не мовчить, то и не выйде зъ него. Они гадають, що то зъ Грицями справа, го, го!

Маріянна.

А то, то, а то, то!

Воронѣньскій.

А то ще не такъ они, якъ ихъ жѣнки всечестнѣ на почести ласѣ.

Маріянна.

Но, прошу кого!

Воронѣньскій.

Ходачки мои преподобнѣ! Сказати котрôй „padam do nóg“, то й ôдповѣсти не знаѥ, а въ префекты пхаѥсь.

Маріянна.

Правда, правда!

Воронѣньскій.

Бо, ѣй Богу, сказати имъ „добрый день“ або „добрый вечеръ“, то ще повторить, — а скаже чоловѣкъ высшимъ тономъ „padam do nóżek“, то анѣ чичиркне.

Маріянна.

А зъ ôдки навчить ся? Бували въ свѣтѣ, чи що? Що иншого, хто проживавъ въ дворѣ, отъ якъ я пять лѣтъ...

Воронѣньскій.

Але що вамъ, панѣ префектова, зъ ними рôвнатись. Вы не постыдаѥтесь и самои бурмистровои, панѥ Добродзѣю!

Маріянна.

Дякую за ласкаве „uznanie“, пане секретарь. А якъ намъ теѥ зробите, то будьте певнѣ моѥи вдячности...

Розалія (пôдходячи до Маріянны, тайкомъ).

Може мы ихъ лишѣмъ троха, панѣ префектова, най погуторять зъ собою.

Маріянна.

(до Розаліѣ) Добре, добре! (голосно) Ай, я не стямилась, що така пôзна година. Перепрашаю моѥ паньство на хвильку, хвилечку (зъ поклономъ до Воронѣньского иде на лѣво).

Розалія.

А и я ще вамъ мала де що сказати, панѣ префектова (выбѣгаѥ за нею).

Маріянна (втѣшно, оглядаючись).

Ходѣть, ходѣть живенько!

Франя (встаючи).

И я пôйду...

Маріянна (задержуючи єѣ).

Ахъ серденько, хочь ты лиши ся!

Розалія (на силу здержуючи Франю).

Для гостя, панно Франю, для гостя!

Франя (зôстаючи).

Та най буде, але побачите, якъ я єго угощу.

(Маріянна и Розалія выходять на лѣво).

СЦЕНА ШЕСТА.

Франя (сѣдаѥ на ослонѣ и шиѥ). Воронѣньскій (сидить коло стола, затопленый въ паперы).

Воронѣньскій (позираючи по за себе).

(втѣшно) Сама! Ѣй Богу, стара Цѥпонька сказала правду! Баба не абы, нечистымъ пôдшита. (затираѥ руки) Но, пане Воронѣньскій, теперь твоя хвиля! (поволи встаѥ и пригладжуѥ вусъ, волося). Гмъ, гмъ! (звôльна приступаѥ блише) Панно Франю!

Франя (и не дивить ся на него).

Воронѣньскій (пôдступаѥ ще близше).

Панно Францѣшко!

Франя (тихо).

Воронѣньскій (наближившись цѣлкомъ).

Шановна и вѥлѥбна панно!

Франя (давить въ собѣ смѣхъ).

Воронѣньскій.

Niech panna Frania daruje,
Lecz co w tej chwili serce moje czuje...

Франя (крôзь смѣхъ).

Того и по свому сказати не вспѣѥ...

Воронѣньскій (горячо).

Справдѣ, що и не вспѣю сказати, якъ дуже васъ люблю! (хоче обняти єѣ).

Франя (ôдпихаючи єго далеко ôдъ себе)

А я васъ ненавиджу!

*

СЦЕНА СЕМА.

Попередній. Маріянна и Розалія (выпадають зъ лѣвои зъ крикомъ).

Маріянна (остро).

Франю, що то єсть?

Розалія.

Панно Франю, хто таку партію ôдпихає?

СЦЕНА ОСЬМА.

Попередній. Розумовскій (входить головными).

Розумовскій.

(въ дверохъ) Що се за крикъ? (обернувшись до надходячихъ) Прошу, пане реєнтій, приступѣть близше!

СЦЕНА ДЕВЯТА.

Попередній. Частка и Рада (входять за Розумовскимъ).

(На видъ послѣдныхъ усуваютъ ся хмарно Маріянна, Розалія и Франя на лѣво).

Маріянна (по дорозѣ до Воронѣньского).

Не журѣть ся, пане секретарь, все буде гараздъ, мы на своимъ мусимъ поставити!

(Воронѣньскій сѣдає коло стола и пише, пильно ôдъ часу до часу надслухуючи).

Розумовскій.

Що-жь вы менѣ доброго скажете, пане реєнтій!

Частка (обзираючись).

Не возможно ли въ якомъ уєдиненію?

Розумовскій.

Прошу, говорѣть, писарь маєсвоє дѣло! (до Воронѣньского) А выготовленй акта выборчй, пане писарю?

Воронѣньскій.

Сейчасъ, кôнчу вже.

Розумовскій.

Прошу, покôнчѣть, а потôмъ пригадайте въ селѣ, що завтра о годинѣ 9-ôй выборы.

Воронѣньскій.

Добре, добре! (пише дальше).

Розумовскій.

Прошу, реєнтій, кажѣть, що маєте?

Частка (ôдкашлявши).

Начати мнѣ началомъ обычнымъ. Предстоящій здѣсь обытель веси сія, нарицаємый Кирилъ Кириловичъ Рада, ктиторъ и благодѣтель креста святаго, єгоже поставилъ єстъ минувшаго года близь выгона, имѣєтъ честь Вашому Благородію...

Розумовскій.

Пане реєнтій, отъ скажѣть такъ по своєму, якъ насъ мати наша учила.

Частка (я. в.)

Имѣєтъ честь смиреннѣйше приступити въ благороднй праги ваша въ цѣли достиженія, аще благоволитъ преподобіє ваше и преподобіє преподобной госпожи вашой...

Рада (перерываєнетерпеливый).

Отъ говорили бысьте реєнтій, якъ Господь приказавъ.

Розумовскій.

Лучше, лучше реєнтій! Мы люде звычайній, не розумѣємъ того языка вашого.

Частка (до Рады).

Не подобаєтъ, господине мой любезнѣйшій къ благородію глаголати глаголаніємъ обыкновеннымъ, ибо хула бысть и непочитаніє чина єго и рода єго, ємуже да сотворить Господь многая лѣта!...

Рада (выступаючи крокъ наперед).

То може вже, реєнтій, я самъ скажу.

Розумовскій.

Кажѣть, Кирило, кажѣть! Що намъ глаголати чужимъ глаголаніємъ, якъ Господь давъ свôй языкъ.

Частка (негодуючи — на боцѣ).

Не удобо человѣку разумну глаголати съ неразумомъ, аки птици пернатой возлетѣти изъ гусію...

Рада.

Отъ клопôтъ, панє вуйцє, чепивъ ся на старôсть. Маю, бачите, сына. Добрый, нема що казати, и въ школахъ бувъ, и въ вôйску три роки бувъ, дослуживъ ся навѣть...

Частка.

Чина сице нарыцаємаго: ферлєбра.

Рада.

Такъ. Теперь вернувъ до дому и доучивши ся чого тамъ треба, хоче стати за учителя або писаря въ селѣ...

Розумовскій.

Ага, може хоче, абы му помочи? Зъ цѣлого серця!

Рада.

Ховай Боже, хочь и за се спасибôгъ. Вдивилась, бачите, мара, тамъ де не треба, и нужь бити головою. Що не наговоривъ ся я и стара, бо всежь кажу: инша поведенція у васъ а инша у насъ. Кажу: и не зачѣпай небоже, але ôнъ товче и товче головою, ажь жалко стало.

Розумовскій (цѣкаво).

Що-жь му ся стало такого?

Рада.

Та вже и не знаю, якъ казати.

Частка.

Соизвольте любезнѣйшій, да проречу азъ недостойный въ имени вашомъ.

Рада.

Най-те, реєнтій, скажу вже самъ. Бѣда скоилась така, що годѣ було дальше. Ажь онъ порадивъ ся я зъ старою и упросивъ пана реєнтого. Гадаю собѣ: схочете — добре, не схочете, абы потôмъ чоловѣкъ на совѣсти не мавъ.

Розумовскій.

Що-жь такого?

Рада.

Вдививъ ся десь, бачите, въ вашу пасербицю...

Частка.

Въ лѣпообразну дщеръ вашу...

Рада.

И якъ звычайно молоде а дурне.

Частка.

Возлюби ся аки Голофернъ...

(Воронѣньскій зриває ся).

Розумовскій (до писаря).

Що вамъ такого, пане секретарь?

Воронѣньскій.

Нѣчого! Отъ замазало ся. (пише дальше).

Рада (зъ поклономъ).

А я ще разъ перепрашаю васъ, панє вуйцє, не гнѣвайте ся на старого, але що тато не зробить для сына...

Розумовскій.

Нѣчого, нѣчого, Кирило! Будьте ласкавй, передо всѣмъ сѣдайте, поговоримъ.

Воронѣньскій.

Панъ префектъ маютьтерминъ нынѣ о годинѣ 11-ôй.

Розумовскій.

Нѣчого! Ще заѣду до мѣста на свôй часъ, а коли Господь судивъ справу важнѣйшу, най тамта зачекає. Прошу! (показує крѣсла).

(Частка и Рада сѣдають).

Розумовскій (поволи — драматично).

Вы знаєте Кирило и вы реєнтій поговôрку нашои шляхты, кажуть:

Кôнь зъ коньомъ,
Вôлъ зъ воломъ.

Воронѣньскій (кôнчить — дивлячись на Раду).

Ôвця зъ ôвцею,
Вся рôвня зъ рôвнею.

Частка.

Сице!

Воронѣньскій.

И такъ маѥ бути!

Розумовскій (до писаря).

Чи акта выборчѣ вже скôнченѣ, пане Воронѣньскій?

Воронѣньскій.

Сейчасъ! (пише)

Розумовскій.

Уважайте-жь, щобъ якъ найхутше скôнчити! (до Ради и Частки) Шляхта наша ще й нынѣ репетуѥ, ба не лише репетуѥ, а и тримаѥсь того, якбы не знати якого розуму. Тымчасомъ не бачить, що такъ шляхта зъ своимъ паньствомъ якъ и хлопъ зъ своимъ хлопствомъ идуть въ наймы нехрестôвъ. Не знаю вже, зъ ôдки намъ се паньство, але най Господь не памятаѥ тому, хто намъ ѥго давъ.

Добре то було гуляти колись та божеволѣти, якъ було при чôмъ и на чôмъ, якъ ходачокъ не мавъ, та хоть при панѣ загрѣвъ ся — але нынѣ люде лишь головы тратять тай той послѣдный кусокъ землѣ, що му ще лишивъ ся. Бо мѣсто робити та продумувати, та ратувати оденъ другого, бо однакова вѣра и однака намъ мова, дуфають на свои гоноры та на якогось месію, що маѥ прийти та вернути колишнѣ привилеѣ. Але поки що — захапуѥ та загортаѥ Хаскель, що мога, а панъ, панѣ, паничѣ та панны идуть въ ѥго услуги. (гôрко) Гарне ми се паньство; панъ Валѥнтій возить Хаскалёви обôрникъ, а панѣ Валѥнтова пере ѥго хусти!

Нѣ, Кирило, не зъ тои я шляхты! Отъ подружився ся и я бувъ зъ мужичкою, царство ѣй небесне, и гараздъ намъ було, бо була господиня запопадна, роботяща, що и нынѣ ще жию зъ ѥи зажитку. Правда, що за теѥ горлають и перешиванцемъ прозывають, але я смѣюсь, я кпю собѣ зъ ихъ безглуздого паньства, за котрымъ лишь нерозумъ иде та торба и палиця. Тому Кирило — я знаю васъ не ôдъ нынѣ — коли лишь дѣти пôзнають ся и полюблять, най ихъ Господь благосло.....

Воронѣньскій (зъ крикомъ зрываючись).

Пѣску, пѣску! (выбѣгаѥ на лѣво)

Рада (зрываючись).

Що ѥму ся стало?

Розумовскій.

Отъ выллявъ бѣдачиско чорнило зъ великого поспѣху.

СЦЕНА ДЕСЯТА.

Попереднѣ. Маріянна и Розалія (впадають зъ лѣвои). Франя (несмѣло). Воронѣньскій (зъ пѣскомъ въ рукахъ бѣжить до свого столика).

Маріянна (заѣло до Рады и Частки).

А засѣ, а засѣ вашецѣ!

Розалія.

А кôнь зъ коньомъ,
Вôлъ зъ воломъ!

Маріянна и Розалія.

Ôвця зъ ôвцею,
Вся рôвня зъ рôвнею!

Маріянна.

Не на хлопскѣ ноги,
Шляхоцкѣ пороги!

Розалія.

Чи не заблукали,
Що сюды загнали!

Маріянна.

А до Параски,
Зъ вашои ласки!

(дуже живо.)

(Частка и Рада усуваютъ ся пôдъ напоромъ въ задъ).

Частка (хрестячись).

Всякоѥ дыханіѥ да хвалитъ Господа!

Рада.

Потерпѣть панѣ: якъ кому не въ ладъ, мы зъ своимъ назадъ.

Маріянна.

Такôй такъ: Не дла пса ковбаса,
Не для кота сало!

Воронѣньскій.

А по сѣмъ словѣ, будьте ми здоровѣ!

Розумовскій (вступаючи мѣжь нихъ).

Пстъ, чекайте, втихомирте ся жѣнки! Послухайте, що я скажу:

(Маріянна и Розалія окружаютъ зъ шепотомъ Воронѣньского).

Розумовскій (до Франѣ).

Франуню, отсе господарь тутейшій, Кирило Рада, отець Остапа, що вернувъ недавно зъ вôйска — ты знаѥшь того чорнявого, высокого, що неразъ заходивъ до мене, чи не знаѥшь?

Франя (дуже соромливо).

Знаю.

Маріянна и Розалія (крикливо).

А, а, они знаютъ ся!

Розумовскій.

Тихо шляхта! Якъ разъ отъ приходять Кирило и панъ реѥнтій зъ прозьбою до тебе, ты може вже догадуѥшь ся, якою?

(Франя ôдвертаѥсь, соромливо закрываючи лице).

Розумовскій (втѣшно).

Ну, ну, то скажи лишь дитино, чи приймешь Остапа у двôръ свôй, чи.....

Франя (я. в.)

А якже я можу се въ голосъ сказати?

Розумовскій.

Скажи доню, абы опôсля не сказала панѣ-матка и шляхта наша, що я присилувавъ тебе!

Франя (я. в.)

Ну, то прийму, прийму! (утѣкаѥ на лѣво)

Частка (спѣваючи).

Величай душе моя! (выбѣгаѥ въ головнѣ)

Маріянна (паде на крѣсло).

Ай, умлѣю! умлѣю!

Розалія (живо).

Пане секретарь, ратуйте паню префектову, я тымчасомъ сусѣдôвъ скличу. То чистый нападъ, рабунокъ ѥсть. (бѣжить въ головнѣ и по дорозѣ до Рады) О се не пôйде вамъ такъ гладенько! (выбѣгаѥ въ головнѣ)

Розумовскій (за Розалією).

Чекайте панѣ кумо!

Воронѣньскій.

Воды, воды! (бѣжить на лѣво и вертаѥ зъ водою, котрои Маріянна повну шклянку выпиваѥ).

СЦЕНА ОДИНАЙЦЯТА.

Попереднѣ. Частка. Остапъ (входить головными).

Частка (представляючи).

Се женихъ грядетъ!

Остапъ (подаючи руку Розумовскому).

Сердечно дякую за.....

Маріянна.

Ай, млѣю, млѣю!

(Воронѣньскій подає ѣй воды, котру она я. в. выпиває).

Розумовскій (цѣлуючись зъ Остапомъ).

Дай Боже щастя, пане Остапе! (до Рады и Частки) А теперь выпадало-бъ намъ по старому звычаю добути чарки та выпити на молодыхъ здоровля....

Рада (перебиваючи — дивлячись на Маріянну).

Колись при лучшôй хвили, панє вуйцє!

Частка (до Рады).

Нѣтъ, господине мой, Израиль токмо пѣшествова по суху....

Розумовскій.

Але що лишь не видко, якъ збѣгнесь шляхта и наробить гамору. Тому лучше ôдложѣмъ теє, якъ кажете, на лучшу хвилю, а самі розпращаймось, вы щасливо домôвь, а я на терминъ.

(Рада и Остапъ забираючись).

Рада.

Такъ, такъ, панє вуйцє! Бôльше днѣвъ, якъ ковбасъ. Тымчасомъ спасибôгъ за ласку вашу и слово добре!

Частка.

Не удобо быть мнѣ вѣнчаніє сіє.

Рада, Остапъ и Частка (пращаючись).

(до Розумовского) Пращавайте здоровенькі!

(до Маріянны) И вы панѣ префектова!

(Рада, Остапъ, Частка и Розумовскій идуть въ головній — але въ дверёхъ подають ся въ задъ).

СЦЕНА ДВАНАЙЦЯТА.

Попереднй. Розалія. Трѣска, Келбасєвичь, Мудрыцкій и Рура (впадають головными).

Розалія (показуючи на Раду и Остапа — до шляхты).

Отъ бачите паньство: пôдшиванцѣвъ!

Маріянна (умильно вытягаючи руки до шляхты).

О ратуйте панове браця гоноръ шляхоцкій!

Трѣска (живо до Розумовского).

Що то вы, панє брацє, выробляєте?

Келбасєвичь (до Розумовского).

Такъ то вы, панє Добродзею, шануєте нашь станъ славетный?

Мудрыцкій.

Наші привилеѣ, наші жемчуги шляхоцкі!

Рура (голосно).

До трибуналу зъ нимъ!

Трѣска.

Не досыть, що самі стали перешиванцемъ, женячись першій разъ зъ хлопкою, теперь панну запродуєте?

Келбасєвичь.

Кровь шляхоцку поневѣряєте?

Мудрыцкій.

Шляхоцтво марнуєте, й права наші допчете?

Рура (я. в.)

До трибуналу зъ нимъ!

Трѣска.

Мы на тоє не позволимо!

Мудрыцкій, Келбасєвичь и Рура (крикливо)

Протестуємо, протестуємо!

Трѣска (до Рады и Остапа)

Вара кухтѣ до патины!

Мудрыцкій, Келбасєвичь и Рура (я. в.)

Вара, вара!

Рура.

Але-жь потерпѣть панове!

Трѣска, Мудрыцкій, Келбасєвичь и Рура (грôзно до Рады).

Вара, вара!

Розумовскій (выступаючи напередъ).

А вамъ що до того, панове браця?

Трѣска (до шляхты).

Якъ то, браця, намъ не до того, якъ ся шляхоцтво марнує?

Мудрыцкій, Келбасєвичь и Рура.

До того, до того!

Келбасєвичь.

Мы на тоє шляхта, абы боронити правъ и установъ шляхоцкихъ.

Трѣска, Мудрыцкій и Рура.

Такъ, такъ!

Рура.

До трибуналу заразъ!

Розумовскій.

Але позвольте панове браця....

Трѣска, Келбасєвичь, Мудрыцкій и Рура.

Не позваляємо, не позваляємо!

Розумовскій (голоснѣйше).

Перепрашаю васъ панове браця: Франя, донька моя, вамъ до неи засѣ!

Келбасєвичь (пôдходить близше до Розумовского).

Засѣ?

Трѣска (выскакуючи).

Засѣ, панє брацє? Або у насъ нема сынôвъ уродныхъ и благородныхъ, абы ажь до хлопôвъ пхатись. А мôй Валєнтій псы?

Келбасєвичь.

А мôй Казь — коты?

Мудрыцкій (выпихаючись напередъ).

А мôй Стахъ верхоблюдъ, чи що?

Рура (я. в.)

Усѣ графянки варта — до трибуналу зъ нимъ!

Розумовскій.

Я не уймаю вашимъ паничамъ, храни Христе Боже....

Трѣска (рѣшучо).

Тому и для того, я для зъобереженя чести и крови шляхоцкои даю тобѣ свого Валєнтого. Маєшь єго хочь заразъ! (ôдступає

Келбасєвичь.

(до Трѣски) Що ты панє брацє зъ своєю скипкою напихаєшь ся? (до Розумовского) Мôй Казь що иншого: кавалѣръ, єсть що въ руки взяти... (ôдступає)

Мудрыцкій (скоро).

Сховай ся, панє брацє, изъ своимъ Казьомъ! (до Розумовского) То ремунда якъ єго батько. Що иншого Стахъ мôй — якъ цѣпокъ хлопчина, и до танцю и до рожанцю.

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій
(вже перше постававши проти себе).

Що ты, брацє, мому доганяєшь?

Рура.

Образа чести — до трибуналу зъ нимъ!

Розумовскій.

Отъ видите, панове браця, годѣ вамъ самымъ погодитись зъ собою, тому лучше я при своимъ остану.

Воронѣньскій (выступаючи).

Перепрашаю, панове шляхта! Єсли вже ходить о збереженє чести, крови, стану и всѣхъ прикметъ шляхоцкихъ, то признаєте самі, що нѣхто близшій за теє посвятитись, якъ (показує на свою грудь) я — я, що маю за собою и рацію родову яко шляхтичь и всяку законну, бо отъ волю и благословеніє самои панѣ префектовои....

Розалія.

Такъ, такъ!

Маріянна.

Такъ! Моя воля и благословеніє за паномъ секретаремъ.

Трѣска (живо прискакуючи до Воронѣньского).

Такъ, панє браце? А до моєи Галюнѣ хто пôдчепурчувався?

Воронѣньскій.

Я — нѣ!

Трѣска (до шляхты)

Кленусь на всѣ мои жемчуги, панове браця, що сей чоловѣкъ....

Рура (перерываючи).

Обманщикъ, до трибуналу зъ нимъ!

Трѣска, Келбасевичь и Мудрыцкій
(грôзно пôдскакуючи до Воронѣньского).

До трибуналу зъ нимъ!

Розумовскій (зъ смѣхомъ).

Вже що а що, то вы найбôльше, пане Воронѣньскій, выбийте собѣ зъ головы тотй дурницѣ!

Маріянна (зъ болемъ).

А!

Трѣска, Келбасевичь и Мудрыцкій
(прискакуючи и передражнюючись зъ Воронѣньскимъ).

А то, то! а то, то!

Трѣска (до Розумовского).

Ты выбери собѣ зъ нашихъ, панє браце, котрого хочешь?

Розумовскій.

Не можу, панове!

Рура (выступаючи рѣшучо).

Коли такъ, панове браця, коли сей перешиванець поневѣряє не тôлько гономъ нашимъ, але и сынами вашими, то чôпъ той, хто завтра на него голосъ бддасть!

Мудрыцкій, Келбасевичь и Трѣска
(дуже живо, скачучи зъ радости).

Чôпъ, чôпъ!

Маріянна (дуже жалôсно).

А — а!

Розумовскій.

(до Маріянны) Цыть, жѣнко! (до шляхты) Гадаєте браця, що я стою о тее!

Рура.

Побачимо, чи не стоишь! (до шляхты) За мною панове браця!

Мудрыцкій, Келбасевичь и Трѣска.

Ходѣмъ, ходѣмъ!

(Чергою приступаючи и кланяючись Маріяннѣ).

Рура.

Kłaniam się uniżenie pani prefektowej! (выходить помпатично въ головнй).

Трѣска.

Kłaniam się uniżenie pani Dobrodziejce! выходить помпатично въ головнй).

Келбасевичь.

Kłaniam się uniżenie Jejmości! (выходить помпатично въ головнй).

Мудрыцкій.

Sługa i podnóżek najniższy! (выходить помпатично въ головнй).

Рада (до другихъ).

Ходѣмъ и мы хиба!

Частка.

Со миромъ изийдемъ!

Рада, Частка и Останъ (кланяючись).

Пращавайте здоровй!

Розумовскій.

Дай Господи здоровля! Спѣшу и я на терминъ. (до своихъ въ кôмнатѣ) Майте ся гараздъ! (выходить въ головнй).

Маріянна (пôдносячись зъ розпукою).

А, пропала моя честь шляхоцка! (кидаєсь въ рамена Воронѣньского).

Воронѣньскій.

О нѣ, панѣ префектова, поки я жию! (до Розаліѣ) А вы, панѣ свахо, пôйдѣть подивѣть ся, де шляхта пôшла!

Розалія (забираючись хитро).

Добре, добре! (бѣжить на лѣво)

Воронѣньскій.

А якъ що, прийдѣть сказати!

Завѣса паде.

(Дальше буде.)

Минули лѣта!...

Минули лѣтá Украйно мила,
Якъ крестъ на Тóбѣ поклали,
Могучй крилá якъ Ты опустила,
Якъ силы въ Тóбѣ охляли!...

Минули лѣта!... А сироты дѣти
По Тóбѣ плачуть, ридають —
Одежи не мають, щобъ ся огрѣти,
Давнои долѣ не мають!...

Лишь звуки кайданъ, лишь голосъ неславы
По Твóимъ крáю кругляє —
Катуе, лютуе ворогъ лукавый,
Твойхъ дѣтокъ зневажае!...

Минули лѣта!... А передъ лѣтами
Недолѣ доля витала,
Прославила Твóи пóля вôйнами,
Про Твóю волю спѣвала!...

* * *

Згадаю тихцéмъ, часы тй щасливй,
Словами слезы закрыю,...
И выллю тугý — а думы тужливй
Въ росѣ весняной умыю...

Най блиснуть они якъ ясная зоря,
Най бôль серденька розважуть —
Най тóску мою бдъ моря до моря
По божôмъ свѣтѣ розкажуть!...

Михайло Бачиньскій.

Освѣта на захôдно-пôвденнôй Украинѣ.

(Конець.)

Певна рѣчь, що за того часу церковныхъ шкôлъ було вельми мало, бо той самый окружникъ наказуе звернути увагу, абы яко мога швидше селяне давали присуды, щобъ заводити церковнй школы и забезпечувати имъ утриманє. За сѣмъ лѣтъ потôмъ обер-прокуроръ свят. Синода въ своєму справозданю за рôкъ 1870 почисливъ на всю Кіевщину 1366 церковныхъ шкôлъ. Було-бъ гараздъ, коли-бъ такъ оно було справдѣ, але-жь вôльнôсть шкôлъ истновала лишень на папери. Инакше, зъ якои-жь речи кôлькôсть шкôлъ начинае рôчно малѣти, особливо пôсля того, якъ року 1876 померъ митрополитъ Арсеній, и до року 1879 зникло цѣлыхъ 334 шкôлъ! Натомѣсць министерство завело своихъ 62; жаднои страты тутъ не було, бо церковнй школы були лишень митомъ. Хоча и свѣтска и церковна школа були якъ и нынѣ однаково антинародными, антипедагогичными, одначе боротє керманичѣвъ ихъ не спиняло ся и, ще р. 1882

кураторъ „Кіевского округа“ дорѣкавъ, „що не можна не жалковати, що де хто зъ верховодôвъ церковнои школы и духовеньство ворожо ôдносять ся до свѣтскои урядовои школы и шкодять ѣй.

Тымчасомъ повѣяло такимъ духомъ, що клєрикализмъ взявъ гору и той самый кураторъ потягъ за нимъ руку и почавъ свои свѣтскѝ школы навертати до напряму церковнои школы. Окружники зъ такимъ змѣстомъ оденъ у слѣдъ другого росли зъ пôдъ пера Кіевского инспектора Данила Синицкого, колишнёго украинофила и громадянина, — звѣстно, окружники выдавались въ имени куратора, а властивый авторъ ихъ стоявъ собѣ нѣбы геть въ сутѣни! Окружники налягали бôльшь усего на те, щобъ школярѣ и въ школахъ и дома вчили псалтиръ, часословъ, щобъ на учительскѝ посады брати тôлько такихъ людей, що вмѣють зложити церковнѝ хоры. „Берегтись, — сказано въ одному окружнику, щобъ министерскѝ школы яко мога бôльшь а бôльшь переймались духомъ церковности“. Кураторъ наказуєе, щобъ учителѣ водили школярôвъ на кожну литургію, вечерню, всеношну и до утренѣ и пильновали въ церквѣ, щобъ школярѣ становились на вколѣшки и клали поклоны*). Вкôнци наказано, щобъ батьки, выряжаючи що дня дѣтей до школы, давали имъ чистый, бѣлый рушникъ, або хустку загортати Євангеліе, а дѣти вернувши зô школы до дому, ховали Євангеліе въ кіотѣ....**) Берегти книжки, рѣчь добра, та чи суть не то у селянъ, але у панôвъ кіоты? Та не будемо робити жадныхъ коментарôвъ, най говорять самѝ факты.

У слѣдъ духовеньства и куратора Кіевского округа пôшла и администрація и полиція и почала сыпати наказами, щобъ „народнѝ школы навертали на церковнôсть“. На прикладъ директоръ народныхъ шкôлъ по Чернигôвщинѣ выдавъ окружникъ, наказуючи усѣмъ учителямъ, щобъ они у купѣ зъ волосными старшинами, (котрымъ се наказавъ Чернигôвскій губернаторъ) найпильнѣйшимъ чиномъ вважали, щобъ и дѣти и батьки що недѣлѣ и свята ходили до церкви, а коли волостнѝ старшины не умѣти-муть до того батькôвъ приневолити, дакъ заразъ же оповѣщати про те губернатора. Певна рѣчь, що зъ такими окружниками мусить зникнути антагонизмъ свѣтскои и церковнои школы, тôлько хто знаєе, до чого приведуть такѝ приневолюваня: чи до освѣты, чи до темрявы, чи до церковности, чи до штунды? Можна гадати, що свѣтскôѝ школѣ, а зъ нею и сякôй-такôѝ освѣтѣ на Украинѣ прийшовъ конець, бо вже не даромъ Кіевскій кураторъ вболѣваєе до министерства, що торôкъ кôлько сѣльскихъ громадъ Подôльскои и Кіевскои губернiѣ зложили присуды, щобъ завести по ихъ селахъ свѣтскѝ школы, але-жь Подôльскѝ и Кіевскѝ архіереѣ не згодили ся на те, тому, що по тыхъ селахъ суть вже (певно на папери лишень) церковнѝ школы.

Вжежь якѝ-бъ тамъ не були — чи свѣтскѝ, чи церковнѝ школы, а головне лихо, що въ школахъ заборонено уживати рôдного слова. И коженъ разъ, якъ здôймаєть ся рѣчь про шкôльну мову, кураторъ ворогôвъ правдиво организованои народнои школы, замѣсць того, щобъ зъ холоднымъ розумомъ и безсторонно обговорити сю рѣчь лишень зъ педагогичного погляду, заразъ кидаєе педагогію и береть ся до политики, заразъ гукають, що они „вважають за погибель ввести въ народну школу народну мову“. Въ чому-жь та „погибель?“ — спытаетесь вы. — Въ тому — промовлять до васъ — що се „затѣя украинофилôвъ и польскои интриги“. Отаке!... Що оно таке за украинофильство те? — пытаєтесь у друге. У насъ въ Галичинѣ на се твердѝ головы зразу дадуть ôдповѣдь: „украинофильство — єсть нигилизмъ“. По Украинѣ ще нема такихъ твердыхъ головъ и тамъ навѣть жадна „истинно-русская“ голова не ôдважить ся прирôвнати до одного украинофильства анархизмъ, нигилизмъ и соціялизмъ. Тамъ „украинофильство“ тримають лишень яко якогось страхопуда супроти „цѣлости и нераздѣльности имперіѣ“, а за увесь довгій часъ (майже пôвъ вѣку) нѣхто зъ ворожливого табору не бравъ ся выслѣдити певными фактами природу и сущнôсть украинофильства, зрозумѣти єго вагу и силу въ поступовому розвитку по Украинѣ и по цѣлôй Россіи освѣты и культуры.

Нѣхто доси не тямить докладно въ ворожливому и урядовому таборѣ, що украинофильство єсть той основный грунтъ освѣты и культуры, безъ котрого рѣчь неможлива гараздъ и добробытъ людности пôвденнои Россіѣ. Жадна урядова реформа, якою-бъ не була она поступовою, не дасть цѣлои сумы сподѣваныхъ добуткôвъ, доки не переведеть ся она черезъ грунтъ украинофильства. Треба бути слѣпымъ, абы не бачити, що найпершимъ елєментомъ початкового украинофильства ще зъ сороковыхъ рокôвъ було вызволенє крепакôвъ, освѣта и добробытъ народу, отжежь зъ сего грунту нѣколи украинофильство не сходило. Певна рѣчь, що ще вельми далеко, але ôнъ не минуче прийде, той часъ, коли россійскій урядъ ступить на ту стежку, на якôй можна докладно розпôзнати украинофильство, спôзнаєе єго основный грунтъ и елєменты и пересвѣдчить ся, що не перенявшись идеями украинофильства — марна праця сподѣвати ся добробыту и свѣту по Россіи, що обрусенiе и обєдиненiе — се стежки до темрявы, до економичнои, моральнои и культурнои руины. Се истина, єѣ можна спинити силомôць, а знищити годѣ!

Погляньмо-жь теперь на сучасне становище освѣты по пôвденно-захôднôй Украинѣ, рôвнаючи єѣ до нашои Галицкои*). На всю людность Кіевского учебного округа маємо оденъ универзитетъ въ Кіевѣ. — Галичина маєе ихъ два. На Кіевскому универзитетѣ слудентôвъ двѣ тысячѣ, стôлько-жь буде на двохъ Галицкихъ. Зъ того выходить, що на Украинѣ оденъ универзитетъ на $11^1/_2$ миліона и оденъ студентъ на 5700 людности, въ Галичинѣ оденъ универзитетъ на 3 милiоны и оденъ студентъ на 2500 людности. Отже зъ сего боку Галичина майже два разы переважаєе Кіевскій учебный округъ. Правда, єсть ще у Кіевѣ духовна академія 150 студентôвъ и въ Нѣжинѣ фильольогичный институтъ, що маєе щось меншь сотнѣ студентôвъ; але-жь хиба отсѝ 250 студентôвъ зроблять велику перемѣну въ загальныхъ ôдносинахъ?

Що до шкôлъ середныхъ, перше мѣсце помѣжь ними займають клясичнѝ VIII-клясовѝ гимназіѣ, (въ Кіевѣ ихъ чотыри), реальнѝ училища и духовнѝ семинаріѣ (въ кожнôй губерніѣ єсть одна семинарія), далѣ вôйсковѝ гимназіѣ (одна въ Кіевѣ, друга въ Полтавѣ) и ще деякѝ фаховѝ. Для освѣты жѣноцтва окрôмъ двохъ дѣвочихъ урядовыхъ институтôвъ (конвѣктôвъ въ Кіевѣ и въ Полтавѣ) суть VII-клясовѝ гимназіѣ зъ VIII-ою педагогичною клясою; такихъ гимназій въ Кіевѣ 3 урядовыхъ и одна пôвурядова, въ Полтавѣ, Кременчузѣ, Ким-

*) Дивись Цирк. Кіев. учебн. округа 1886 р., ч. 1., стор. 33.
**) ibidem.

*) Усѣ цифры беремо зъ урядового „Отчета Попечителя Кіев. учебн. округа“ за 1885 р. оголошеного друкомъ.

лахъ, Черниговѣ, Житомирѣ и Каменци по однôй урядовôй. Професіональныхъ дѣвочихъ шкôлъ цѣлкомъ нема. Отже усѣхъ середныхъ шкôлъ єсть въ окрузѣ 88. Найбôльше ихъ въ Кіевщинѣ 26; але коли зъ ôдсѣль выкинемо 16, що въ самому Кіевѣ, то на всю Кіевщину лишить ся 10, а перше мѣсце займе Полтавщина, де 25, и Чернигôвщина, де 17 середныхъ шкôлъ. Ся перевага лѣвобережя єсть затымъ причиною, що на правобережю нема земства. Выходить, що рахуючи усѣ вже середнѣ школы, добудемо, що одна така школа пересѣчно припадає въ Полтавщинѣ на 96, въ Кіевщинѣ на 100, на Волыни на 190, на Подôлю на 225 тысячь людности. Не вдаючись въ жадну оцѣнку такого добутку, мовить ся лишень, що зъ останныхъ вѣдомостей знати, що у Франціи одинъ лицей припадає пересѣчно на 52 тысячѣ людности.

Учить ся въ середныхъ школахъ на цѣлôмъ окрузѣ меньш 22 тысячь дѣтей, 14.210 хлопцѣвъ, и 7.820 дѣвчатъ: выходить пересѣчно — одна дитина бôльшь нѣжь на 500 осôбъ людности. Найбôльша темнота выпадає на правобережє; бо маємо одну дитину въ середныхъ школахъ на Подôлю зъ 870 осôбъ людности, на Волыни зъ 725, въ Чернигôвщинѣ зъ 550, въ Кіевщинѣ зъ Кіевомъ зъ 520, въ Полтавщинѣ зъ 433.

Особливо велике убожество освѣты жѣноцтва выпадає на тѣ губернiѣ, що не мають земства: на пр. на Подôлю одна дѣвчина ходить до середнои школы зъ 722 а на Волыни зъ 675 осôбъ людности. Якъ не дивно, а фактъ єсть, що о розповсюдненю освѣты мѣжь дѣвчатами найменшь пиклуєть ся министерство освѣты, бо на цѣлый Кіевскій округъ оно має єдину лишень власну дѣвочу гимназію въ Кіевѣ; до неи ходить 450 дѣвчатъ. За те вѣдаємо, що що року въ серпни сотнѣ матерій и донёкъ заливають ся слезами черезъ те, що дѣвчины не приняли до гимназіѣ, бо бракує въ гимназіи „помѣщенія“.

Народнѣ школы, якъ сказано, вже въ горѣ дѣлять ся на три роды, але для насъ сей подѣлъ жаднои ваги не має. Правда, останними часами посыпала ся велика ганьба ôдъ уряду на земскѣ школы, але-жь урядовѣ даты мовбы на перекôръ промовляють — якъ разъ противно. Ганьба ся пôшла за тымъ, абы бувъ хочь сякій-такій повôдъ ôдобрати школы ôдъ земства и поручити духовеньству, бо вже-жь гадають, що духовеньство найшвидше доведе народъ до обрусенія!... Тяжко й згадати, що на заступникôвъ и провôдникôвъ євангельскои моральности складають цѣлкомъ противнѣ обовязки... Помѣжь „народными“ нѣбы то школами єсть де инде на 3 и 2 клясы; але такихъ занадто вже въ обрѣзъ. Шкôлъ на три клясы 32, въ нихъ 3914 ученикôвъ. На 2 клясы 132 школы, въ нихъ 13.310 ученикôвъ. Сѣ школы якъ и 609 одноклясовыхъ зъ 31.000 учениками удержує и наглядає министерство освѣты. Земскихъ шкôлъ въ Чернигôвщинѣ и Полтавщинѣ 1.124 зъ 75.568 школярами. Скôлько шкôлъ церковныхъ, певно не вѣдомо, 10 лѣтъ назадъ въ Кіевщинѣ ихъ раховали 1.393, а теперь 1.140; тодѣ же таки на Подôлю консисторія выказувала на папери 1.248, а теперь 854. Бôльшь-меньш можна рахувати на цѣлый округъ 3000 шкôлъ и вже-жь въ нихъ що найбôльше 75 тысячь школярôвъ. Отымъ и показуєть ся на цѣлый округъ меньш нѣжь 5000 шкôлъ, а въ нихъ що найбôльшь 200 тысячь хлопцѣвъ и дѣвчатъ. Выходить оно пересѣчно одна школа майже на 2.500 осôбъ людности и ходить до тои школы одна дитина зъ 46 осôбъ людности. Коли-бъ то такъ оно було й справдѣ, то ще нѣчого, бо и въ насъ на Буковинѣ одна школа припадає на 2.100 осôбъ, въ Галичинѣ мѣжь Русинами 1 школа на 1.093, у Чехôвъ и у Моравлянъ одна на тысячу; але-жь певна рѣчь, що суще на дѣлѣ зъ отыхъ церковныхъ шкôлъ чи єсть половина, та ще якѣ то школы и хто тамъ учить? Отъ ще недавно въ школѣ въ селѣ Дякôвцяхъ Литиньского повѣту (на Подôлю) учитель бувъ простый пастухъ, що лѣтомъ пасъ громадскій товаръ, а зимою учивъ громадскѣ дѣти, и за все те бравъ рôчно 30 рубл. Въ Ямпольскому повѣтѣ въ селѣ Вила-Тамашпольска учителювавъ въ школѣ вывезеный княземъ Ч. зъ Африки муринъ и теперь, якъ повѣдають „Подольскія Епарх. Вѣдомости“, по церковныхъ школахъ Подôля учителюють найбôльшь дяки та такѣ „вчителѣ“, що й самѣ набирали ся „освѣты“ по тыхъ самыхъ церковныхъ школахъ. Взагалѣ невеликій просвѣтный цензусъ народныхъ учителѣвъ. Кураторъ Кіевского округа свѣдчить, що зъ усѣхъ учителѣвъ лишень 13% такихъ, що вчили ся по учительскихъ семинаріяхъ. Освѣтный цензусъ учителёкъ стоить высше, бо маємо мѣжь ними зъ педагогичною фаховою освѣтою 60%; найбôльшь такихъ по земскихъ школахъ. Певна рѣчь, що єсть вельми богато причинъ, чому люде зъ доброю освѣтою не идуть на посады народныхъ учителѣвъ. Першь усего у народного учителя безлѣчь „начальства“: волостный писарь, волостный старшина, пôпъ, урядникъ, становый, деканъ, исправникъ, повѣтовый маршалокъ, шкôльный инспекторъ, директоръ, шкôльна рада, мировый посередникъ, земска управа, архіерей, губернаторъ, кураторъ округа... Хиба мало! Друга причина (окрôмъ масы иншихъ) бракъ грошевои платнѣ: рôчно учитель бере найбôльшь 300 р., а пересѣчно треба раховати 200 р. Тôлько въ Кіевѣ мѣйска рада платить учителевн 500 р., дає мешканє и топливо. А вже-жь якій учитель, така й школа! Цѣкаво пораховати, що коштують народнѣ школы? Министерство въ роцѣ 1885 выдало на школы цѣлого округа 752.724 р., земства двохъ губерній 421.067 р., мѣста цѣлого округа 120.000 р., громады на земскѣ шхолы 244.000 р., певно що не меньш и на церковнѣ, бо въ самôмъ лишень Подолѣ на церковнѣ школы зъ громадъ зôбрано 35.815 рубл. Отже разомъ усѣ выдатки можна вважати тôлько грôшми не меньш двохъ миліонôвъ рубл. Видима рѣчь, що не всяка школа однаково коштує. Триклясова школа коштує пересѣчно 4.568 р., двоклясова земска 3.075 р., а министерска 2.808; на одноклясову школу сѣльску земство выдає 1.897 р., министерство 1.380 р. Зъ сего знати, що и оденъ школяръ не однаково коштує, хочь по сѣльскихъ школахъ рôжниця не велика; земскій школяръ на селѣ коштує земство 7 р., а министерство 6. р. рôчно.

Здаєть ся по отсихъ цифрахъ можна гадати, що шкôлъ народныхъ до волѣ, выдатки ня нихъ не малѣ. Одначе-жь треба звернути увагу не тôлько на сѣ, а ще на иншѣ цифры и умовы. Не беремо вже національнои и педагогичнои умовы, безъ котрыхъ народня школа не народня, навѣть не школа, не зыскъ — а страта; але и безъ сихъ умовъ не можемо вважати народну освѣту задоволяючою въ „Кіевскомъ учебномъ округѣ“. По Нѣмеччинѣ вважають народну потребу освѣты вдоволеною тогдѣ, коли зъ шѣстёхъ осôбъ людности одна ходить до школы. Такѣ шкôльнѣ ôдносины мы вважаємо за идеальнѣ не то для Россіи, а навѣть на довгій ще часъ и для Австріи, коли въ народѣ пôднесеть ся економичный добробытъ, и коли Поляки въ Галичинѣ, Угры по Угорщинѣ, а Румуны на Буковинѣ зречуть ся за-

мѣрôвъ польщити, румунизовати и мадяризовати рускій нарôдъ, коли они зрозумѣють и на дѣлѣ доведуть національну рôвноправнôсть австрійскихъ народôвъ, коли они гидовати-муть неволенѣмъ рускихъ дѣтей до чужои мовы и ôдбиранѣмъ у насъ нашихъ найцѣннѣйшихъ народныхъ святощій нашои мовы!

Не будемо рôвнати народнои освѣты на Украинѣ и въ Галичинѣ на пр. до Франціѣ, де народныхъ учителѣвъ майже чи не стôлько, скôлько въ Кіевскôмъ окрузѣ ученикôвъ — и де за часу останнѣи некрутчины показало ся тôлько 11% такихъ, що не вмѣли нѣ читати нѣ писати. До Америки нема такожь що рôвнати, де на пр. въ державѣ Аркензесъ одна школа припадае на 195 осôбъ людности, а въ державѣ Кензесъ на 145. Намъ навѣть и до Швеціѣ ще далеко, де десять лѣтъ назадъ одна школа припадала на 700 осôбъ людности. Мы бы вдоволили ся, коли-бъ въ Галичинѣ для Русинôвъ одна школа зъ выкладовымъ рускимъ языкомъ припадала хочь на кожну тысячку людности. Що-жь до Украины, то годѣ й гадати, коли тамъ засвѣтить сонце у ôконце народнои школы! Найлѣпше стоить тамъ Полтавщина; отже и Полтавщинѣ, минаючи вже народню мову, треба чекати 10—15 рокôвъ, щобъ она зрôвнала ся хочь самою скôлькостію шкôлъ зъ нашимъ сучаснымъ, шкôльнымъ становищемъ!... Про якій-будь народній читальнѣ по Украинѣ не може бути и речи!

Швидше знайдете на днѣ моря голку, нѣжь де въ Россіи народну читальню.

Кость Одовець.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскій.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

(Дальше.)

Корсунъ бувъ однымъ изъ першихъ славянофилôвъ украиньскихъ: въ добѣ ôдродженя поодинокихъ народôвъ славяньскихъ ôдносивъ ся ôнъ симпатично до ческихъ славянофилôвъ, се-бъ-то до Вацлава Ганки и до Франца Ладислава Челяковского, тôлько-жь не зъумѣвъ ясно высказати програмы національного и просвѣтного змаганя Украинцѣвъ, та вважавъ свою батькôвщину щасливою зъ-за того, що придбала собѣ батька въ царѣ православнôмъ.

Тому-то Корсунъ не зрозумѣвъ такожь новои пѣсни Тараса Шевченка[1]), и добачавъ въ єго „Кобзарѣ“ лишь сумовиту згадку давнои бувальщины. Ось якимъ млавымъ словомъ повитавъ ôнъ безсмертного „Кобзаря“:

Скажи, брате, кобзаревій,
Хай собѣ спѣвае!
Хай спѣвае объ родинѣ
Та й объ тôмъ, щó знае.
Голосити надъ труною
Дѣтямъ не мѣшають,
Спѣвать пѣснѣ про колишнѣ
Не забороняють.
Хай росказуе унукамъ:
Якъ дѣды ихъ жили,
Якъ ходили пôдъ султана,
Ляхôвъ тормошили;
Якъ невѣрныхъ за чуприну
До нôгъ пригинали.
Якъ зъ треклятыхъ недовѣркôвъ
Шкуру издирали;
Якъ на Сѣчи Запорожцѣ
Старшину судили,
И хто бувъ зъ ихъ виноватый,
Въ три кнѣ лупили...[1]).

Хоча-жь Корсунъ въ писаняхъ своихъ не зъявлявъ идеѣ національнои, то заслуживъ собѣ добре имя въ исторіи нашои литературы, тому-що ôнъ деякій „украиньскій повѣря“ прикрасивъ формою поетичною и ôдтакъ тій окрушины зъ колишньои скарбницѣ людовыхъ поетичныхъ творôвъ зберѣгъ ôдъ загибели. Опроче новорочникъ єго „Снôпъ“ єсть уже зъ-за того чи-мало цѣннымъ, що въ нѣмъ замѣщено гарну трагедію Миколы Костомарова п. з. „Переяславська нôчь“.

6. Порфирій Кореницкій[2]).

Ôнъ написавъ сатирицьку поему „Вечерницѣ“[3]), въ котрôй про єго житє находимо лише сій двѣ дрôбницѣ, що бувъ поповичемъ[4]), та вчивъ ся въ бурсѣ[5]). Будучи молодымъ молодикомъ рѣдко живъ ôнъ дома, та „все собѣ ходивъ“, щобъ дôзнатись про народній звычаѣ й обычаѣ. Ôдтакъ вчитавъ ся въ епичный твôръ Котляревского, однакже не зрозумѣвъ духа травестованои Енеиды, а переймивъ тôлько зверхню єи стать, се-бъ-то комичну форму, котрою корыстувавъ ся для списаня сатирицькои своєи поемы. Описавъ отже вечерницѣ, якій ôдбувались у Горпины, молодои вдовицѣ, и зъявивъ грубый реализмъ въ змальованю однои етнографичнои картины зъ побуту люду украиньского. Авторъ думавъ, що писанє єго стане вельми комичнымъ, коли ôнъ зъобразить сцены бакханальскій въ вечерницяхъ парубоцтва та дѣвоцтва. Тому-то єго писанє не може вважатись сатирицькою поемою, а радше єсть карикатурнымъ образомъ вечериць, котрій ачейже не суть зборомъ для розпусты парубоцтва и дѣвоцтва, а радше являють ся на цѣлôй Руси-Украинѣ тою людовою институцією, въ котрôй зберегають ся ôдъ загибели переказы и въ загалѣ всякій творы поезіѣ простонароднои. А вже-жь Кореницкій мôгъ написати де-що лучшого, бо знавъ добре мову народну и писавъ гладкимъ та гибкимъ вѣршомъ.

Крôмъ Енеиды та й оды до князя Куракина не мавъ Кореницкій иншихъ взôрцѣвъ въ писаню сатирицькои поемы; тому-то годѣ притакнути Н. Петрову, котрый въ самôмъ начатку поемы въ описѣ бурѣ добачае переспѣвъ одвѣтного писаня въ стихотворахъ Пушкина п. з. „Зимній вечеръ“ и „Утопленникъ“[6]). Однакже Петровъ хоче всякій украиньскій писаня навязати до взôрцѣвъ россійскихъ, и про-те видить наслѣдованє чужого твору тамъ, де украиньскій поетъ писавъ самостôйно. Такъ въ „Зимнѣмъ вечерѣ“ Пушкина змальовано образъ хуртовины въ зимѣ, мѣжь-тымъ коли въ „Вечерницяхъ“ розвиваєся картина бурѣ въ начатку осени. А вже-жь въ „Утопленнику“ нема нѣякого опису бурѣ, изъ-за чого Петровъ непотрѣбно покликувавъ ся на сей стихотвôръ,

[1]) „Кобзаря“ Тараса Шевченка надруковано въ Петербурзѣ 1840. р. Тутъ замѣщено ôсѣмь стихотворôвъ п. з. „Катерина“, „Утоплена“, „Причинна“, „Тарасова нôчь“, „Иванъ Пôдкова“ и думки.

[1]) „Очерки исторіи укр. литературы...“, стор. 139.

[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр литературы XIX. столѣтія“. Кіевъ 1884; стор. 146—148.

[3]) „Снѣпъ“, украинській новорочникъ, зкрутивъ Александръ Корсунъ. Харькôвъ 1841; стор. 105—140.

[4]) ibid., стор. 119. 120.

[5]) ibid., стор. 115.

[6]) „Очерки исторіи укр. литературы...“, стор. 147.

неначе на взоровзбръ Кореницкого въ описѣ бурѣ-хуртовины.

Авторъ „Вечерниць“ написавъ єще приказку п. з. „Панько та верства“[1]), зъображаючи верствою (се-бъто дорожнимъ стовпомъ) тыхъ учителѣвъ, щó велять людямъ добро робити, мовлявъ туды й сюды ходити, а самѝ сплять и сидять по хатахъ неподвижно.

Кореницкій бувъ отже писателемъ не безъ талану, однакже не зъумѣвъ утворити цѣнноu сатирицькоu поемы, по-за-якъ думавъ, що комичнôсть въ писаню утвóрює ся нечемными шутками и грубо-реальными образами. Все-жь таки „Вечерниць“ Кореницкого належать до исторіѣ рускоu литературы; тая бо поема уважає ся неначе дочкою Енеиды, дочкою пустотливою, котра при всякихъ химерныхъ прикметахъ єсть членомъ родины великого батька.

7. Степанъ Писаревскій[2]).

Степанъ Писаревскій учивъ ся мабуть въ Харкôвскôй духовнôй коллегіи, и бувъ ôдтакъ протопопомъ Харкôвскимъ[3]). Свои литературнѝ творы пôдписувавъ ôнъ псевдонимомъ „Стецько Шереперя“. Мѣжь тыми письмами вызначує ся короткій твôръ дидактичный п. з. „Писулька до мого брата Яцька, Мірянського панъ-отця, тодѣ ще, якъ я бурлакувавъ“[4]). Тутъ згадує Степанъ Писаревскій про безжурне житє свого брата-попа, котрый забувъ про бѣдного брата-школяра. А вже-жь и се писанє проявляє наклôнъ до грубого реализму, якій добачає ся въ творѣ Кореницкого п. з. „Вечерниць“. Ось якъ малює авторъ выгôдну жизнь свого братухи Яцька:

...Ты, мабуть, повнѝ закопелки
Уже наковавъ дѣтворы,
И цвѣркуны, буцѣмъ суремки,
Цвѣрчать до тебе изъ норы. —
Теперь, братко, тобѣ нѣ-гадки!
Засѣвъ, якъ вовкъ, биля паньматки;
Грызешь шкоринку ôдъ книша,
Та дмешь сивуху изъ кôвша....

Важнѣйшою єсть байка Степана Писаревского п. з. „Крути, Панько, головою!“[5]) Въ сѣй байцѣ розказує ся, якъ при нападѣ дикоu Татарвы Харко зъ жѣнкою и дѣтворою скрывъ ся на горищи. Але-жь туды вбѣгли такожь кумъ Тимôшь и сватъ Панько, — та ба! Татарва вже въ сѣняхъ: набѣгла зъ арканами, мовь гнала-бъ ся за табунами. Ажь ось одинъ Татаринъ схопивъ кухля зъ ведра, та й ставъ на прихапци пити. Не всидѣвъ тихо Панько, та гукнувъ зъ горища: „Здоровъ пивъ! на легке выдыханє!“ Татаринъ въ гору зиркъ, та й зашморгнувъ арканъ на шию Панька. Коли необачного того свата Татаринъ тягнувъ долôвь на арканѣ, то крикнувъ Тимôшь: „Та щó се ты, Панько! Крути лишь головою!“ И отъ, попавъ ся на арканъ такожь Тимôшь. Тогдѣ й Харкови не стало терпцю, та й гукнувъ здорово: „О, сучѝ вы сыны! Ну, що-бъ було мовчати!“ — та й самъ попавъ ся на арканъ. Ôдтакъ поетъ кôнчить байку отъ-сею моральною наукою:

И досѝ ще, якъ хто зустрѣнеться зъ бѣдою,
То мы кричимъ йому: „Крути лишь головою!“

Степанъ Писаревскій написавъ такожь оперу въ 3 дѣяхъ п. з. „Купала на Ивана“, и выдавъ єѣ въ Харковѣ 1840. р. Опера сеся є слабымъ твôромъ драматичнымъ, и заслугує на згадку лишь изъ-за того, що вважає ся образомъ звычаѣвъ и обычаѣвъ люду украиньского. Ось и змѣстъ сеи оперы: Парубокъ Иванъ Коваленко вертає ся зъ Дону домôвь и спочиває въ лѣсѣ у старезного дуба. Саме-тогдѣ не-подалеки ôдъ сего мѣсця дѣвчата святкували Купала. Ажь ось покидає одна дѣвчина забаву и наближує ся до того дуба. Се була Любка, котру кохавъ Коваленко. Любка ломить деякѝ гôляки зъ дуба для купальского огню, и не замѣчаючи Ивана, зъявляє дубови, що она побиває ся тугою за своимъ милымъ, по-за-якъ хочуть єѣ ôддати за нелюба. Опôсля Любка вертає ся до дѣвчатъ, Иванъ же, дôзнавшись, що Любка все єму вѣрна, та що єѣ силують до подружя зъ нелюбомъ, ставъ думати про дальшу свою долю. Та отъ, зачувъ спѣвъ цыганôвъ, щó не-подалеки розложились шатромъ. Иванъ нагадавъ собѣ тогдѣ цыгана Шмагайла, щó бувъ знахоромъ и вмѣвъ людямъ давати добру раду; ôдтакъ Иванъ рѣшивъ ся просити єго о помôчь у своѣй журбѣ. Шмагайло зъявивъ Иванови, що Феська, мати Любки, вмерла, та що Любку взявъ до себе стрый єи, Панько Шереперя, силуючи єѣ до подружя зъ косоокимъ Юркомъ Паливодою. Цыганъ обѣцявъ, заподѣяти Юркови таку халепу, щобъ ôдхотѣлось єму женити ся зъ Любкою. Такъ отже перетворивъ себе и своє товариство въ вѣдьмы, вовкулакôвъ и домовикôвъ. Шмагайло ставъ опôсля Юрка Паливоду полохати всѣлякими страховищами, изъ-за чого сей влѣзливый женихъ ôдказавъ ся ôдъ Любки въ хосенъ Ивана Коваленка. И справдѣ звѣнчавъ ся Иванъ зъ Любкою, а Шмагайло бувъ на весѣлю дружбою[1]).

Сей авторъ зложивъ ще пѣсню, щó починає ся словами: „За Нѣмань иду“. Сеся пѣсня є неначе переспѣвомъ стихотвору россійского поета Жуковского „Дубрава шумитъ, сбираются тучи“[2]). Степанъ Писаревскій натякавъ въ украиньскôй пѣсни на похôдъ вôйскъ россійскихъ за границю въ 1813. р. для освобожденя Европы ôдъ кормиги Наполеона. Хоча-жь ся пѣсня є твôромъ письменника, то сталась она народною, и про-те Микола Закревскій замѣстивъ єѣ мѣжь пѣснями та думками, якѝ спѣвають ся на Украинѣ[3]).

Въ збôрнику „Снôпъ“ находить ся пѣсня Писаревского, щó починає ся словами: „Де-бъ то допытать ся правды, якъ менѣ на свѣтѣ жить?“ (стор. 147—148), а въ альманаху „Ластôвка“ замѣщено приказку „Мѣрошникъ“ [пôсля Державина] (стор. 283—284) и 8 народныхъ пѣсень, котрѝ зôбравъ Стецько Шереперя (стор. 340—347).

8. Петро Писаревскій[4]).

Петро Писаревскій, мабуть братъ Степана Писаревского, бувъ за-молоду бурсакомъ[5]) и вчивъ ся ачейже въ коллегіи Харкôвскôй. Ôнъ написавъ стихотвôръ п. з. „Стецько“[6]), и доказавъ сею „можебылицею“, що въ него бувъ справдѣ талантъ до еничного писаня. Змѣстъ

[1]) „Ластôвка“ Гребѣнки. С.-Петербургъ 1841; стор. 284—288.
[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 108—112.
[3]) ibid., стор. 109.
[4]) „Снѝпъ“, стор. 143—146.
[5]) ibid., стор. 146—147.

[1]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 111—112.
[2]) ibid., стор. 110.
[3]) „Старосвѣтскій Бандуристъ“. Книга I. Избранныя малороссійскія и галицкія пѣсни и думы. Собралъ Николай Закревскій. Москва 1860; стор. 28. 29.
[4]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы“, стор. 112—114.
[5]) „Снѝпъ“, стор. 161.
[6]) ibid., стор. 151—164.

невеличкого сего твору єсть ось-такій: У сѣльского хозяина Сидора Петровича Швидкого була гарна дочка; звали єѣ Любкою. Любка видѣла въ Стецьку весь свôй свѣтъ и неôдверталась ôдъ свого милого, хочь батько прозывавъ єго пôдкидишемъ и дорѣкавъ єму при всякôй нагодѣ, по-за-якъ думавъ, що наругою вчинить єго супроти Любки мизернымъ гольтѣпакою. Коли-жь дѣвчина про инше сватанє й чути не хотѣла, то Сидôръ Петровичь Швидкій выславъ Стецька за рыбою на Донъ. Мѣжьтымъ передъ Рôздвомъ выбравъ ся пѣшки до дому „бурсакъ поганый“; — се бувъ авторъ тои „можебылицѣ“. Якъ пôднялась така метѣль, що й Божого свѣту не можь було узрѣти, то впросивъ ôнъ одного хозяина, щобы пустивъ єго, погрѣтись у хатѣ. Крôмъ хозяина була въ хатѣ ще гарна дѣвчина, та тôлько блѣда, наче хора, и дуже сумна. Дôзнавшись ôдъ молодого путника, що ôнъ „птиця школярська“, ставъ той хозяинъ мовити зъ нимъ по-книжному: „А-ну лишень, Петре! щó є выще неба, а-ну ôдгадай!“ — „Огонь бы, чи що-то?“ одвѣтивъ школярь. Однакже хозяинъ, основуючись на словахъ псалтыри замѣтивъ: „Писаніе каже, що выще вода!“ И ставъ изъ школяра глузувати: „Отъ-такъ то небого! и сього ты не знаєшь? Чому-жь вы вчитесь?...“[1]). Ôдтакъ велась розмова про пишй рѣчи, а коли повечеряли, хозяинъ задержавъ школяра у себе на нôчь. Ажь ось завыли на дворѣ собаки и щось крикнуло дуже: „Стецько вже прибувъ!“ Схопилась дѣвка, мерщѣй засвѣтила и радôсно звѣстила батькови, що вернувъ ся Стецько. Вставъ батько зъ постели и отъ, вôйшовъ въ хату парубокъ, облѣпленый снѣгомъ, высокій та гарный, якъ явôръ стрôйный. Дôзнавшись ôдъ Стецька, що ôнъ справивъ ся добре зô своимъ дѣломъ, се-бъ-то що богато рыбы привѣзъ, сказавъ Сидôръ молодому чумакови, що за єго вѣрну службу ôддає єму Любку, бо знає, що ôнъ дуже єѣ полюбивъ. Ôдтакъ поблагословивъ своихъ дѣтей, щобъ кохались у-правдѣ и жили собѣ зъ Богомъ. — Се оповѣданє списавъ авторъ такъ, мабуть бы той хозяинъ єму, бувшому бурсакови, про Любку й Стецька всьо до-ладно розказавъ.

„Можебылиця Стецько“ не єсть выкôнченымъ твором епичнымъ, а тôлько нарысомъ кôлькохъ подѣй, щó подекуды розвивають ся пôсля правилъ естетики; тôлько авторъ вмѣшавъ тутъ непотрѣбно самого себе по-мѣжь дѣячѣвъ сеи „можебылицѣ“, и про-те занапастивъ объєктивнôсть въ оповѣданю епичнôмъ.

Петро Писаревскій написавъ ще двѣ байки „Панъ“[2]) и „Цуциня“[3]), и двѣ казки: „Панське слово, велике дѣло“[4]) и „Собака та злодѣй“[5]). Зъ-помѣжь сихъ стихотворôвъ вызначує ся казка „Собака та злодѣй“. Єѣ написавъ авторъ зъ поглядомъ на казку Артемовского-Гулака „Панъ та собака“. Такожь въ сѣй казцѣ являє ся собака Рябко. Єго держали всякій день на привязи и отъ, разъ забули вечѣръ єго ôдвязати; про-те въ ночи, коли злодѣй прийшовъ обôкрасти комору хозяина, не мôгъ Рябко єго ôдôгнати, та тôлько скавучивъ. Коли ôнъ отже бачивъ, що ôдъ хаты єму пôдмоги не має, то сказавъ, що зъ його глузувати-муть теперь, якъ въ його волѣ чортъ-ма. — Зъ огляду сеи казки можь дôзнатись, що Петро Писаревскій добачавъ вправдѣ недолю крѣпакôвъ въ ихъ неволи, однакже не смѣвъ уже высказати, що паны тяжко надъ ними знущають ся.

[1]) ibid., стор. 163.
[2]) ibid., стор. 165—166.
[3]) ibid., стор. 167—168.
[4]) „Ластôвка“, стор. 215—218.
[5]) ibid., стор. 218—219.

9. Степанъ Александрôвъ[1]).

Степанъ Василєвичь Александрôвъ родивъ ся близько города Изюма въ губерніи Харкôвскôй, въ селѣ Цареборисовôй. Учивъ ся въ коллегіи Харкôвскôй и пробувъ въ бурсѣ лѣтъ дванацять[2]). Ôдтакъ живъ три роки въ Цареборисовôй и потôмъ перенѣсъ ся въ Бугаѣвку, село Изюмского повѣту, котре було майномъ помѣщикôвъ Донець-Захаржевскихъ. Тамъ живъ ôнъ постôйно черезъ 26 рокôвъ, бувши вѣдай приходскимъ священикомъ[3]). Опôсля въ 1845. р. осѣвъ „въ воєннôмъ поселенію“, щó звалось Граково.

Александрôвъ написавъ 1842. р. въ Бугаѣвцѣ „украинське повѣрє“ п. з. „Вовкулака“ въ двохъ частяхъ[4]). Въ першôй части згадує авторъ навперед про Котляревского, Основяненка, Артемовского-Гулака, Могилу[5]) и Корсуна; каже именно, що, якъ Котляревскій у Полтавѣ Енеиду гарно написавъ, то своєю славою спонукавъ ôнъ такожь молодшихъ землякôвъ, списувати словеснй творы. А вже-жь Александрôвъ взявъ ся за перо въ старшôмъ вѣцѣ, коли були въ него сыны, зятѣ и онуки, котрымъ для памяти списавъ свою исторію[6]). Ôдтакъ поетъ назвавши себе Володькомъ, розказує, якъ сусѣдъ, десяцькій Петро, просивъ єго на весѣлє „дружкомъ“; се бо женивъ ся єго сынъ Савка зъ сиротою Тетяною, щó єѣ Петро принявъ замѣсць своєи дитины. Жвавый дружко верховодивъ всѣмъ гараздъ на сватаню й весѣлю, та отъ, оскорбивъ дѣвку Параску Колпакôвну, сказавши, що у неи мати злюща вѣдьма, та що мабуть и дочка така-сама. Коли-жь Володько зъ парубками хотѣвъ пôйти журавля селомъ и для лучшои забавы взявъ зъ собою боклагъ зъ горѣвкою, то одинъ парубокъ, Федько Дирва, вырвавъ єму той боклагъ, пхнувши єго такъ сильно, що ôнъ покотивъ ся безъ памяти на землю. Симъ кôнчить ся перша часть епичного оповѣданя. — Въ другôй части розказує авторъ, якъ на Володька, лежачого на земли въ памороцѣ, напалась вѣдьма Колпачка, щó мстячись єму за обиду дочки на весѣлю, перетворила єго въ вовка. Таку свою волю звѣстила вѣдьма отъ-сими словами:

„Хочь ты й жонатый, не бурлака,
Та пакостишь на весѣляхъ,
Будь-же три годы вовкулака,
Живи собѣ въ лѣсахъ, поляхъ!“

Ôдтакъ поетъ не-згôршь описує, якъ ôдбулась сеся дивна метаморфоза. Ось єго слова:

Потôмъ ôдъ мене ôдступила,
И просвистала на свистокъ:
„Возьми його Нечиста-сила,
И дай йому сама кутокъ!“

Побѣгъ одъ вѣдьмы въ чисте поле,
Бѣгъ довго, поки утомивсь;

[1]) Амвросій Метлиньскій, „Южный русскій зборникъ“. Харьковъ 1848; стор. 108[2]. — (Про правопись Метлиньского гляди „Зорю“, 1887; число 8., стор. 138.)
[2]) ibid., стор. 3[2].
[3]) Н. И. Петровъ, „Очерки ист. укр. литер.“, стор. 115. — Въ епичнôмъ своѣмъ творѣ „Вовкулака“ пише Александрôвъ: „(Я) бувъ мужикомъ, теперь пануе“. („Южный русскій зборникъ“, стор. 7[2]).
[4]) „Южный русскій зборникъ“, стор. 1—107[2].
[5]) Могилою прозвавъ себе Амвросій Метлиньскій.
[6]) „Южный русскій зборникъ“, стор 7[2].

Живôтъ у мене якъ заколе,
Такъ я на землю й повалився.

Качаюсь, мучусь, — взявсь за шию,
Ажь шия вся моя въ шерсти;
Хотѣвъ заплакать, — якъ завью...
Охъ, страшно, Господи прости!...[1]).

Ôдтакъ розказуе авторъ, якъ вовкулака близько села Бугаѣвки при могилахъ въ кущахъ скрывавъ ся, и зъ-ôдтамъ мовь справдѣшній вовкъ въ ночи на жиръ выходивъ. Читаємо дальше, що вовкулака разъ въ ночи въ рôдне село почвалувавъ, щобы жѣнку и хозяйство своє побачити, та що напали на него псы домашнї. Опôсля вовчимъ голосомъ налякавъ якогось прохожого чоловѣка, щó спочивавъ въ дорозѣ, и забравъ богато грошій, якї той вандрôвникъ утѣкаючи бувъ лишивъ. А вже-жь и на него напала разъ цѣла ватага вовкôвъ, и поскубала єго чи-мало. Коли-жь вовкулака своєи халепы не мôгъ довше стерпѣти, то зайшовъ до вѣдьмы, и просивъ єѣ, щобъ вернула єму назадъ стать чоловѣка; — однакже злюща Колпачка не дала себе вблагати. Та отъ, минули проклятущї три лѣта „єроку“, и вовкулака ставъ опять чоловѣкомъ. — Цѣле тее народне повѣрє уложивъ авторъ такъ, неначе-бъ гульвѣса Володько заснувъ, та що приснивъ ся єму сонъ, котрый ôнъ опôсля розказувавъ.

Засновокъ „Вовкулаки“, є справдѣ такій, щó мôгъ бы розвинутись въ гарнôй казцѣ народнôй, однакже авторови забаглось зладити довше поетичне оповѣданє, котре по-найбôльше являє ся римованою прозою, пустымъ балаканємъ, щó зовсѣмъ не вызначуе ся красою естетичною. Авторъ переливавъ зъ пустого въ порожне и наслѣдуючи комичну сторону Енеиды, добачавъ часто прояву гумору въ словахъ двозначныхъ и въ образахъ не зовсѣмъ чемныхъ. Про-те оповѣданє „Вовкулака“ належить до исторіѣ литературы тôлько зъ-за того, що вважае ся неначе картиною етнографичною зъ побуту люду украиньского.

10. Михайло Макаровскій[2]).

Въ свѣтѣ буває таке, що деякї тихї й трудящї домонтарѣ жиють незамѣтно, та що ôдтакъ по смерти память ихъ мѣжь людьми швидко запропащуе ся, мѣжьтымъ, коли оборотливї й тямущї промысловцѣ звѣстнї суть въ ширшихъ кругахъ и лишають по собѣ память довголѣтну. Такъ и мѣжь земскими сынами олимпійскихъ музъ хто придбавъ собѣ славу вѣковѣчну, а хто выпавъ изъ памяти своихъ землякôвъ, неначе-бъ они напились зъ пôдземного жерела Лѣты. До такихъ писателѣвъ, щó ихъ забули дѣти матери-Украины, належить Михайло Макаровскій[3]). Дивна доля! Ôнъ написавъ два гарнї епичнї творы, а пôсля сорока лѣтъ мало хто знае, що живъ якійсь поетъ Макаровскій, та що ôнъ своимъ талантомъ въ писаню епичнôмъ перестигъ трохи не всѣхъ сучасныхъ поетôвъ.

Михайло Михайловичь Макаровскій родивъ ся въ 1783. р. Отець єго бувъ спершу священикомъ-намѣстникомъ на флотѣ, а потôмъ священикомъ въ селѣ Галицкôмъ (Хорольского або Кременчугского повѣту) и въ мѣсточку Кропивнôй (Золотоношского повѣту). Молодый Михайло вчивъ ся въ Полтавскôй семинаріи, одержуючи пôдмогу ôдъ свого старшого брата. До 1818. р. бувъ домашнимъ учителемъ у помѣщикôвъ Корсуна, Кодинця, Кулябки; ôдъ того-жь року ставъ учителемъ въ Гадячскôй повѣтовôй школѣ, де навпередъ учивъ закона Божого, исторіѣ, геоґрафіѣ, латиньского и россійского языка, а опôсля бувъ поставленый „штатнымъ смотрителемъ“. Бувши учителемъ Макаровскій зъєднавъ собѣ справедливостію, наукою и даромъ мовы любовь у своихъ ученикôвъ и поважанє у жителѣвъ Гадяча; ôдтакъ ставши смотрителемъ завѣвъ въ школѣ порядокъ не-абы-якій. Свои й чужї люде уважали єго мужемъ вельми ученымъ: ôнъ говоривъ мовами латиньскою, французкою и нѣмецкою, и написавъ по-россійски деякї творы. Тôлько-жь въ писаняхъ россійскихъ нахилявъ ся Макаровскій до школы Шишкова, и любувавъ ся въ твердôмъ языцѣ, прикрашенôмъ словами церковно-славяньскими. Опôсля ставъ писати по-украиньски и въ живôмъ, рôднôмъ словѣ зладивъ два епичнї творы, щó справдѣ мають стôйнôсть литературну. Отъ, щó пише ученикъ єго, Амвросій Метлиньскій, про тую метаморфозу въ литературнôй дѣяльности Макаровского: „Русскій литературный языкъ, по обстоятельствамъ жизни, всегда оставался у него нѣсколько книжно-устарѣлымъ. Несравненно чище и сильнѣе его необыкновенное эпическое дарованіе проявилось въ сочиненіяхъ народныхъ, потому что онъ глубоко зналъ языкъ и бытъ народный, и, кажется, если бы онъ началъ заниматься этимъ раньше, то могъ бы сдѣлаться творцемъ замѣчательной народной эпопеи“[1]).

Макаровскій умеръ въ чинѣ „колежского ассессора и кавалера“ 7. вересня 1846. р. въ 63. роцѣ житя. Ôнъ бувъ нежонатымъ, и своє майно та библіотеку лишивъ своему племѣнникови. Изъ своякôвъ єго нема теперь нѣкого, окрôмъ двохъ племѣнниць, щó живуть у Гадячи.

Ôнъ написавъ два епичнї творы: 1) поему п. з. „Наталя або двѣ долѣ разомъ“[2]); 2) повѣсть въ стихахъ п. з. „Гарасько або таланъ и въ неволи“[3]).

Змѣстъ поемы „Наталя“ є ось-такій: Въ селѣ Теплицяхъ у стоку рѣчки Полянина горювала жѣнка Харитина ôсѣмь лѣтъ безъ чоловѣка, щó звавъ ся Тарасомъ. Ôнъ бувъ въ погонцяхъ за Дунаємъ та десь дѣвавъ ся. Се бо попавъ ся ôнъ въ неволю турецку та втѣкъ въ Грецію, облѣтавъ море й землѣ, живъ у Кипрѣ, бувъ въ Царгородѣ... Всюды поважали єго, и ôнъ ставъ бы старшиною хочь въ якôй громадѣ, але заклявъ ся, не мѣняти вѣры й роду свого на чужу чужину. Та отъ, про него пропала й чутка, и зъ-за того рôдъ и люде стали єго забувати и прозывали Харитину вдовою. А вже-жь Харитина не сидѣла дармо зложивши руки, и про-те помôгъ ѣй Богъ, придбати собѣ худобу, копѣйку и добру славу. Єи дочка Наталя славилась красою, „чаровала оченьками, личкомъ и косою“. Она подобала собѣ при рѣчцѣ Полянинѣ якогось парня: она гнала овечокъ у згôнъ, а ôнъ гонивъ ся за воломъ; глянувъ, кинувъ ся до неи и зъ вѣдра напивъ ся. Опôсля-жь Наталя не бачила єго вже нѣгде; про-те стала сумна и мовь самане-своя. Ратували єѣ знахорки: дѣвчина вянула, мало що не вмерла.

Той парень, щó сподобавъ ся гарнôй Натали, звавъ ся Опанасъ Кононенко. Ôнъ бувъ зъ Хресцѣвъ и чума-

[1]) ibid., стор. 65. 66[2].

[2]) Амвросій Метлиньскій, „Южный русскій зборникъ“, стор. 71. 72[4].

[3]) До исторіѣ нашого письменьства. Біографичнї звѣстки. „Забутый писатель“. („Зоря“, 1887; число 5; стор. 87. 88.)

[1]) „Южный русскій зборникъ“, стор. 72[4].

[2]) ibid., стор. 1—42[3].

[3]) ibid., стор. 1—70[4].

кувавъ: провадивъ ôсѣмь возôвъ рыбы, бувавъ у столицяхъ, въ Таганрозѣ и Ростовѣ, и зароблявъ въ Доньскихъ станицяхъ. Се бувъ одинчикъ у своихъ родителѣвъ, щó звали ихъ Уласъ и Стеха. Они бувало говорили: „Хоть бы трапилась сирôтка, дѣвчина убога, абы добра, покôрна и сорому боялась, та Панасови душею й серцемъ сподобалась, то будемо радй“. — Опанасъ признавъ ся дядькови Наумови Хмарѣ, що въ Теплицяхъ подобавъ собѣ дѣвчину гарну, и просивъ єго, щобы поѣхавъ, розпытавъ ся. Але Хмара радивъ Опанасови, подружити ся зъ єго сусѣдкою, Чубовою Параскою, або зъ иншою богачкою. Однакже дядько мусѣвъ таки ѣхати въ Теплицѣ. Наталя побачила єго у криницѣ: она спѣвала про чумаченька-козаченька. Дядько догадавъ ся, що се дѣвчина Опанаса. Ôнъ пустивъ ся слѣдомъ за нею, и просивъ ся у вдовицѣ ночувати. Вернувшись домôвь хваливъ передъ Опанасомъ вдовицю и єи дочку. Опанасъ вызнавъ свою тайну передъ батькомъ и матѣрю. Они обоє поблагословили сына на добре дѣло; батько Уласъ и Опанасъ поѣхали до Теплиць. Симъ оповѣданѣмъ кôнчить ся перша пѣсня поемы, щó написана п. з. „Любощѣ“. — Въ другôй пѣсни описує ся „весѣля“; въ третѣй же пѣсни вводить ся „батько“, щó зъ-нечевя вернувъ ся домôвь зъ чужины. Се всунувъ ся ôнъ въ сѣни, вбравъ ся въ хату, мовь хотѣвъ бы щó куповати. Думали, що се Татаринъ, такъ ôнъ перехрестивъ ся и до образа святого уклонивъ ся. Придивившись на матѣрь и на молодую ставъ ôнъ плакати и озвавъ ся до нихъ: „Чи мене-жь ты не пôзнала, серце Харитино? — и ты, Талю, дорогая, любая дитино! Я-жь твôй батько!... Зъ нехристами бивъ ся, — ось шрамы; ланцюги жовали шию, руки обгрызали... Смерть турецька заглядала въ темнй мои очи, но не згинувъ и въ неволи, спасъ ся молитвами, и теперь мовь не калѣка, живъ, здоровъ и зъ вами!“ Та отъ, мати й доня не знали, щó робити: Наталя трясла ся и стогнала, та й въ матери голосъ завмйравъ, але Тарасъ умѣвъ розважити матѣрь и дитину. Заграла музыка, якъ изъ города Азова три браты втѣкали, якъ Палѣй и Перебôйносъ жидову лякали... Коли ôдтакъ всѣ въ волю и наѣлись и наговорились, то стали гуляти. Ось приѣхали й возы Тарасовй, позавертанй въ рогожѣ и чумацкй шкуры. Тарасъ выдобувъ вино, фиґи, медяники та иншй ласощи и роздававъ гостямъ. — Ôнъ мавъ всього до-волѣ, въ клуни, на току, въ коморѣ, въ хатѣ й въ поли; дуже любувавъ ся дочкою, зятемъ и внуками. Але здоровє ôдпадало, ôдзывались раны; — ѣздивъ ôдтакъ въ Кіѣвъ на богомôлє. Опроче зъ сусѣдами и зъ родомъ своимъ живъ любо й тихенько; для старцѣвъ купивши дворикъ выстроивъ имъ хатку: годувавъ, обувавъ ихъ, одягавъ якъ мога.

Якъ прийшло ся-жь умйрати, заказавъ Харинѣ,
Все, щó нажили, оддати зятеви й дитинѣ.
Ся-жь зробила те для Талѣ, внукôвъ и Панаса,
Та й собѣ постѣль послала швидко край Тараса[1]).

Изъ сего огляду можь дôзнатись, що епичный твôръ „Наталя“ єсть поетичнымъ оповѣданѣмъ, щó має психолоґичный засновокъ и высоку вартôсть моральну. Головна особа Наталя єсть вѣрнымъ типомъ сѣльскои дѣвчины украиньскои, — се була „дѣвка руча, щира, жвава, невсыпуща, зъ толкомъ, щó вмѣла гарно ткати плахты, вышивала шовкомъ, любила Бога, неньку, рôдъ, цуралась досвѣтокъ...“[2]). Она видѣла весь свôй свѣтъ въ Опанасѣ, и подружившись зъ нимъ жила супокôйно й щасливо. Въ загалѣ бачимо въ сѣмъ епичнôмъ творѣ чудовый образъ мирного домашнього житя, котрый утворивъ ся по затратѣ національнои самостôйности на Украинѣ. Не стало Запорожя, то-жь хлѣборобы йшли неразъ за Дунай, щобы втихомирити примучене серце козацке и придбати собѣ майна для устроєня житя нового въ безверхôй хатѣ. Такъ отже була у Макаровского та-сама гадка, якою переймивъ ся Квѣтка: оба сй писателѣ вказували козакамъ на нове житє въ тихôмъ захистѣ домашнѣмъ.— Авторъ написавъ сю „поему“ 1844. р. мовою чисто-украиньскою въ 1058 вѣршахъ 7-стоповымъ метромъ трохейскимъ. Всякій вѣршь єсть отже не-въ-мѣру довгій и за-для риму женьского (¯ ◡) являє ся справдѣ монотоннымъ. Однакже кождый вѣршь дѣлить ся цезурою на двѣ половины, зъ котрыхъ перша чотыри стопы, а друга половина три стопы обôймає, изъ-за чого въ кождôмъ вѣршу добачаємо метръ коломыйковый.

Епичный сей твôръ цѣнивъ Кулѣшъ высоко, зъявивши про него ось-такій свôй судъ: „Послѣ Квѣтки и Шевченка это было самое замѣчательное произведеніе въ южнорусской словесности, тѣмъ болѣе, что появилось въ эпоху внезапнаго перерыва дѣятельности малочисленныхъ южнорусскихъ писателей“[1]). И справдѣ, въ сѣмъ творѣ видимо всякй прикметы гарного поетичного оповѣданя, въ котрôмъ розвиває ся проста й природна подѣя. Про-те прочитавши се оповѣданє чує всякій въ души правдивый супокôй и миле вдоволенє, котре выкликує ся тôлько твором высокои литературнои стôйности. Дивнымъ выдає ся отже острый критичный судъ Игнатія Онишкевича про сей епичный твôръ Макаровского. Подумцѣ покôйного того професора Макаровскій зовсѣмъ не знавъ народнои поезіѣ и єи мовы, ба, рецензентъ замѣтивъ въ кождôмъ стиху „поемы“, що авторови єи не доставало поетичного дарованя[2]).

А вже-жь Макаровскій не заслуживъ такои остроти критики, тому-що єго „Наталя“ є твором справдѣшнього поета-художника; тôлько въ пѣсни третѣй видно слѣды вплыву Котляревщины, по-за-якъ тутъ написано (стор. 33.), що въ радощахъ весѣльныхъ всѣ гостѣ пили до-дуру. Коли-жь хто запытає ся, чому сю „поему“ теперь мало хто читає, то можно ôдповѣсти, що въ нѣй проявляє ся авторъ-художникъ, котрый ставъ писати въ старшôмъ вѣцѣ и про-те не мôгъ переймитись молодечимъ запаломъ и любуватись народными идеалами. Поезія Макаровского є плодомъ письменника вченого, и про-те нема въ нѣй того житя, якимъ вызначують ся тй творы словесній, щó основують ся на живôй поезіи людовôй. Епичный твôръ „Наталя“ єсть отже такимъ образомъ побуту сѣльского, якимъ являє ся образъ маляра, щó жиючи въ гóродѣ малює зъ памяти картину природы сѣльскои. Опроче стиль автора є подекуды потяжкій, изъ-за чого єго писанє не читає ся зъ принадною легкостію. Коли ôдтакъ въ нашихъ часахъ появились новй идеалы національній, то въ добѣ кипучого житя суспôльного „поема“ Макаровского уважає ся такимъ твором, щó не зовсѣмъ годить ся зъ новыми вымѣнками побуту руско-украиньского.

[1]) ibid., стор. 42[1].
[2]) ibid., стор. 4[3].

[1]) „Русскій Вѣстникъ“, 1857., томъ XII., ч. 1., въ статьѣ: „Взглядъ на малороссійскую словесность, по случаю выхода въ свѣтъ книги: Народні оповідання Марка Вовчка“.
[2]) „Поглядъ на творы Макаровского“. („Родимый листокъ“. Письмо литературно-науковое. Издатель и отв редакторъ Н. М. Огоновскій. Годъ I. Черновцы, 1879; числа 1. 2. 3.)

Повѣсть въ стихахъ „Гараська, або таланъ и въ неволи“ єсть гарнымъ образомъ поетичнымъ, що̀ въ нѣмъ малює ся Кавказъ, се-бъ-то свѣтъ зовсѣмъ ѳдмѣнный ѳдъ природы и свѣтогляду украиньского, изъ-за чого деякѝ письменники думають, що повѣсть „Гараська“ меншу має литературну стѳйнѳсть, нѣжь „поема Наталя“[1]).

Авторъ написавъ сю повѣсть въ двохъ частяхъ пѳдъ заголовкомъ: а) Вѣсти про неволю; б) Вѣсти про вызволъ. Головнымъ дѣячемъ въ сѣй повѣсти є Гараська Знемога. Батько, дѣдъ и мати велѣли єму, ѳдъ працѣ талану шукати, — ити до моря заробляти. Про-те Гараська нанявъ ся въ Таганрозѣ у Грека въ писарѣ. Опѳсля Грекъ той знаставъ и нагрузивъ судно, та пустивъ ся по Трапезону въ море. Та отъ, корабель затопивъ ся, и лишь Гараська самъ-одинъ прибивъ ся до берега. Тутъ же займивъ єго въ полонъ Черкесъ Баязетъ, та поставивъ єго чабаномъ своихъ овець. Черкесъ вподобавъ собѣ парня, та намовлявъ єго, покинути вѣру христіяньску и приняти вѣру Магомета. Однакже Гараська не послухавъ Баязета, хочь сей обѣцювавъ єму щасливу долю; ѳдтакъ пасъ ѳвцѣ, гравъ на сопѣвцѣ и спѣвавъ пѣснѣ бурлацкѝ та чумацкѝ. Була-жь у Баязета сестрадѣвиця, що̀ звалась Мериме. Она полюбила гарного чабана, и якъ ѳнъ занедужавъ, то навѣщала єго, коли лежавъ на-самотѣ въ землянци. Мѣжь-тымъ Черкесъ выѣхавъ на добычу. Гараська подужавъ и ставъ опять пасти ватагу овець. Та отъ, Мериме намовляла єго до утечи, кажучи мѣжь иншимъ отъ-се:

Якъ тѳлько Госпѳдь насъ спасе,
Якъ тѳлько въ Русь святу прибудемъ,
То тамъ, голубоньку, забудемъ
Печаль, журбу, и страхъ и все (стор. 24).

Гараська не мѳгъ зъ-першу погодитись зъ гадкою Черкески, знаючи, що невѳльникови годѣ втѣкати, але Мериме сказала, що поведе ихъ Грекъ Фока, що̀ був колись другомъ ѳи батька. Ѳдтакъ Гараська ставъ справдѣ думати про утечу. И ось слѣдує гарный описъ свитаня передъ вызволомъ:

Ще сонечко не пѳднялось,
Хмарный Кавказъ не золотивъ ся,
Якъ кралѣ сонъ веселый снивъ ся,
Якъ на свитанньи ѣй здалось,
Що зъ дѣвы птицею вона
Переродившись, крыльця мала,
По морю тихому лѣтала,
Та ще и зъ милымъ, не одна.... (стор. 37).

Фока завѣзъ Гараська и Мериму кораблемъ въ Таганрогъ, де Черкеска охрестилась и назвалась Марією. Ѳдтакъ Фока радивъ Гараськови, щобъ въ Таганрозѣ ставъ купцемъ; ѳнъ обѣцявъ часто сюды приѣзжати и зъ-за моря всячину возити, щобъ Гараська для него и для себе збиравъ баришъ. Опѳсля сторгувавъ Грекъ для свого приятеля двѳръ и велѣвъ єму, звѣнчати ся зъ Марією. По вѣнчаню ѳдъѣхавъ Фока домѳвь, та небавомъ опѳсля вмеръ ѳдъ джумы. Мѣжь-тымъ Гараська ставши купцемъ поѣхавъ зъ Марією на Украину, котрои не бачивъ ѳсѣмъ лѣтъ. Ѳнъ хотѣвъ забрати зъ собою своихъ родителѣвъ, щобъ жили разомъ зъ нимъ въ Таганрозѣ. Старѝ вволили волю своихъ дѣтей и доживали супокѳйно свого вѣку въ чужинѣ.

Авторъ пишучи сю повѣсть задумавъ спонукати бѣдныхъ хлѣборобѳвъ, добиватись щаснои долѣ промысломъ и торговлею въ далекѳй далечинѣ, по-за-якъ рѳдна земля заросла тернємъ изъ-за нового лихолѣтя на Украинѣ.

Хочь гадку до писаня сеи повѣсти подавъ Макаровскому епичный твѳръ Пушкина п. з. „Кавказскій плѣнникъ“, то однако въ змальованю своєи картины поступивъ ѳнъ собѣ зовсѣмъ самостѳйно. Пушкина „плѣнникъ“ не мѳгъ любити Черкески, тому-що въ Россіи мавъ колись свою милу, изъ-за чого тая пристрастна дѣвиця, освободивши єго ѳдъ кайданѳвъ, утопилась въ рѣцѣ Кубани саме-тогдѣ, коли „плѣнникъ“ переплывавъ єѣ и добивъ ся до противныхъ скалъ. Изъ сего огляду видно, що повѣсть Макаровского въ порѳвнаню зъ поемою Пушкина є твором ориґинальнымъ и що вызначує ся подѣєю вельми романтичною.

Сю повѣсть написавъ Макаровскій (по роцѣ 1844.) въ ямбахъ чотыро-стоповыхъ, наслѣдуючи Енеиду въ метричнѳмъ зложеню свого епичного твору. Опроче повѣсть „Гараська“ є бѳльше простора, нѣжь поема „Наталя“, по-за-якъ обѳймає вѣршѣвъ 1764[1]).

11. Левко Боровиковскій[2]).

Ѳнъ родивъ ся мабуть въ 1811. р. въ Хоролѣ Полтавскои губернiѣ; учивъ ся въ Харкѳвскѳмъ университетѣ и около 1830. р. окѳнчивъ курсъ „по словесному отдѣленію“ зѳ степенемъ кандидата. Опѳсля звышь семи рокѳвъ бувъ учителемъ исторiѣ, а ѳдтакъ латиньского языка въ Курскѳй ґимназіи, а въ 1838. р. перейшовъ въ ґимназію Полтавску, де бувъ тогдѣ учителемъ и єго братъ. Коли-жь въ Полтавѣ рознеслась була чутка, що учителѣвъ ґимназіѣ перенесуть въ польскѝ губернiѣ, то въ 1839. р. Боровиковскій просивъ Михайла Максимовича, професора университета въ Кіевѣ, щобы бувъ єго заступникомъ у власти, по-за-якъ ѳнъ за-для слабого здоровя не мѳгъ бы жити въ чужинѣ, а волѣвъ бы покинути службу. И справдѣ повелось Максимовичеви, выѳднати Боровиковскому дальшій побутъ въ Полтавѣ. Въ тамошнѣй ґимназіи вчивъ Левко языка латиньского, а ѳдтакъ литературы россійскои. Опѳсля поставлено єго инспекторомъ ґимназіѣ, а якъ пѳшовъ на пенсію, то живъ у своѣмъ хуторѣ пѳдъ Хороломъ въ Полтавщинѣ[3]).

Литературну дѣяльнѳсть почавъ Боровиковскій ще тогдѣ, коли бувъ студентомъ Харкѳвского университета, выдавши балляду „Маруся“ въ III. книжцѣ „Вѣстника Европы“ за рѳкъ 1829. Коли-жь ставъ учителемъ, то зѳбравъ звышь 1000 украиньскихъ пословиць, котрѝ уложивъ въ порядку азбучнѳмъ. Ѳдтакъ написавъ 250 байокъ, зъ-помѣжь котрыхъ бѳльше нѣжь 200 були ориґинальнѝ, а прочѝ написанѝ пѳсля байокъ Красицкого. Боровиковскій писавъ такожь иншѝ стихотворы по-украиньски: именно зложивъ ѳнъ 12 баллядъ и 12 думъ

[1]) Про сю повѣсть пише Кулѣшъ отъ-се: „Другая поэма его — едва можетъ быть признана сестрою первой, которая по эпическому складу, по отдѣлкѣ стиховъ и красотѣ простонародныхъ типовъ составляетъ истинную драгоцѣнность“. („Русскій Вѣстникъ“, т. XII.)

[1]) Макаровскій написавъ єще всѣлякѝ вѣршѣ, котрѝ выдано въ Полтавѣ 1864. р. пѳдъ заголовкомъ: „Мова зъ Украины“. („Покажчикъ новоі украінськоі літературы“ 1798—188 . року). Зібравъ М. Комаровъ. Кіевъ 1883; стор. 36.

[2]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторіи укр. литературы XIX. столѣтія“, стор. 140—146. — Олександеръ Коніській, „Вітчити з історіі руського-украінськоі письменности“. („Сьвіт“, ілюстрована літературно-політично-наукова часопись“. Ві Львові 1881; числа 8. і 9.)

[3]) Чи ще жиє Боровиковскій, не звѣстно; живъ ѳнъ въ 1884. р. (Н. И. Петровъ, „Очерки ист. укр. литер.“, стор. 140).

въ мовѣ украиньскôй[1]). Опроче записувавъ ôнъ украиньскй пѣснѣ, повѣрія, переказы и т. и., та й зладивъ частину словаря мовы украиньскои (буквы а, б, в, г), показуючи такожь коренѣ слôвъ. На мову россійску переложивъ Боровиковскій Крымскй сонеты польского поета Адама Мицкевича, деякй оды Горація (зъ поясненями) и ôдтакъ по-россійски написавъ кôлька стихотворôвъ. Зъ-помѣжь украиньскихъ творôвъ и перекладôвъ въ збôрнику „Ластôвка“ напечатано 10 байокъ, 82 пословицѣ и 30 загадокъ, и такожь стихотворы: „Чорноморець“, „Вывѣдка“, „Палѣй“, „Волохъ“, „Розставання“ (козака зъ дѣвчиною), и перекладъ Пушкинового стихотвору „Зимній вечѣръ“. Мѣжь стихотворами Боровиковского маѥ высоку вартôсть поэтичну пѣсня „Розставання“, по-за-якъ лирична сторона поезіѣ стыкаѥ ся тутъ зъ елементомъ драматичнымъ.

Изъ усѣхъ поезій Боровиковского найважнѣйшй суть ѥго байки. Выдавъ ихъ Амвросій Метлиньскій въ Кіѥвѣ 1852. року пôдъ заголовкомъ „Байки й прибаютки Левка Боровиковского“ (12⁰, стор. 118)[2]). Въ сихъ стихотворахъ зъявляѥ ся природный гуморъ; вже-жь бо самъ авторъ описуѥ ось такъ свою вдачу въ байцѣ „Веселый“:

Чого ты, Левку, все веселый та шутливый?
Мене приятель разъ спытавъ;
А я йому сказавъ:
Такій я зъ-роду вдавсь, и ôдъ того щасливый.
(стор. 112)

Мѣжь байками Боровиковского суть деякй справдѣ ориґинальнй, примѣромъ: „Граматка и часословець“ (стор. 40), „Крыла у вѣтряка“ (стор. 41), „Панъ та мужики“ (43), „Андрѣй“ (47), „Мѣрошникъ“ (68), „Скупый Климъ“ (73), „Жѣночій язычокъ“ (83), „Миколина липа“ (86) и и. — Деякй байки суть наслѣдованѥмъ Красицкого; н. пр. „До дѣтей“ (стор. 13)[3]), „Байка“ (16)[4]), „Шука й плôточка“ (18)[5]), „Рôвчакъ и рѣчка“ (37)[6]), „Рябко й Зюзько“ (42)[7]), „Лѣкарь“ (42)[8]), „Горохъ“ (69)[9]), „Орелъ та сова“ (95)[10]) и т. д. Иншй байки списавъ Боровиковскій по давнымъ чужимъ взôрцямъ, н. пр. „Гадюка“ (стор. 93)[11]), або й уложивъ ихъ коротенько пôсля байокъ писателѣвъ украиньскихъ, н. пр. „Дорожній стовпъ„ (стор. 99)[1]).

Майже всѣ байки и прибаютки Боровиковского суть вельми короткй, обôймаючи 22—2 вѣршѣвъ; про-те въ деякихъ прибаюткахъ не выражаѥ ся окремо моральна наука, тому-що вже сама прибаютка являѥ ся дидактичнымъ высказомъ; н. пр.

Климъ, лежа на боку, казавъ: „дай Боже!“
А хтось йому шепнувъ: „устань, роби, небоже!“
(стор. 110)

Въ деякихъ байкахъ моральна наука выражаѥ ся народнымъ прислôвѥмъ; н. пр.

Поки богатъ,
То поти й сватъ (стор. 17).

За Хведорово, бачишь, жито —
Та Хведора-жь и бито (стор. 39).

Въ байкахъ своихъ Боровиковскій малюѥ суспôльный побутъ Украины якось млаво: выкрываѥ моральнй похибки хлѣборобôвъ и мѣщанъ, ба й дорѣкаѥ судіямъ, учителямъ, головамъ въ селѣ, а не смѣѥ вступитись за обиду, яку терпѣли мужики ôдъ своихъ панôвъ. Тому-то не диво, що байки Боровиковского не конче подобались Олександрови Конiському, коли про ихъ отъ-се пише: „Въ байкахъ (Боровиковского) не приходить безъ перервы одна идея; въ ихъ авторъ торкаѥ и панське и мужиче житѥ зъ рôжныхъ бокôвъ, одначе слабо, дуже слабо, черезъ що байки ѥго и не одержали на Вкраинѣ нѣ вплыву, нѣ ходу. Сатиричного талану Боровиковскому природа зовсѣмъ не дала. Природный юморъ свѣтить ся въ байкахъ, але у автора, не надѣленого художественными образами, юморъ выходить якійсь грубый. Байки Боровиковского свѣдчать тôлько намъ якъ факты, чимъ недуговавъ у ѥго часѣ соціяльный побытъ на Украинѣ. Убожество народне, темнота, лакейство, хабарѣ, неправда въ судахъ и т. и. Отже Боровиковскій торкаючись соціяльныхъ недугôвъ, нѣ одного зъ нихъ не намалювавъ въ своихъ байкахъ яркими кольорами. Вказуѥ Боровиковскій примѣромъ, що коли мужикъ буде богатѣти, то буде жити добре, але вказуѥ такъ несмѣло, такъ не ярко, що вказку ѥго можно й не примѣтить.... Яснѣй розумѣвъ ôнъ, яко самъ педаґоґъ, и яснѣй намалювавъ болячку не-національного а чужеземного выхованя и освѣты. Однои зъ головныхъ болячокъ Украины — крепацтва Боровиковскій зовсѣмъ не займавъ, немовь ôнъ и не примѣтивъ ѥи, чи може боявъ ся. Одно слово, Боровиковскій цѣлкомъ не зрозумѣвъ того національно-соціяльного прямуваня, до котрого вказали ѥму стежку Котляревскій и Гулакъ. Дальше пôшовъ Гребѣнка“[2]).

Байки и прибаютки Боровиковского можно порôвнати зъ образками такими, котрй змалювавъ артистъ-малярь зъ-легка мовь нехотя. Се образки справдѣ невыкôнченй, иногдѣ лишь въ головныхъ зарисахъ начертанй, изъ-за чого они зъ-близька не можуть являтись гарными.

(Дальше буде.)

---

[1]) Порôвн. письмо Боровиковского къ М. А. Максимовичу („Очерки ист. укр. литер.“, стор. 141.) Въ сѣмъ письмѣ зъявивъ Боровиковскій, що „мнѣніе ложно, яко бы языкъ малороссійскій способенъ только для выраженія смѣшнаго и низкаго“.

[2]) Въ байкахъ и прибаюткахъ Боровиковского замѣчаѥмо ось-таку правопись: Ôдкинено знакъ ъ пôсля твердыхъ спôвзвукôвъ (н. пр. пан); звукъ *і [ji]* (= ѣ, ѳ, ѥ) означено буквою и (і), н. пр. ликарь (лькарь), иду (ьду), ій (ьй, ѥй), кинь (конь), лид (лед); — ôдтакъ для означеня звука и (= ы, и) принято зъ латиньского альфабета букву **u** (*v*), н. пр. бик (быкъ), робити (робити). Чистый самозвукъ *е* означено буквою *е*, а йотованый самозвукъ *е* новою буквою ѥ; н. пр. веде, моѥ; йотованый же самозвукъ *о* выражено зложенымъ знакомъ *йо*: його. Опроче чужій звукъ g означено зложеною буквою кг: кгнит. (Порôвн. „Зорю“, 1887; число 8., стор. 138). — Въ переднôмъ словѣ до байокъ замѣтивъ Метлиньскій, що гарнй творы въ языцѣ народнôмъ крôмъ хôсна для простого люду суть такожь вельми важнй для пôзнаня народныхъ нарѣчій (стор. X). — Въ 1852. р. выдавъ Метлиньскій 177 байокъ и прибаютокъ Боровиковского. Изъ десяти байокъ Боровиковского, надрукованыхъ въ „Ластôвцѣ“, въ выданю зъ 1852. р. замѣстивъ Метлиньскій три байки: „Метеликъ“, „Климъ пяный“, и „Свôй дôмъ — своя воля“.

[3]) Порôвн. стихъ „Do dzieci“ (Bajki Ignacego Krasickiego). — [4]) „Wstęp do bajek“. — [5]) „Rybka mała i szczupak“ (I, 27). — [6]) „Potok i rzeka“ (I, 2). — [7]) „Dwa psy“ (II, 17). — [8]) „Doktor“ (I. 14). — [9]) „Groch przy drodze“ (III, 22). — [10]) „Orzeł i sowa“ (III, 20).

[11]) Phaedri Augusti liberti fabularum Aesopiarum libri V; — fabula XVIII. libri IV.: „Homo et colubra“.

[1]) Порôвн. казку Порфирія Кореницкого „Панько та верства“ („Ластôвка“, стор. 284—288). — Посередно ôдносить ся байка „Щука й плôточка“ до байки Артемовского-Гулака: „Рыбка“, мѣжь-тымъ коли байка „Горохъ“ засновуѥ ся на казцѣ сего писателя „Солопѣй та Хивря, або горохъ при дорозѣ“.

[2]) „Сьвіт“, 1881; числа 8. и 9; стор. 145. 146.

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНЙ И ОПОВѢЩЕНЯ.

Степъ Херсонськый, *беллетристичный сбирныкъ. Херсонъ, 1886. С.-Петербургъ, 1886, in 8°, 391 стор. Ціна 1 р. 25 коп.*

Отъ озвались и нашй степовики, котрй доси такъ довго и уперто мовчали и передъ нами лежить збôрникъ, — результатъ ихньои працѣ. Правда, тутъ не одныхъ степовикôвъ робота, бо въ книзѣ стрѣчаємо имена Левѣцкого, Мордовця, але що-жь робити, якъ свого власного матеріялу не стало...

Але-жь не радѣйте заздалегôдь: сеи працѣ тутъ не такъ богато, якъ вы думаєте: зъ усѣєи книги тôльки 94 стороны*) мѣстять въ собѣ писане украиньскою мовою, а усе останнє по россійски, навѣть невеличкй примѣтки до збôрничка весѣльныхъ пѣсень, навѣть частина белєтристики. Я знаю, що зъ-за цензурныхъ обставинъ такй речи, якъ „Семейно-имущественныя отношенія крестьянского населенія“ и инше не могли зъявитись на украиньскôй мовѣ, але-жь белєтристика могла. Скажете: не стало украиньскихъ авторôвъ? Але-жь дд. Браунеръ и Марковичъ пишуть по украиньски, якъ то видно зъ ихъ робôтъ, котра єсть въ сѣйже книзѣ — чому-жь они не могли и останнихъ своихъ працъ надруковати по украиньски, а не по россійски, якъ то они зробили?

Мабуть тому-жь, чому и у насъ такъ мало выходить украиньскихъ книжокъ, навѣть зъ такого ôддѣла, котрого цензура не забороняє...

Збôрникъ починає ся россійскими вѣршами „Въ степѣ“, котрыхъ мы, яко россійскихъ, и не будемо розглядати. Що-жь до украиньского вѣршовного ôддѣлу у збôрникови, то єго зовсѣмъ не-а, окрôмъ чотырохъ невеличкихъ вѣршѣвъ дд. Днѣпровои Чайки, А. Кощенка и П. Залозного.

Вѣдома рѣчь, що наша литература убога. Але-жь не меншь вѣдома рѣчь и те, що кожна безталаннôсть бôльшь у насъ має надѣю уславитись, нѣжь у якôй иншôй богатшôй литературѣ. И черезъ се такихъ „письмовцѣвъ“, усякихъ Хуторничокъ, Жаркôвъ и иншихъ, плодить ся у насъ черезъ ладъ уже богато, навѣть до того богато, що люде нѣчого дивного не бачуть у тому, що такій „поэтъ“ величаєть ся своими „словесами неудобочтомыми“ у однôй книзѣ зъ Левицкимъ або зъ Мордовцемъ. Ось черезъ вô-що мы мусимо балакати про таке и розбирати таке, котре саме по собѣ нѣчого не варте, але-жь котре вымагає и розгляду и розмовы черезъ своє значенє для розвитку нашои литературы. И казати-мемо про се не для авторôвъ, а хочбы для редакторôвъ збôрника, котрй нѣчого кращого не знайшли окрôмъ надрукованыхъ чотырохъ вѣршѣвъ.

Такъ ось читайте, коли хочете:

„Кругомъ мряка, кругомъ хукга
И морозъ лютує,
Наганяє вѣтеръ т у ч у (хмару?)
Д е р е в а т у р б у є (?)
Снѣгомъ бѣлымъ замѣтає,
Зôвявшіи (зôвяліи?) квѣты,
Безъ жалю скрôзь о б р ы в а є
Листочки и в ѣ т и...“

Стôйте, стôйте! Се-бъ то якъ? В ѣ т е р ъ о б р ы в а є в ѣ т ы? То-жь то й нездоровый вѣтеръ: не ламає, чи якъ тамъ, вѣти, а о б р ы в а є ихъ!

„Темно, сумно, страшно в ъ п о л ѣ
Не має дороги,
Незнаєме**) поле голе (*поле голе!*)
Потомились ноги...“

Очевидно, авторъ иде кудысь... Але де-жь ôнъ саме блукає? Спершу здаєть ся, нѣбы се у лѣсѣ дѣеть ся, а далѣ вже ажь у полѣ мы опинили ся... Де-жь саме: у лѣсѣ чи у полѣ? Якъ що у п о л ѣ, то до чого-жь тутъ лѣсъ зъ обôрваными вѣтами причепивъ ся; а якъ що у лѣсѣ, то на що-жь мусимо нѣ зъ того, нѣ зъ сёго у поле плигати?

И бачить авторъ зôрку у небѣ и каже:

„Поки сяє (зôрка), не загасла,
Не загасну въ свѣтѣ...“

„Не загасну въ свѣтѣ...“ Гмъ... значить, теперь авторъ „сяє?“ Щось не видко свѣтла сёго, та не видко, щобъ и „поэтесса“ вѣрила у своє сяння, бо трошки згодомъ она просить у зôрки:

„Трошки свѣту, щобъ я й другимъ
Колись посвѣтила...“

Такъ на-вô-що-жь и казати, що сяєте, коли вы хочете п о ж и ч а т и с в ѣ т у...

А то ось ще на лиманѣ дѣеть ся:

Вѣтерець подыха'
Тихо, з ъ л а с к о ю (руссицизмъ!)
А пôдъ нею (пôдъ рякою-бъ то) въ водѣ
Гуля' рыбонька:
Очи ясній, — сама
Наче срѣбненька.

Усякому вѣдомо, що ряска, якъ застеляє воду, то не дає нѣякои змоги бачити що небудь крôзь себе, бо она не прозора. Але-жь поетичній очи бувають иногдѣ дуже острй и бачуть „срѣбненьку рыбоньку“ и єи „ясній очи“ навѣть черезъ непрозорй речи...

Або якъ вамъ такй римы подобають ся: р ы б о н ь к а — с р ѣ б н е н ь к а, с у н е т ь с я — з а к р у т и т ь с я, т и х е н ь к ій — л и ш е н ь к а?

Або мова: н е т и х е́ н ь к ій, а по московски: т и́ х е н ь к ій, очеретъ не н а х и л я є т ь с я а н а г и н а є т ь с я, в е с н а п р и к о т и л а с я, лиманъ заголосить, якъ звѣрь з а з а п о р а м и (по укр. не з а п и р а т и а з а м ы к а т и).

Отсе такъ пише панѣ Днѣпрова Чайка, та не згôршь ôдъ сего утнули и пп. Конощенко и Залозный — нехай хто хоче прочитає, а менѣ вже годѣ про ихъ балакати!

И се увесь вѣршовый ôддѣлъ у цѣлому збôрникови! Въ ряды-годы зъявить ся украиньска книжка — и що-жь? Насъ примушують втѣшати ся сими „нестройными воплями непризванныхъ сыновъ музы“, якъ сказавъ колись оденъ критикъ про такихже авторôвъ! И не вже д. редакторъ чи редакторы збôрника не могли зрозумѣти, що краще було-бъ зовсѣмъ кинути бѣлыми чотыри листки, нѣжь надруковати на нихъ четверо сихъ вѣршѣвъ?

Прозаичный ôддѣлъ починаєть ся оповѣданємъ-казкою д. Мордовця „Б у д я к ъ“:

Бувъ у хлопця у садку барвѣнокъ хрещатый и любивъ єго хлопець дуже, и барвѣнокъ єго любивъ и часто они розмовляли. И ось, наставъ часъ, попрощавсь хлопець зъ барвѣнкомъ рôднымъ и поѣхавъ вчити ся. И довго ôнъ вчивъ ся, до барвѣнка инодѣ у рôдиый край вертаючись, и кожного разу ôнъ бачивъ, що пышно розроставъ ся рôдный барвѣнокъ. Але-жь вывчивъ ся вкôнци хлопець и зновъ до дому, до свого садка приѣздить. А въ садку и верба — ажь у небо до Бога просить ся; калина мовь запаска червонѣе, а вышенька гѣллємъ усю хату вкрыла.

Я до барвѣночка. Мовь килимъ пышный розлягаєть ся.

— Здоровъ бувъ, серце барвѣнку!

— Здоровъ, — каже. — Де ты отсе вѣявъ ся?

— По чужихъ, — кажу, — людяхъ вѣявъ ся та доброму вчивъ ся.

— Не вжежь и до сивого волосу не вывчишь ся?

— Вывчивъ ся, — кажу.

— Такъ теперь зо мною жити-мешь?

— Нѣ, серце, теперь пôду по свѣту — долѣ шукати.

И пôшовъ ôнъ долѣ шукати, та не въ себе, а все по чужихъ краяхъ ôнъ єѣ шукає, а про барвѣнокъ рôдный уже й забувъ... Довго шукавъ ôнъ не своєи, а чужои долѣ и не знайшовъ єи...

И згадавъ ôнъ тодѣ про свôй барвѣнокъ зеленый та й полинувъ на Вкраину. Приходить до барвѣнка ажь тамъ... замѣсць барвѣночка будячище росте! — Бо якъ повѣяли холодній вѣтры зъ самои пôвночи, якъ понагнали на Вкраину холоду, то й замерзъ мôй барвѣночокъ, а замѣсць барвѣночка колючій будячище вырôсъ...

Такъ оно онъ що! Але на що-жь було свôй рôдный барвѣнокъ кидати, коли она, доля тая, тутъ була на Вкраинѣ? На що-жь усѣ порозходились и нѣкому було бѣдного барвѣнка захистити, не дати єму зъ холоду вмерти? На що, охъ, на що-жь?...

*) **Мы не вчисляємъ тутъ збôрника весѣльныхъ пѣсень, а такожь надрукованои вже драмы д. Карпенка-Карого „Бондарôвна“. Цѣкаво знати, черезъ вô-що панове выдавцѣ збôрника, загаявшись зъ своимъ выданємъ до того часу, мимо що ся драма выйшла особно, усе-жь надруковали єѣ ще разъ. Хиба для того, щобъ цѣна на книгу була бôльша?**

) **Незнаємый слово московске, по нашому незнаёмый.

Але-жь нѣ, нѣ! Я не хочу вѣрити у барвѣнкову смерть, не хочу! Я знаю, ôнъ росте, та тôльки не видно єго зъ-за колючого будяка...

А усе-жь серце болить читаючи сю чудову казку-мрѣю д. Мордовця...

Далѣ иде оповѣданє д. Левицкого „Невинна“. По формѣ те оповѣданє таке саме, якъ и „Палажка зъ Параскою“ або „Чортяча спокуса“. Типъ „святои та божои“ бабы обмальованый дуже гарно и релiєфно, але намъ здаєть ся, що д. Левицкiй не погано зробивъ бы, якъ бы кинувъ сю форму оповѣданя. Дѣло у тому, що така форма дає дуже мало простору для автора, а спецiяльно-непозитивнi типы, котрыми у сихъ оповѣданяхъ обмежôвуєть ся д. Левицкiй ще бôльшь звужують и той невеличкiй простôръ.

Ось черезъ вô-що „Невинна“ такъ дуже пôдходить до тiєи-жь „бабы Параски“ тôльки у другiй обставины поставленои, и такимъ побытомъ може зъявити ся нудна однаковôсть, котра нагадує нову варiяцiю на стару тему. Я зовсiмъ не хочу сказати, що нове оповѣданє д. Левицкого не має своєи вартости, але якъ тôльки кажу, що се за надто тѣсный кругъ для творчества и що ôдъ д. Левицкого мы можемо сподѣвати ся бôльшого.

Три маленькi ескизы д. Браупера — два по россiйски и оденъ по украиньски — гарненькi, симпатичнi, а найбôльше останнє „Тирса“, хоча у всѣхъ трёхъ помѣтно ще не зовсiмъ вмѣлу руку и якось выходить такъ, що конець далеко кращiй ôдъ усёго оповѣданя. Найбôльшимъ доводомъ сего може бути таяжь таки тирса, и я дуже жалкую, що зъ-за права литературнои власности не можу навести сего оповѣданя цѣлкомъ. Але-жь я у всякому разѣ не можу не навести чудового кôнця сеи маленькои „мрѣ“. Степова тирса згадує давнюю волю, згадує, якъ люде заволодѣли степомъ*) и ось чує: „Пахнувъ вѣтерець и щось шепнувъ тирсѣ, та сказала другôй, и въ той ментъ, мовь хвиля, поленѣла та звѣстка по степу широкому, дôйшла до могилы и зникла зъ очей (?) Тирса хмуро (?) зашумѣла и заколыхалась!... Що за знакъ?!

Тихо-тихо йшли волы зъ плугами, ледве чвалали за ними плугаторѣ. Отъ они вже й коло тирсы.

— Гей! гей!...

И чорна смужка, мовь гадина, простягля ся по степу, простуючи прямо на могилу. Розсердивъ ся степъ сивый, ще гôрше зашопотѣла тирса, ще мôцнѣйше притулилась она до землѣ. А плугъ все йде та йде: ще кôлька крокôвъ — и ôнъ буде на могилѣ!

Щось хруснуло въ нему, и ôнъ поваливъ ся на бôкъ, мовь пôдкошеный! Зрадѣла стара тирса: є ще сила!

Тихо зайшовъ у борозну другiй плугъ... Отъ ôнъ зрôвнявъ ся зъ поломанымъ и тихо выйшовъ на могилу. Тутъ ôнъ на хвилину зъупинивъ ся и ще тихше спустивъ ся въ низъ... Здрôгнула стара тирса и затихла .. на вѣки“.

Яка чудова, поетична картина! Осьде поезiя, хочь и не римоваными рядками писана, и не погано було-бъ тому, хто надруковавъ свои вѣршѣ у збôрнику, прочитати „Тирсу“ ранѣйше, нѣжь ôддавъ сй вѣршѣ до друку — може тодѣ ôнъ ихъ де-инде подѣвъ бы. (Не можемо не зауважати, яке погане враженє у сему чудовому урывкови роблять: тая недоладня звѣстка, що зъ очей зникає и россiянизмъ — хмуро).

„Изъ уголовщины“ — се пôдъ россiйскимъ заголовкомъ: три по украиньски и одно по московски оповѣданя д. Марковича. Написанi они тепло, легко читають ся. Але-жь на-вô-що авторъ въ украиньскому збôрникови передрукувавъ зъ старого россiйского журнала своє россiйске оповѣданє („Иванъ изъ Буджака“ изъ „Слова“ 1884 р.). Адже мы вже читали те оповѣданє, на що-жь оно теперь захаращує украиньскiй збôрникъ?

„Тарасенко“ — оповѣданє д. Пенчукôвця характеризує симпатичный типъ старого правдивого дѣда, котрого „самъ старшина боить ся“, бо ôнъ нѣ передъ кимъ правды не ховає. Характеристика такъ собѣ читати можно, якъ бы тôльки не стрѣвало ся богато россiянизмôвъ, або навѣть и такихъ фразъ: „Дядько Хведôръ зъ кимъ завгодно поговорить можеть“. Цѣкаво менѣ знати, на якому дiялектѣ се написано? Певне-жь не на украиньскому, але-жь и не на россiйскому...

Наконець ще кôлька слôвъ про повѣсть д. М. Заволоки „Бѣдна дѣвчина“. Ся повѣсть звертає на себе увагу однымъ тымъ, що малює она намъ житя интелигентнои людины (сѣльскои учительки), а якъ вѣдомо наша словеснôсть дуже убога такими творами. Оно инакше й бути не може: поки не выробилась у насъ своя, украиньска интелигенцiя, поти, звѣстно, и писати про интелигенцiю нѣчого, бо се було-бъ писанємъ про те, що не истнує. Але усе-жь мы теперь маємо деякi зародки тои интелигенцiѣ, и д. Заволока вѣрно помѣтивъ, де шукати сихъ зародкôвъ, беручи сюжетъ свôй зъ житя тои интелигенцiѣ, котра стоить найблизше до народу и котра, зъ одного боку пôдъ вплывомъ украиньскихъ нацiональныхъ идей, а зъ другого пôдъ вплывомъ щочасныхъ ôдносинъ зъ народомъ, скорѣйшь, нѣжь де-инде, може выробити у своєму крузѣ типъ украиньского интелигента, а може й выробила вже єго по-трохи. Черезъ те повѣсть не здаєть ся немовь бы порекладомъ зъ чужои мовы, якъ то було за „хмарами“ д. Левицкого, а дыше справжнимъ житємъ.

Авторъ малює намъ тяжке становище народнои учительки. Голодъ, холодъ, стомляюча праця, допѣканя зъ боку „сѣрыхъ министрôвъ“ нашого села писарôвъ, старшину и глитаѣвъ — ось зъ чого складаєть ся житє тои интелигентнои мученицѣ, котру доля призначила нести просвѣту у народню масу и кинула тамъ безъ пособы, безъ розваги. Страшне становище — и не дивно, що героиня повѣсти такъ невесело кôнчає свою путь... Але-жь я не буду переказувати змѣсту повѣсти — хто хоче, най прочитає. Менѣ хоче ся тôльки сказати кôлька слôвъ про повѣсть, яко про артистичный твôръ.

Що вражає въ сёй повѣсти, такъ се те, що ôдъ разу бачишь выразно невмѣнє автора скомбинувати гарно сюжетъ и провести єго поступово — одно невдоволено, не скôнчено, про друге занадто богато кажеть ся; але-жь у купѣ єсть цѣла и не вважаючи на се, вы стрѣваєте повну психологичну правду, гарно змальованi урывки картины и наконець образну и гнучку мову. Уся повѣсть дуже нагадує малярскiй ескизъ крейдою на полотнѣ: артиста змалювавъ на борзѣ товстыми чертами постати — они ще не выроблены, линiѣ, що ôдрôзняють ихъ, неправильнi инодѣ, нерôвнi, але въ сему ескизови дыше житя, ôнъ єсть зародокъ будучои картины; и ось малярь узявъ пензель и почавъ деякi постати обробляти хварбами; але-жь ôнъ не обробивъ нѣ одного зовсiмъ: у тiєи очи зроблены, у тiєи и все обличє, у тiєи тôльки рука чи частина одежѣ. И стоить передъ нами не ескизъ и не картина: товстi крейдянi рысы перемѣнюють ся зъ розкôшною хварбовою обробою, и нема нѣчого цѣлкового, але-жь и у крейдяныхъ рисахъ и у колёровыхъ частинахъ видко талановитôсть, до всёго бє житя. Таке враженє робить повѣсть д. Заволоки. Выразно видко, що се недоробокъ, але-жь недоробокъ талановитои руки, котра, якъ що схоче, може дати намъ и зовсiмъ выроблену рѣчь. Ось черезъ вô-що мы радили-бъ авторови не друковати поки нѣчого, пôдождати, а самому по трохи выробляти якiй улюбленый твôръ, щобъ потôмъ зъявити ся зъ нимъ у свѣтѣ, яко майстеръ а не яко починаючiй ученикъ. Скажемо просто: мы бачимо у д. Заволоки хистъ, талантъ и думаємо, що при потрѣбныхъ обставинахъ сей талантъ не зъупинить ся тôльки на такихъ повѣстяхъ якъ „Бѣдна дѣвчина“, але-жь теперь поки-що ôнъ ще на стôльки выробивъ ся, щобъ мôгъ дати намъ артистично закôнчену картину, хоча й дає вже намъ артистичнi урывки зъ сеи картины.

Вкôнци прошу дозволу у читача навести тутъ хочь на прикладъ сей невеличкiй урывокъ зъ твору д. Заволоки, щобъ показати, якъ ôнъ пише:

„И ôдъ разу надумала ся. Наче не ôдъ неи самои вылинула (ôдъ неи вылинути не можна: вылинути можна тôльки зъ чого, а не ôдъ чого). Наче не ôдъ неи самои вылинула думка: вмерти. Дѣвчина здрôгнула ся, наче до огню доторкнула ся; усе въ головѣ закрутило ся й пропало. Наче чоловѣкъ розбѣгъ ся острôвцемъ и ставъ одразу: пôдъ

*) Отсе-жь то частина й проведена дуже погано, навѣть въ одному мѣсци не зрозумѣло: тирса згадує „про давню давнину“, а въ кôнци каже: „Зъ того часу (якъ люде заволодѣли степомъ) жить стало все гôрше та гôрше: поорали степъ широкiй, не злюбили тирсы... Тôльки мы одний й живемо теперь... Хто-жь се мы одний? Адже се каже тирса, она, а про нихъ тутъ и згадки нема. Очевидно, що тутъ не доглядъ, але-жь ôнъ шкодить враженю.

ногами яруга и ярують тамъ сизіи хвилѣ; ôдскочивъ ôнъ зъ переляку, кинувъ ся на другій бôкъ — и тамъ шумить хвиля, ще на другій — и тамъ. И чує чоловѣкъ, що нема вже ему дороги, що мусить ôнъ загинути тутъ, посередъ безкраёго темного моря...“

Правда, єсть тутъ незручнй выразы: ôдъ неи вылинула; дѣвчина здрôгнула ся, наче до огню доторкнула ся, наче чоловѣкъ, пôдъ ногами яруга и ярують тамъ..., але-жь єсть сила, образнôсть, картиннôсть, а се єсть найголовнѣйше ôдъ усякихъ дрôбныхъ ломылокъ у мовѣ.

Окрôмъ белєтристики маємо мы у збôрникови коштовный „весѣльный ритуалъ“ Елисаветградского повѣту (Херз. губ.), зладнаный до выданя д-кою Оленою Марковичъ зъ пѣсень, записаныхъ нею самою, д. Дебренандаромъ и д-кою Канищевою; „Семейно-имущественныя отношенія крестьянскаго населенія въ Елисаветградскомъ уѣздѣ“. (Матеріялы по обычному праву) д-ки Маріѣ Ганенко; „Украинская деревня по произведеніямъ гг. Старицкаго и Кропивницкаго“ К. Шрама и „Областное начало въ земской статистицѣ д. А. Русова — всѣ три вартнй статьѣ, про котрй одначе мы побалакаємо не теперь, а потôмъ, якъ що мати мемо змогу.

На остатокъ де-кôлька слôвъ про заголовокъ збôрника; „Степъ Херсонськый, беллетристичный сбирныкъ“. Найсампередъ: чому „беллетристичный сбирныкъ“ — адже у нему єсть и науковй статьѣ — а друге, чому се сбирныкъ, а не збирныкъ? Адже украиньскій глаголъ збирати, а не сбирати — на щожь таке нѣвеченє не тôльки ортографіѣ, але й мовы?

Отъ и все, що дає намъ „Степъ“. Якъ бачите, не богато; якъ бачите, можно було мати право бôльшого сподѣвати ся, бо єсть у насъ талановитй люде и чимало ихъ, — але-жь... Але-жь мабуть не дурно у старыхъ характеристикахъ Украинця казано про єго „медлительность и наклонность къ лѣни...“

Б. Вôльхôвскій.

Письмо до Редакціѣ.

Вельми шановный Пане Редакторе!

Прошу васъ о замѣщенє въ Вашôй цѣнноӥ часописи „Зоря“ сихъ кôлькохъ увагъ въ интересѣ публичнои дискусіѣ надъ справами литературными, котра єсть головною условиною ихъ всесторонного зрозумѣня и розвою.

Въ ч. 11. сегорôчнои „Зорѣ“ помѣстивъ д. Ц. розбôръ мого оповѣданя „Місія“ (замѣчу мимоходомъ: першій, хочь скôлько небудь докладнѣйшій розбôръ моєи працѣ въ галицкорускôй публицистицѣ). Очевидно, не моє дѣло судити, о скôлько судъ критика о моѣй литературнôй дѣяльности и о моѣмъ оповѣданю оправданый. Тôлько о двохъ точкахъ тои критики хотѣвъ бы я дещо запримѣтити. Шановный критикъ зове мене „однымъ зъ найвиднѣйшихъ поборникôвъ натуралистичного напряму въ нашôй литературѣ, а мои писаня натуралистичными, — а дальше выводить (не суджу о тôмъ, чи умотивовано, чи нѣ), що всѣ героѣ моихъ оповѣдань „лишь зъ имени реальнй, цѣлою-жь своєю психичною подобою и свѣтоглядомъ выдуманй, фантазією писателя субєктивно перетворенй“. Очевидна рѣчь, що въ такôмъ разѣ мои писаня не натуралистичнй. Пытаюсь затымъ: на якôй пôдставѣ шановный критикъ спершу назвавъ ихъ самъ натуралистичными, (бо я самъ нѣде и нѣколи не называвъ ихъ такими), а опôсля ôдкрещує ихъ ôдъ тои назвы?

Впрочѣмъ бажалось бы почути ôдъ шановного критика трохи докладнѣйшу дефиницію „натурализму“, бо та, котру ôнъ дає, зовсѣмъ не пôдходить н. пр. до головного представника тои школы — Золя. Яку масу субєктивности вносить сей писатель въ своє представленє, се бачить кождый, хто прочитавъ хочь одну главу зъ такихъ єго романôвъ, якъ „Le Ventre de Paris“, „La faute del' abbé Mouret“, „Une page d' amour“, „Germinal“ и др. Якъ выглядає на дѣлѣ та обєктивна творчôсть Золя, про се мôгъ бы шан. критикъ поинформувати ся хочь бы зъ того таки Брандеса, до котрого мене ôдсылає (гл. єго недавній ôдчитъ про Золя, выголошеный въ Петербурзѣ — „Kraj“, ч. 19).

Для доказаня „неприродности мого натурализму“ шан. критикъ наводить зъ „Місіѣ“ такй „натуралистичнй образки“, „лизанє шкôры“, „вытѣкаючій мозокъ“, „забавка дѣтей выпавшимъ людскимъ окомъ“, „рѣзанє дѣтей батькомъ и материю“ и т. и., додаючи, що „въ нихъ писатель тымъ завзятѣйше любуєся, чимъ завзятѣйше читаюча публика ôдъ нихъ ôдвертає ся“. Для чого именно сй образки — натуралистичнй — шан. критикъ не каже. Не каже такожь, що всѣ они взятй зъ першого роздѣлу мого оповѣданя, въ котрôмъ я представляю деякй подѣѣ зъ 1846—47 року на Мазурщинѣ. Додамъ теперь, що тй „неприроднй“ образки — именно не вытвôръ моєи фантазіѣ, а взятй мною живцемъ, майже дословно, чи то зъ устныхъ оповѣдань очевидцѣвъ (анекдотъ про гостину Войтаровича въ мазурскôй хатѣ и „лизанє шкôры“ и оповѣданє про забаву дѣтей выпавшимъ окомъ), або зъ друкованыхъ памятникôвъ. Думаю, що не ôдъ рѣчи буде навести тутъ первообразъ мого „найнеприроднѣйшого“ „натуралистичного образка“, щобъ дати читателеви самому можнôсть выробити собѣ судъ о тôмъ, чи и о кôлько я студіюю дѣйстне житє. Въ часописи „Dziennik literacki“ зъ р. 1863, ч. 35, стор. 275 въ безименныхъ „Wspomnieniach Polki“ зъ р. 1846 и 47 читаємо въ описѣ страшного голоду на Мазурщинѣ: „Wówczas zdarzały się mnogie wypadki żarłoctwa prawdziwie zwierzęcego, na którą myśl sama krew w żyłach się ścina. I tak na początku 1848 roku przywieziono jakąś wieśniaczkę do Tarnowa, która swoje własne dziecko zjadła. Gdy jej zapytano, czemu by to zrobiła, ona dobrodusznie odpowiedziała:

— Teraz zapusty, wszyscy mięso jedzą, a człowiek biedny niema zkąd wziąć; — a to dziecko było i tak biedne (mizerne), zawsze mi cywało (stękało), było by i tak nie żyło; taj ja zgotowałam i zjadłam.

W krótkim czasie po tym wypadku przywieziono znów 14-letniego chłopca i 10-letnią dziewczynę. Ci znów zjedli swoją 7-letnią siostrzyczkę. Rodzice wyszli z domu na dni kilka na zarobek, nie zostawiwszy dzieciom dostatecznego posiłku. Wracając do domu, zastają starsze dzieci smacznie obgryzujących paluszki z najmłodszej dzieciny. Zapytany w Tarnowie przez tamtejszy trybunał sprawiedliwości:

— Dla czegoś ty zabił siostrę?

— Bo mi się jeść chciało.

— A to ty nie wiesz, że to grzech smiertelny — zabijać?

— Ow wa, grzech, — alboż to ja nie widział, jak mój tatuś zabijali, a grzechu nie mieli i nic im za to nie zrobili.

Zjadanie ludzi, a zwłaszcza dzieci było podówczas na porządku dziennym, — додає ôдъ себе авторка. — Nigdybym temu nie dała wiary, gdybym jako ówczesny świadek na te kanibalskie (sic!) czyny omal własnemi nie patrzyła oczyma“.

Шан. критикъ безперечно мавъ право запытати мене, для чого я, пишучи о тыхъ часахъ, не поминувъ сихъ „канібальскихъ“ подѣй? Се друге дѣло, тутъ натурализмъ нѣ при чôмъ, и ôдповѣдь на се пытанє явилась бы сама собою: не поминувъ, бо не бачивъ причины поминати. Коли ôдъ подôбныхъ образкôвъ завзято ôдвертаєсь та публика, для котрои пише и котрои ґустами руководить ся шан. критикъ, то се мене зовсѣмъ не обходить. Та публика моихъ писань певно й нѣякихъ не читає. А публика, для котрои я пишу, Богу дякувати, не ôдвертаєсь ôдъ мене и не протестує противъ того напряму, котрымъ каже менѣ йти переконанє и особистый темпераментъ. Якъ буде дальше, се, по словамъ батька Гомера: Θεῶν ἐν γούνασι κεῖται.

Приймѣть, вельми поважаный Пане Редакторе, запевненє, що Васъ щиро поважаю

Вашь

Иванъ Франко.

Мылить ся поважный авторъ, думаючи рецензентови закинути противорѣчнôсть въ дефиніованю єго литературного прямованя. Сказати, що щось зъ имени реальне а зъ дѣйстности — нѣ, ще ачейже не єсть суперечностю. Противно тымъ выявляєсь якъ разъ суперечнôсть самого прямованя, що буцѣмъ то зъ имени реальне, а въ дѣйстности инакше, бо разъ чисто-субєктивне, разъ натуралистичне (о сѣй назвѣ словечко опôсля). Правда, що поважный авторъ нѣгде до теперь не высказавъ властивои назвы свого прямованя, покликуючись однако на первовзôръ свôй — Емиля Золю, оправдує найкраще самъ слова и назву рецензента. Божь и Емиль Золя, справдѣ реалистъ зъ имени, але въ спорôй части — субєктивистъ, а ще въ спорôйшôй — натуралистъ.

Пôдъ натурализмомъ розумѣємо пряме копіованє житя и всѣхъ єго подробиць, всего свѣтла єго и всеи тѣни єго. Въ науцѣ ôнъ великои ваги; ôнъ веде до точнои обсерваціѣ а тымъ самымъ и до точнои анализы. Але-жь позаякъ науцѣ ходить тôлько о рѣчь и то саму рѣчь, тому й не уважає она на форму нѣяку, не гидить ся нѣякои образа и нѣякои назвы, она записує все, що бачить, своимъ питомымъ именемъ. За те повѣстеписатель має єще и форму передъ собою, ôнъ кромѣ обсерватора має бути и артистою. А повѣстеписатель — натуралистъ приходить якъ разъ въ суперечнôсть изъ тою стороною своєи задачѣ. Ôнъ не може зъображати всего, що бачить, и всего называти тякъ, якъ зове наука, — инакше выйде не дѣло артистичне а фотографія, тымъ гôрша, що сеся накладає тѣнію а ôнъ видными, а часто й чутными барвами. Але окрôмъ хибы артистичнои натурализмъ веде й до неправды й до погани, що рецензентъ зазначивъ лекшимъ словомъ „неприродностю образкôвъ натуралистичныхъ“. Покажемъ се на примѣрахъ. Иванъ Франко каже на примѣръ, що ôнъ свои згадки про „рѣзанє дѣтей батькомъ и матерію“, про „рôзню панôвъ па Мазурахъ“ и т. д. взявъ живцемъ зъ житя. На се наводить и доказы. Але на тоє и доказу не треба, бо зъ факту самого нѣхто єму не може закиду робити, анѣ яко писателеви, анѣ яко артистѣ. Се бувъ фактъ и авторъ записує єго яко аберацію людскости ôдъ звычайного, морального ладу. Але єсли авторъ тотй факты розмальовує близше: якъ мати дитину тримала, якъ батько взявъ миску и казавъ potrzymać pod gardzielą, bo krwi szkoda, якъ однымъ замахомъ перерѣзавъ горло, якъ прочй дѣти опôсля кôсточки обгрызали и т. и...., то поминувши яскравои неправды, щобъ авторъ самъ се обсервовавъ або студіовавъ, закравує се на циничне бабранє ся въ тôй людскôй гнили, котру людскости яко фактъ вытыкає.

Наведемо примѣръ ще оденъ. Оповѣданє про порѣзаныхъ панôвъ, котрыхъ наче баранôвъ повкидали Мазуры на возы — яко фактъ и въ повѣсти безъ доганы. Але коли авторъ розмальовує, „що кровавй та полупанй головы звисали крôзь щеблѣ та волокли ся по снѣгу, лишаючи за собою слѣдъ зъ крови и вытѣкаючого мозгу...., що руки и ноги облитй кровю, мовь зъ шкôры обдертй, сторчали зъ возôвъ на всѣ боки...., дальше, що одному панови выпало око а браты патра Ґавдентія найшли єго, велике, кроваве....“ — то спытаємъ ся теперь, чи й се обсервація, чи й се студія? Де, на чôмъ а вкôнци — по що авторъ се обсервовавъ? Не выходить се на чисте имаґинованє, щобъ побабратись трошки въ тôмъ натурализмѣ?

Але сказавъ бы хто, що авторъ нарочно розмальовує такй факты яскравѣйше, щобы люде тымъ лучше собѣ затямили ихъ, тымъ бôльше обмерзили собѣ дотычный проступокъ и тымъ скорше ôдъ него ôдвернули ся. На тоє ôдповѣмо, що пôдъ тымъ зглядомъ має рацію — Емиль Золя, але не має єи — Иванъ Франко. У Франціи, де понятє моральности таке елястичне, що густо-часто звычайный проступокъ покрывае ся то конвенціональною формою, то уроєнымъ покровомъ темпераменту, конечности, вдачѣ — для такои суспôльности треба рѣзкого слова и яскравои барвы, щобы показати, що се, що вы робите, meussiers, не конвенціональнôсть, не темпераментъ, а проступокъ такôй meussiers, проступокъ! Але у насъ, середъ нашои суспôльности понятя о моральности иншй, у насъ грунтъ о много здоровшій, тому й выстане мальованє въ границяхъ реальныхъ и въ артистичнôй мѣрѣ. А хто для такои суспôльности послугує ся такою самою яскравостю и натурализмомъ якъ Золя, попадає въ такій самъ блудъ неметодичный, якъ батько або учитель, що за маленьку провину зрѣже дитину зъ горы, що єи не тôлько не поправить але й ôдверне часами на всегда ôдъ себе. Єсли п. Иванъ Франко каже, що ôнъ не дбає про теє, що ôнъ має своихъ читателѣвъ, то мы объ сѣмъ не сумнѣваємъ ся; але мы бы хотѣли, щобъ такого автора, якъ Иванъ Франко, читали не тôлько деякй, але всѣ. Але тогдѣ п. Иванъ Франко зволить приняти маленьке условіе: писати не тôлько для деякихъ, але для всѣхъ, якъ то впрочôмъ дуже гарно умѣвъ зробити въ Паньскихъ жартахъ, Захарѣ Беркутѣ и Яцеви Зелепузѣ, творахъ безперечно першорядной красы и такои-жь цѣны.

Редакція.

Про збôрникъ мельодій народныхъ Порфирія Бажаньского.

(Литературна оповѣстка).

Въ однôмъ зъ послѣдныхъ чиселъ „Дѣла“ заповѣдає звѣстный нашъ труженникъ на поли народнои музики, о. Порфирій Бажаньскій велику несподѣванку для цѣлои Руси. Бôльше якъ черезъ двайцять рокôвъ збирає ôнъ мельодіѣ нашй, щобы по новôмъ роцѣ выдати „Збôрникъ мельодій народныхъ Руси-Украины“. Доси зôбрано 600 окремыхъ мельодій не вчисляючи варіянтôвъ. Кôлькадесять писателѣвъ и дѣлателѣвъ нашихъ помагало єму доси, щобы лишь згадати Изидора Воробкевича, Вахнянина и др. Однакожь авторъ запрошує до дальшои и якъ найширшои участи, щобы дѣло выйшло якъ найповнѣйше. И мы маємо повну надѣю, що всѣ нашй любителѣ и знатоки рôднои музики, такъ велично розвитои галузи руско-украиньскои штуки, поспѣшуть зъ помочію о. Бажаньскому. А вже таки маємо право домагати ся, щобы такй знатоки и любителѣ народнои музы якъ о. Викторъ Матюкъ зъ Лôвчи, о. Николай Кумановскій зъ Нѣмшина, о. Копко зъ Перемышля, п. Василь Навроцкій, що такожь ôдъ довшого часу тй мельодіѣ збирає, проф. Кумановскій зъ Станиславова, котрого збôрники рукописнй наведенй въ науковыхъ розвôдкахъ и др., а такожь нашй патріотки: якъ Ганна Гаморакôвна, Гудыкôвна, Олеся Дубôвна, Лопванюкôвна, Текля Навроцка, Емилія Ничаѣвна, Марія Патрѣвна, Евгенія Рыбакова, З. Семеновичѣвна, котрыхъ пѣсни записанй зъ устъ народнихъ були вже по части въ „Правдѣ“ и „Зорѣ“ друкованй, и всѣ, кому лишь милый звукъ рôднои пѣсни, помогли о. Бажаньскому въ тôмъ справдѣ монументальнôмъ дѣлѣ.

Неразъ вже Русины думали о такихъ збôрникахъ, та все приостало до теперь то на пробахъ, то слабенькихъ починахъ. О. Бажаньскому желаємо щастя до сего памятного, величного дѣла, просимо однакожь, що впрочôмъ Вп. выдавець самъ найлучше оцѣнить, щобы мельодіѣ були поданй безъ всякихъ змѣнъ и поправокъ, такъ якъ ихъ творить самъ нарôдъ, сама природа, тая прамати всеи людскои штуки.

Якъ потрѣбне и якъ высоко у всѣхъ культурныхъ народôвъ цѣнене таке выданє, показує найлѣпше выданый передъ кôлькома роками въ Загребѣ за пôдмогою сойму, еп. Штросмаєра и всего народу Кроатского „Збôрникъ югославяньскихъ мельодій“, котрй мигомъ розôйшли ся не тôлько по цѣлôмъ славяньскôмъ свѣтѣ але по цѣлôй Европѣ, хотъ якъ побѣжно и невмѣло бувъ зладженый.

Поправка похибки друкарскои. Въ 13 и 14. числѣ „Зорѣ“ зъ дня 8. (20.) липня с. р. въ траґедіи „Галышка Острожска“ на сторонѣ 230. въ першôмъ стовпци, строчцѣ 2. и 3. зъ долины, и въ другôмъ стовпци, строчцѣ 2. зъ горы замѣсць „Томфа“ читай: „Томжа“.

Запросины до предплаты

на найзнаменитше дѣло Н. Костомарова

„Богданъ Хмельницкій“

въ 4-хъ томахъ (IX—XII т. Руск. Ист. Библіотеки. Томъ VII и VIII выйдуть по выданю Б. Хмельницкого), котрого печатанє розпôчне ся зъ початкомъ вересня.

Предплата на цѣле дѣло зъ пересылкою franco 5 зр. або 1 зр. 25 кр. за томъ (кождый предплатникъ обовязуєсь взяти цѣле дѣло) Въ оправѣ цѣле дѣло стоить 6 зр. 20 кр. або по 3 зр. 10 кр. за два томы разомъ оправнй зъ пересылкою рекомендованою. — Хто бере всѣ выданй доси томы (6) наразъ, може ихъ дôстати за 7 зр. 50 кр. franco, а оправнй по два томы разомъ по 3 зр. 10 кр. Грошѣ можна надсылати такожь ратами пôсля власнои деклараціѣ пôдъ адресою: **Олександеръ Барвѣньскій въ Тернополи.**

„ПЕРШИЙ ВІНОК“,

Жѣночій Альманахъ,

выданый коштомъ и заходомъ Наталіѣ Кобриньскои и Олены Пчôлки, выйшовъ вже зъ друку и можна єго дôстати по цѣнѣ **2 зр.** у накладницѣ: **Наталіѣ Кобриньскои въ Болеховѣ.** До цѣны належить долучити на оплату почтову 10 кр., або разомъ зъ рекомандацією 20 кр.

Ôдповѣдає за редакцію: **Григорій Цеглиньскій.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VIII. Львôвъ дня 1. (13.) Вересня 1887. **Число 17.**

Выходить два разы на мѣсяць. кождого **1**-ого и **15**-ого. въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ЛУКЕРІЯ.

(Изъ „Записокъ охотника“ Ив. С. Тургенева.)

Ты Ôтчино довготерпѣння,
Ты земле рускаго народа!
Т. Тютчевъ.

Француска пословиця каже: „сухій рыбакъ и мокрый охотникъ — сумный видъ“. Я не мавъ нѣколи до рыболовства великои охоты, тожь й не можу сказати, якій то душевный станъ рыбака пôдчасъ гарнои, яснои погоды, и о скôлько бôльша въ нѣмъ пôдчасъ слоты утѣха, що маѣ добычь богату надъ тую неприятнôсть, що промокне до ниточки. Але для охотника дощь — се справдѣ нужда. И таку нужду перебули мы зъ Єрмолаємъ на однôй прогульцѣ за тетерами.

Ôдъ самого досвѣта дощь лляв якъ зъ коновки. Вже чого мы не починали, щобы ôдъ нёго охоронити ся! Ґумовѝ нашѝ плащѣ мы позавертали иа головы и ставали пôдъ дерева... усё дарма! Нашѝ „буцѣмъ-непереможаючѝ“, — не говорячи вже о тôмъ, що спиняли въ стрѣляню — въ лицемѣрный способъ противорѣчили своѣй назвѣ и безцеремонно пропускали воду. Ну, пôдъ деревами зъ початку було такъ, якъ коли-бъ зовсѣмъ й не капало; але якъ воды зôбрало ся на листю, то пôллялось такими потоками, що годѣ було выдержати; зъ кождои галузочки текло якъ зъ ринвы, холодна струя пробиралась по-за обшивку и текла долѣ хребта... Ажь се довершило дѣла! — якъ выражавъ ся Єрмолай.

— Нѣ, Петре Петровичу! — кликнувъ ôнъ наконець, — нѣ, такъ не можна! Нынѣ вже годѣ полювати. Ручницѣ позамакали, та вже и псамъ позаливало „нюхъ“. Тьфу, яка погань!

— Що-жь пôчнемо? — спытавъ я.

— А отъ що: поѣдемо до Алексѣвки! Вы може й не знаѣте — то такій хуторець, майно вашои матери. Буде ôдси верстовъ зъ ôсѣмъ. Тамъ переночуємъ, а завтра...

— Сюды вернемъ ся?

— Нѣ, не сюды... Я знаю мѣсця коло Алексѣвкки... о много лучшѝ на тетеры якъ отсѝ.

Я не хотѣвъ розпытувати товариша, чому ôнъ туды прямо мене не повѣвъ, и таки того-жь дня дôбрались мы до материного хутôрця, о котрого истнованю я, признаюсь, и не знавъ навѣть до сеи поры. При тôмъ хуторѣ показавъ ся якійсь будынокъ, дуже старый, але не замешканый, тай тому чистый; я провѣвъ тутъ нôчь досыть спокôйно.

На другій день я прокинувъ ся ранесенько. Сонце що-йно встало. На небѣ не було нѣ облачка; всё кругомъ блестѣло сильнымъ подвôйнымъ блескомъ: блескомъ молодыхъ ранныхъ лучей и вчорашнёи зливы. Поки закладали мою тарадайку, я пôйшовъ перейти ся по невеличкôмъ, колись овочевôмъ, теперь дикôмъ саду, що обступавъ будыночокъ зô всѣхъ сторôнъ своєю пахучою гущавиною. Ахъ, якъ любо було на вôльнôмъ воздусѣ пôдъ яснымъ небомъ, на котрôмъ тремтѣли жайворонки, ôдкôля немовь тѝ перлы, сыпались звучнѝ тоны ихъ голосу. На своихъ крыльцятахъ они певно уносили каплѣ росы, и пѣсни ихъ плыли, якъ коли-бъ и они були зрошенѝ росою... Я навѣть шапку знявъ зъ головы, и радôсно, повною грудю вдыхавъ свѣжій воздухъ.

На склонѣ неглубокои яруги, заразъ коло загороды виднѣлась пасѣка; вузенька стежечка вела до неи, вючи ся межи густымъ буряномъ и кропивою, а надъ ними висѣли, Богъ зна', ôдки занесенѝ остроконечастѝ стебла темнозеленыхъ конопель.

Я пустивъ ся по тôй стежечцѣ и дôйшовъ до пасѣки Рядомъ зъ нею стояла плетена шôпка, такъ звана зимôвка, де ставлять уліѣ на зиму. Заглянувъ я въ ôдхиленѝ дверѣ: темно, тихо, сухо; пахне мятою, мелісою. Въ кутѣ приладженѝ пôдставки, а на нихъ прикрыте дранкою, щось маленьке... Хотѣвъ дальше ити.

— Пане, пане, Петре Петровичу! — почувъ я голосъ слабый, повôльный, хриплый, мовь шепôтъ болотного очерету.

Я ставъ.

— Петре Петровичу, ходѣть сюды, будьте ласкавѝ! — повторивъ голосъ. Ôнъ доходивъ до мене изъ кута, изъ тыхъ пôдставокъ, що ихъ на входѣ побачивъ.

Пôдôйшовъ близше — и остовпѣвъ зъ здивованя. Передо мною лежала жива чоловѣча стать, але що она за єдна така?

Голова высохла-высохла, зовсѣмъ бронзовои барвы, немовь образъ изъ старого завѣта, нôсъ вузкій мовь ôстрє ножика; губъ майже не слѣдно, тôлько зубы бѣлѣють та очи, та зъ пôдъ платка выхиляє ся на чолѣ тонка пряжа жовтого волося. Пôдъ борôдкою добуваєсь зъ пôдъ покрывала двоє маленькихъ рученятъ тои-жь барвы, що й лице, рушають ся поволи, перебираючи высохлыми пальцями мовь патычками. Дивлюсь пильнѣйше: лице не лишь, що не погане, навѣть гарне, але дивне-дивне. Ще отъ страшнѣйше здалось менѣ оно тымъ, що по нѣмъ, по єго металичныхъ щокахъ, отъ-отъ силуєсь-силуєсь и не може розôйтись усмѣшка.

— Вы мене не пôзнаєте, пане? — прошептавъ зновъ голосъ; ôнъ неначе завмиравъ на устахъ, що ледве-ледве ворушились. — Та й якъ мене пôзнати? Я... Я... Лукерія!... Памятаєте? Тота сама, що у вашои матери въ Спаскôмъ у всѣмъ провôдъ давала, въ кождôмъ танци, въ кождôй гульбѣ... Молодою тогдѣ ще була...

— Лукерія! — кликнувъ я. — Ты се? Чи се може бути?

— Я, паноньку, я, тота сама Лукерія.

Я не знавъ, що й говорити. Мовь ошоломленый вдивлявъ ся въ теє неподвижне лице зъ устромлеными въ мене ясными и мертвыми очима. Чи може бути? Отся мумія — то Лукерія, перша краля-красавиця зъ цѣлои нашои двôрскои челяди, тота струнка, повновида, румяна, вѣчно смѣючась, вѣчно гуляща, вѣчно спѣвуча щебетуха — Лукерія? Тота люба, розумна Лукерія, за котрою гинули всѣ парубки, до котрои неразъ зôтхувавъ и я — шѣснайцятилѣтній хлопець — се она?

— Бôй ся Бога, Лукеріо! — проговоривъ я наконець, — що стало ся зъ тобою?

— Отъ, лихо мене навѣстило! Але вы, паничу, не гидьтесь мною, не соромтесь, не лякайтесь мого нещастя, сядьте ось на ковбанку, близше-близше, бо не будете мене чути, бачь — така я вже голосиста стала!... Ну, яка-жь я рада, що васъ побачила! Якже то вы попали въ Алексѣевку?

Лукерія говорила тихенько и слабо, але не опиняючись.

— Завѣвъ мене сюды стрѣлець Єрмолай... але скажи ты менѣ...

— Про моє нещастє вамъ розказати?

Добре, паничу, розкажу. Се постигло мене вже давно, лѣтъ тому шѣсть або сѣмъ. Мене тогдѣ що-йно заручили зъ Василемъ Поляковомъ, тямите? Такій высокій, кучерявый, ôнъ служивъ за сторожа у вашои мамунѣ. Та васъ тогдѣ вже не було на селѣ, вы поѣхали въ Москву учити ся. Мы страхъ зъ Василемъ полюбили ся, ôнъ менѣ зъ головы не выходивъ... Якось, а було се весною, такъ разъ въ ночи... уже до свѣту недалеко... а менѣ не спить ся: соловѣй у садочку такъ якось чудово спѣвавъ!... Не выдержала я, встала и выйшла на рундукъ єго послухати. А ôнъ такъ ажь тремтить, ажь заливаєть ся... Наразъ причулось менѣ, немовь мене хтось кличе Василевымъ голосомъ, такъ тихенько: „Лусю!“ Я глянула осторôнь, та вѣдай зъ просоня поступилась напередъ, пôткнулась... та такъ прямо и полетѣла долѣ рундука. И здалось менѣ, я не дуже упала, бо заразъ встала и вернула до хаты. Лише тогдѣ менѣ якось такъ зробилось, наче-бъ що прорвало ся въ утробѣ... Чекайте, паничу..., дайте духъ перевести... такъ, хвилечку лишень...

Лукерія замовкла, я не выходивъ зъ зачудованя. Мене дивувало найбôльше, що она вела своє оповѣданє майже весело, безъ охань и зôтхань зовсѣмъ, не нарѣкаючи анѣ не бажаючи сочутя.

— Ôдъ того часу, — продовжала Лукерія, — стала я сохнути, чахнути; тѣло почало чорнѣти, ноги слабнути, а тамъ уже зовсѣмъ й не могла ходити; а теперь уже нѣ стояти, нѣ сидѣти не можу, все лежала бы. Не хоче ся нѣ ѣсти нѣ пити: все гôрше та гôрше. Мамуня ваша, такî добрî, и лѣкарямъ мене показували, и въ шпиталь посылали, але полекшѣ не було тай не було. И лѣкарѣ не умѣли сказати, що за хороба у мене. Чого вже зô мною не починали: спину пекли розпаленымъ желѣзомъ, клали мене на посѣченый лѣдъ — усё дарма. Я вже наконець скостенѣла зовсѣмъ... Такъ и порѣшили панове, що мене вже нема що бôльше лѣчити, а нѣяково було держати калѣкъ въ дворѣ, такъ перенесли мене сюды, тому, що тутъ рôдню маю недалеко. Отъ такъ и живу.

Лукерія зновъ замовкла и зновъ силувалась на усмѣшку.

— Але-жь бо страшне отсе твоє положенє! — кликнувъ я, и не знаючи що сказати бôльше, запытавъ ся: — а що-жь Василь Поляковъ? Я змѣркувавъ ажь опôсля яке недоладне було се пытанє.

Лукерія ôдвернула очи на хвилю осторôнь.

— Що Василь? Потуживъ, потуживъ, тай оженивъ ся зъ другою, взявъ собѣ дѣвчину зъ Глинного. Знаєте Глинне? Ôдъ насъ недалеко. Єѣ кликали Аграфеною. Василь мене дуже-дуже любивъ; ну, але-жь ôнъ чоловѣкъ молодый, то якъ єму не женити ся. А я, — якою-жь я єму могла бути подругою? Ôнъ знайшовъ собѣ жѣнку гарну, добру, — и дѣточки у нихъ єсть. Ôнъ служить тутъ у сусѣда, мати ваша дарувала єму волю, и єму, слава Богу, гараздъ живе ся.

— И ты такъ все лежишь та лежишь? — запытавъ я зновъ.

— Та такъ лежу, паничу, семый рôкъ. Лѣтомъ, то тутъ лежу, въ отсѣй шôпцѣ, а якъ настануть морозы — то несуть мене до сѣней двôрскои купальнѣ. Тай тамъ лежу.

— А хто-жь коло тебе ходить? Хто наглядає тебе?

— А єсть тутъ добрî люде, що на мене не забувають. Та коло мене нема що й богато ходити. Ѣсти, то я майже нѣчого не ѣмь, а вода — отъ стоить онде въ збанку, все готова, чиста, кернична вода. До збанка, то я сама досягну, одною рукою ще володѣю... А ту єсть дѣвчина-сирôтка, она навѣдуєсь до мене, спасибô ѣй. Що-йно була тутъ... Вы не здыбали єи? Така гарненька, бѣленька. Она менѣ квѣты приносить; я ихъ страхъ люблю тотî квѣты. Огородовыхъ у насъ нема, були, та перевели ся. Але и польнî цвѣтки — хорошî; пахнуть ще красше якъ огородовî. Отъ хотьбы звôночки... чи може бути що красшого?

— И не скучно, не нудно тобѣ, моя бѣдна Лукеріо?

— А що-жь робити? Сказати правду, зъ початку страхъ кучилось; а потому привыкла, перетерпѣла — та вже нѣчого; иншимъ ще гôрше буває.

— А то якъ?

— А у иншого нема де й головы притулити. А иншій слѣпый або глухій. А я, слава Богу, и виджу добре, и чую всё. Всё чую. Пôдъ землею рыє кертиця, я и то чую. И запахъ всякій чую, хотьбы й якъ слабый. Зацвите гречка въ поли, або липа въ саду: менѣ не треба того казати я перша заразъ почую, лишь вѣтерець ôдтамъ потягне. Нѣ, на що Бога гнѣвити? Єсть такихъ богато, що имъ ще гôрше, якъ менѣ. Отъ, хотьбы й то: другій чоловѣкъ здоровый може легко согрѣшити, а ôдъ мене самъ грѣхъ утѣкає. Отъ недавно отець Алексѣй ставъ мене причащати, тай каже: тебе, бачь, нема що сповѣдати: бо чи ты можешь въ такôмъ станѣ согрѣшити? А я єму кажу. а мысленный грѣхъ, отченьку? — Ну, каже ôнъ, а самъ смѣє ся — то грѣхъ не великій.

— Та, здаєсь менѣ, — продовжала Лукерія, що я й тымъ грѣхомъ не богато нагрѣшила, тому що научилась: не думати а тымъ менше не згадувати минувшины. Часъ скорѣйшь минає.

Я, признаюсь, не выходивъ зъ зачудованя.

— Ты все одна та одна на самотѣ, Лукеріо; та якже ты можешь такъ зробити, щобы тобѣ думки до головы не йшли? Чи ты може все спишь?

— Ой, нѣ, паноньку! Спати — я не все можу. Хоть и нѣчо мене такъ дуже не болить, а такъ млоить мене тамъ въ серединѣ, и въ костяхъ ломить, не дає спати, якъ слѣдъ. Не дає, а я такъ лежу собѣ, лежу, и не ду-

маю нѣчого; чую, що жива, дыхаю, дивлю ся, слухаю. Пчолы на пасѣцѣ гудуть та бренять; голубъ сяде на стрѣху тай загрюхотить; квочка зайде зъ дрібными курятами выдзьобати дрібочки зъ хлѣба. А часомъ и воробець або мотыль залетить, менѣ тогдѣ такъ любо... Позаторічного року навѣть ластівки, онтамъ въ кутѣ гнѣздочко собѣ злѣпили и дѣтей вывели. И тогдѣ менѣ було такъ весело — приятно! Одна влетить до гнѣздочка, припаде, дѣтокъ накормить и летить геть... А заразъ прилѣтає друга. Деколи навѣть не влетить, а такъ тільки пронесесь по при отворенй дверѣ, а маленькй заразъ почують єѣ, запищать та жовтй клювы понаставляють. Я дожидала ихъ и слѣдуючого року, та не дождалась. Ихъ, кажуть, застрѣливъ зъ ручницѣ оденъ тутешній мысливый. И за що онъ на нихъ завзявъ ся? На що? Та-жь она не більша одъ хруща. Якй вы недобрй люде, вы охотники!

— Я ластівокъ не стрѣляю, — одказавъ я скоро.

— А онъ разъ — почала зновъ Лукерія: смѣху було, смѣху, — заяць забѣгъ, ѣй Богу! Собаки, чи що тамъ, гнались за нимъ, такъ онъ прямо въ дверѣ якъ скочить!... Сѣвъ ось тутъ близенько, и таки довгенько сидѣвъ, та все носомъ водивъ и вусами дергавъ, мовь якій офіцеръ! И на мене дививъ ся. Пізнавъ, здаєсь, що я єму не страшна. Наконець вставъ: гопъ, гопъ, тай въ дверѣ, на порозѣ оглянувъ ся, и такій, такій то вже смѣшный!...

Лукерія поглянула на мене немовь пытала: а що, не смѣшно? Я, щобъ ѣй догодити, усмѣхнувъ ся такожь.

— Ну, розумѣєсь, зимою менѣ горше, бо темно докола, а засвѣтити свѣчку, шкода, та й на-во-що? Я хотяй письменна, и завсѣгды охоча була до книжки, але що читати? Книжокъ ту нема нѣякихъ, а хотьбы й були, то якъ я єѣ буду держати, тоту книжку. Отець Алексѣй принѣсъ менѣ для розрывки календарь, та видѣвъ, що нема хосна, тай одобравъ назадъ. Однако, хоть и темно, а все єсть чого послухати: отъ свирщокъ зацвѣркає, або мышь нічне гризти. И такъ можна й нѣчого не думати.

— Я й молитвы читаю, — говорила дальше Лукерія, хвилёчку одотхнувши. — Тільки, що я ихъ не богато знаю, тыхъ молитовъ. Та и на що маю богато наприкряти ся Господу Богу? О що я єго могу просити? Онъ лучше знає, чого менѣ треба. Пославъ менѣ хрестъ, то знакъ, що мене любить. Такъ треба се розумѣти. Одмовлю Отче нашь, Богородице Дѣво, молитву всѣхъ скорбящихъ, та й зновъ живу-проживаю собѣ безъ всякои думочки. И нѣчого!

(Конець буде.)

КАЗКА.

(Присвячую дорослымъ дѣтямъ.)

Дѣдъ старый въ одежи вбогій
До свѣтлицѣ завитавъ,
На ночь захисту зъ дороги
У господарѣвъ прохавъ.

За ночлѣгъ дары великй
Подъ полою онъ тримавъ:
Розумъ, Правду и Науку
Бувъ бы онъ подарувавъ.

Подивились: голодранець
И суворый и страшній,
Только въ очахъ искры грають,
Наче зброньки ясній.

И злякались, мовь дѣтвора,
Швидше дверѣ на замокъ,
Мовь рабы тй, легкодухи,
Поховали ся въ кутокъ.

Не дали ночлѣга дѣду.
Онъ поплентавъ ся одъ нихъ, —
И доси носить онъ по свѣту
Торбу тыхъ даровъ святыхъ.

Та по жмени людямъ вбогимъ
Тыхъ дарунковъ подає;
Бо нѣхто зъ богатыхъ суковъ
Къ собѣ дѣда не бере.

Перебендя.

Зъ ЖИТЯ ПОЕТА.

Саме въ найпоганѣйшу зимову пору, десь въ половинѣ грудня 1664 р. ишовъ улицями Парижа чоловѣкъ середного вѣку. Густа мрака залягала мѣсто, до того шаривъ вѣтеръ зъ дощомъ и снѣгомъ. Не конче тому и приємно було въ таку пору ити черезъ мѣсто. Що хвиля потикавсь идучій о спорй кусники леду, що лежали по ходникахъ и улици; що хвиля мусѣвъ оминати калюжѣ та обходити болото. Не дивно отже, що дуже утѣшивъ ся, коли въ конци станувъ передъ дверми свого мешканя.

Мешканє тото складалось зъ кількохъ невеличкихъ комнатъ и передпокою. Въ першомъ покою заставъ онъ свою господиню. Хоть годинникъ показувавъ доперва годину четверту зъ полудня — було вже зовсѣмъ темно, якъ се буває зимою. Комнату слабо освѣчували останки огню, що миготѣвъ въ печи синявою поломѣнею.

— Добрый вечеръ Ляфоресто! — сказавъ прихожій до старои господинѣ. — Принеси зъ ласки своєи дровъ и запали ще въ печи; на дворѣ студѣнь така, що я трохи не цѣлый перемерзъ.

По сихъ словахъ почавъ скидати зъ себе одѣжь и стрясати зъ нея цѣлй пласты снѣгу.

Ляфореста, женщина вже подстарковата сидѣла собѣ дрѣмаючи и грѣлась коло печи. Она и не завважала, що єи панъ прийшовъ. Почувши голосъ, она живо звернулась до него. Лице єго було таке блѣде, що она ажь злякалась; хотѣла щось сказати, але замовкла и повитавшись лишень, выйшла мовчки за дровами. Небавомъ и вернула она зъ вязкою дровъ; розсунула попѣлъ, розъярила жарь и наклала щѣпокъ. Скоро бухнула червона поломѣнь и освѣтила комнату червонявымъ блескомъ. Стара наклала дровъ и выйшла до передпокою.

Тымчасомъ прихожій присунувъ столець до огню, сѣвъ коло него и почавъ грѣтись, простерши ноги до самои печи. Огонь розогрѣвъ и розбурхавъ єго. Поволи зникали и морщины зъ чола, очи блиснули веселѣйше, навѣть блѣдй уста незначно усмѣхнулись. Але се тревало лишь хвилину. Здаєть ся поломѣнь, що безнастанно то бухала, то наче ховалась боязко, наводила єго на неконче веселй гадки; онъ задумавъ ся, вдививсь въ огонь и механично порушавъ колодки колѣнами.

*

Коли ôнъ такъ задуманый сидить, пригляньмо ся єму близше.

Єсть се чоловѣкъ середного вѣку, высокій, блѣдый на лици, бôльшь сумный чимъ суворый, видно хоровитый. Якъ лишь сильнѣйше блиснула поломѣнь и озарила єго яснѣйше, то якесь сумне враженє робило се блѣде лице; бо знати було, що се чоловѣкъ добродушный, але й не мало перебувавъ бѣды та лихолѣття. Ôдъ часу до часу заграла по устахъ гôрка усмѣшка; здаєсь не веселй дни мавъ ôнъ за собою.

А чоловѣкъ сей — славный Молієръ.

Хто знає, якъ довго бувъ бы ôнъ оттакъ сидѣвъ, коли-бъ наразъ не увôйшла въ кôмнату Ляфореста. Складаючи скинене въ неладѣ убранє и вѣшаючи єго на своє мѣсце, сказала она:

— Якійсь молодый чоловѣкъ бувъ ту два разы и пытавъ за вами. Я сказала єму прийти пôзнѣйше, що вечеромъ васъ застане певно. Чи просити, коли бы прийшовъ?

— Шкода, Ляфоресто, що ты єму казала вечеромъ приходити. Я чогось недужій, самъ не знаю, що се зо мною такого.

— Се зъ працѣ великои, пане Молієръ, зъ працѣ. Вже то я стара на тôмъ розумѣюсь. Адже-жь и лѣкарь те саме каже. Але де вамъ послухати! И стара почала зъ пересердя ще бôльшь бурмотѣти.

— Буде, буде Ляфоресто, буде зъ тебе! Що менѣ може шкодити праця? Вже то въ тôмъ помыляєшь ся и ты и лѣкарь.

И Молієръ бувъ дѣйстно переконаный, що єму праця не шкодить. Хоть якъ знемагавъ, то таки не покидавъ єи. Одна Ляфореста при всякôй нагодѣ бурмотѣла и упоминала не тратити здоровля надъ тыми дурничками.

Молієръ попавъ зновъ въ задуму. Сѣла тихцемъ и Ляфореста, не ôдзиваючись нѣ пôвъ словомъ. Ажь ось запукавъ хтось до сѣнныхъ дверей, и она зôрвалась чимъ скорше. Молієръ, здавалось не чувъ нѣчого, бо и не рухнувъ ся.

— Отъ власне чоловѣкъ, о котрôмъ я говорила, — ôдозвалась Ляфореста, вернувши: — скажу єму хиба, що вы хорй, або що...

— Скажи, скажи Ляфоресто!

Ляфореста звернулась дъ двéромъ, але ихъ не ôдчиняла. Ѣй мабуть жаль було прихожого чоловѣка: ôнъ такъ чемненько просивъ єѣ, сказати панови, що хоче зъ нимъ побачитись, конче побачитись. Для того ôдозвалась ще голоснѣйше, нѣбы до себе:

— Ôнъ вже ту другій, нѣ... третій разъ, бѣдняга! Молієръ глянувъ на господиню.

— Е, е, ôнъ, якъ бачу тобѣ не притьмомъ сподобавъ ся. Но, но, то закличь, закличь єго сюды; коли вже такъ, то нехай буде.

Ляфореста кинулась живѣйше и небавомъ вступивъ въ кôмнату молодый, блѣдый чоловѣкъ. Несмѣло склонивъ ся ôнъ Молієрови, котрого суворе лице зробило єго ще несмѣлѣйшимъ.

Ся несмѣливôсть сподобалась Молієрови. Ôнъ попросивъ єго сѣдати, и спытавъ вже ввѣчливѣйше за єго дѣло.

Бувъ се Расінъ. Дрожачимъ голосомъ розповѣвъ, за чимъ приходить. Написавъ власне траґедію; теперь прийшовъ показати єѣ Молієрови, спытатись и порадитись єго въ де чôмъ.

Якъ и не веселе було Молієрове лице, такъ ще бôльшь засупилось, коли почувъ, за чимъ приходить до него Расінъ.

— Небезпечну дорогу вы обôбрали собѣ, мôй пане! — сказавъ ôнъ тономъ майже непривѣтнымъ. — Тои трохи славы, а за нею зазнаєте тôлько горя... О, гôрка се слава!... Вступивши разъ на сю дорогу, прощаєтесь на все зъ веселымъ молодечимъ житємъ. Немало труду стояти-ме васъ тота слава. Бо, щобы чоловѣкъ вповнѣ задоволивсь — треба єму дуже а дуже щастя богато, а й то ще не вдоволить єго зовсѣмъ. А недоля зôгне и найсильнѣйшого; и найсильнѣйшій подасть ся, коли єму не буде все, якъ слѣдъ, поводитись. Зазнавъ я сего и самъ не мало...

И Молієръ закрывъ лице руками. Слеза скотилась по єго лици. Ôнъ задумавъ ся.

Мѣжь тымъ Расінъ сидѣвъ мовчки. Єму якось нѣяково було по такôй промовѣ, не важивсь одначе перебивати.

Минуло кôлька хвиль. Молієръ прокинувъ ся зъ своєи задумы и промовивъ до Расіна:

— Даруйте, пане; се моя слабôсть, що даюсь такъ легко заволодѣти тымъ гадкамъ пекучимъ. Що-жь се за траґедія ваша?

— Теаґенесъ и Харіклєя — сказавъ Расінъ, вынимаючи рукопись зъ кишенѣ.

Ôнъ перечитавъ кôлька уступôвъ. Молієръ похваливъ дѣло.

— Ваше дѣло менѣ сподобалось, вы будете славнымъ колись писателемъ. Але ось що вамъ раджу: поки що, не выставляйте ще сеи траґедіѣ на сценѣ. Я дуже радо представлю вашй творы въ своѣмъ театрѣ, навѣть скорше моихъ. Але даруйте: Теаґена и Харіклєю представте иншимъ разомъ, теперь напишѣть ще що другого. Ось вамъ 100 люйдорôвъ, може вамъ при роботѣ здадуть ся. Се на першй потребы.

Расінъ хотѣвъ дякувати, але Молієръ перебивъ.

— Лишѣть, паноньку, се-жь простый довгъ! И менѣ такъ помагали за молоду.

Расінъ не знавъ, якъ и дякувати; ôнъ поцѣлувавъ Молієра и зросивъ єго руку слезою.

Мѣжь тымъ Ляфореста ледво стерпѣла, що Расінъ остаєсь такъ довго. Кôлька разôвъ переходила и въ переходѣ кивала, закôнчити скоро дѣло та розпрощатись зъ Расіномъ. — Часъ бы вамъ вже спочити, — кинула въ кôнци не стерпѣвши въ голосъ, — пôзна година!

Молієръ дававъ ще Расінови деякй рады.

— Возьмѣть ся пильно до дѣла, — говоривъ ôнъ, — и напишѣть нову траґедію. Впрочôмъ раджу вамъ ще одно. Якъ бачите, нашь старый Корнейль приставъ цѣлкомъ до Римлянъ; памятайте-жь, не забувайте и о Грекахъ. Софокль и Евріпідъ — се найкрасшй взôрцѣ. Берѣть собѣ ихъ за взорець — але не наслѣдуйте ихъ цѣлкомъ. Лишь той, що бере собѣ природу за взорець, мусить єѣ въ кождôмъ зглядѣ наслѣдувати.

— Буду старатись корыстати зъ вашихъ радъ, — ставъ дякувати Расінъ; — тѣшу ся дуже, що въ вашôй особѣ найшовъ я такого порадника и опѣкуна. Однако-жь чимъ вамъ ôддячусь на разѣ, бѣдолашній, хиба однымъ словомъ; вѣрте, що вамъ сего не забуду до кôнця житя.

— Годѣ вже, годѣ мôй паноньку. Се проста повиннôсть. Єще одно: ôдъ завтрѣ можете у мене вечеряти и обѣдати що дня.

И не вважаючи на Расіна, котрый ошомленый та-

кою щиростю явъ дяковати та ôдпрошуватись, кликнувъ до Ляфоресты, що́ власне увôйшла за чимось до кôмнаты.

— Завтра, Ляфоресто, не забудь накрыти на одну особу бôльше. А теперь, мôй пане, перепрашаю васъ, бо я недужій... Мусимъ попращатись.

Расінъ разъ у разъ дяковавъ. На ôдходнôмъ сказавъ ще Молієръ єму:

— Не забудьте-жь завтра приходити на обѣдъ; чекаю на васъ, якъ на наймилѣйшого гостя.

— Нѣколи я вамъ сего не забуду, нѣколи! — говоривъ Расінъ горячо. Молієръ ôдвѣвъ єго ажь за дверѣ, не зважаючи на пересторогу Ляфоресты, що перестудить ся, выходячи такъ напрасно зъ тепла на двôръ.

— Кобъ то ôнъ говоривъ правду! — думавъ Молієръ по ôдходѣ Расіна. — Ôнъ менѣ сподобавъ ся. Гадаю одначе, що ôнъ не буде ачейже такимъ, якъ другій.

Се були звычайнѣ слова Молієра, коли кому що доброго зробивъ. Хоть многій выкорыстували єго добродушнôсть на всякій способъ — ôнъ не вѣривъ въ людску злобу.

* * *

На другій день накрыла Ляфореста на особу бôльше, якъ звычайно, але Расінъ не показувавъ ся. На третій день те саме повторилось. Ляфореста хотѣла неразъ запытати, де той Расінъ, що не приходить, але все якось замовкла, заглянувши сумне и зажурене лице свого пана.

Разъ однакъ перемогла въ нѣй цѣкавôсть и она запытала десь такъ въ тыждень по всѣмъ:

— Пане Молієръ, а що дѣєсь зъ Расіномъ? Я накрываю кождого дня для него, а ôнъ и не показуєсь!

— Невдячный! — ôдповѣвъ зъ засуплеными бровами Молієръ, — и не згадуй про него.

— Може ôнъ хорый?

— Де тамъ хорый!... И де то беруть ся люде такій!

— Що-жь ôнъ таке зробивъ?

— Подумай собѣ Ляфоресто: я давъ єму сто люйдорôвъ, радивъ єму, и радо приставъ на представленє єго творôвъ въ моѣмъ театрѣ, а ôнъ — але радше й не згадувати.

— Шо-жь ôнъ таке? — цѣкаво поспытала Ляфореста.

— А ôнъ пôйшовъ до другого театру — бо тамъ єму дали кôлька люйдорôвъ бôльше.

— Ну, дивѣть ся! А выдававъ ся такимъ сердечнымъ, такъ чемно говоривъ...

— А тобѣ такъ сподобавъ ся! — усмѣхаючись сказавъ Молієръ. — Я бувъ слабый, а ты такъ напирала, щобъ єго приняти. Але отъ, заглянь но, хто то тамъ гримає до дверей.

Ляфореста выйшла до сѣней, за нею выйшовъ и Молієръ.

— Чого такъ дуже гримаєте, заждѣть, — чуть було голосъ Ляфоресты зъ сѣней. Небавомъ отворила браму. Увôйшовъ старый, сивый чоловѣкъ въ подертôй, старôй одежи.

— Най васъ Богъ споможе дѣдусю; панъ мôй слабый.

— Я не прийшовъ за милостинею, — ôдозвавсь дѣдъ, — але хочу видѣтись зъ тымъ паномъ, що тутъ недавно зайшовъ: высокій, снѣдый... Але ось то ôнъ, ôнъ...

Якъ разъ ставъ и Молієръ въ сѣняхъ.

— Мôй паноньку, — продовжавъ дѣдъ, — вы менѣ дали недавно милостиню, але мабуть черезъ помылку три люйдоры мѣсто трийцять су. Отъ вамъ ихъ назадъ.

— Ваше дѣло бôльше вартає, чимъ три люйдоры. Такого, якъ вы, не легко знайдешь другого. Найже въ нагороду лишать ся грошѣ у васъ, дѣдусю.

Старый подякувавъ и выйшовъ.

— Ну, дивись, Ляфоресто, де теперь шукать чесныхъ людей! Онъ де! Теперь памятати-му: добрыхъ та вдячныхъ треба глядѣти лишь мѣжь убогими. О, ôдъ нынѣ вже й знати не хочу тыхъ паничикôвъ, що́ то заразъ за порогомъ забудуть за тебе.

— И я вже ихъ не хочу на очи, нѣ, нѣ, — грозила Ляфореста.

— Коли буду слабый, не будешь ихъ впускати, такъ якъ Расіна? — смѣявсь Молієръ.

— Нѣ! Коли-бъ то они були такій, якъ ось сей старый! А то вы имъ даєте и грошѣ и одѣжь, а они на васъ и....

— Ôдъ теперь — кажу тобѣ: вже имъ бôльше нѣчого не дамъ.

Прирѣкавъ такъ Молієръ, прирѣкавъ, а за кôлька годинъ спомагавъ зновъ, дававъ грошѣ и одѣжь, хоть майже всѣ опôсля ôдвертались ôдъ него, наче дивака якого.

По сѣй розмовѣ выйшла Ляфореста, а Молієръ явъ проходжуватись по кôмнатѣ.

Наразъ запукавъ зновъ хтось до дверей. Молієръ отворивъ самъ. Бувъ се акторъ зъ єго театру, Баронъ. Сего Барона Молієръ принявъ за сына и любивъ єго дуже.

— Добрый день, батьку, — сказавъ Баронъ. Що-йно вертаю ôдъ Мондоржа. Що за нужда! Не лишь що бѣдолаха не має за що трупы стягнути, але й одѣтись нѣ за що.

— Мондоржь! Мондоржь! Та-жь се мôй товаришь. О, я не допущу, щобъ мои товаришѣ въ такôй побивались нуждѣ! Ось маєшь ту двайцять чотыри люйдоры; дашь двайцять ôдъ мене, а чотыри ôдъ себе, бо молодѣжь повинна щадити, а старымъ такъ якъ ось менѣ — на-вô-що? Давай убогимъ повными жменями, якъ можь.

— Ляфоресто! — кликавъ ôнъ на свою господиню.

Ляфореста увôйшла въ кôмнату.

— Пôшлешь Мондоржови де що зъ гардеробы, — звернувъ ся ôнъ до неи, — але памятай: що лѣпшого и новѣйшого.

— Але-жь пане Молієръ! Вы-жь що-йно казали, що вже нѣкого й знать не хочете. Якже се? То-жь то вы поправляєтесь! Зъ васъ ще буде колись Господь зна' що!

— Е, що тамъ кôлька люйдорôвъ для товариша? Се дрôбниця. Впрочôмъ не всѣ они такій якъ отъ той... знаєшь? Правда, що много ихъ такихъ, але суть и такій, якъ сей старець. — Маю я и приятелѣвъ вѣрныхъ, що за всѣхъ менѣ стануть, — говоривъ ôнъ показуючи на Барона. — Правда, Бароне?

Баронъ поцѣлувавъ єго въ руку. Молієръ бувъ бы въ тôй хвили й душу зъ себе ôддавъ. Ôнъ обнявъ Барона щиро и сказавъ:

— На тебе одного можу спуститись!

Але и въ сѣмъ помиливъ ся — сердешный.

Въ рôкъ по сѣмъ той самый Баронъ, такъ само обнимавъ єго — молоду жѣночку.

И. Е.

Иванъ Поповичь.

I.

У рôдному краѣ
Панує руина,
Не день и не тыждень
Бѣдує Вкраина.
На боцѣ лѣвому
Иванець*) панує,
Правый же Тетеря
Для Ляцтва руйнує...
Тобѣ, Украино,
Въ житю однй муки
Зъ давенъ готували
Твоихъ дѣтей руки.
Для паньскои ласки,
Великая Мати,
Тебе починають
Свои роздирати.

II.

У Паволочь мѣсто
Того не минуло:
Тетерене вôйско
Єго обгорнуло.
Посыпались кулѣ,
Ревнули гарматы,
Та наше козацтво
Умѣє стояти!
У мѣстѣ полковникъ
Не дасть у наругу:
Взявъ хрестъ въ одну руку
А шаблю у другу,
Й зъ хрестомъ та мушкетомъ
Не страшно нѣчого!...
Попомъ бувъ ôнъ спершу
И въ Бога святого
И щастя, и долѣ
Благавъ Украинѣ.
И зновъ въ часы лютй
Страшнои руины,
Щобъ край боронити
Узявсь ôнъ до зброѣ:
Ôнъ вмѣє молитись
Й стояти у боѣ!

III.

Ой крикне Тетеря
„Руйнуйте й палѣте!“
Встають Тетерянцѣ
На Поволочь бити.
Та зброю Поповичь
Держить ще руками,
И Бога святыми
Блага' молитвами,
А самъ до гетьмана
Листы посылає: —
Потуги ôнъ просить,
Бо силъ вже не має.
Але-жь Бруховецкій
Не дба' про се дуже:
Чи згине, то й згине,
Для него байдуже...

IV.

Ой ще день минає,
Минає и другій —
Не сила боротись,
Не має потуги.
Тетеря, сказившись,
Дає обѣцянку
Усѣхъ перерѣзать,
Усѣхъ до останку!
Ой бачить Поповичь,
Що рынуть всѣ люде,
И каже до себе:
„Ой нѣ! такъ не буде!“
И ôнъ до Тетерѣ
Гôнця посылає:
„Хай винного кара
„Гетьмане, спôткає:
„Оденъ я тутъ виненъ,
„Не виннй сй люде, —
„Нехай же и кара
„Менѣ тôльки буде.
„Карай мене люто,
„Але-жь я благаю! —
„Але-жь не руйнуй ты
„Коханого краю!“

V.

Чого-жь то зôбрались
Тй люде край брамы?
Ой то-жь то Поповичь
Прощавсь зъ козаками!
Чого-жь то козацтво
Й мѣщане ридають? —
Въ останню дорогу
Ивана прощають!
Помôстъ уже збито
Край муру мѣйского —
Спокôйно заходить
Поповичь на нёго.
Ой глянувъ Поповичь
По рôднôй Вкраинѣ:
„Мôй краю коханый,
„Мôй краю єдиный!
„Ще довго кайданы
„Ты будешь носити,
„Й вмивати-муть крôвю
„Тебе твои дѣти, —
„Та инша година —
„Я вѣрю — настане:
„Загoють ся лютй
„Крôвавіи раны,
„Хтось дужій зломає
„Кайданы тяжкіи!...
„Борѣте ся-жь, братя,
„И вѣрте надѣѣ!“
Схилившсь на колоду,
Сокира звела ся —
И крови святои
Земля напила ся.
Умеръ ôнъ безщасный,
Та повный надѣѣ
На ншіи, кращй
Годины ясніи!...

В. Чайченко.

*) Бруховецкій.

ШЛЯХТА ХОДАЧКОВА.

Комедія въ IV. дѣяхъ Григорія Григорієвича.

(Дальше.)

ДѢЯ II.

Декорація: Комната шляхоцка у Трѣски, зъ дверми головными въ серединѣ, бôчными на право. На лѣво: ôкна.

СЦЕНА ПЕРША.

Кася

(сама — бѣгає по сценѣ, роздражнена вельми).

Конець свѣта, ѣй Богу! Тяжко довѣдатись, що сталo ся у префекта. Вже цѣле село збѣгала и дѣтей розôслала и нѣ словечка дôзнатись. А щось великого сталось, бо Цѣпонька цѣле село скликала: и Рура пôйшовъ и Ремунда и Горошко и хлопôвъ, чую, що не мѣра. — (стає) Мусѣвъ префектъ когось убити! (нетерпеливо) Якъ не дôзнаюсь заразъ, то на публику людску сама полечу до префекта. (по хвили) Але нѣ, абы префектова казала, що я на неѣ цѣкава? Нѣ, нѣ! (бѣгає) Але не вытримаю, ѣй Богу, не вытримаю!

СЦЕНА ДРУГА.

Кася. Галя (вбѣгяє бôчными).

Кася.

А що, Галюню?

Галя.

Зазираламъ крôзь плôтъ, скочила въ садъ, пôдлѣзла ажь на подвôрє, пôдсунулась ажь пôдъ самѣсенькй дверѣ.

Кася (цѣкаво).

Ну, и що?

Галя.

И нѣчо!

Кася.

Якъ то, нѣчого не чулась?

Галя.

Нѣчогôсенько.

Кася.

Не йойкавъ нѣхто?

Галя.

Нѣхто.

Кася.

Не стогнавъ нѣхто?

Галя.

Нѣхто.

Кася.

Не бѣгали, не бдливали, не бдтирали нѣкого?

Галя.

Нѣкого.

Кася.

Мусѣлась не чути. (по хвили — до себе) А може на смерть замордувавъ, та вже й на-вбо-що ратувати? Пбйшли по шандарбвъ, заберуть, тай конець. А добре такимъ Нечепуровичамъ.

Галя.

А може префектъ не замордувавъ нѣкого, може що лишь такого сталось?

Кася.

Я тобѣ кажу: тамъ щось великого сталось? Пбзнала то по гелосѣ Розалiѣ.

Галя.

А може захорувавъ хто?

Кася.

О нѣ! Я знаю, якъ Цѣпонька кричить, коли хто захорує.

Галя.

Може що згибло?

Кася.

И то нѣ! Я знаю, якъ Цѣпонька кричить, коли що згибне. Префектъ мусѣвъ когось замордувати!

Галя.

Може якiй выпадокъ?

Кася.

Я тобѣ кажу: то не простый выпадокъ! Якъ простый выпадокъ, Цѣпонька кричить: Ѣзусъ Марiя! А якъ Цѣпонька кричить: Ѣзусъ Марiя Юзефѣ! — то вже щось великого!

Галя.

А она кричала: Ѣзусъ Марiя Юзефѣ свѣнтый!

Кася (ломить руки).

Ще и „свѣнтый“ до того? А то щось страшне зайшло. Онъ замордувавъ, замордувавъ, тому такъ тихо!

Галя (дивлячись въ бкно).

Иде, иде!

Кася.

Хто, тато?

Галя.

Нѣ, Цѣпонька!

Кася.

А, хвала тобѣ Господи, заразъ дбзнаємось!

СЦЕНА ТРЕТЯ.

Попереднi. Розалiя (вбѣгає головными).

Розалiя (безъ духу стає середъ сцены).

Ахъ Ѣзусъ Марiя Юзефѣ свѣнтый!

Кася.

(до публики) А що не казала?

Розалiя.

(до себе) Я гадала, що ихъ ту застану, а ихъ ще нема. Мусѣли пбйти по Божейка!

Кася.

Кого-жь то, панѣ, префектъ замордувавъ?

Розалiя.

Охъ паньство моє солодке: свою власну дочку-єдиначку!

Кася и Галя.

А, а!

Кася.

На смерть, чи лишень такъ?

Розалiя.

Ахъ на смерть, на вѣковѣчну смерть!

Кася.

А збуй, а люцiперъ, а Нечепуровичь! А чимже панѣ ласкава, ножемъ, коломъ чи таки кулакомъ?

Розалiя.

Ай, ще гбрше: живцемъ замордувавъ!

Кася.

Задусивъ?

Розалiя.

Ще гбрше!

Кася.

Утопивь?

Розалiя.

Утопивъ — за хлопа!

Кася и Галя.

А, а!

Розалiя.

За простѣсенького хлопа!

Кася.

То вже волѣвъ замордувати.

Галя.

Або задусити, або утопити, або й що-небудь зробити.

Розалiя.

А що гбрше, паньство любе, ласкаве: она сама хотѣла.

Кася.

Сама хотѣла? Така гонорна, така фудульна?

Розалiя.

Такъ, такъ ласкаве паньство! (на боцѣ) Але чого они не приходять? Мушу ихъ бдшукати — може де инде пбйшли! (голосно) Ай, я ту забавилась, а маю ще нынѣ не въ одно мѣсце поступити. Прощавайте здоровй! (хоче въ головний).

Кася (заступаючи).

Та ще хвиленьку, панѣ-сестро! А за котрого хлопа?

Розалiя.

Ай, не пытайте лучше, бо то соромъ и ганьба для всеи шляхты: за простого, клапатого хлопа!

Галя.

А префектова позволила?

Розалiя.

А, де позволила! Якъ лишь учула — умлѣла.

Галя.

Бѣдна.

Кася.

А добре ѣй такъ!

Розалiя.

Умлѣла, тай въ крикъ, плачь, стонъ, зойкъ, не знаю навѣть, чи до теперь бдтерли! (зазирає то въ бкно, то въ дверѣ).

Галя.

Бѣдна Франя, жаль менѣ єи теперь.

Кася.

Жаль, якъ сама хотѣла?

Галя.

Жаль, бо всѣ смѣяти ся будуть зъ неи.

Кася.

А, добре имъ такъ! Добре тымъ гонорнымъ дамамъ, що то розфудулились вже були на цѣлу цѣсарску дорогу. А стара префектова забула мабуть, що колись ключницею була, слугою, наймычкою. А то вже не було по надъ неи. Иде бувало до церкви, и не подивить ся сюды. А въ церквѣ розстанесь фу, фу, на першбмъ мѣсци, щобъ ѣй першбй свѣчку, першбй усе. А най знає, якъ шляхту шановати! Скбнчилось єи пановане!

Галя.

А що-жь Франя винна, що єи мачоха така?

Кася.

Або она лѣпша? А хто насмѣвавъ ся найбôльше зъ твого капелюха рыжового на Рôздванй свята — хто зъ твоєи хустки шалѣновои на Великдень?

Галя.

Е, дурниця!

Кася.

А хто обмовлявъ та высмѣвавъ найбôльше пана Воронѣньского, а дививъ ся, щобъ самôй зловити.

Галя.

То правда! О, того ѣй не дарую!

Кася.

А видишь? Господь знає, що робить!

Розалія (зъ кута).

Ахъ знає, знає!

Галя.

Що правда, то правда. Волю вже пана Воронѣньского, чимъ якогось хлопа.

Кася.

Певно чоловѣкъ статочный, образованый, бувалый, знає поведенцію всѣляку! (тайно — однакъ такъ, що чує Розалія) А чекай — по сѣмъ хто знає, чи имъ префектувати бôльше!

СЦЕНА ЧЕТВЕРТА.

Попереднй. Трѣска (впадає головными — безъ душѣ, засапаный).

Трѣска.

Касуню, готуй честь, будешь префектова!

Кася (дуже втѣшно — плеще въ долонѣ).

Не може бути!

Трѣска.

Скасовали префекта, теперь нового выбираємъ.

Кася.

То може тебе?

Розалія.

А може не варта?

Трѣска (прокинувшись).

А й вы ту панѣ-сестро?

Розалія.

А вжежь, де шляхта тамъ и я; я васъ перша закликала, безъ мене були бысьте и не чули того.

Кася.

Спасибôгъ, сердечне спасибôгъ! Якъ стану префектовою, то вамъ подарую свою стару сальопку. А давъ бы тоє Господь, най бымь хоть разъ показала тôй фудульнôй дамѣ, що и я зъумѣю бути панею.

Галя (втѣшно).

А видите, панѣ-матко, якъ то добре, що и писарь зъ нами.

Кася (скачучи зъ радости).

Пречудесно!

Трѣска.

Вы якъ знаєте, що ôнъ зъ нами?

Кася.

Та отъ вчора Галюнѣ освѣдчивъ ся.

Галя (нѣбы засоромлена).

Ага, вчора вечеромъ.

Трѣска.

Писарь не зъ нами — ôнъ зъ префектами тримає.

Кася (дивлячись на Галю).

То не може бути...

Трѣска.

Нынѣ о Франю освѣдчивъ ся.

Галя (скоро).

То не правда, то лишь сплели щось..

Трѣска.

Чувъ я на власнй уха: спытайте отъ свѣдка! (показує на Розалію).

Розалія (трохи мѣшаючись).

Але-жь панє браце, ôнъ лишь такъ, абы префекта спробувати, ôнъ вашь...

Кася.

И я такъ гадаю, де бы...

Трѣска (рѣшучо).

Але и то имъ не поможе, бо префектомъ буду — я!...

Розалія.

А де-жь шляхта?

Трѣска.

Заразъ Рура ихъ приведе. Пôйшли ще по Куцѣньского, ôнъ также на префекта лихій! (чути кроки).

Галя.

Йдуть, вже йдуть!

Трѣска.

Живенько-жь Касю, готуй честь!

Кася (уносячись).

Заставлюсь а поставлюсь, абы им показати лишень. Ходи Галюню! (иде на право).

Розалія.

Треба й менѣ забиратись!

Кася.

Ходѣть, мы ту въ коморѣ причекаймо!

(Кася, Галя и Розалія выходять въ правй дверѣ).

(Дальше буде.)

ОБРАЗКИ ЗЪ СВѢТА АЛЬПЕЙСКОГО.

X. Прогулька безъ цѣли.

Було то въ Недѣлю зъ полудня; день бувъ ясный, чистый, премилый, але надто горячій. Отже, коли идъ вечеру зменшивъ ся скваръ дневный, выбравъ ся я на прогульку безъ ясно вытыченои цѣли.

Пустивъ ся я дорогою, ведучою лѣворучь ôдъ мого помешканя, котра завела мене на красну зеленою травою порослу долинку, обмежену пôвкругомъ лѣсистою збочію ôдъ правои руки, а отворену ôдъ лѣвои на русло шумячои Травны, понадъ котру иде знана намъ уже променада до озера Альтавского. На долинцѣ тôй побудовали ся найкрасшй віллѣ помежи цвитучими огородцями; буде ихъ зъ 5—6, а межи ними красує ся величавый готель „Елисаветы“, уладненый зъ всякими выбагами теперѣшного свѣта. Долинка тота зъ своими віллями и зъ готелёмъ Елисаветы становить окрему, ôддѣлену групу дуже приятну и миловидну...

Красна променада, спинаюча ся до горы, веде по при готель до лѣса, де подорожного обгортає милый холодъ середъ спеки липневои днины. Але прохôдъ той черезъ лѣсъ не довго треває; по чвертьгодиннôй мандрôвцѣ выходить ся на высоко положену площу, окружаючу пôднôже горы Тресенштайнъ; мы єѣ вже знаємо зъ попереднього опису.

Коли взявъ я выхиляти ся зъ лѣса и пôдходити до згаданои площѣ, побачивъ пару знакомыхъ людей зъ пансіону. Не бажавъ я дъ нимъ зближити ся, щобы не бути спиненымъ въ моєй прогульцѣ. Проте взявъ я по троха здержувати ся въ ходѣ, думаючи, пôйдуть напередъ. Але мои знакомй, заздрѣвши мене, взяли собѣ здержувати ся въ ходѣ, а ôдтакъ пристанули, дожидаючи мене нарокомъ. Не було що робити, треба було зъ ними, хотяне-хотя, зôйти ся... Мужчина бувъ то миліонеръ зъ Пешту, — на першій поглядъ Израильтянинъ зъ лиця и зъ бесѣды, мимо красного паньского строю; женщина була то єго жѣнка, мабуть такожь жидôвка, — але бесѣду-

юча чисто по нѣмецки, — и якъ бы подыбавъ єѣ де саму окремо, не пôзнавъ бы, що то дочка „избранного народа“.

Мы поздоровили ся чемно и пôйшли дальше въ купѣ. Женщина тота звернувшись впростъ до мене, спытала: — Вы мабуть були торôкъ въ Пештѣ и видѣли нашу (се-бъ то угорску) выставку; якъ она вамъ подобала ся?

— Бувъ, — кажу, — видѣвъ, и она менѣ на око дуже сподобала ся: прехорошй павильоны, фонтаны, променады межи цвитучими кльомбами, музика, вечеромъ єлєктричне освѣтлене, — цѣле внѣшне уладжене и той взôрцевый порядокъ все то робило въ цѣлости дуже приятне враженє... Однакъ не мôгъ бы я дати такъ корыстного суду що до стôйности выставленыхъ предметôвъ, именно дотычно промыслу.

Она: — А то за-для чого?

Я: — Бачите панѣ: Мадяре, яко такй, не выдали зъ себе нѣчого свого, національного; ихъ питоменнымъ продуктомъ єсть хиба оденъ чардашь и паприка.

Она: — Пане, вы ображаєте моє патріотичне чувство!

Я: — Звольте мене лишь вырозумѣти перше, а ôдтакъ судѣть мои слова... Я троха знаю ся на тыхъ справахъ; я бувъ въ р. 1873 на всемирнôй выставѣ въ Вѣдни, я студіовавъ тамъ добутки промыслу передовыхъ культурныхъ народôвъ Европы: Французôвъ, Англичанъ, Италіянцѣвъ, Нѣмцѣвъ, а ôдтакъ и другихъ. Я пôзнавъ не лишь степень высоты и доброты тои промышленности, але заразомъ характеристичну цѣху, котрою одна ôдъ другои ôдзначає ся... Въ промышленности пробиває ся индивидуальный ґеній народа, такъ само, якъ въ поезіи, литературѣ и красныхъ штукахъ... Я-жь такои характеристичнои цѣхи мадярского національного ґенія на выставѣ въ Пештѣ не добачивъ... Тото, що тамъ було выставлене красшого и лѣпшого въ матеріяхъ шовковыхъ, вовняныхъ, бавовняныхъ, въ полотнахъ, въ выробахъ зъ порцеляны, шкла, зелѣза и т. и. — все то продукціѣ Нѣмцѣвъ и Чехôвъ, котрй въ Угорщинѣ усѣли и тутъ свои фабрики заложили... Отже єсть то промыслъ нѣмецкій або ческій, а не мадярскій.

Она: — А все-жь, бачте, Пештъ маєт заведене артистично-промыслове (Kunst-Industrie); єго хорошй продукты були выставленй въ павильонѣ Пештеньскôмъ.

Я: — Правда, бачивъ я и те, але оно не змѣняє мого що лишь заявленого суду... Чи були панѣ въ павильонѣ зъ такъ званымъ промысломъ домовымъ. Тамъ выставленй були выробы питоменнй Сербôвъ, Словакôвъ, Русинôвъ, що ôдъ вѣкôвъ поселили ся въ краю, званôмъ нынѣ Угорщиною. Мотивы тои національнои славяньскои композиціѣ пôдхопили Мадяре въ своимъ артистично-промысловôмъ заведеню, и ôддали ихъ живцемъ въ своихъ выробахъ порцеляновыхъ, въ тканинахъ, вышивкахъ и т. и., такъ що до рысунку якъ и що до формы начинь, а навѣть и що до барвъ. Отже не єсть то твôръ мадярского ґенія, але славяньского, що тамъ выставлено.

Она: — А прецѣнь признати мусите, що Угорщина въ новѣйшихъ часахъ много здѣлала для пôднесеня промыслу.

Я: — Того зовсѣмъ не перечу; але то єсть промыслъ импортованый або пожиченый, — не мадярскій, котрый до сего часу, о скôлько я єго мôгъ пôзнати, въ своимъ индивидуальнôмъ характерѣ єще не проявивъ ся... Мадяре були ôдъ давенъ-давна народомъ, що выпасавъ худобу и управлявъ рôлю и виноградъ, и такимъ ставъ ôнъ до нынѣ; бути може, що зъ часомъ ôдозве ся и въ нѣмъ єго питоменный змыслъ до промыслу; до нынѣ ще єго не можна добачити... Та-жь и славнй артисты, котрыми Мадяре величають ся, не суть Мадярами, але Славянами. Мункачи походить зъ словацкои родины, такожь и Лиштъ не єсть мадярского походженя... Тому панѣ звольте судъ мôй приняти безъ скорбы, що Мадяре не суть народомъ культурнымъ, що культура, котрою чванять ся, на поглядъ блескуча, не єсть ихъ питома, але пожичена або импортована, що ихъ заходы, статись великою державою, при гнетѣ и неговану національностій славяньскихъ, прискорить лише ихъ упадокъ.

Міліонеръ, котрый, якъ бачилось, не позбувъ ся ще бувъ жидôвско-нѣмецкои подобы, потакувавъ за мною, але она, лизнувши мабуть мадярскои шовинистичнои юшки, спустила нôсъ, посумнѣла, и здавала ся бути маркотною.

Такъ балакаючи, зайшли мы передъ кафетерію Льойцля. На зеленôй муравѣ уставлено було якихъ сто столикôвъ, бôльшихъ и меншихъ, окруженыхъ крѣслами; коло нихъ засѣли мужчины и женщины всякого сословія и вѣку, ѣдячи, пючи, забавляючи ся, гомонячи. Була тутъ тогдѣ такожь и родина графôвъ Меранôвъ, мужчины и дамы... Міліонеръ завѣвъ мене до одного столика, де вже трёхъ мужчинъ, єму знакомыхъ, сидѣло... Ôнъ познакомивъ насъ зъ собою, казавъ подати пяте крѣсло и попросивъ мене чемно сѣдати. Єго жѣнка присѣла ся до сусѣдного стола межи женщины, котрыхъ тутъ було досыть, и они взяли теркотѣти, скоро обертаючи языками, мовь на терлицяхъ... Міліонеръ вынявъ заразъ карты зъ кишенѣ, зъ лоскомъ кинувъ ихъ на стôлъ и запросивъ присутныхъ, отже-жь и мене до гры, додаючи, що шкода часу... Я подякувавъ и сказавъ, що не граю зовсѣмъ въ карты... Присутнй дуже зачудувались и вытрѣщивши очи на мене, сказали въ оденъ разъ: — Якъ то, вы не граєте въ карты!?

Нѣ, отвѣчаю холодно; въ р. 1861 купивъ я двѣ талiѣ картъ, гадаючи, що прецѣнь десь колись прийде ся комусь заграти у мене въ карты... Але до того не прийшло; гостѣ мои найшли завсѣгды дещо цѣкавого говорити, чи то зъ круга наукъ або красныхъ штукъ, чи то зъ природы або житя щоденного, и мы перебували часъ мило, и не схаменувши ся, якъ десь подѣвъ ся... А коли я остававъ самъ дома, то найрадше читавъ або писавъ дещо. И тымъ чиномъ мои карты ôдъ того часу до нынѣ спочивають въ шафцѣ нерозпечатанй.

XI. Прогулька до Ґозавъ.

Було то 2. серпня 1886 р. Сонце горѣло, окружаючй мене зô всѣхъ сторôнъ Альпы усмѣхались зеленю, небо синѣло любо, приємно; якъ тутъ высидѣти дома? Чоловѣка жене якась непереперта сила въ свѣтъ широкій, якъ того птаха зъ гнѣзда въ воздухи, щобы побуяти мыслею и серцемъ, ôддыхнути повною грудію.

Симъ разомъ выбравъ ся я до Ґозавъ, кутика закрытого ôдъ свѣта лѣсистыми горами, до котрого лишь зъ однои стороны приступъ вузкимъ просмыкомъ.

О годинѣ 4-ôй зъ полудня сѣвъ я на желѣзницю, и тая понесла мене вѣтромъ по-надъ пѣнячу ся Травну, по пôдъ уровища скалъ мѣжь высочезными горами... Образы пречудныхъ околиць змѣняли ся що хвиля, надплывали и щезали, мовь сонній мрѣѣ; минули мы романтично розкинену оселю Травндорфъ, дальше чудове озеро Гальштатске, кинули окомъ на мѣсточко Гальштатъ, що

по тамтôмъ березѣ озера дивно прилѣпило ся своими домами до высокои скалы, и прибули около 6-ои годины вечеромъ до Ґозавмиль... Тутъ высѣвъ я и ще одна молоденька пара, бачь, голубята якiсь. Сѣли они въ човно и переплыли черезъ ясне, якъ кришталь, озеро на другiй бôкъ, пôдъ часъ той поѣздъ зелѣзничiй дальше стрѣлою покотивъ ся... Хорошо розсѣла ся оселя Ґозавмиль надъ берегомъ озера пôдъ высокими горами. Въ лѣво вела дорога до Гальштату, куды помандрували мои товаришѣ зъ човна, въ право пôмчавъ я пѣшки черезъ Ґозавцванґъ до Ґозавъ...

Дорога, красно удержувана, вела мене черезъ вузкiй провалъ помежи высочезнi стрôмкi горы, вкритi лѣсомъ, мѣсцями понадрываними лявинами, мѣсцями продертi потоками, що дикимъ бѣгомъ, шумячи и пѣнячи ся, спускали ся зъ гôръ мовь срѣбнi стяжки до рѣки Ґозавъ, котра переливаючи ся зъ шумомъ и гукомъ скалистымъ русломъ, не ôдступала нѣ на хвилю ôдъ дороги... Я спинавъ ся тою дорогою щоразъ высше; околиця ставала щоразъ дикшою; щоразъ бôльше ôддаляла она мене ôдъ людей и свѣта... Самота незвычайна, тайна, окружала мене докола; сонце давно вже перестало впускати свои золотi лучи въ сю безлюдну краину; лишь по золоченыхъ вершкахъ гôръ и лѣсôвъ спôзнати було можна, що день ще не запавъ. Гадки незвычайнi взяли повставати въ головоньцѣ, мовь тотi мраки, що встають зъ озера и гôръ вечѣрною добою...

Поволи погасали вершки гôръ та лѣсôвъ; запавъ вечеръ... По небѣ взяли пересувати ся якiсь зловѣщi хмары; ба вже и вершки гôръ зачали дымити ся щоразъ густѣйше; въ воздусѣ чути було надходячiй дощь... Прискорюю кроки, ступаю ширшою ходою наперед; але лиха не минути. Взяло мрачѣти, въ воздусѣ потемнѣло..., наставъ дощь..., зъ разу дрôбонькiй а ôдтакъ щоразъ густѣйшiй; вже и парасоль нѣчого не помагає... На щастє моє надъѣхала крыта повозка, однокôнна въ напрямѣ до Ґозавъ; конемъ поганявъ молодый парôбчакъ... Зъупиняю єго, и за оденъ золотый ѣду въ тôй повозцѣ до назначеного мѣсця,.. Дощь проллявъ ся якъ зъ коновки; добре менѣ було ѣхати крытою, выгôдною повозкою. Не такъ поводило ся туристамъ, мужчинамъ и женщинамъ, вертаючимъ зъ Ґозавъ пѣхотою.

Небавкомъ просмыкъ той взявъ розширяти ся; горы ôдсували ся пôвкругомъ щоразъ бôльше ôдъ дороги, проявила ся долинка, зъ на милю квадратову широка; на нѣй розсѣло ся мѣсточко Ґозавъ, посередъ нивъ и травистыхъ левадъ, на котрыхъ пасли ся гарнi коровы, волы, конѣ и безроги. Нивы тотi засѣянi ôвсомъ, житомъ або засадженi бараболею... Не много тутъ надѣяти ся урожаю на збôже, бо климатъ холодный, земля 3000 стôпъ пôдвысшена по-надъ ровень моря, а грунтъ каменистый, глинястый и пѣсковатый; скорше ще удають ся тутъ бараболѣ, а найлѣпше доспѣває худоба.

Мѣсточко Ґозавъ чисте; виднѣє въ нѣмъ ладъ и охайнôсть, бо тутъ нема жидôвъ. Мешканцѣ єго, 1200 душь, що до вѣроисповѣданя, переважно кальвины (1000); католикôвъ остаєсь лишь 200 душь. Такъ кальвины якъ и католики мають свôй окремый костелъ. Єсть то дуже рѣдка и незвычайна проява, що въ Ґозавъ переховали ся ще Кальвины, бо въ круги широко далеко лишь самi католики... Єсть то мовбы островъ протестантскiй посередъ католицкого моря... Мѣсточко Ґозавъ єсть послѣдною замешкалою оселею въ сихъ сторонахъ, окружене докола высокими горами; дальше за нимъ горы та лѣсы, — свѣтъ, якъ то кажуть, дошками забитый. Хочь мѣсточко таке мале и высунене на край свѣта въ непроходнi горы, однакъ оно має двѣ просторi, мурованi гостинницѣ, де подорожный найде всякi выгоды; має добре удержану чотыро-клясову школу, ятки, пекарнѣ и т. и. Коли у насъ таке настане?

Хочь мѣсточко Ґозавъ принаду давало, однакъ я не оставъ ся тутъ, але поѣхавъ дальше ще зо три чверти милѣ до Ґозавшмида, дому послѣдного въ тôй околици, осамотѣлого, що самъ оденъ высунувъ ся далеко по-за мѣсто, ажь пôдъ самѣсенькi горы, на саму пôдошву высочезнои горы, котрои вершокъ, гадавъ бысь, що черезъ ôкно рукою дôстанешь. Тамъ мене кортѣло, бо я загадавъ зъ ôдси вылѣзти на высоку гору Цвизельальпъ, зъ ôдки можь бачити ледовець Дахштайнъ мовь на долони.

Денисъ.

ИСТОРІЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскiй.

ПЕРІОДЪ НОВЫЙ.

(Дальше.)

12. Антôнъ Могильницкiй[1]).

Антôнъ Любичь Могильницкiй родивъ ся 3. марта 1811. р. въ Галичинѣ, въ Пôдгôркахъ Калушского повѣту. Въ дитячôмъ вѣцѣ утративъ ôнъ батька, що̀ бувъ священикомъ въ Пôдгôркахъ. Ôдтакъ мати Антона ôддалась за Маткôвского, що̀ обнявъ въ сѣмъ селѣ парохiю. Але-жь ôтчимъ не дуже журивъ ся долею пасерба; про-те Антôнъ Могильницкiй учивъ ся навперед де-чого дома, и ажь въ 15. роцѣ житя за радою сусѣдôвъ ôтчимъ ôддавъ талановитого хлопця въ ґимназiю Станиславôвску. Але-жь непосидючiй Антôнъ не загрѣвъ нѣгде мѣсця: полишивши Станиславôвъ опинивъ ся небавомъ въ Бучачи. Вже тогдѣ писавъ ôнъ панеґиричнi стишки и ґратуляцiйнi мовы, и ôдтакъ якiйсь 23-лѣтнiй ученикъ Бучацкои школы нормальнои просивъ єго о латиньскiй привѣтъ на именины панѣ аптикаревои. Та отъ, молодый збыточникъ хотѣвъ собѣ зъ вусача-нормалиста пошутити, и зъ латиньскихъ вправъ, приложеныхъ до латиньскои граматики, выписавъ для него одинъ уступъ космоґрафичный, що̀ починавъ ся словами: „Universus mundus plerumque in duas partes distribuitur, caelum et terram“. Такъ отже той школярь, не розумѣючи латиньского языка, выголосивъ передъ аптикаревою свою чудну ґратуляцiю и за-те одержавъ ôдъ неи въ дарунку сорокôвця. Однакже небавомъ вкоилась халепа чи-мала, коли стало звѣстнымъ, що тая шутка була дѣломъ Могильницкого. Сю бо мову зачули професоры Антона, отцѣ-Василiяне, котрi такожь були прийшли на именины аптикаревои и весело забавлялись въ сусѣднѣй комнатѣ. Они-то задумали укарати збыточника и засудили єго, скушати „березовои кашѣ“. Але буйный молодикъ не хотѣвъ пôддатись карѣ тѣлеснôй, и покинувши ґимназiю Бучацку почвалувавъ на Буковину до Черновець, зъ-ôдки небавомъ пôшовъ пѣшки на Угорщину, де вчивъ ся въ Кошицяхъ и въ Пештѣ.

[1]) Деякi звѣстки про житє Антона Могильницкого подавъ авторови сеи исторiє литературы сынъ славного покôйника, Андроникъ, авскультантъ судовый у Львовѣ. — Порôвн. статью проф. Омеляна Партицкого п. з. „Литературна дѣяльнôсть Антона Любичь Могильницкого“. („Письма А. Могильницкого“. Накладомъ редакцiє „Зорѣ“. Львôвъ 1885; стор. 203—214).

Скôнчивши ґимназію въ Пештѣ Могильницкій слухавъ наукъ философіѣ и богословія у Львовѣ, та й тутъ вызначувавъ ся своимъ талáномъ и вдачою шутливою. Въ духовнôй семинаріи належавъ мабуть до кружка Маркіяна Шашкевича, се бо полюбивъ ôнъ вельми рôдну мову и ôдтакъ передъ ректóратомъ, семинаристами и въ присутности запрошеныхъ гостей выголосивъ 19. падолиста 1839. р. „слово о повинностехъ пôдданыхъ“ а предо всѣмъ священникôвъ къ цѣсарю и отечеству[1]). Въ сѣмъ словѣ заохочувавъ ôнъ мѣжь иншимъ своихъ товаришѣвъ, крôмъ чужихъ языкôвъ учитись такожь мовы рôднои.

Коли скôнчивъ богословіе (1840), оженивъ ся зъ Анною Соболевскою, дочкою шляхтича въ Богородчанахъ и ôдъ духовнои власти одержавъ (1841) администрацію парохіѣ въ селѣ Хутарѣ повѣту Стрыйского въ Карпатахъ. Зъ-ôдти перенѣсъ ся (1844) на „долы“, по-за-якъ въ горахъ не велось ємý домашне хозяйство. Ставъ отже администраторомъ парохіѣ въ Зборѣ повѣту Калушского, и ôдтакъ по двохъ рокахъ поставлено єго капеляномъ въ селѣ Комаровѣ повѣту Станиславôвского. Але-жь доходы зъ капеляніѣ не старчили на удержанє численнои родины[2]); про-те засновавъ ôнъ у себе приватный пенсіонатъ для ученикôвъ шкôлъ ґимназіяльныхъ. Сусѣднѣ священики радо ввѣряли Могильницкому своихъ сынôвъ, бо платили лишь невеличку плату та й знали, що пôдъ єго розумнымъ проводомъ можно було навчитись всего того, чого вчили въ публичнôй школѣ въ чотырохъ низшихъ клясахъ ґимназіяльныхъ.

Будучи капеляномъ въ Комаровѣ, розвинувъ Могильницкій досыть живу дѣяльнôсть литературну. Тамъ бо написавъ першу часть поемы „Скитъ Манявскій“, баляду „Русинъ-воякъ“, стихотвôръ „Судьба поеты“ и дещо иншого. Именемъ Русинôвъ повѣту Станиславôвского повитавъ ôнъ 29. жовтня 1851. р. цѣсаря Францъ-Іосифа при тріюмфальнôй брамѣ въ Майданѣ и своєю гарною мовою въ нѣмецкôмъ языцѣ зъєднавъ собѣ славу знаменитого бесѣдника[3]).

Въ 1859. р. поставлено Могильницкого парохомъ въ Бабчи, та въ окрузѣ выборчôмъ Богородчаньско-Солотвиньскôмъ выбрано єго 1861. р. посломъ до сойму краєвого, а соймъ выбравъ єго въ тôмъ роцѣ делеґатомъ зъ меншихъ посѣлостей до рады державнои въ Вѣдни. Тутъ высказавъ ôнъ уже 27. червня 1861. р. бажаня Русинôвъ сими словами: „Въ справѣ языковôй домагаємось, щобы нашъ языкъ, доси стôлько поневѣряный, стôлько запôзнаваный, найшовъ разъ повне признанє, щобы дôставъ такожь своє право побôчь иншихъ братныхъ славяньскихъ языкôвъ въ школахъ и урядахъ“[4]). Выступаючи противъ польскихъ послôвъ, котрí въ справахъ школьныхъ домагались заведеня польскихъ порядкôвъ, Могильницкій порôвнавъ Русинôвъ зъ Британцями, котрыхъ побивали Пикты и Скоты. Коли бо римска держава упадала, то Британцѣ, пôдданí Римлянамъ, писали цѣсареви римскому ось-таке: „Deprimunt nos barbari ad mare, — repellit mare ad barbaros; inter hoc oriuntur duo genera funerum: aut jugulamur, aut mergimur“. („Тиснуть насъ варвары идъ морю, — ôдбиває море къ варварамъ; мѣжь-тымъ зъявляють ся два роды трупôвъ: або насъ дусять, або потопаємъ“)[1]).

Сею бесѣдою Могильницкій ставъ славно звѣстнымъ въ цѣлôй Австріи. Посолъ думы державнои Куранда замѣстивъ въ часописи „Ost-deutsche Post“ біоґрафію єго, а земляки звеличили имя єго панеґиричными згадками въ часописи „Слово“. Именемъ же студентôвъ-Русинôвъ Володимиръ Шашкевичь, сынъ Маркіяна, написавъ въ честь Могильницкого стишокъ п. з. „Гомонъ молодои Руси“. Ось и початокъ сего панеґиричного писаня:

Здоровъ батьку Могильницкій!
Въ Тобѣ Руси давна сила,
Давный духъ єй передвѣцкій,
Давна бодрость єй отжила[2]).

Въ тôмъ роцѣ написавъ такожь Осипъ Федькóвичь въ честь батька Могильницкого гарный сонетъ, въ котрôмъ признавъ ємý въ рускôй литературѣ пальму первенства[3]).

Могильницкого любили й поважали не тôлько свои громадяне, але й люде зъ иншихъ селъ, по-за-якъ ôнъ зъявивъ ся справдѣшнимъ батькомъ и защитникомъ правнымъ навѣть въ такихъ справахъ, котрí самыми адвокатами вважались иногдѣ пропащими. Про-те выбрано єго посломъ ще й на другу шестилѣтню каденцію сóймову. А вже-жь не довго займавъ ся ôнъ запопадливо справами политичными. Журбы домашнí и невзгодины національнí вчинили єго трохи-не байдужнымъ для змаганя рускихъ послôвъ супроти польскои бôльшости сóймовои. Вже въ Вѣдни не мôгъ ôнъ погодитись зъ политикою епископа-суфраґана Спиридіона Литвиновича, щó бувъ великимъ прихильникомъ централистôвъ нѣмецкихъ и велѣвъ рускимъ посламъ ити поручь зъ тыми противниками автономіѣ народôвъ славяньскихъ. Кажуть, що Литвиновичь заздро дививъ ся на Могильницкого, котрому въ честь спѣвано гимны похвальнí, та що той ієрархъ приневоливъ єго мовчати при дебатахъ въ думѣ державнôй и въ соймѣ краєвôмъ[4]).

Зломаный духомъ Могильницкій живъ ôдтакъ незамѣтно въ Бабчи, а по-за-якъ ôнъ и рускою литературою переставъ займатись, то зъ-годомъ-перегодомъ забували про него земляки. Давнѣйше-жь уважано єго душею рускихъ кружкôвъ[5]). Кремезный тѣломъ и величный духомъ Могильницкій тѣшивъ ся загальною симпатіею въ рокахъ пятьдесятыхъ и шѣстьдесятыхъ. Умеръ наглою смертію 13. серпня 1873. р. въ селѣ Яблôнцѣ повѣту Богородчаньского, ѣдучи до свого шурина Соболевского, управителя тартаку въ Порогахъ.

---

[1]) „Вѣнокъ Русинамъ на обжинки“ уплѣлъ Иванъ Б. Ѳ. Головацкій. Часть II. У Вѣдни 1847; стор. 1—23.

[2]) У Антона Могильницкого було осмеро дѣтей: пять сынôвъ и три дочки.

[3]) Въ мовѣ до цѣсаря Францъ-Іосифа Могильницкій сказавъ мѣжь иншимъ отъ-се: „Neiget eure stolzen Gipfel ihr schattigen Karpathen! ebnet neue Bahnen, auf dass unsre Heimath dem hehren Throne näher gerückt werde! Frohlocke und jauchze unsere heilige Priams-Veste, du in Trümmern ergrautes Halicz! Begrüsse und drücke an deinen Busen den dir in Oestreichs hohem Sohne wiedergegebenen Herrscher!“ („Письма Антонія Любичь Могильницкого“. Львôвъ 1885; стор. 200.)

[4]) „Слово Ант. Могильницкого, сказанное въ думѣ державной на засѣданью д. 27. юнія 1861“. (Часопись „Слово“, 1861; число 41. 42.)

[1]) ibid., ч. 42.

[2]) ibid. ч. 47.

[3]) „До нашого батька Могильницкого“. („Поезіи Іосифа Федьковича“. Часть первая. Львовъ 1862; стор. 30. 31.)

[4]) Ом. Партицкій, „Литературна дѣяльнôсть Антона Любичь Могильницкого“. („Письма А. Могильницкого“. Львôвъ 1885; стор. 213. 214).

[5]) Про ôдносины А. Могильницкого до сусѣдôвъ и приятелѣвъ, та про дѣяльнôсть Могильницкого на зборѣ народнôмъ въ Станиславовѣ д. 30. мая 1848. р. гляди статю Ивана Франка п. з. „Знадобы до житєписи А. Могильницкого“. („Зоря“, 1885; ч. 20. 21. 22. 24).

Антôнъ Могильницкій ставъ займатись литературою въ 1838. р., коли крôмъ Маркіяна Шашкевича и Осипа Левицкого майже нѣхто не писавъ нѣчого по-руски. Въ тôмъ-то роцѣ написавъ ôнъ „Пѣснь радостну по причинѣ поставленя Василія Поповича, катедральнои церкви Пряшôвскои крилошанина, на епископа Мункачôвскои епархіи“. Сю „пѣснь радостну“ звѣстивъ Могильницкій именемъ питомцѣвъ генеральнои семинаріѣ Львôвскои, коли въ катедральнôй церквѣ св. Юрія митрополитъ Михайло Левицкій посвятивъ Поповича въ епископы. Про сю першу поезію Могильницкого замѣтивъ Омелянъ Партицкій, що она „цѣкава для насъ своимъ змѣстомъ, по-за-якъ въ нѣй проявляє ся знанє галицко-рускои исторіѣ, именно періода княжого, и почутє спôльнои родовости зъ Русею угорскою“[1]).

Въ роцѣ слѣдуючôмъ (1839) написавъ ôнъ панеґиричный стишокъ п. з. „Радостне привитанє Єго цѣсарско-королевского Высочества Ерцгерцоґа Францъ-Карла во Львовѣ мѣсяця вересня 1839“. Въ сѣмъ стихотворѣ звеличивъ авторъ ось-такъ австрійского орла:

Однымъ крыломъ сперъ ся на альпійскй горы,
Другимъ на Бескидахъ ôдпочивъ,
Въ Лабѣ и у Вислѣ, по Адрійскôмъ мори,
Въ Збручи и Дунаю тѣнь омывъ[2]).

Въ тôмъ (1839) роцѣ написавъ ôнъ такожь гарну думку п. з. „Згадка старины“, щó починає ся словами:

Колись Русинъ зъ-пôдъ Бескида
Такъ тяженько не думавъ,
Бо ся въ добрôмъ щастю видѣвъ,
Злои долѣ не дôзнавъ[3]).

Въ сѣй думцѣ натякає поетъ на теє, що крôмъ дикои Татарвы ще хтось иншій чинивъ Русинамъ кривды великй, та отъ, „красше пробачити, и лучше тй обиды замовчити, бо правда въ очи коле“. — Гарнымъ єсть такожь стишокъ, щó єго написавъ въ семинаріи (1839) про „рôдну мову“[4]). Тутъ высказавъ поетъ мѣжь иншими сю важну гадку, що коли-бъ мы своєи рôднои мовы не придержувались, то зъ мовою мôгъ бы загинути й нарôдъ.

Ôдтакъ черезъ десять лѣтъ муза Могильницкого замовкла, та озвалась рускимъ словомъ по роцѣ 1848., коли-то галицкй Русины, пробудившись ôдъ довговѣчного сну, запопадливо заснóвували святыню просвѣты народнои. Въ 1849. р. написавъ ôнъ баляду „Русинъ-воякъ“ въ трехъ частинахъ[5]). Перша й друга частина суть неначе вступомъ до частины третьои, де поетъ змалювавъ Русина-вояка въ чудовôмъ образѣ. Въ першôй частинѣ сего стихотвору зъявивъ поетъ, що Русинъ, жиючи въ чужинѣ, тужить за батькôвщиною, „бо не чує рôдных слôвъ“. Сю тугу за родиною высказує Русинъ именно въ ось-тыхъ словахъ:

Сли мя смерть зъ житємъ ту проститъ,
Побѣленй воронъ кости
Не занесе ажь домôвь;
Предцѣ духъ мôй зъ хмаровъ синовъ
Стане надъ землевъ родинновъ,
Щобъ надъ невъ на звѣздахъ сѣвъ![6])

Въ другôй частинѣ сказано, що „рускй дѣти вмѣютъ бити врагôвъ отечества“. Поетъ не хоче згадувати про рускй побѣды пôдъ Корсунемъ, Зборовомъ, на Жовтыхъ Водахъ, „бо когось бы роздражнивъ“, и ôдтакъ въ третьй частинѣ оповѣдає въ гарнôй балядѣ, якъ рускй вояки въ Италіи пôдъ проводомъ архикнязя Кароля били ся зъ Французами, коли-то „герой, сынъ Корсики.... пôдвалины свѣта стрясъ“.

Въ тôмъ (1849) роцѣ Могильницкій переложивъ баляду Шиллєра „Графъ на Габсбургу“, и надруковавъ єѣ въ „Зорѣ галицкôй“ (1849; ч. 39. 40). Въ сѣй часописи напечатавъ ôнъ такожь (ч. 58. 60. 61. 63. 64.) „уломокъ зъ повѣсти народнои Скитъ Манявскій, написанои въ трехъ частяхъ языкомъ народнымъ галицко-рускимъ“. Тутъ замѣщено одну частину „Скита Манявского“ п. з. „Покуса и блудъ инокôвъ, гостящихъ съ водою печерскою на основаніє монастыра пôдъ горы Бескида понадъ Быстрицею“.

Коли письменнй Русины галицкй дôзнались про сю частину епичного стихотвору „Скитъ Манявскій“, то зрадѣли они радостію великою, по-за-якъ той „уломокъ“ вѣщувавъ имъ близьку прояву знаменитои поемы народнои. Але-жь земляки Могильницкого довго не могли дôждатись выданя того стихотвору, хочь авторъ часто заповѣдавъ, що єго „Скитъ“ ось-ось небавомъ зъявить ся свѣту зъ друкарнѣ рускои капитулы Перемыскои. Та отъ, сеся обѣтница сповнилась ажь въ 1852. р.

Мѣжь-тымъ Могильницкій напечатавъ въ „Зорѣ галицкôй“ (1850, ч. 33. 36. 37.) поетичный твôръ п. з. „Судьба поеты“, выступаючи противъ диктаторского змаганя „азбучного героя“ Осипа Левицкого, автора рускои граматики[1]), котрый дорѣкавъ Шашкевичеви, Устьяновичеви, Могильницкому, мабуть-то они були поетами-самоуками. Въ сѣмъ стихотворѣ отже поетъ пытає ся гарнои Русалки, се-бъ-то Музы, „чого ся при нѣй дослужитъ“. Русалка дає єму довшій одвѣтъ, зъявляючи, що безсмертными суть „самоуки“; „перевченй спѣваки справдѣ ѣй немилй, она бо не дає земскихъ заплатъ“. Ôдтакъ каже Русалка, що єи дѣтоньки чуже голублять, а своє гудять, що они не люблять пѣснѣ рôднои, що „пѣвець родимый — погорджень, проклятъ“. Про-те звѣщає она, що для єи спѣвакôвъ вѣнець єсть „въ умнôмъ раю“. На земли спѣваки єи гôрко бѣдують, и не дôждуть ся заплаты за творы великого свого духа:

Гомеръ на старôсть съ костуромъ ходивъ,
Цервантъ за пѣсни десь въ козѣ сидѣвъ,
Кеплеръ счисливши умомъ пространь неба,
Скôнчивъ гдесь въ нуждѣ безъ кавалця хлѣба[2]).

Русалка не любить гордыхъ „стихолатôвъ“, котрй красы глядають у формахъ неживыхъ и „пôсля штучныхъ своєи волѣ правъ хтѣли бы братямъ надати уставъ“. Они-то не можуть ôдъ Русалки нѣякои надѣятись заплаты. Коли-жь она опôсля зъ хмаровъ легоньковъ пôднеслась въ гору, задумавъ ся ученый „пѣвець“ и сказавъ: „Ахъ! якъ-же высшй ôдъ насъ самоуки!“

Хоча-жь Могильницкій дорѣкавъ гордымъ „стихолатамъ“, що не любили живого слова, то въ сѣмъ своѣмъ стихотворѣ не наблюдавъ ôнъ таки формы й духа рускои поезіѣ народнои, але переймивъ ся взôрцями нѣмец·

---

[1]) „Письма Ант. Любичь Могильницкого“. Львôвъ 1885; стор. 205.

[2]) ibid., стор. 125.

[3]) ibid., стор. 112—115. — Порôвн. „Вѣнокъ...“ 1847; часть II., стор. 42—44.

[4]) Сей стишокъ находить ся въ прозаичнôй статьѣ „Слово о повинностехъ пôдданыхъ...“

[5]) „Зоря галицка“, 1849; числа 29. 30. 31. 32. 33. 35.

[6]) ibid., число 29., стор. 175.

[1]) Осипъ Левицкій выдавъ въ Перемышли 1834. р. руску граматику п. з. „Grammatik der ruthenischen oder kleinrussischen Sprache in Galizien“; ôдтакъ 1850. р. напечатавъ ôнъ „Грамматику языка русского въ Галиціѣ, розложенну на пытаня и ôтъповѣди“

[2]) „Зоря галицка“ 1850; число 37, стор. 224.

кими, изъ-за чого складъ сего поетичного твору являє ся подекуды неприроднымъ и замотанымъ.

Того-жь (1850) року уплѣвъ ôнъ вѣнець славы „Михаилу Куземскому, предсѣдателеви головнои Рады, неутомленому заступникови справы народнои“[1]). Въ панегиричнôмъ своѣмъ писаню Могильницкій порôвнавъ сего дѣяльного мужа зъ Зоробабелемъ[2]) и Мардохеємъ[3]) и звѣстивъ свѣтови, що Куземскій „ôдкопавъ зъ грузôвъ зникшу старинъ згадку, вскресивъ народнôсть, яка була зъ початку, и поклавъ черезъ свѣтло й мову нового храма основу“. Про-те по думцѣ поета „повстануть колись умнѝ бандуристы зъ новыхъ розсадникôвъ Народного Дому, уплести имени Куземского зъ пѣсень народу памятникъ вѣчный“.

А вже-жь поетичнымъ оповѣданѣмъ про заснованѣ Скита Манявского Могильницкій зъѣднавъ собѣ мѣжь Галичанами въ пятьдесятыхъ рокахъ найбôльшу славу. Авторъ выдавъ першу часть сего стихотвору въ Перемышли 1852. р. пôдъ заголовкомъ: „Скитъ Манявскій“. „Пѣснотвореніе епическоѣ, основане на повѣстехъ простонародныхъ русскихъ“[4]) и присвятивъ свôй трудъ „Григорію Яхимовичу, русскому епископу Перемыскому.... покровителеви и заступникови имени русского“ (16⁰, XXIX и 72 сторôнъ).

Змѣстъ епичного сего стихотвору єсть ось-такій: Коли Русью володѣвъ Ярославъ Мудрый, то зъ Кіева по приказу блаженого Антонія, игумена печерского, выйшли два черцѣ, отець Пахомій и братъ Іоанникій на проповѣдь „въ галицку краину“. Игуменъ высылаючи обохъ тыхъ черцѣвъ, зачеръ воды въ печерскôй керници, и наповнивъ нею просторый боклагъ; ôдтакъ сказавъ имъ:

„Благословлю васъ! Идѣтъ въ божôмъ миру!
Спѣшѣтъ Хрістово стадо умножати,
Несѣтъ потѣху, несѣтъ праву вѣру
И до палаты и низькои хаты!
А где прійдете до чистыхъ водъ здрою,
Наповнѣтъ ними таку саму мѣру, —
Єстли на вазѣ переважатъ мою,
Тамъ закладайте углы монастырю!“[5])

Оба путники йшли крôзь Украину и Подôлє, та нѣгде не найшли такои воды, котра переважила-бъ воду печерску. Ôдтакъ зупинились въ галицкôй Руси ажь тамъ, „где дочка Бескидôвъ, Лôмниця, зъ Днѣстромъ злучає кришталевѝ струѣ, и где простеръ ся Галичь, Пôдгôря столица“. Въ Галичи при „Рождественскôй“ церквѣ живъ старый свѣщеносъ Архорій. Ôнъ порадивъ черцямъ ити туды, „где Манявка чисту воду свою по дрôбнôй рѣни въ Быстрицю зливає“. Коли оба путники сюды прийшли й усѣли на вечѣрный спочинокъ, побачили въ Быстрици рыбака, що нѣбы-то ловивъ рыбу, та отъ, не запримѣтили они, що єму повышь чола сторчали роги, та що у него якъ у цапа розколена пята и зъ курячими пазорами ноги. Того рыбака пытались черцѣ, котрою дорогою имъ ступати, а по-за-якъ наближувалась чорна хмара, то просили єго, щобъ завѣвъ ихъ въ яку хату, де-бъ найшли захистъ ôдъ тучѣ. Той то рыбакъ заявивъ путникамъ, що й ôнъ служить Богу, та живє мѣжь лѣсомъ въ хатцѣ зъ камени; просивъ ихъ отже, щобъ у него спочили, ôдтакъ обѣцявъ имъ, що слѣдуючого дня рано-въ-ранцѣ заведе ихъ до тои воды, котрои зачерти они бажали. Смирнѝ черцѣ послухали рыбака, не добачаючи чортовои покусы. За проводомъ єго поступали швидко; та отъ, небавомъ пôтьма покрыла землю. Перуна громомъ задуднѣли горы, дебры и зворы тяжко застогнали, и люнула туча, що якъ зъ коновки цѣдить. Рыбакъ зъ вѣтромъ напередъ ступає, а черцѣ по скалахъ, камѣню, по пняхъ и корчахъ товчуть босѝ ноги. Хоча-жь они швидко бѣгли, то зайшли ажь пôзно въ ночи на берегъ пôдъ Кливу, стрôмку гору надъ Быстрицею, и за рыбакомъ увôйшли въ „брусни двери“, котрѝ находять ся въ спадистôй скалѣ майже 50 сяжнѣвъ высоко надъ рѣкою. Черцѣ вжахнулись великимъ страхомъ, коли въ пôдземнôй норѣ побачили вѣдьмы и чарôвницѣ, що въ кôтлахъ варили зѣлє на чары. Ôдтакъ посередъ хаты увидѣли сотону, що записувавъ въ книгу душѣ тыхъ, котрѝ ôдцурались неба для земскои мамоны. Тогдѣ заявивъ той рыбакъ обомъ черцямъ, що дасть имъ выгоду, якои не зазнали зъ роду, що покаже имъ чисту зъ важковъ струєвъ воду, та за двѣ добы збудує монастырь, наколи они впишуть своє имя въ ось-ту книгу. Бѣднѝ черцѣ, почувшѝ тѝ принаднѝ слова, стали хреститись, щобы спекатись покусы чорта, але рыбакъ зô своимъ помôчникомъ кинувъ ся на Пахомія, щобъ захопити єго въ свою власть; а коли Іоанникій бѣгъ на помôчь братови, то поховзъ ся горѣниць и полетѣвъ комѣть головою въ глубоку яругу, почôмъ двери цоркнули и плытою пôдперлись. Тогдѣ Пахомій дôбувъ зъ пазухи хрестикъ деревяный и ставъ нимъ хрестити чортôвъ; потôмъ ôдоткавъ боклагъ зъ печерскою водою, наповнивъ нею двѣ пригорщѣ, хлюснувъ рыбакови просто въ очи и кропивъ всѣхъ єго товаришѣвъ. Ôдтакъ череда бѣсновата пустилась на втѣкача, а божій слуга выйшовъ изъ брусныхъ дверій та втомившись боротьбою зъ тяжкимъ ворогомъ, заснувъ на муравѣ. Мѣжь-тымъ Іоанникій летячи стрôмголовъ изъ брусныхъ дверій въ глубокій яръ зачепивъ ся свитою о пень и переспавъ пôдъ каменемъ до бѣлои днины. Небавомъ опôсля зустрѣнувъ ся зъ братомъ Пахоміємъ, котрый розказавъ свôй чудный сонъ про рѣку, потôкъ и сусѣднѝ двѣ горы. Сейчасъ пôйшли черцѣ надъ потôкъ Скитець, що вплыває въ Манявку, и якъ зачерли воды чистои, то замѣтили, що вода Скитця тяжша воды печерскои. Такъ отже дôзнались путники, що тутъ засновати имъ монастырь. Але-жь первѣстна ихъ оселя була вельми проста; они бо найшли захистъ въ блаженôмъ камени. Се була скала, що творила въ глубѣнь и побôчь три стѣны, а на нихъ плыта, нѣбы стеля сперта. Той-то тихій захистъ зладили они для свого житла; туткѝ ôддавали они такожь хвалу Богу. Чутка про набожныхъ черцѣвъ рознеслась швидко въ сусѣдствѣ, а слава ихъ ширшала що-разъ бôльше, коли уздоровили недужого сына богатого скотаря, що живъ при долинѣ Манявки.

Тутъ кôнчить ся оповѣданє про першѝ зачатки Скита Манявского. Про розвôй и дальшу долю сего монастыря хотѣвъ поетъ дещо розказати въ другôй и третôй части свого стихотвору, та не довершивъ початого дѣла. „Двѣ начальнѝ пѣсни“ зъ другои части „Скита Манявского“ замѣстивъ Могильницкій у фелетонѣ „Слова“ зъ 1864. р. (число 100), однакже не вдоволивъ уже

[1]) ibid. 1850; ч. 19; стор. 115. 116.

[2]) Зоробабель, князь юдейскій, що за призволомъ перского короля Цира привѣвъ жидôвъ до Єрусалима зъ неволѣ Вавилоньскои.

[3]) Мардохей освободивъ жидôвскій нарôдъ ôдъ загибели, и ôдтакъ перскій король Артаксерксесъ пôднѣсъ єго на мѣсце Амана до найвысшихъ почестій въ державѣ.

[4]) Про слово „русскій“ (зъ двома с) гляди „Исторію литературы рускои“ Ом. Огоновского, часть I., стор. IX., замѣт. 2.

[5]) „Скитъ Манявскій...“ Въ Перемышли 1852; стор. 11.

Галичанъ мовою и формою сего свого писаня; мова бо въ тыхъ двохъ урывкахъ єсть досыть тверда, а въ стихотворѣ добачаємо мало поезіѣ. Одтакъ говоривъ Могильницкій своимъ приятелямъ, що тогдѣшня цензура не позволила друковати третьои части „Скита“, по-заякъ тутъ розказувалось про знесенє монастыря цѣсаремъ Іосифомъ II., про забóръ монастырского майна, про розóгнанє послѣднихъ въ галицкóй Руси православныхъ черцѣвъ.[1])

Першу часть „Скита Манявского“, галицкй Русины приняли вельми радо, неначе-бъ бувъ се твóръ великого поета, котрый достигъ славы Мицкевича, ба й самого Ґетого. Не тóлько молодики, але й старй письменники вчитувались безъ впину въ се „пѣснотвореніе епическоє“, и одтакъ було чи-мало такихъ, що цѣлый сей стихотвóръ умѣли деклямувати зъ памяти. Та й не диво, що Могильницкій першою частиною свого епичного твору выкликавъ межи своими земляками справдѣшній ентузіязмъ. Тогдѣ бо въ Галичинѣ не знавъ майже нѣхто писателѣвъ украиньскихъ, а дрóбнй поезійки деякихъ галицкихъ „стихолатóвъ“, замѣщуванй въ „Зорѣ галицкóй‘ були въ бóльшóй части творами слабыми. Могильницкій бувъ по роцѣ 1848. першій, що своимъ поетичнымъ оповѣданємъ про засновокъ Скита зачепивъ зъ-глубока духа своихъ земляковъ, змалювавши гарну картину давнои бувальщины. Про-те звано єго поетомъ справдѣ великимъ. Чудовй лиричнй стихотворы Маркіяна Шашкевича тогдѣ мало-кому були звѣстнй, тому-що „Русалка Днѣстровая“ все-ще вважалась книжкою такою, що єѣ власть заборонила читати. Особливо-жь подобались въ пятьдесятыхъ рокахъ отъ-сй частины „Скита Манявского“: а) Образъ стародавного Галича; б) Нынѣшній Галичь; в) Покуса и блудъ иноковъ; г) Блаженный камѣнь; д) Перше запóзнанє зъ жителями гóръ[2]). Та нѣгде правды дѣти, въ „Скитѣ Манявскóмъ“ находять ся такй мѣсця, що єще й теперь читають ся зъ принадною легкостію. Однакже авторъ не познакомивъ ся зъ писанями украиньскими, та не богато читавъ лиричныхъ и епичныхъ творóвъ рускои поезіѣ простонароднои. Хочь отже Могильницкій заявивъ, що єго стихотвóръ основує ся на повѣстяхъ простонародныхъ, то не схопивъ óнъ духа поезіѣ людовои, ба, въ єго писаню выринають часто реминисценціѣ стихотворóвъ Мицкевича. Опроче одинацяти-силябный вѣршь, котрымъ переважно корыстувавъ ся Могильницкій за проводомъ польскихъ поетóвъ, зовсѣмъ не годить ся для стихотвору рускаго. Руска бо акцентуація єсть вельми свобóдна, и про-те наголосомъ може вызначитись всяка силяба слóвъ[3]), мѣжь-тымъ коли въ польскóй мовѣ акцентъ все паде на передъ-послѣдню силябу свова. Тому-то прозодія „Скита“ єсть иногдѣ похибна и нудить читача частымъ уживанємъ женьского риму (¯ ˘). Одтакъ въ мовѣ стихотвору появляють ся иногдѣ польонизмы, котрй легко можно було заступити словами рускими.

А вже-жь головною похибкою въ укладѣ цѣлого стихотвору єсть се, що авторъ просторе своє оповѣданє вложивъ въ уста старця-селянина, котрого óнъ осьтакъ описує:

Старóсть глубока къ земли го схилила,
Костуръ зóвялй кости пóдпиралъ,
Рѣдонькій волосъ снѣгомъ побѣлила,
Щó рече слово — тяжко óтдыхалъ[1]).

Поетъ хотѣвъ отже, щобъ той старець не тóлько стародавный Скитъ описувавъ, неначе-бъ óнъ изъ книжки читавъ, але щобъ такожь колишне довге оповѣданє игумена про заснованє Скита повторивъ. Ба, въ кóнци оповѣданя вкладає авторъ въ уста того старця апострофу до „святои простоты“[2]), забувши теє, що óнъ не бувъ нѣ поетомъ, нѣ философомъ.

Попереду свого епичного стихотвору поклавъ Могильницкій чудову елеґію, звѣстну пóдъ заголовкомъ „Где ся нашй пѣсни дѣли?“ Першу єи частину кóнчить óнъ сими словами, подаючи неначе óдповѣдь на теє питанє.

Съ Боянами, що спѣвали,
Съ торбанами, що гравали
Пѣсни думы милй, —
Мовь лѣтами похиленй,
Спочиваютъ привиленй
Гдесь въ сумнóй могилѣ[3]).

Въ выданю „Скита Манявского“ замѣстивъ авторъ єще передне слово, писане прозою (стор. XIII—XXIX), въ котрóмъ зъявляє свóй поглядъ на мову и письменнóсть руску. Тутъ высказавъ óнъ мѣжь иншими отъ-сю гадку: „Пишу для читателей малорусскихъ! а слибымь, якъ гдекотри зъ нашихъ, и то непослѣдни писателіе творятъ, хтѣлъ примѣшати слова твердороссійскіи, н. пр. какъ, это, подлинникъ, нѣжный, и т. п., мусѣлбымь до моєго поемату прилучити такожь грамматику и словарь россійскій; а такъ хтѣвши любимымъ родимцямъ подати кусокъ питомого свойского хлѣбця, мусѣлбымь имъ напередъ штучни зубы вставляти, бо пѣснь, до котрои зрозумѣнія принуждени былибы Руссины галицкіи въ словаряхъ Шмидта и инныхъ провóдника глядѣти, ци была-жь бы то пѣснь наша? Воистину! отмѣны, яки здѣлали на языцѣ россійскóмъ въ теченіи времени окружающія го нарѣчія: фінскоє, чудскоє, татарскоє и инни, чинятъ тогожь нарѣчію малорусскому такъ далекимъ, якъ далеко отстоитъ Ураль отъ Бескида...“[4])

---

[1]) Ом. Партицкій „Литературна дѣяльнóсть Антона Любичь Могильницкого“ („Письма А. Могильницкого“. Львóвъ 1885; стор. 209.)

[2]) Сеся частина „Скита Манявского“ основує ся на людовыхъ переказахъ про вѣдьмы й чарóвницѣ.

[3]) Порóвн.: молокó, сѣно, гóрдощѣ, зáздалегóдь, вы́друковати, вы́куповувати (и выкупóвувати).

[1]) „Скитъ Манявскій“. Въ Перемышли 1852; стор. 3.

[2]) ibid., стор. 67—71.

[3]) ibid., стор. X—XII.

[4]) Се передне слово написавъ Могильницкій твердымъ, макароничнымъ языкомъ. Тогдѣ бо (1852 р.) галицкй письменники покидали рóдну мову и списували свои творы въ ужасномъ „язычію“. Поетичну часть „Скита манявского“ зладивъ Могильницкій ще въ 1849. и 1850. роцѣ, коли й книжники нашй не смѣли ще заявити, що суть прихильниками атамана Погодиньскои колоніѣ въ Галичинѣ, се-бъ-то прихильниками Дениса Зубрицкого. Такои поганои, макароничнои мовы не любивъ Могильницкій и волѣвъ писати по-нѣмецки. Мѣжь нѣмецкими рукописями поета вызначує ся листъ єго до сына Олександра, писаный д. 25. червня 1867. р. про „конґруу отця Жегаловича“. Сей вельми важный листъ переложивъ Иванъ Франко на мову руску и замѣтивъ про него отъ-се: „Листъ о. Антона Могильницкого, автора Скита Манявского, датованый д. 25. червня 1867. р., заслугує на опубликованє яко цѣкавый причинокъ до характеристики не тóлько повѣстярского таланту о. Могильницкого, але и до характеристики тыхъ хочь не дуже то давныхъ, але для насъ майже цѣлковито замерклыхъ часóвъ“. („Зоря“, 1884, ч. 12.) Про иншій нѣмецкій листъ А. Могильницкого до о. Григорія Боднара зъ р. 1843. гляди статю Ивана Франка п. з. „Знадобы до житеписи А. Могильницкого“ (Зоря, 1885; ч. 21).

Изъ сихъ слôвъ можно довѣдатись, що Могильницкій въ 1852. р. признававъ самостôйнôсть мовы рôднои супроти языка россійского. Тôлько-жь тй „непослѣдни писателіе“ галицко-рускй (именно Денисъ Зубрицкій) були причиною, що авторъ „Скита Манявского“ про ôдносины нарѣчія до языка въ загалѣ не выробивъ собѣ ще ясного понятя.

Епичный сей стихотвôръ бувъ отже въ пятьдесятыхъ рокахъ окрасою галицко-рускои словесности, та й теперь деякимъ єго частинамъ признаємо литературну стôйнôсть. Могильницкого обдарила природа талановъ поэтичнымъ, тôлько-жь не хôснувавъ ся ôнъ симъ даромъ такъ якъ було треба, щобъ статись однымъ зъ першихъ поетôвъ Руси-Украины. (Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНЙ.

Перший вінок. Жіночий Альманах *виданий коштом и заходом Наталії Кобринськоі і Олени Пчілки. Львів 1887. З друкарні товариства імени Шевченка. Ціна 2 злр. а. в.*

Се доказъ, що интелигентна жѣночa сила може пробити собѣ путь черезъ рутинй формы житя, котрй такъ довго держали єѣ оддалѣкъ одъ свѣта...

Олена Пчôлка („Товаришки“ ст. 305).

Лучаєсь намъ читати не въ однôй исторіи, не конче елємэнтарнôй, навѣть критичнôй, що мѣрою цивилизаціѣ людскои єсть поважанє, яке має ся для женщины. Наводять ся навѣть примѣры. — Народы варварскй — каже ся тамъ шумнословно, — уважали єѣ за рабиню, народы культурнй нôднесять єѣ на уровень, а навѣть по надъ уровень загальнои чести... Єсли-бъ нôсля сего судити станъ нынѣшнои культуры людскои, то, справдѣ, поставити-бъ єго належало понизше варварскои. Высказъ новысшій опираєсь на примитивнôмъ понятію, що неволя — то праця. Жѣнка варварска працювала на щоденне удержанє мужа — ergo, була невôльница; нынѣ мужь працює на удержанє жѣнки — ergo, она вольна. Але женщина варварска мала свободу працѣ, она умѣла працювати и заживити себе сама, нынѣшна женщина не має свободы працѣ, она кинена на змилованє долѣ; коли пощастить ся ѣй найти живителя, гараздъ (живесь справдѣ ласкавымъ хлѣбомъ, але живесь), коли-жь не пощастить ся, або мужь умре, подвôйна дорога: нужда або проступокъ. Надто наче на прекôръ нынѣшному ладови культурному природа выказує переважну надвыжку жѣнокъ, прим. въ Англіи (1870 р.) о 633.302 головъ, въ Прусахъ о 148.000, въ Австріи (Долитавіи) о 589.455, въ Галичинѣ о 86.980 и т. д., надвыжку, котрôй вже зъ горы не суджена доля найти товарища-живителя; дочисливши до сего число вдôвъ и фактъ, що и зъ числа мужчинъ не кождый женить ся (противно щорôчно обявляєсь чимъ разъ меншаючій процентъ подружій) — де-жь подѣти нынѣшнôй культурѣ тую величезну надвышку безприютныхъ? И зновъ ôдповѣдь: або кинуть въ нужду або — проступокъ.

Отъ и пекучй причины, що выкликали т. з. пытанє жѣноче. Чого-жь бажає те страшне пытанє? Нѣ ласки публичнои, нѣ перевороту публичного, а того, чого въ кождôмъ человѣцѣ бажає достоинъство человѣка: свободы працѣ и свободы заробкованя и прожитку працію такъ, якъ и мужчины. Жадна женщина не знає, чи выйде замужь, а кождa знає, що мусить жити. Що-жь отже природнѣйшого, якъ то, що мѣсто непевного, невôльного житя на ослѣнъ, бажають житя видного, человѣчого, о власныхъ силахъ. Лучить ся ѣй опôсля подружіе, ще й лѣпше, — а нѣ, вѣдомостями своими и працію жиє сама, не стане тягаромъ нѣкому. И отъ, пôсля чого мѣрити культуру нынѣшну: не пôсля тои голословнои, конвенціональнои почести для женщини, а пôсля мѣры опозиціѣ, яку ставляєсь сему, справдѣ найсправедливѣйшому бажаню.

Помѣжь тисячными аргументами, якй пôдносять ся проти сего пытаня, найсериознѣйшій єще замѣтъ що до конкуренціѣ працѣ. Одначе, якъ не знаємо суспôльности, котрôй бы зашкодивъ наплывъ интелигентныхъ и робучихъ рукъ, що якъ не ту то ту зладняють собѣ новй дороги до житя, такъ частковымъ усуненємъ ся мужчинъ зъ дотеперѣшного монополю, сповнить ся лишь культурный обовязокъ: пôднесеня цѣлои половины роду людского зъ становища рабинѣ на становище сотрудницѣ въ суспôльнôмъ дѣлѣ. А се рѣчь не абы якои ваги. Поминувши, що тымъ чиномъ отворить ся многимъ милiонамъ дорогу до житя самостôйного, упаде зъ нею и тая дотеперѣшна нелюдска траґикомедія гандлю живыми — ужию найнѣжнѣйшого слова — преціозами. Цѣла система выхованя женщинъ до теперь — се тôлько менша або бôльша оглада тыхъ жемчугъ, щобъ блескотѣли, свѣтили и найшли якъ найскоршу покупку. Навѣть коли вводить ся женщину въ товариство — выстане поглянути на оденъ баль — то се не забава людей зъ людьми, а справдѣшна выстава штукъ красныхъ, получена часами зъ всею проворностію купецкою, бо выставляєсь найбôльше то, чого ся найменше має. Але мы такъ вже привикли до тои „конвенціональности“, що навѣть не чуємо сорому того, котрый ôдчути мусить кождый реально мыслячій человѣкъ.

Зъ тои причины Жѣночій Альманахъ, що першій точнѣйше поставивъ и розôбравъ у насъ жѣноче пытанє, набирає майже историчного значеня. Томужь поручаємо єго якъ найгорячѣйше кождôй рускôй хатѣ, а передовсѣмъ, кождôй рускôй женщинѣ, бо — не гнѣвайтесь мои читательки — але, справдѣ, ôдъ знаємости вашои сего Альманаха залежати-ме ôдъ нынѣ вашь поступъ, або нѣ. А вжежь, що може бôльше займати женщину, якъ не се пытанє, котре порѣшити має єи становиско въ всесвѣтѣ, єи достоиньство середъ цѣлои людскости. Тымъ зазначуємо и велику заслугу обохъ инiціяторокъ дѣла, Наталіѣ Кобриньскои и Олены Пчôлки, котрй не тôлько коштомъ своимъ и заходомъ сей Альманахъ выдали, але статьями своими надали єму властивого значеня.

Пôдчасъ коли Олена Пчôлка на тлѣ жѣночого руху рокôвъ шѣсдесятыхъ подала образъ того руху на Украинѣ въ оповѣданю „Товаришки“, въ котрôмъ зъ звычайнымъ своимъ талантомъ епичнымъ змалювала не тôлько першй хвилѣ того идеального порыву, але хôдъ єго, побутъ жѣнокъ украиньскихъ за границею, а въ лици Любки, — найсимпатичнѣйшôмъ безперечно, яке змалювала до теперь белєтристика наша — представила и цѣль того руху для руско-украиньскои суспôльности; — Наталія Кобриньска подала въ двохъ розправахъ исторію жѣночого руху въ загалѣ (ст. 5—23) и поступовй змаганя рускаго жѣноцтва въ Галичинѣ (ст. 68—102), чимъ выказала ясно тую природну культурну звязь, въ якôй стоить пытанє одно зъ пытанэмъ другимъ. Однако якъ сй историчнй ескизы Наталіѣ Кобриньскои ясній, а особливо послѣдній, що до рускаго жѣноцтва въ Галичинѣ, навѣть въ подробицяхъ точный, такъ програмовй єи думки, що до прямованя рускаго жѣноцтва, вымагають яснѣйшого свѣтла*). Олену Пчôлку мы понимаємъ легко: Любка єи (героиня оповѣданя „Товаришки“) набирає высшого образованя за границю, и зъ нимъ повертає въ народъ „уменшати мѣру того жѣночого труждання, бути умѣлою порадницею бѣднымъ сестрамъ, а може и вызволѣнницею которыхъ ôдъ смерти“ (ст. 320). Навѣть вѣдомости формальній, якй придбала собѣ Любка въ Вѣдни, що до языка рускаго и єго литературы, умѣє она зъужитковати для своєи рôднои Украины (ст. 344). И Наталія Кобриньска бажає высшого образованя для жѣнокъ, хоча цѣли того образованя не высказує близше. А вжежь образованє само не може бути цѣлію, а тôлько средствомъ до цѣли. До якои-жь цѣли має вести тоє высше образованє жѣнокъ у насъ? Пôсля нашои думки, разъ до того, до чого прямує женщина европейска: до рôвнорядного становища въ праци всесвѣтнôй зъ мужчиною, щобъ на всякій случай зъумѣла прожити сама о власныхъ силахъ, а друге: щобъ пôзнала своє становище въ народѣ, яке зайняти має яко женщина и будуча матѣрь руска. Тоє образованє має одушевити єѣ до дѣла народного, має

*) Свои думки програмовй выповѣдає Наталія Кобриньска въ статьяхъ: „про первѣстну цѣль товариства рускихъ жѣнокъ въ Станиславовѣ“, ст. 457 и „руске жѣноцтво въ Галичинѣ въ нашихъ часахъ“ ст. 102. Мы можемъ, здає ся намъ, думки выславленй для товариства рускихъ жѣнокъ въ Станиславовѣ уважати за програмовй єи для рускаго жѣноцтва въ загалѣ.

ѣй подати средства: дѣти свои выховувати въ дусѣ такôмъ, щобъ той въ цѣлôмъ житю будучôмъ дитины змôгъ оперти ся всѣй нынѣшнôй вынародовляючôй системѣ школы и уряду. Однымъ словомъ: проти нынѣшнои политичнои системы мы хочемо поставити силу народного выхованя, и до того потребуємо якъ найбôльше образованыхъ женщинъ. Зъ малыми выимками родины нашй подôбнй до нашихъ бурсъ: они подають дѣтямъ прожитковй средства въ школѣ, и тôлько всего; якъ дитина поведе ся дальше, лишаєсь на волю судьбы. Тому то тôлько сумныхъ случаѣвъ ренеґатства навѣть дѣтей з ъ н а й л ѣ п ш о г о д о м у. Отже той недостатокъ народного выхованя мають поповнити женщины нашй и до сего, поки що, змѣряти мають всѣ ихъ поступовй аспираціѣ. Для досягненя-жь сеи народнои цѣли за мало образованя, — якъ хоче Наталія Кобриньска, — на пôдставѣ литературы р е а л ь н о и, до того треба знаёмости в с ё и литературы и исторіѣ, щобъ пôзнати розвôй народнои идеѣ въ цѣлости, пôзнати цѣлу нашу боротьбу зъ поконвѣку, єи свѣтлыми картинами одушевлятись до борбы дальшои, а зъ сумныхъ учитись, чого выминати треба. Рôвно-жь мылить ся Наталія Кобриньска, що до нынѣшного становища того реального напрямку въ литературѣ нашôй. „Напрямъ той, — каже она (ст. 459) — у насъ поки що боресь зъ останками напрямôвъ давнѣйшихъ, котрй выводять противъ него правила мнимои естетики, або стараютъ ся вырвати єму грунтъ зъ пôдъ нôгъ, денунціюючи єго, яко щось революційного и „неблагонадежного“. Якъ самй єсьмо горячими сторонниками напряму реального и цѣле наше теперѣшне прямованє литературне, не можь назвати инакше, якъ тôлько реальнымъ, такъ знова заперечити не можемо, що дѣйстно одна частина (справдѣ, дуже маленька) того напряму выродилась въ „натурализмъ“ и такъ зле понятымъ Золизмомъ грѣшить проти естетики, якъ зъ другои стороны зъ зле понятои поступовости заявляє думки революційнй, проти котрыхъ выступаєцѣлый загалъ. Зъ ôдси и вся исторія мнимого „мучеництва“ тыхъ одиниць, о котрыхъ говорить Наталія Кобриньска ст. 461—462; се не „непонятливôсть публики та трѣванє въ давнôй формѣ“ тому вина, а просто фактъ, що загалъ бажає порѣшеня дѣла народного въ дорозѣ законнôй, а тй „мученики“ въ дорозѣ суспôльного перевороту. О скôлько товариство рускихъ жѣнокъ въ Станиславовѣ могло порѣшити се пытанє „реализму“, намъ такъ само неясно, якъ неясный намъ закидъ, вчиненый тому товариству (ст. 102), т. є. закидъ п а т р и а р х а л и з м у и о б с к у р а н т и з м у. Чимъ заслужило товариство на сей закидъ, намъ не вѣдомо, (бо-жь и филянтропійного змаганя деякихъ консервативныхъ єго членôвъ такъ назвати не можна), хиба що приймемъ за поясненє слова пана И. Ф., котрый въ однôмъ зъ першихъ сегорôчныхъ чиселъ Przegląd-y społeczn-ого пôдносячи пôдъ небеса патриотизмъ польскихъ дамъ въ Познаню за ихъ складки на выкупно землѣ, сказавъ при тôй нагодѣ: „мôй Боже, коли-жь то нашй руско-украиньскй дамы выйдуть зъ того блудного кола, справлюваня дарункôвъ для владики, та крашеня церковъ“. Єсли справдѣ (кажемо выразно є с л и, бо можливе, що Наталія Кобриньска не думала такъ, якъ и. И. Ф.), се маєбути тымъ обскурантизмомъ товариства рускихъ жѣнокъ въ Станиславовѣ, то не вагуємъ ся сказати, що се така сама н е т о л е р а н ц і я л и б е р а л и з м у, я к а з в ы ч а й н о я в л я є с я в ъ у л ь т р а м о н т а н и з м ѣ.

Попираючи зъ усеи сили поступовй змаганя нашихъ женщинъ все всюда и на всякôмъ поли, але звертаючи ихъ передовсѣмъ на хосенъ н а р о д н ы й (такъ що тымъ націонализмомъ ôдрôжнитись маєпоступъ нашои женщины ôдъ буцѣмъ-еврепейского космополитизму), мы не можемо и не пôднести ихъ сердечныхъ ôдносинъ до церкви, котру такъ само, якъ все инше добро народне вчисляємо до національного маєтку. Поки церковь наша своєю пôднеслою наукою не перестала бути одною зъ найбôльшихъ пôдоймъ народнои просвѣты, а єи органа, т. є. священьство наше не перестало бути одною зъ найсильнѣйшихъ пôдпоръ нашого народного дѣла, поти не перестанемо бути и мы — такъ церкви якъ и єи органôвъ — найщирѣйшими поклонниками.

Вѣру нашу въ поступъ нашихъ жѣнокъ оправдує найкрасше Альманахъ, въ котрôмъ не добачите початкуючои непевности, але справжню, выроблену, многими разами майстерну руку, захитану справдѣ денеде о м а н н ы м ъ н а т у р а л и з м о м ъ та фразами въ родѣ „в с е л ю д с к о г о з б р а т а н я“, але такъ несмѣлыми и такъ неясными, що ôдъ разу пôзнати, що се бôльшь, сезонній, модній парасольки, чимъ справжне, публицистичне пересвѣдченє.

Зовсѣмъ не боять ся того замѣту, — и зъ власною думкою на власнôмъ грунтѣ стоять писательки: О л е н а П ч ô л к а, М и х а л и н а Р о ш к е в и ч ь, О л ь г а Л е в и ц к а, Л е с я У к р а и н к а, О л е с я Б а ж а н ь с к а, Д н ѣ п р о в а Ч а й к а, Л ю д м и л я С т а р и ц к а, С и д о р а Н а в р о ц к а, котрыхъ белетристичній и поетичній працѣ становлять окрасу дотычнои части Альманаха. — „Товаришки“ Олены Пчôлки написанй нарочно для Альманаха и мають намъ, якъ въ пôсляслôвію каже авторка сама, змалювати перше пробудженє украиньскои женщины до раціональнои освѣты й житя. Пробудженє се таке чудове и таке надѣйне, що мы нимъ наче тымъ ранѣшнымъ пôвсонємъ любуємъ ся и жалко намъ розставатись зъ єго полусвѣдомыми, рожевыми мрѣями. Намъ аж жалко намыку писательки, що оно въ рокахъ 70ыхъ пôйшло на гôрше. Єсли яка дѣвчина хоче загрѣтись и одушевитись до працѣ науковои и поступу, най уважно прочитає „Товаришки“, а ручимо, що „Любка“ ѣй не выйде зъ памяти нѣколи. Любка — се майже идеальна стать поступовои женщины; наука — выходить у неи не зъ якого модного порыву (Райса), а зъ такои конечнои, моральнои потребы, що потребы тои не може не ôдчути и мати, хочь якъ старосвѣтска и хочь якъ трясесь и попадаєсь надъ своєю слабосильною Любочкою. Выѣздъ Любки зъ дому, побутъ въ Цюриху, наука въ школѣ, товариске житє — се все зъображене такъ вѣрно и зъ такою поетичною нѣжностю, що кождому зъ насъ мигомъ розъоблачують давне, полусвѣдоме, щасливе студентске житє, въ котрому, здаєсь нѣчо не мутило щастя нашого, хиба часами яка спôзнена лекція, або якій пôзнѣйше выготовленый препаратъ. А вжежь нѣчо не хватає насъ живѣйше, якъ тая ясна свѣдомôсть цѣли, зъ якою Любка ѣде, учитись въ Цюриху и Вѣдни, опôсля вертає домôвъ и вступає въ публичну, горожаньску службу. Ту поступъ, ясный поступъ — ôдъ початку до кôнця! Нѣчо такъ живо нє ôдбиває ясного поступу ôдъ темнои поступовости, якъ зôставленє „Товаришокъ“ О л е н ы П ч ô л к и и „Панѣ Шумѣньскои“ Наталіѣ Кобриньскои. Зъ горы але мусимо сказати, що Олена Пчôлка и Наталія Кобриньска, се два зовсѣмъ ôдмѣнній таланты. Олена Пчôлка, се талантъ творчій — епичный, Наталія Кобриньска: розбираючій — критичный. Зъ сего выходить и ôдмѣнный доббръ предмету. Олена Пчôлка выбирає „Любку“, щобъ змалювати п о с т у п ъ, Наталія Кобриньска выбирає „Шумѣньску“, щобъ критично розббрати б у в а л ь щ и н у. Але Олена Пчôлка обôймає и бувальщину (Марія Петровна) душею, такъ що мы побôчь одушевленя до поступу не перестаємъ любити и бувальщины, — у Наталіѣ Кобриньскои выходить тая бувальщина трохи не идіотичною. Поступовый „духъ часу“ являєсь пани Шуминьскôй „чимось неяснымъ, величезнымъ, могучимъ, що мелькало передъ єи очима, що уносило и поривало цѣлый єи спокôй, передъ чимъ гинувъ старый порядокъ, я к і й с ь р о з к л а д ъ ô д ч у ж у в а в ъ ô д ъ с е б е т й ч а с т и н ы, щ о н е д а в н о б л и з ь к о и д р у ж н о д о с е б е п р и л я г а л и. Навѣть въ снѣ выдѣла побôчь себе неумолиму змѣну. Бачила якусь тайну руку, що переносила посуду зъ коморы до покою, а зъ покою до коморы, усе зъ поду зъсувало ся до пивницѣ, лôжка и столы рушали ся, крѣсла укладали ся въ одну пирамиду, образы выступали зъ своихъ рамъ, а навѣть пружины старого годинника трѣскали и ôдлѣтали, колѣсця дрôбнй огнива ланцушка кудись розкочувались на рôжнй стороны.“ (ст. 185). „Разъ навѣть въ нападѣ нервового роздражненя выдерла у доньки якусь новѣсѣньку книжку и подерла на дрôбнй кусники. Она перечувала, що зъ тыхъ книжокъ вѣяло чимсь чужимъ, що се були высланцѣ та знаряды ворожого ѣй демона, що зъ нихъ плыла струя, котра що разъ бôльше пôдмулювала берѣгъ єи тихои пристани.“ (ст. 190).

(Конецъ буде.)

Ôдповѣдає за редакцію: **Григорій Цеглинський.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пôдъ зарядомъ К. Беднарского.

Рôкъ VIII. Львôвъ дня 15. (27.) Вересня 1887. **Число 18.**

Выходить два рази на мѣсяць, кождого **1**-ого и **15**-ого, въ объемѣ 2—2½ аркуша.

Редакція „Зорѣ“ въ каменици пôдъ ч. **8.** улиця Академична.

ЗОРЯ

Пренумерата выносить: на цѣлый рôкъ **5** зр., на пôвъ року **2** зр. **50** кр., на чверть р. **1** зр. **25** кр.

Пренумерату належить присылати до **администрациѣ „Зорѣ“** (улиця Академична ч. 8.)

ПИСЬМО ЛИТЕРАТУРНО-НАУКОВЕ ДЛЯ РУСКИХЪ РОДИНЪ.

ЛУКЕРІЯ.

(Изъ „Записокъ охотника“ Ив. С. Тургенева.)

(Конець.)

Минуло зо двѣ минуты. Я сидѣвъ и не ворухнувшись, мовь прирѣсъ до вузенькои ковбанки. Страшна, мертва неподвижнôсть лежачои передо мною стати удѣлилась и менѣ самому: я й самъ неначе скостенѣвъ.

— Послухай мене, Лукеріо! — почавъ я наконець, — послухай, що я тобѣ скажу. Хочешь, я постараюсь о тее, що тебе перевезуть до шпиталю, до мѣста? Хто знае, може бути, що тебе ще вылѣчать. Але на всякій случай не будешь сама...

Лукерія легонько насупила бровы.

— Охъ нѣ, паноньку! — промовила она шепотомъ, — не переводѣть мене въ шпиталь, не рушайте мене. Я тамъ бы лише бôльше мукъ натерпѣлась. Де мене уже лѣчити!... Вже такъ разъ було, що приѣздивъ сюды докторъ, хотѣвъ мене оглянути. Я єго прошу: дайте менѣ спокôй, Христа рады! Де тамъ! Ставъ мене обертати, натягати руки, ноги. „Я то“, каже, „всё для науки роблю, то моя служба, наука! А ты, каже, не опирай ся; менѣ за мою службу припняли ордеръ на груди, и я дбаю о такихъ дуракôвъ, якъ ты“. Потурбовавъ мене, потурбовавъ, назвавъ мою хоробу якось такъ по ученому — тай поѣхавъ. А у мене цѣлый тыждень всѣ кôсточки болѣли. Вы кажете, що я все одна. Нѣ, не все. До мене приходять, я имъ не бороню, сѣльскій дѣвчата; зайдуть, погуторять, побалакають; зайде подорожна, стане розказувати про Єрусалимъ, про Киѣвъ, про святій мѣста. Та менѣ и не лячно бути самôй однôй. Навѣть красше, ѣй Богу... Паничу, не рушайте мене, не везѣть въ шпиталь!... Спасибôгъ вамъ! вы добрій, тôлько не рушайте мене, голубчику!

— Ну, якъ собѣ хочешь, Лукеріо. Я думавъ се для твого добра...

— Знаю, паничу, знаю, що для мого добра, паничику любый! Та хто може помочи другому? Хто єму може въ душу увôйти? Чоловѣкъ нехай самъ собѣ помагае! Отъ примѣромъ вы не имете вѣры — я неразъ лежу такъ одна-одинока... и такъ якось менѣ здае ся, якъ коли-бъ не було бôльшь нѣкого на цѣлôмъ свѣтѣ, тôлько я одна — жива! И чудно менѣ стане, такъ якъ коли бы я була пôдъ чіимсь покровомъ, якъ коли бы мене щось осѣняло — благословило, якъ коли-бъ я була — въ церквѣ... И тогдѣ стану роздумовати, и такъ якось чудно стане менѣ!...

— О чôмже-жь ты тогдѣ роздумуешь, Лукеріо?

— Ой, того вже, паничу, нѣякъ не година сказати: не розберешь. Тай заразъ опôсля забуває ся. Прийде мовь хмарка, пролле ся, и такъ свѣжо, такъ гарно стане, а що то таке було — не розберешь! Лише здае ся менѣ, що сли бы були коло мене люде, то бы нѣчого зъ того я не бачила й не чула; чула-бъ лише своє нещастє.

Лукерія зôтхнула зъ трудомъ. Грудь єи не повиновала ся воли, такъ якъ и другій члены.

— Якъ подивлю ся на васъ, пане, — почала она знова, — то виджу, що вамъ мене дуже жаль. Але вы мене не дуже жалуйте, ѣй Богу! Я, бачите, примѣромъ, ось що вамъ скажу: я деколи, и теперь навѣть... Та-жь вы тямите, яка я була свого часу весела..., козирь-дѣвка... Такъ знаєте що? Я и теперь спѣваю пѣснѣ!

— Пѣснѣ?... Ты?

— А якъ же, пѣснѣ, хороводній, великодній, святочній, всѣлякій! Я ихъ богато знала, и не позабула. Лише весѣльныхъ не спѣваю. Оно, бачите, не годить ся въ теперѣшнôмъ моѣмъ положеню.

— Якъ же ты ихъ спѣваешь... хиба думкою?

— И думкою, и голосомъ. Дуже голосно я не можу, але все такъ, що можна почути. Та я вамъ казала, до мене приходить дѣвчинка. Сирôтка, така вже вамъ понятлива! Такъ я єѣ вывчила. Чотыри пѣснѣ уже ôдъ мене переняла. Не вѣрите? Чекайте, я вамъ заразъ...

Лукерія перевела духъ. Сама думка лише, що ся на пôвъ мертва стать готовить ся спѣвати, перейняла мене поневôльнымъ жахомъ. Але закимъ я мôгъ слова добути, захвилювавъ въ моихъ ухахъ протяглый, ледво чутный, але чистый и вѣрный звукъ... За нимъ другій, третій. „Въ лузѣ“ спѣвала Лукерія. Она спѣвала, не змѣнивши навѣть выразу свого скостенѣлого лиця, навѣть очи стояли стовпомъ. Але проймаючо на скрôзь звенѣвъ той бѣдный, безсильный, немовь стовпъ дыму колыхаючій ся голосочокъ, такъ хотѣлось ѣй всю душу вылляти...

Уже не жахъ заволодѣвъ мною, але жаль, жаль невысказаный стиснувъ менѣ серце.

— Ой не можу бôльше! — промовила она наразъ, — не стае силы. Надто я утѣшилась вами.

Она закрыла очи.

Я положивъ руку на єи маленькій, холодній пальчики. Она глянула на мене, и темній єи повѣки, зъ жовтыми мовь позолочуваными вѣями закрылись зновъ. Хвильку опôсля они блыснули ще разъ — зрошенй слезою.

Я сидѣвъ неподвижно зновъ.

— Яка я! — промовила она наразъ зъ неожиданою силою, и отворивши очи широко, старалась стрясти зъ нихъ слезу. — Не соромно-жь? Чого я? Давно того зô мною не було, ще якъ тогдѣ, коли Поляковъ Василько у мене бувавъ минувшои весны. Поки зô мною сидѣвъ, та балакавъ, то ще нѣчого; але якъ ôнъ пôйшовъ, то я такôй заплакала на самотѣ. Ôдкôля се взялось? Та-жь у такои, якъ я, слѣзъ не купити. — Паничу! — додала

она, — може у васъ єсть хустина? Не гидьтесь, не жахайте ся, утрѣть менѣ очи.

Я скоро вынявъ хустину, а обтерши, лишивъ такôй коло неи. Она зъ початку ôдмагалась; на що менѣ, каже, такого дорогого дарунку? Хустина була дуже проста, але чиста, бѣла. Потôмъ ухопила єѣ своими слабыми пальцями и бôльше не выпускала зъ рукъ. Навыкши до темрявы, въ якôй мы обоє находились, я мôгъ докладно розпôзнати єи черты, мôгъ навѣть спостеречи нѣжній румянець, пробиваючій ся крôзь мертвоту єи лиця, мôгъ ôдкрыти — такъ менѣ бодай здавалось — слѣды колишнёи красы.

— Ага, вы паничу! — заговорила опять Лукерія, — вы пытали мене, чи я сплю? Сплю я рѣдко, але за кождый разъ, коли засну, бачу сны, дуже гарнй сны! Я тогдѣ не чую себе хорою, а у снѣ все така здорова, та молода... Одно лихо: прокинусь я, хочу протягнутись здорово, а ту вся, неначе закована. Разъ менѣ приснивъ ся такій чудовый сонъ! Хочете, розкажу вамъ? Ну! слухайте. Видить ся менѣ, неначе я стою въ поли, а докола мене жито, таке высоке, спѣле мовь золоте!... И будьто зô мною собака руда, та така злюща-презлюща, все мене хоче укусити. И будьто въ рукахъ у мене серпъ, и не звычайный серпъ, а такій самый якъ мѣсяць, тогдѣ, коли ôнъ на серпъ похожій. И нѣбы я тымъ мѣсяцемъ маю те жито выжати, розумѣєте? Але я ôдъ спеки такъ утомилась, що на мене дрѣмота напала; а кругомъ мене васильки ростуть, та такй высокй! И всѣ до мене головками повернулись. Гадаю собѣ: вôзьму, нарву я тыхъ василькôвъ. Василь обѣцявъ ся прийти, такъ я собѣ перше вѣнець сплету; а выжати, то я ще опôсля выжну. Починаю я рвати васильки, а они у мене всѣ зъ помѣжь пальцѣвъ высуваютъ ся та высуваютъ ся. Роби що хочешь! И нѣякъ не можу сплести собѣ вѣнка! Ажь ту, чую, що до мене хтось иде, уже такъ близько, тай кличе: Лусю! Лусю! Ай, гадаю, шкода, а я ще не готова! Все одно, вôзьму на голову отсей мѣсяць замѣсць василькôвъ. Надѣваю я мѣсяць, такъ якъ кокошникъ*), и сама заразъ вся засіяла, всё поле кругомъ освѣтила. Дивлюсь — а по самыхъ вершочкахъ колоскôвъ бѣжить до мене скоренько — але не Василь — а самъ Христосъ. И не можу сказати, по чôмъ я пôзнала, що се Христосъ. Єго такимъ не малюють, але я заразъ пôзнала, що то ôнъ. Безбородый, высокій, молодый, весь у бѣлôмъ, тôлько полосъ золотый, и подає менѣ руку. „Не бôй ся“, каже, „невѣсто, ходи за мною, ты будешь у мене въ царствѣ небеснôмъ хороводы водити, и будешь райскй пѣснѣ спѣвати...“ А я, якъ ухоплю єго за ручку! А моя собачка мене заразъ за ногу хапъ! Але въ тôй самôй хвили пôднесли ся мы въ гору. Ôнъ напередъ. Крыла у нёго розвернулись по цѣлôмъ небѣ, довгй, такй якъ у чайки, а я позаду него. И собачка мусѣла лишити ся. Ажь тогдѣ я пôзнала, що тота собака — то моя хороба, и що въ царствѣ небеснôмъ уже не буде для неи мѣсця.

Лукерія помовчала хвилинку.

— И ще другій разъ мала я сонъ, — почала зновъ Лукерія, — а може бути, що то не бувъ сонъ, а поява такôй, сама не знаю. Менѣ снилось, що я лежу на отсѣй самôй плетѣнцѣ, а до мене приходять покôйнй родичѣ, батько та мати, и кланяють ся менѣ низенько, а самй нѣ словечка не скажуть. А я пытаю ся ихъ: чого-жь вы, тату й мамо, такъ кланяєтесь менѣ? — А тому, — кажуть, — що такъ якъ ты на сѣмъ свѣтѣ богато мучишь ся, то не лише що свою душу облекшилась, але знялась и зѣ насъ велику вину. И намъ на тôмъ свѣтѣ стало о много лекше. Зъ своими грѣхами ты вже покôнчила, теперь нашй покутуєшь. И сказавши се, родичѣ менѣ зновъ поклонились, и вже ихъ не видко, самй стѣны видко. Довго я потому, довго не знала, що се таке зô мною було. Навѣть панъ-отцеви розказала на сповѣди. Але ôнъ каже, що то не була поява, бо появы такй ясновидній бувають лише въ.... станѣ духовнôмъ.

— А ще разъ, отъ-що менѣ снилось, — продовжала Лукерія. — Видить ся менѣ, що я сиджу десь при якôйсь великôй дорозѣ пôдъ липою, въ руцѣ держу палицю суковату, на плечахъ у мене торбинка, на головѣ плахта, зовсѣмъ такъ, якъ подорожна богомолка. И маю ити десь далеко-далеко, на прощу. А коло мене переходять все подорожній; идуть они, та такъ тихо, мовбы ôдъ нехочу, все въ одну сторону. Лиця у нихъ усѣхъ такй якйсь утомленй, и кождый похожій оденъ на другого. Дивлю ся: а зъ помѣжь нихъ выхиляєсь одна женщина, цѣлою головою высша ôдъ другихъ, и одѣжь на нѣй дивна така, якась не наша, не руска. И лице такожь якесь дивне, таке худе, суворе. И будьто всѣ другй ôдъ неи сторонять. А она повернулась наразъ, тай просто до мене. Стала, тай дивить ся, а очи у неи мовь у сокола, жовтй, великй, та такй ясній — блескучй. А я пытаю ся єѣ: „хто ты така?“ А она каже: „я смерть твоя!“ А я не злякалась зовсѣмъ, противно така рада-раденька, хрещусь. И каже менѣ тота жѣнка, моя смерть: „Жаль менѣ тебе, Лукеріо, але я не можу тебе взяти зъ собою, бувай здорова!...“ Господи, якъ менѣ жалко стало!... „Возьми мене“ — кажу — „мамонько-голубонько, возьми мене зъ собою, возьми!“ — Але моя смерть обернулась до мене, тай, якъ стане мене ганьбити! Тямлю, що назначила менѣ часъ мôй, але такъ якось неясно, непонятно... „По Петрôвцѣ!“ — каже. Тай зъ тымъ я пробудилась... Бачите, якй чудній речи менѣ снять ся!... Лукерія зняла очи въ гору... и задумалась.

— Лишень, ось що, лишенько моє: неразъ цѣлый тыждень мине, а я не засну анѣ разу. Минувшого року переѣздила одна панѣ, а побачивши мене, дала менѣ фляшочку зъ лѣкарствомъ на безсонницю; по десять капель казала заживати. Менѣ се дуже помагало, и тогдѣ то я спала; але теперь фляшочка давно вже порожна. Чи не знаєте вы, що то бувъ за лѣкъ, и якъ єго дôстати?

Проѣзша панѣ, очевидно, дала Лукеріи опіюмъ. Я обѣцявъ постаратись ѣй о таку саму фляшочку и зновъ высказавъ зачудованє своє надъ єи терпеливостю.

— Ехъ, паничу, — перебила менѣ Лукерія, — що вы таке говорите? Що ту за така терпеливôсть?! То Симеона Стовпника терпеливôсть була, алé велика: трийцять лѣтъ стояти на стовпѣ! О тó! А другій угодникъ Божій велѣвъ себе закопати въ землю по саму шию, а мурашки лице єму гризли. А отъ єще оденъ ученый письменникъ розказувавъ менѣ: Бувъ собѣ край, а той край завоювали Агаряне*), и всѣхъ жителѣвъ мучили и убивали, и чого вже не починали жителѣ — нѣякъ не могли освободитись. И тогдѣ то проявилась мѣжь ними бездольными свята дѣвчина; взяла въ руки великій мечь, надѣла стофунтовый панцирь, пôйшла на Агарянъ и всѣхъ прогнала за море. А прогнавши ихъ, каже до нихъ: Те-

*) Кокошникъ = окраса зъ цвѣтôвъ на голову.

*) Лукерія мала на думцѣ Англичанъ.

перь возьмѣть мене и спалѣть, бо така була моя обѣтниця, що умру за свôй нарôдъ смертію въ огни! И Агаряне взяли єѣ и спалили, а нарôдъ ôдъ того часу освободивъ ся. Отсе — лицарство! А я — що?!

Я поняти не мôгъ, куды и въ якôмъ видѣ зайшла сюды поговôрка о дѣвчинѣ Орлєаньскôй, и помовчавши хвильку, спытавъ Лукерію, скôлько ѣй лѣтъ?

— Двайцять ôсѣмъ... або девять, трийцять — ще не буде. Та на що ихъ числити, тыхъ рокôвъ? Я вамъ ще щось скажу...

Але наразъ она якось глухо закашляла, охнула.

— Ты богато говоришь, — замѣтивъ я, — се може шкодить тобѣ.

— Правду кажете, — прошептала она ледви чутно, — нашôй розмовѣ конець. И куды мы забрили?! Теперь, якъ вы поѣдете, намовчу ся до схочý. Бодай серцю полекшало.

Я ставъ прощати ся зъ нею, повторивъ ѣй мою обѣтницю, прислати лѣкарство, попросивъ єѣ ще разъ, щобы добре роздумала, чи ѣй не треба чого?

— Нѣчого менѣ не треба, я цѣлкомъ вдоволена, слава Богу, — промовила она дрожачимъ голосомъ, уже на силу. — Дай Боже здоровля всѣмъ людямъ! А отъ, може бы вы, паничу, намовили вашу мамуню, опустити хотьбы частиночку ôдроббтку тутешнымъ християнамъ, — они такî бѣднî! Землѣ у нихъ не богато, передновокъ тяжкій! Они бы за васъ Богу молились!... А я... я нѣчого, нѣчого не потребую... Я щаслива собѣ.

Я прирѣкъ Лукеріи сповнити єи просьбу, и пôдходивъ уже до дверей..., та она мене зновъ закликала.

— Памятаєте паничу, — сказала она до мене и чудно якось оживились єи очи, — памятаєте, яка у мене була коса? Тямите?... ажь до самыхъ колѣнъ! Я довго не рѣшалась... Таке волосє! Та якъ єго було розчѣсовати? Въ моѣмъ положеню!... Такъ я обтяла... Такъ!... Ну, прощавайте, паничу, бôльше не можу.

Того самого дня, закимъ ще выѣхавъ на ловы розпытувавъ я о Лукерію хуторного десятника. Довѣдавъ ся я, що єѣ на селѣ звали живымъ трупомъ, що она нѣкому воды не заколóтить, нѣколи не жалуєсь, не нарѣкає.

— Нѣколи нѣчого не жадає, а за всё вдячна. А вже що тиха, то тиха, така спокôйна, що й не чути єи.

— Мабуть Господь, — кôнчивъ десятникъ, — за грѣхи покаравъ! Але се дѣло не наше. Богъ зъ нею!

* * *

Кôлька недѣль опôсля я довѣдавъ ся, що Лукерія умерла. Смерть такôй зайшла по ню, и то якъ разъ по Петрôвцѣ. Розказували, що въ самый день смерти она зачувала все голосъ звонôвъ, хотяй бувъ се будный день, а зъ Алексѣѣвки до церкви числять 5 верстовъ. Впрочôмъ сама Лукерія казала, що голосъ не йшовъ зъ церкви, але зъ горы. Мабуть — она не посмѣла сказати: зъ неба!

А. Бобикевичъ.

ДУМА.

Я щастя ждавъ!... Однî надѣѣ
Чуднî якîсь веселî мрѣѣ
У мене тлѣли на душѣ...
Я ждавъ въ Украинѣ живучи,
Що я згожу ся на спомогу
Моимъ нещаснымъ и убогимъ
Братамъ..., що буду зъ ними жить,
Що буду горе ихъ дѣлить...
Я ждавъ болящею душею
Якоись змѣны... а за нею
Новои правды на земли...
А скôлько-жь горенька ждучи
Я перенѣсъ... зневѣря, слѣзъ!...
И все пôшло мовь за водою
Такъ за надѣєю дурною
Въ глыбоку Лету поплывло...
Усе змѣнило ся на зло,
Въ єму и каплѣ не було
Моихъ надѣй и сподѣвання!...
Усе нове кругомъ настало:
Новî каты, новеє зло,
Нова неправда и печаль.
Минають дни... иде година,
Минає молодôсть моя
И не веселу и сумну,
Тѣсну, холодну домовину
Передъ собою бачу я...!

П. Явôръ-Федоренко.

Яць Зелепуга.

(Образокъ зъ бориславского житя.)

Яць Зелепуга бувъ хлопъ ледащо. Хто передъ трийцятьма роками переходивъ черезъ Бориславъ, мôгъ бути певный, що або въ коршмѣ, або десь близь коршмы почує пяный, охрыплый голосъ, що выводивъ усе ту саму мелянхолійну пѣсеньку:

Ой не жалуй, моя мила,
Що я пю,
Тогды будешь жалувати,
Якъ я вмру.

Цѣкавый мôгъ завсѣгды побачити й самого спѣвака, що або сидѣвъ за коршемнымъ столомъ зъ звѣшеною головою и выбивавъ пястуками по столѣ въ тактъ своєи спѣванки, або шкандыбавъ выписуючи по улицѣ ногами „мыслѣте“, та перерываючи свôй спѣвъ короткими монольоґами, въ родѣ слѣдуючого:

— Проклятî пархи жиды! Знаю я, знаю, чого вамъ хочесь! Але го, го! не дôждете! Яць Зелепуга, то не мягкій хлѣбъ, щобъ зъ него коники лѣпити!

Зупинить ся на хвилину, широко розставивши ноги и стараючись удержати своє тѣло въ рôвнôй вазѣ, и зновъ затягне охрыплымъ голосомъ: „Ой не жалуй моя мила!“... але тутъ же й урве.

— Еге, не жалуй! То то й є, що нема вже кому й жалувати. Пôшла моя мила до пана Бога на складъ, а менѣ теперь все одно. Не много тамъ того достатку лишилось, та на якого бѣса ôнъ менѣ здавъ ся! Для кого маю свою працю лишати? Свого роду не маю, а жѣнчинъ рôдъ — ге, ге, не дôждати вамъ, богачики, щобъ вы мали моєю мізерією втѣшати ся! Радше все крôзь горло пропущу, и худобу, и господарство, и землю! Нехай иде, нехай ваше не буде! Ой, бо то вы намъ залили сала за шкуру, богачѣ-клапачѣ!

Зновъ урве и затягне спѣванку, вымахуючи затисненими кулаками:

Єденъ богачь у другого
Тай пытає ся:

*

За що тая голотонька
Напиває ся?
Ой най тобѣ, богачику,
Въ очахъ не стає,
Що голота гôрко робить,
Та солодко пє!

Ледащо хлопъ бувъ той Яць Зелепуга. Правда, доки жила жѣнка, державъ ся ôнъ несогôрше. Хочь мавъ усего тôлько шѣсть моргôвъ плохои землѣ, то таки не ходивъ нѣ до кого хлѣба позичати. Двоє ихъ було: що зробили, те й мали. Жили ощадно и супокôйно, працювали на своѣмъ грунтѣ, то й сусѣды ихъ шанували. Дѣточокъ мали кôлькоро, але повмирали: послѣдня дочка вмерла вже ôсѣмнайцяти лѣтъ ôдъ роду. Смерть тои дочки була першимъ ударомъ, що зробивъ проломъ въ щасливôмъ доси житю Зелепуги. Жѣнка єго була зъ богатого роду и мала въ Бориславѣ ще трёхъ братôвъ, богатыхъ господарѣвъ. Принесла она свойому чоловѣкови въ посазѣ другихъ шѣсть моргôвъ землѣ, о межу зъ єго власною батькôвщиною. Але по смерти послѣдньои дочки швагры-богачѣ почали всякими способами наставати на Зелепугу та на єго жѣнку, щобъ ôддали имъ назадъ ту „родову“ землю.

— На що вамъ! — говорили ласкаво, — вы вже обоє старй, дѣтей у васъ не буде, доживете свого вѣку й на тыхъ шести моргахъ, що вамъ лишать ся, а у насъ у кождого дѣтей богато.

Послухала Євка тыхъ слôвъ, пôдписала нещасну „цесію“, ôдобрали браты єи земельку батькôвску и зразъ же продали єѣ жидамъ пôдъ нафтовй законы. Така зрада до глубины обурила обоє Зелепугôвъ.

— Якъ то, панове швагрове, — говоривъ имъ Яць, зустрѣвши ихъ якось-то въ коршмѣ. — Чи то по божому и по людски робити такъ, якъ вы зъ нами зробили? Чи на то мы вамъ часть вашои батькôвщины ôдступили, щобъ на нѣй жиды ямы копали, а вы щобъ мали за що пити?

— Иди, старый дурню! — ôдказавъ оденъ швагеръ. — Вы-жь намъ при людяхъ ôдступили, а на що ôдступаєте, о тôмъ не було мовы. А разъ вы ôдступили, то поле наше. А разъ оно наше, то намъ вôльно робити зъ нимъ, що намъ подобаєсь.

— Не правда! — ôдрѣзавъ Яць. — Мы тôлько для того вамъ ôдступили, щобъ вашимъ дѣтямъ було де помѣститись. Жидамъ продати не велика штука, се кождый потрафить.

— Видно, що не кождый, — смѣючись ôдказавъ другій швагеръ, — коли вы не потрафили, тôлько мы.

— Смѣйте ся собѣ, смѣйте, але я се такъ плазомъ не пущу.

— А що-жь зробишь?

— Вже я знаю, що зроблю, але тôлько не знаю, чи вамъ то солодко буде.

— Отъ, иди старый, иди, не роби зъ себе дурня, — сказавъ третій швагеръ, плещучи його по плечу. — Отъ лѣпше сядь зъ нами и выпий по пôвкватирцѣ, а що зъ воза впало, те пропало.

— Сѣсти то я сяду, — строго ôдповѣвъ Яць, — и выпити такожь выпю, але ôдъ правды не ôдступлю. Скличу людей, скличу свѣдкôвъ, нехай они насъ розсудять, чи то справедлива ваша робота.

— Ну, що-жь, кличь, нехай судять! — сказавъ оденъ изъ швагрôвъ, — тôлько зъ горы тобѣ кажемо, що намъ наплювати на той судъ. Що намъ зроблять? Чи може самй грошѣ зложать и землю ôдъ жидôвъ ôдкуплять?

Сказавши правду, Яць Зелепуга про землю й не думавъ. Болѣла єго тôлько „неправда“ и хитрôсть швагрôвъ, єѣ хотѣвъ ôнъ вывести „передъ людьми й передъ свѣдками“, але чи зъ тои роботы выйде яка корысть, навѣть думкою въ той бôкъ не сягавъ. То-жь слова швагра були для него тымъ, чимъ ударъ пястукомъ межéочи. Захитавъ ся и окинувъ всѣхъ трёхъ непевнымъ поглядомъ.

— А, ось оно якъ: Плюєте на людей, на громаду! Юды якйсь! А плювавъ бы на васъ свѣтъ увесь! Батькôвску землю жидамъ продали и смѣють ся! А щобъ васъ та земленька свята по смерти зъ гробôвъ повыкидала!

Слово по словѣ, мѣжь Яцемъ и шваграми прийшло до бôйки, въ котрôй швагры такъ побѣдили старого Зелепугу, що справдѣ таки прийшлось кликати и людей и свѣдкôвъ и бабъ-знахорокъ. Плачучи та проклинаючи побѣгла Яциха до братнихъ хатъ, щобъ бунтувати братовыхъ проти чоловѣкôвъ. Тй стали по єи боцѣ, бачучи, що ôдъ часу тои нещаснои исторiѣ зъ грунтомъ ихъ чоловѣки такъ и не вылазять зъ коршмы. Розпочалась правдива вôйна родинна, зъ звычайными пригодами: сварками, проклонамь, криками на все село и бôйками. Що жѣнкамъ въ тôй вôйнѣ найбôльше перепадало, про се нѣщо й говорити. Одна въ приливѣ гнѣву обпарила свому окропомъ босй ноги такъ, що два мѣсяцѣ не мôгъ встати зъ постелѣ, и се найлѣпше зробила, бо вратувала решту грошей за продану жидамъ землю ôдъ цѣлковитои розтраты. У другои вдача на двоє важилась: коли чоловѣкъ бувъ тверезый, то перемагавъ и бивъ жѣнку, але коли бувъ пяный, то жѣнка перемагала чоловѣка и на велику втѣху жидôвъ вела єго за́-волосы зъ коршмы до дому, приговорюючи при тôмъ моральнй науки и для лѣпшои памяти втовкаючи ихъ єму кулакомъ въ плечѣ та въ потылицю. Найгôрше пôшло у третього швагра: тамъ чоловѣкъ зъ жѣнкою такъ перегрызли ся, що жѣнка втекла ôдъ чоловѣка на службу, дѣтей забрала и мѣжь людей пороздавала, и чоловѣкъ до двохъ лѣтъ пропивъ и прогайнувавъ усе господарство, худобу и землю, и нанявъ ся копати ямы у того самого жида, котрому продали часть Яцишиного грунту.

Страшно и важко було слухати того, що дѣялось мѣжь братомъ и сестрою въ ту пору. Выйде бувало братъ рано на роботу, звычайно вже не тверезый, въ брудноѣ, заболоченоѣ полотнянцѣ, зъ лицемъ почорнѣлымъ якъ земля, згорбленый и нѣбы прибитый, а сестра выгляне зъ своєи хаты, выбѣжить на подвôрє, та якъ почне плакати, якъ почне проклинати — Господи Боже! И брата ѣй жаль, хочь такъ погано зъ нею обôйшовъ ся, и батькôвщины жаль: сама не знає, на кого плакати, на кого кары божои просити.

— А волѣла-бъ я, братчику мôй, бачити, щобъ тебе самого въ сю землю закопували, нѣжь маєшь ты єѣ ту рыти та копати для нехристôвъ! Ну, копли, поганине, копли, може тамъ докоплешь ся кôсточокъ небôжчикôвъ тата та дѣда. Придивись имъ добре, бо певно оба въ гробѣ на другій бôкъ поперевертали ся, чуючи, якъ вы ихъ память, ихъ землю кроваву шануєте! А не забудь тамъ сказати небôжчикамъ, въ якихъ ты теперь гонорахъ у пана жида пробуваєшь, якъ спишь пôдъ жидôвскою лавою, ѣси разомъ зъ жидôвскими собаками, и якъ жидôвскй бахурѣ коло коршмы на тобѣ якъ на кони ѣздять для забавы! Скажи имъ се, скажи!

А ôдтакъ разомъ якъ заклене́ руки надъ головою, якъ не заголосить, не заридає, мовь надъ покôйникомъ:

— Братчику мôй, соколику сизый! Чи я-жь тебе не любила! Чи я-жь коло тебе не припадала, ще якъ ты маленькій бувъ, якъ мы мовь овесъ дрôбнî безъ мамы остали ся! Чи я-жь мало ночей не спала, тебе доглядаючи, якъ ты занедужавъ. Чи думала-жь я нещаслива, що нами лиха доля отакъ кине, що буду на тебе кары божои просити? Не дай Боже легко сконати тымъ, що тебе на таку дорогу навели, що тебе отакъ на дивовище, на публику людску пустили!

Проклонôвъ братъ слухавъ мовчки, похилившись, мовь вôлъ, що схиливши голову приймає удары. Але отî причитаня та споминки зъ дитинячихъ лѣтъ рвали єго душу, кровавили серце, допѣкали єму гôршь огню жегучого. Ажь разъ, пôднивши собѣ бôльше нѣжь звычайно, не мôгъ стерпѣти того голосѣня и крикнувши: „А не будешь ты вже разъ тихо, стара вѣдьмо!“ кинувъ на сестру „камѣнцемъ“. Самъ ôнъ твердивъ, що бувъ се камѣнець не бôльшій кулака, але мусѣвъ бути бôльшій и зъ не абы якою силою киненый, бо сестра не тôлько що заразъ утихла, але навѣть ôдъ разу таки впала на землю зъ глухимъ зойкомъ. На той зойкъ выбѣгъ Яць зъ хаты и пôднявъ жѣнку: мала выбите одно око и на чолѣ кроваву рану ôдъ лѣвои бровы пôвперекъ ажь до самого волося. Не кричала, не стогнала богато, тôлько умлѣвала разъ за разомъ. На пôвъ неживу повезли єѣ до Дрогобича: лѣкарѣ сказали, що не тôлько лѣве око зовсѣмъ пропало, але надто ще й кôсть черепа проломана. Помучивши ся кôлька день, Яциха вмерла, а брата єи взяли до криминалу. Тамъ ôнъ и вмеръ не дочекавши суду.

Ôдъ того часу Яць Зелепуга почавъ пити на забôй. Остогидла єму хата, остогидло господарство, остогидла громада. Коли єму молодицѣ радили, щобъ ще разъ женивъ ся, ôнъ тôлько рукою махавъ, немовь хотѣвъ зовсѣмъ ôдôгнати ôдъ себе сю думку. Не ôдъ разу, але мало по малу доходило до того, що бляшаный пôвквартирокъ ставъ ся одинокою истотою на свѣтѣ, о котру дбавъ.

Такъ пройшли два роки ôдъ Яцишинои смерти. Зовсѣмъ на нѣ на що звѣвъ ся Зелепуга. Господарство було зовсѣмъ занедбане и зруйноване, худобу забравъ жидъ за горѣвку, збôже давно було выпродане, плоты пообломлюванî, навѣть бôльша часть господарскои посуды помандрувала зъ хаты до коршмы. Яць Зелепуга тôлько на нôчь приходивъ до хаты — цѣлыми днями просиджувавъ въ коршмѣ. Пивъ мало, але для єго ослабленого и зôссаного организму досыть було двохъ-трёхъ чарокъ, щобъ зовсѣмъ запоморочити єму голову. Ѣвъ ще менше. Одинокою живою струною, котра ненастанно ще въ нѣмъ звенѣла, була ненависть до „богачѣвъ“, хочь правду кажучи, тî богачѣ зъ дня на день чимъ разъ бôльше тратили землѣ пôдъ ногами, уступаючи єѣ жидамъ, котрî чимъ разъ бôльшими купами горнули ся до Борислава, знаджуванî бажанємъ скорыхъ а легкихъ зыскôвъ на нафтовыхъ копальняхъ.

Часомъ однакожь, въ твердыхъ хвиляхъ, Яць Зелепуга ясно бачивъ, куды оно йде. Накинувши гуню на опашки, въ баранячôй кучмѣ на головѣ и позакладавши руки за пазуху, ишовъ ôнъ неразъ хиткимъ крокомъ здовжь бориславскои улицѣ, неспокôйно водячи очима и спльовуючи часъ ôдъ часу, якъ чоловѣкъ, котрого сильно пече зага.

— Мôй Боже, що ту дѣє ся, що ту творить ся! — шептавъ. — Правдива кара божа на наше селище! Ну, глядѣть, глядѣть, кôлько ту тои поганѣ назлазило ся, якъ мурашнѣ! У Пилипа Буняка пять ямъ коплють, у Матѣя чотыри, у мого премудрого швагерка вже пôвъ грунту купили, передъ самыми єго ôкнами цѣлу гору глины накидали! А тамъ зновъ, и тамъ, и тамъ! Всюды коплють, рыють, черпають тоту кляту кипячку, щобъ имъ ще горломъ лила ся! На грунтѣ, котрый єго небôжка жѣнка ôдступила братамъ, а котрый тî продали жидамъ, було вже доси десять закопôвъ та ямъ нафтовыхъ, деякî ще лишь по пять-шѣсть сяжнѣвъ глубины, а деякî вже по двайцять й двайцять пять сяжнѣвъ. Жидъ, що за безцѣнокъ набувъ сю часть грунту, бувъ нынѣ вже богачемъ, спôльникомъ першои бориславскои дестилярнѣ и властителемъ ще двохъ частокъ землѣ зъ двайцятьма новыми закопами. Що правда, нѣде єму такъ не щастило ся, якъ на грунтѣ небôжки Яцихи. На иншихъ, такожь за безцѣнокъ купленыхъ грунтахъ ямы були вже по десять, по пятнайцять та двайцять сяжнѣвъ завглубшки, а „ропы“ не було. Двѣ ямы, на двайцятôмъ пятôмъ сяжни глубины треба було навѣть зовсѣмъ покинути, такî богатî выдобули ся въ нихъ жерела воды. Яцишинъ грунтъ, то була правдива золота жила для Мендла Шехтера. То й не диво, що Мендель ôдъ давна вже остривъ зубы на прилягаючій, зовсѣмъ подôбный грунтъ Яця Зелепуги. Неразъ уже пôдходивъ ôнъ до Яця, щобъ той продавъ єму свôй грунтъ, але Яць навѣть чути не хотѣвъ нѣ прó-що. Тай не мавъ и коли, бо звычайно або пивъ, або протверезувавъ ся. Тай то сказати: поки мавъ за що пити, то нѣщо не гнало єго позбувати ся грунту.

Але теперь дѣла змѣнились, не було вже за що пити, а у шинкаря мавъ Яць навѣть значный, кôлька-найцятириньсковый довгъ. Пора по думцѣ Мендля була сама ôдповѣдна для „ґешефту“, тымъ бôльше, що Яць ôдъ кôлькохъ день почавъ якось менше заглядати до коршмы, ѣвъ бôльше, и разъ у разъ ходивъ по селѣ сумный та задуманый.

— Добрый день вамъ, пане Яцентый! — сказавъ одного дня Мендель, наближаючись до Яця, що щось нѣбы мѣркуючи стоявъ на серединѣ свого кусника грунту зъ палицею въ руцѣ.

— А добрый день! — ôдказавъ Яць, ледво глянувши на жида.

— Ни, що порабляєте? — пытавъ жидъ.

— А що-жь бы-мь мавъ? Дыхаю.

— Ни, всѣ мы, Богу дякувати, дыхаємо, то ще не робота, — сказавъ жидъ усмѣхаючись. — Я пытаю, що думаєте зъ грунтомъ робити?

— Зъ грунтомъ? А що-жь маю зъ нимъ робити? Нехай лежить. Грунтъ ѣсти не просить.

— То правда, що грунтъ ѣсти не просить, але вамъ, пане Яцентый, ѣсти й пити треба.

Яць выдививъ ся на жида великими очима, а далѣ сказавъ мовь зъ нéхотя:

— То вже моя рѣчь! Адже до васъ просити не пôйду!

— Ни, пане Яцентый, — лагôдно ôдповѣвъ жидъ, — якî-жь бо вы! Нѣбы то я на той прикладъ говорю! Я кажу, що шкода грунтови лежати, чого зъ него доробитесь? Працѣ по горло, а хлѣба й такъ не буде. Я вамъ заплачу по людски, выстане на вашî старî лѣта.

— Гмъ, а що-жь бы вы дали?

— А кôлько маєте всего грунту?

— Безъ того, що пôдъ хатою и подвôрємъ — шѣсть моргôвъ.

— Ни, то я вамъ дамь за все триста римськихъ.

— То нѣбы по чому за моргъ?

— По пятьдесять. Хиба то мало? Людска цѣна, бо́гме, людска цѣна.

— А ко́лько бы вы, Мендлю, хотѣли теперь за ти́ два морги, що-сте о́дъ моихъ швагро́въ купили, оту заразъ о межу зъ моими?

— Гмъ, — усмѣхнувъ ся Мендель, — я того поля не продаю.

— А певно, бо вы на нѣмъ скарбъ выкопали. Хочь и смердить, а все таки золото. Ну, а хто-жь менѣ заручить, що и у мене такого самого нема?

— Ни, Яцю, якій бо вы чоловѣкъ! — сказавъ Мендель. — Чи вы гадаєте, що я-бъ купувавъ вашь грунтъ, якъ бы знавъ, що въ нѣмъ нѣчого нема? Чи гадаєте, що я не буду мавъ що лѣпшого робити, якъ сѣяти овесъ на вашихъ пустарахъ?

— Бо́гъ заплать вамъ за щиро́сть, пане Мендель, — о́дказавъ на се Яць. — А коли панъ Бо́гъ иправду и въ мою землю скарбъ вложивъ, то якій же я бувъ бы дурень, коли-бъ єго такъ за дармѣсѣнько зъ рукъ выпустивъ?

— Якъ то за дармѣсѣнько? А пятьдесять римськихъ, то хиба не грошѣ?

— Нѣ, Мендлю, то собачи́ грошѣ?

— Го, го, küсk ihm un, якій менѣ панъ! — скрикнувъ ображеный Мендель. — Идѣть и найдѣть ихъ собѣ на дорозѣ, коли то собачи́ грошѣ!

— Навѣть на дорозѣ не потребую шукати, сами́ до мене прийдуть! — сказавъ Яць и справивъ ся до своєи хаты.

— Пане Яцентый! — кликавъ за нимъ Мендель, — пане Яцентый, але зачекайте-но!

— А що тамъ таке? — сказавъ Яць зупиняючись.

— Знаєте, що я вамъ скажу, — говоривъ Мендель, зновъ наближаючись до него. — Я вамъ дамь по 80 римськихъ за моргъ.

— Е, пусте ваше балаканє, — о́дказавъ Яць и махнувъ рукою. — Що я вамъ буду давати за 80, коли другі́ по 100 даютъ?

— По сто римськихъ за моргъ! — скрикнувъ Мендель. — Бо́йте ся Бога, Яцю, хто вамъ дає по сто римськихъ?

— То вже моя рѣчь, хто дає! То́лько вы собѣ не думайте, що старый Яць звѣвъ ся зъ розуму и не знає, що робить. Дурень то я, дурень, се мушу признати, але дещо троха таки й знаю и зъ кашею зъѣсти ся не дамь.

— Ни, пане Яцентый, що-жь вы собѣ о мнѣ гадаєте, щобъ я васъ хотѣвъ зъ кашею ѣсти! Я то́лько пытаю ся, хто вамъ дає по сто римськихъ за моргъ грунту?

Яць довгу хвилю пильно поглядѣвъ Мендлеви въ очи, пото́мъ о́двернувъ ся, сплюнувъ и не кажучи анѣ слова бо́льше, по́йшовъ до своєи хаты.

— А dümmer Goj! — воркотѣвъ Мендель по єго о́дходѣ. — Гадає, що мене на полову зловить! Сто римськихъ! Почекаєшь ты собѣ ще, закимъ я тобѣ дамь сто римськихъ за моргъ.

Иванъ Франко.

(Дальше буде.)

МОРОЗЪ.

Ходить морозко
Сѣдобородый,
Скро́зь надъ землею
Ходить тай ходить...
Скро́зь о́нъ панує,
Скро́зь єму дѣло,
Нѣде сховатись
О́дъ єго силы...
Ледомъ товстущимъ
Сковує рѣки,
Хаты убогі́
Кутає снѣгомъ...
Стоять понуро
Дубы старезні́,
А молоденькі́
Пагони мерзнуть.

Ба, нѣ морозку:
Зо́йдуть весною
Нові́ паро́сти
Зъ корня старого...
А по по́дъ снѣгомъ
Жито посходить
Бо твоя сила
Єму не шкодить!
Ба, рѣки во́льні́
И по по́дъ ледомъ
Течуть водою
Въ безкрає море...
Не довго-жь будешь
Тутъ панувати,
Снѣгомъ та ледомъ
Землю кувати...

Бо, якъ весною
Сонце засяє,
Розо́бє рѣчка
Твои кайданы;
Полама кригу
Побє на хвиляхъ,
И самъ, ты, дѣду,
О́дъ сонця згинешь!

Поки-що ходить
Сѣдобородый,
Та молоденькі́
Вѣти морозить....

В. Петрусь. З.

ШЛЯХТА ХОДАЧКОВА.

Комедія въ IV. дѣяхъ Григорія Григорієвича.

ДѢЯ II.

(Дальше.)

СЦЕНА ПЯТА.

Трѣска Рура (за нимъ:) Мудрыцкій, Келбасєвичь и Куцѣньскій..

Трѣска.

Витайте, панове браця и сѣдайте, вашецѣ!

Рура (сѣдаючи).

Отъ тутъ порадимось мѣжь собою!

Мудрыцкій (до Келбасєвича).

Для чого акуратъ тутъ? Чому не у мене?

Келбасєвичь.

И я волѣвъ у себе, але Рура такъ повѣвъ. Казавъ, що неутральне мѣсце; що се значить, не знаю.

Мудрыцкій.

Неутральне мѣсце значить: нѣ для тебе, брацє, нѣ для мене. Рура зъ нимъ тримає, бо єму щось виненъ, але дулю зъѣсть.

(Трѣска помѣстивши шляхту, трактує табакою).

Рура и Куцѣньскій (приймають).

Дякую, вашецѣ!

Мудрыцкій (до Келбасєвича).

О́нъ навѣть частувати забираєсь, бачите?

Келбасєвичь.

Бачу, бачу, але скорше жида поцѣлую, чимъ чести єго ткну.

Мудрыцкій и Келбасєвичь (о́дмовляючи Трѣсцѣ).

Дякуємъ, вашецѣ!

Рура (розсѣвшись).

Знаєте панове о́браця, якъ бы Розумовскій бувъ шляхтичь справедливый, то бы ся ще нынѣ префектуры зрѣкъ.

Трѣска.

А хто знає, може ся и зрѣкъ.

Куцѣньскій (все тихомирный — говорить зъ тиха).

А я вамъ кажу, що не зрѣкъ.

Келбасєвичь.

Ты брацє Божейку, все опозиція. — А я ти кажу: може ся и зрѣкъ.

Рура.

А вже чи зрѣкъ ся чи не зрѣкъ: бôльше єму пре-фектомъ не бути.

Келбасєвичь, Мудрыцкій, Куцѣньскій и Трѣска.

Не бути, не бути!

Рура.

Не бути по перше: бо шляхтѣ спроневѣряєсь, а зъ хлопами тримає...

Келбасєвичь (скоро).

Памятаєте, панове браця, якъ менѣ Прокопôвъ Семенъ межу переоравъ, якъ ôнъ розсудивъ? Може за мною обставъ!

Рура, Трѣска и Мудрыцкій.

Де тамъ, де тамъ?

Куцѣньскій (до Келбасєвича).

Даруй брацє, бо ты єму оба окопы заоравъ, що правда, то не грѣхъ. Але якъ менѣ хлопы ажь два покосы заняли, то ôнъ не тôлько за мною не ставъ, але ôдобравъ и тотй три копички...

Рура, Трѣска и Мудрыцкій.

Такъ, такъ!

Келбасєвичь.

Добре мавъ, панє брацє! Бо они тобѣ перекосили горстку, а ты имъ забравъ три копицѣ.

Куцѣньскій (сварливо).

Даруй брацє!

Келбасєвичь (сварливо).

Нѣ, даруй брацє!

Мудрыцкій.

Не сварѣть ся, панове браця! Се знають всѣ, що префектъ зъ хлопами накладає.

Рура.

Отже перше: рѣчь доказана, що префектъ шляхты не шанує, а зъ хлопами накладає. По друге: не тôлько накладає, але проти всякихъ звычаѣвъ и установъ шляхоцкихъ зъ ними дружить ся.

Трѣска.

Єго перша жѣнка!

Келбасєвичь.

А друга може лучша?

Трѣска.

И друга така сама.

Куцѣньскій.

Даруйте, панове браця, але єго друга жѣнка, теперѣшна панѣ префектова цѣлкомъ прилична дама.

Рура.

Прилична? А хто знає, якого роду она?

Келбасєвичь.

Ключницею була въ дворѣ — онъ що!

Куцѣньскій.

Даруйте браця: але ходила въ спôдничци, кафтанику, якъ Богъ приказавъ.

Мудрыцкій.

Такъ, такъ, панове браця: теперѣшна панѣ префектова цѣлкомъ прилична дама, шляхоцтву не ухибляє.

Трѣска.

Але доньку за хлопа ôддає...

Рура.

По третє: префектъ поневѣряє шляхоцтво своє и наше, бо доньку ôддає за хлопа. (встаючи — голосно) Зъ тыхъ трёхъ причинъ єму бôльше префектомъ не бути!

Трѣска, Келбасєвичь, Куцѣньскій и Мудрыцкій (повстававши).

Не бути, не бути!

Рура.

О сѣй постановѣ, панове браця, належить нынѣ ще повѣдомити всю шляхту, абы завтра нѣ оденъ голосъ на него не впавъ, пôдъ загрозою выключеня зъ нашого брацтва и нашои — компанiѣ!

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій.

Такъ, такъ!

Куцѣньскій.

Почекайте, панове браця, а хто повѣдомить?

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій.

Мы, мы!

Рура.

Єсть у нашôмъ селѣ чотыри куты и въ кождôмъ кутѣ госпóда. Кождый зъ насъ пôйде нынѣ до иншои господы и знати-муть всѣ.

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій.

Добре, добре!

Куцѣньскій.

А я вамъ кажу, що зъ того — нѣчого не буде!

Рура, Трѣска и Мудрыцкій.

Чому, чому?

Келбасєвичь.

Хиба ты, панє брацє, зрадишь!

Куцѣньскій.

Абы и не зрадивъ нѣхто, то нашй голосы завтра якъ звычайно розстрѣлять ся, а хлопы зôйдуть ся и выберуть — Розумовского.

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій (грôзно).

Хто — хлопы?

Рура (голосно — грôзно).

Не смѣють!

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій.

Не смѣють!

Куцѣньскій.

А я вамъ кажу, що посмѣють!

Трѣска.

Ты брацє — все опозиція!

Рура.

Въ такôмъ разѣ скажѣть хлопамъ, що Розумовскій має зô мною процесъ криминальный, а не посмѣють на него голосувати.

Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій.

Добре, дуже добре!

Куцѣньскій.

А якій же брацє ты маєшь процесъ зъ нимъ?

Рура.

А за курята — не знаєте?

(Трѣска, Келбасєвичь и Мудрыцкій махають руками и бухають смѣхомъ).

Куцѣньскій.

Такъ и хлопы смѣяти-муть ся, панє брацє!

Рура (люто).

Що ся смѣєшь, панє брацє, оденъ зъ другимъ? Не розумѣєшь хиба процедуры?.. Въ такôмъ разѣ скажемо хлопамъ... мосцѣ Добродзею, гмъ, гмъ. (грôзно покашлює).

Куцѣньскій.

Отъ видите, брацє, яке наше!

Рура.

Що видите? Хиба бы-мь не Рура, абы-мь и на се не найшовъ. (ходить задуманый по сценѣ).

Куцѣньскій (иронично).

Ага! Покажь мі брацє своє регулы,
А я ці повємъ своє титулы!

СЦЕНА ШЕСТА.

Попередній. Валєнтій.

Валєнтій (важко стогне за сценою).

Ой, ой, ой!

Всѣ (зрываютъ ся — спѣшачи въ головнѣ).

Що се? що то?

Кася, Галя и Розалія (выбѣгаючи зъ правыхъ).

Що ся стало?

Валентій (входить головными, опустивши руки, стає середъ сцены. Валентій — хлопець придурковатый).

Ой, ой, ой!

Кася (припадаючи до него).

Що тобѣ Валюсю, сыну мôй?

Валентій (паде на крѣсло).

Ой обпали, оббили, обдерли!

Трѣска, Рура, Келбасевичь, Мудрыцкій, Куцѣньскій, Кася и Галя (обступивши Валентого коломъ).

Хто такій, хто?

Валентій.

Префектовѣ парубки.

Трѣска и Рура.

Префектовѣ парубки?

Валентій.

А — я! Я ишовъ на оболоню зъ косою, а панѣ-матка менѣ казали ити до префекта. Я прийшовъ до префекта, а зъ ôдтамъ мене нагнали. Я взявъ косу на плечѣ, тай пôйшовъ на оболоню. Прийшовъ на оболоню, тай сѣвъ. Сиджу — сиджу, сиджу — сиджу, а въ кôнци вставъ, тай кошу. (показуе и плаксиво говорить) Шахъ разъ, шахъ два, шахъ три, — що лише хотѣвъ зробити шахъ чотыри, а ту выскакують збуѣ, ôдбирають косу, мене въ плечѣ бухъ, — я упавъ, гадаю собѣ: конець тобѣ Валюсю! Лежу — лежу, лежу — лежу, встаю — нема нѣкого. Я тогдѣ въ крикъ, тай до дому — ой, ой, ой!

Кася.

Чи чувъ хто таке?

Трѣска.

И се дѣесь въ часахъ конституцiѣ, середъ вольнои шляхты?

Рура (намѣтно — приступаючи и кладучи руку на голову Валентого).

Панове браця, се не Валентій а палець Божій, — саме небо намъ его зсилае! Хто въ Бога вѣруе, панове браця, най бѣжить въ село и кличе сюды, кого подыбле: шляхту — не шляхту, хлопôвъ — не хлопôвъ! Най кождый бачить власными очима сю пôдкошену цвѣтку, сю жертву неповинну того збуя, а побачите, якъ я ему загрѣю; хиба самъ люцiперъ зъ пекла на него теперь голосъ ôддасть! Пропавъ ôнъ теперь и передъ хлопами, навчу я его процедуры!

Куцѣньскій.

Добре, дуже добре!

Келбасевичь (живо).

Ходѣмъ, браця, ходѣмъ!

Мудрыцкій, Келбасевичь и Куцѣньскій (спѣшачи въ головнѣ).

Ходѣмъ, ходѣмъ! (выходять въ головнѣ).

Рура (за ними).

А живо, браця, поки сей жие ще!

СЦЕНА СЕМА.

Попереднѣ.

Трѣска (до Руры).

Що ты, панѣ браче, думаешь дѣлати?

Рура.

Чекай, навчу тя, браче, процедуры! (на боцѣ) О, пôмщусь теперь за всѣ свои процесы зъ онтымъ збуемъ! (до Валентого) А кôлько ихъ тамъ було, паниченьку Валюсю, не тямишь!

Валентій.

Ой не тямлю: щось чи оденъ, чи два, чи чотыри.

Рура.

Добре, скажѣмъ: чотыри. А бувъ и префектъ зъ ними?

Валентій.

Нѣ, не було!

Рура.

А не оглядавъ ecь ся, моспанѣ, чи де зъ подальша не бувъ, де не прикучнувъ, не сховавъ ся?

Валентій.

Ой, щось було далеко, але не знаю на певно, чи корчь, чи чоловѣкъ?

Рура (до прочихъ).

Не кажу? То ôнъ бувъ, ôнъ — префектъ, моральный справникъ; ôнъ намовивъ, наславъ. Чекай же братку, навчу тя процедуры!

Валентій.

Але я не знаю, чи то префектъ? Се було дуже далеко...

Рура.

Чекай моспанку, я тобѣ поможу: мавъ чорный кашкетъ, правда?

Валентій.

Нѣ, щось бѣле, наче капелюхъ.

Рура.

Все одно, ôнъ перебравъ ся, абы не пôзнати. Але я знаю его капелюхъ! (до Валентого) Теперь браче скажи: де тебе вдарили?

Валентій (плаче и показуе).

Ой, ось тутъ въ плечѣ!

Рура (смотрить).

Ту, блнзь ребра?

Валентій.

А — я!

Рура (все смотрить).

Недалеко серця?

Валентій.

Нѣ, ось ту въ крижѣ!

Рура.

Все одно, серце въ серединѣ; чи бивъ въ передъ, чи въ задъ, все въ серце мѣривъ... Ударъ смертельный, скрытоубійчій — рѣчь криминальна! (ôдступае ôдъ Валентого — на боцѣ) Почекай, префектику, ажь теперь ты намъ ôддашь за всѣ свои справки! (до Галюнѣ) Панно Галю, най но панна принесуть воды збанокъ!

(Галя выходить на право).

Валентій (крôзь плачь).

Я не хочу воды!

Рура.

Чекай братку, не бôй ся — се лишь до процедуры треба. А теперь братку лягай тамъ на ослонѣ горѣницъ и стогни що сила, а все за серце тримай ся!

Валентій.

Я не хочу!...

Рура (до Трѣски).

Панѣ браче, поможи слабого зложити на землю, бо ôнъ самъ не потрафить. (до Касѣ) А вы, панѣ-матко, дайте намъ простирала накрыти слабого!

(Кася выходить на право).

Валентій.

Не хочу, не хочу!

Рура.

Не бôй ся, братку, то лишь процедура така! (Рура и Филипъ беруть бурикаючогось Валентого и кладуть на землю по правôмъ боцѣ).

(Кася приносить простирало. Рура накрывае его зъ головою. Галя надноситъ воды збанокъ, котрый Рура кладе побôчь слабого).

Рура (до Валентого).

А теперь, братку, стогни!

Валєнтій (стогне).

Ай, ай!

Pура.

Лучше, братку, лучше!

(Валєнтій стогне дужше).

Pура.

Ще дужше, братку, дужше! Чимъ голоснѣйше ты будешь стогнати, тымъ довше префектъ въ криминалѣ ме сидѣти.

(Валєнтій стогне голосно).

Pура.

Добре, братку! И такъ за кождый разъ, якъ я тебе рушу ногою, стогни що змога! (компатично до публики) А теперь ты, душко-префектику, послѣдній разъ бачивъ сонѣчко небесне и зôрки яскравѣ и мѣсячикъ ясный!

Трѣска (до Pуры — просячи).

Слухай, панє браце, абы не наробивъ ты якои халепы!

Pура (люто).

Мовчи браце, якъ не розумѣешь процедуры!

(За сценою чути голосни кроки — головнѣ дверѣ отвираютъ ся).

Розалія (на боцѣ).

То не жартъ, ѣй Богу! Якъ тôлько зôйдесь шляхта, я вымкну ся на двôръ и донесу секретарови! (въ часѣ, коли сходить ся шляхта и прочѣ, она посуваєсь зъ вôльна въ задъ помѣжь люде и вымикаєсь въ головнѣ).

(Дальше буде.)

Обрядъ хрещеня малыхъ дѣтей на Руси
та деякѣ вѣрованя и забобоны людовѣ.

(*Написавъ Данило Лепкій.*)

Въ 16. ч. „Зорѣ“ 1886 року помѣщено деякѣ зôбранѣ мною повѣрки про малу дитину на Руси, про теє я не буду повторяти того, що тамъ було написане; я хочу тôлько розказати про тоє, якъ ôдправляє нашь простый людъ по селахъ той важный обрядъ хрещеня малои новонародженои дитины не въ церквѣ пôсля церковнои формы, але у себе въ дома пôсля своихъ старыхъ забобонôвъ и звычаѣвъ.

Маленьку, новонароджену дитину належить ся якъ найскорше охрестити, такъ вѣрить майже по цѣлôй нашôй Руси-Украинѣ простый людъ, бо нехрещена мала дитина буває вельми небезпечна въ домѣ своихъ родичѣвъ. Не тôлько, що до неи тогдѣ мають приступъ злѣ духи (Лѣтыня, Мокротынъ, Теглôвъ) опирѣ, вѣщицѣ, вѣдьмы та чарôвницѣ, котрѣ хорôи матери можуть пôдмѣняти маленьку дитину, взяти собѣ здорову, черству та гарну, а дати ѣй яку нездаль, але що бôльше нехрещена дитина стягає на цѣле домôвство та на цѣлу родину розличнѣ нещастя. Я чувъ въ окрузѣ Ряшôвскôмъ межи тамошнымъ рускимъ населенємъ ось яке про тоє оповѣданє (наводжу єго недословно задля того, що въ дословнôмъ текстѣ знаходить ся майже половина польонизмôвъ): „Оденъ богачь въ Коростенцѣ не хотѣвъ довго хрестити новонародженои дитины, лише тримавъ єѣ нехрещену у дома; для того однои ночи въ опôвночи злетѣло ся до него множество нечистыхъ духôвъ: опирôвъ, чарôвниць та вѣдьмъ, они хотѣли конче дôстати ся до хаты богача, щобы ôдъ матери вкрасти дитину. Але богачь на сѣнныхъ и хатныхъ дверохъ мавъ зробленѣ зô свяченои пшеничнои муки, замѣшенои въ свяченôй іорданьскôй водѣ хресты, котрыхъ нечистѣ духи дуже ся бояли. Для того вчинили они велику бурю коло хаты богача, зôрвали дахъ и стелю зъ хаты и такъ дôстали нехрещену дитину“.

Людове вѣрованє въ Лѣтынѣ въ Дрогобыцкôмъ оповѣдає, що зъ нехрещеною дитины, єсли она умре, або єсли она дôстане ся въ руки нечистыхъ духôвъ, стає ся такій самый нечистый духъ. Зъ головъ дѣтей нехрещеныхъ, котрѣ мати-дѣвчина передъ встыдомъ людей закопала пôдъ тыномъ, выростає бозъ, а самѣ дѣти стають ся на житлѣ хованцями та чортами; утопленѣ нехрещенѣ дѣти перемѣняють ся въ Русалки та Мавки и стають ся опôсля ворогами людей. Лѣтомъ до яснои мѣсячнои ночи скачуть они по берегахъ нашихъ рѣкъ, гойдають ся на зеленому прутю гнучкои лозы, танцюють, а часами и въ саме полудне ховають ся по поляхъ въ зелене збôже та ждуть на тото, щобы кого завабити до него та заскоботати. Я чувъ ôдъ одного мого знакомого зъ Косôвщины, що тамка нашь простый людъ вѣрить, будьто бы зъ нехрещеныхъ дѣтей, закопаныхъ живцемъ на полю або въ лѣсѣ у землю, ставали ся Мавки, або лѣснѣ духи-дѣвы, котрѣ зъ переду бувають чудовои красы, зъ гарнымъ бѣлявымъ лицемъ, зъ сиными великими очима, зъ нѣжнымъ бѣлымъ тѣломъ, зъ довгимъ русявымъ волосємъ, але коли хто зможе на нихъ споглянути зъ заду, то спостереже ихнѣ поганѣ внутрности не ослоненѣ навѣть найменшою плѣвкою.

Для того бабы-повитухи по нашихъ селахъ заразъ, скоро тôлько маленька дитина народить ся, старають ся єѣ охрестити. Формъ та слôвъ, якихъ бабы-повитухи уживають при хрещеню новонародженои дитины єсть такъ много, що тяжко бы ихъ навѣть списати, ба навѣть не помылю ся, наколи скажу, що кожда повитуха майже має свою осôбну форму, котру она собѣ сама своєю фантазією вытворила; а формы тотѣ такъ далеко стоять часами ôдъ знакомои формы церковного хрещеня, якъ небо ôдъ землѣ.

Нашь людъ у своєѣ народнôй вѣрѣ та забобонахъ заказує ôдмавляти ся ôдъ триманя дитины при хрестѣ, а при тôмъ наказує давати новонародженôй дитинѣ при хрещеню крижму. Въ Лѣтынѣ кажуть, що хто зъ кумôвъ дитинѣ не дає крижмы, той краде новонародженому долю и щастє на цѣле житє. Въ Тегловѣ въ Белзкôмъ чувъ я таке вѣруванє ôдъ нашого люду, що котра газдиня тримає дитину дѣвчины при хрещеню, тôй буде ся пшениця и цибуля родити; єсли тоє робить дѣвчина ще не ôддана, она скоро выйде замужь. Мôй покôйный батько оповѣдавъ менѣ ось яке оповѣданє: „У нашôмъ селѣ давно колись — такъ я чувъ ôдъ старыхъ людей — живъ дуже великій богачь П.... Косць; у него було всего доволѣ, але ôнъ такъ бувъ скупый, що за шелюгъ бувъ бы не знати що зробивъ. Для того въ селѣ нѣхто не любивъ Косця и ôнъ нѣкого. Але все сусѣды та знакомѣ просили неразъ єго за кума, однакожь Косць або не хотѣвъ ити послужити малому, або якъ ишовъ, нѣколи не принѣсъ крижмы. Якось разъ въ Кутѣ (присѣлокъ) хтось справлявъ поминки и запросивъ на нихъ и Косця. Косць пôйшовъ, — якъ зачали-жь люде честувати Косця, якъ зачали припрошувати, то Косць такôй добре загрѣвъ голову. До пôзнои ночи забавлявъ ся ôнъ зъ людьми, спѣвавъ та выгейкувавъ, а коло пôзнои пôвночи попращавъ ся зъ людьми тай пôйшовъ до дому. На дворѣ було темно, наче-бъ око выймивъ, а до того ще падавъ густый дощь. Косць талабувавъ болотомъ заганяючи ся то на той то на сей бôкъ, ажь прийшовъ

на середъ села. Въ кôнци глянувъ напередъ себе а передъ нимъ бѣжить якійсь чорный котище. Косць станувъ, дивить ся лѣпше, а коло него якась высока, худа жѣнка, завита въ бѣле полотно. — Косцю, ходи до мене кумити, чуєшь якъ моя дитина плаче, — каже до него жѣнка, а тутка заразъ за плотомъ такъ реве мала дитина, мало не розôдре ся. — Будуть же-жь хоть добрѝ хрестины? — пытає ся Косць. — Ще лѣпшѝ, якъ нынѣшна комашня, — каже баба. — То йду! — сказавъ Косць тай поплѣвъ ся далѣ селомъ. А баба йде та йде, ажь вкôнци завела єго до Берѣзника (до лѣса). А тамъ у якôйсь заклятôй ярузѣ зôбрало ся тôлько чортôвъ та нечистыхъ, а всѣ по паньски повбиранѝ, що Косць такъ налякавъ ся, ажь мало крôзь землю не проваливъ ся. Чорты тримали мале новонароджене чортеня на якихось пеленкахъ дорогихъ, тай ще ждали на него. — Давай крижму! — крикнули всѣ до Косця. — Не маю! — зойкнувъ Косць. Але чорты не зважали на тоє, они гурмою прискочили до него, звалили Косця на землю тай здерли єго шкôру на пеленку для народженого чортика. Въ тыждень по тôмъ знайшли люде Косця въ глыбокому ярѣ въ Берѣзнику такъ обдертого зô шкôры, що нѣхто не мôгъ пôзнати, що то за чоловѣкъ".

Въ Мокротынѣ та Полянахъ повѣта Жовкôвского, такъ само въ Тегловѣ коло Белза матерь и повитухубабу простый людъ уважає такъ довго за оскверненыхъ, доки священикъ неôдчитає надъ ними приписанои молитвы. Я бачивъ по деякихъ хатахъ такѝ случаѣ, що людъ тогдѣ ôдъ повитухи-бабы не хоче нѣчого брати та зъ нею стикати ся. Майже по цѣлому нашому широкому краю розповсюднило зя тото загально звѣстне вѣрованє, котре женѣ-матери по рôздвѣ дитины заказує якійсь часъ выходити за порôгъ хаты, а тымъ бôльше ставати своєю ногою на сусѣдску межу. Въ Токарни повѣта Сянôцкого говорять Лемки, що така жѣнка стаючи передъ своимъ выводомъ на чужу межу, спроваджує градъ на засѣвы; въ Мокротынѣ вѣрують, що она ôдбере коровамъ молоко або спровадить яке инше нещастє на житло, а въ Лѣтынѣ чувъ я вѣрованє, котре каже, що така жѣнка сама набавить ся якоись хоробы, особливо тогдѣ, коли она выйде на чужу межу до схôдъ сонця.

Коли дитину охрещено въ церквѣ, тогдѣ наступає вельми цѣкавый другій актъ въ дома, злученый зъ розличными забобонами та вѣрованями. Єсли кумы, що вертають зъ церкви до дому на дорозѣ зустрѣють замужну жѣнку або чоловѣка, маленьке скоро оженить ся або ôддасть ся, єсли парôбка або дѣвчину, постарѣє ся безъ дружины на свѣтѣ. Я видѣвъ декуды по нашихъ селахъ и таке, що кумы вертаючи зъ церкви до дому ишли на рѣку скупати дитину, щобы тымъ способомъ єѣ охоронити ôдъ розличныхъ слабостій та недугôвъ, а потôмъ, щобы житє такъ тихо маленькому въ щастю плыло, якъ плыне рѣчна вода.

Въ Полянахъ повѣта Жовкôвского вѣрить нашь простолюдинъ, що єсли кому дѣти не ведуть ся та не хочуть ся ховати, то кумы або баба-повитуха, вертаючи зъ церкви до дому зъ охрещеною дитиною, нехай не йде дверми до хаты, лише господарь най выйме ôкно зъ хаты и баба або кума нехай черезъ выймлене ôкно подасть дитину, тымъ способомъ зарадить ся лиху.

Коли кумы вернули домôвь, засѣдають за стôлъ и розпочинає ся угощенє; въ Лѣтынѣ повѣта Дрогобицкого такъ само якъ на весѣлю молодои знакомѝ, родина та сусѣды на пропою складають ся на посагъ (придане), такъ само на хрестинахъ складають ся кумы та кумове на пропою малôй дитинѣ на сорочину та пеленки. При кôнци угощеня бере мати дитину на руки, баба-повитуха подає єй деревляный тарѣль, мужъ-газда ставить на тарѣль келишокъ, наливає горѣвки и матерь въ имени малои дитины зачинає пити до першои кумы приговорюючи: „Матусю, дай Боже здоровля!" — „Рости здорова", — ôдповѣдає матуся (кума), а ôдбираючи повный келишокъ, кидає кôлька крайцарôвъ своєѝ похресници на пеленки. Такъ иде за чергою. А коли пропôй скôнчила мати, зачинає єго на ново баба-повитуха словами: „Матусѣ, дайте и бабѣ на ходаки!" — И кумы кидають такожь по кôлька крайцарôвъ на деревляну тарѣлку.

По деякихъ селахъ до першои купели кидають срѣбнѝ грошѣ, вѣруючи будьто въ тоє, що новонароджена дитина нѣколи грôшми не пожурить ся, будьто зновъ, що она буде така красна якъ срѣбло. Въ Мокротынѣ людске вѣрованє заказує остро дитинячѝ пеленки вывѣшувати на двôръ, єсли дитина не має ще шѣсть недѣль, такъ само якъ въ Лѣтынѣ добра матерь дбаюча про свою дитину, нѣколи не выкинула бы на двôръ дитинячого волося, бо она мôцно вѣрує въ тото, що наколи сорока волосє єи дитины вôзьме собѣ на гнѣздо, дитина стане ся нещасливою на тôй земли. Цѣлый свôй вѣкъ буде бѣдити та журити ся.

Маленьку дитину не повинно ся гладити по головѣ, бо она рости не буде, такъ само не повинно ся дитинѣ показувати когута, бо оно буде ся гикати, наколи тôлько добре вдивить ся въ него (Токарня).

Въ загалѣ про дитину, про обходженє ся зъ нею, про лѣченє єѣ въ розличныхъ недугахъ, про наклikуванє долѣ та красы для неи єсть дуже много розличного рода вѣровань та забобонôвъ мѣжь нашимъ народомъ по селахъ та малыхъ мѣсточкахъ. Кожда стара мати заразъ на весѣлю учить свою доню, и такъ той скарбъ людовои фантазіѣ переходить зъ устъ до устъ, а переходячи, змѣняє ся та перетворює ся въ розличнѝ варіянты та ôдтѣни. Тото, що я нынѣ подавъ, єсть тôлько маленькимъ ôдламкомъ зъ того великого та богатого скарбу розличныхъ вѣровань про малу дитину, якѝ нашь простолюдинъ переховує у своихъ устахъ. Варта бы на той предметъ звернути освѣченымъ людямъ по селахъ свою увагу, щобы той скарбъ, тота велика поезія та народна фильозофія, прикрашена неразъ быстрыми та здоровыми поглядами на житє та на поведенє чоловѣка не пропадала марно. Я знаю добре, що наколи бы у насъ цѣлый предметъ людовои рѣчи зведено до купки, то передъ нашимъ богатымъ людовымъ велитомъ поезіѣ, фильозофіѣ та митольоґіѣ жаденъ нарôдъ Европы устоятн бы ся не мôгъ.

ОБРАЗКИ ЗЪ СВѢТА АЛЬПЕЙСКОГО.

б. Гостина у Ґозавшмида.

Ґозавшмидъ, то коваль, котрого черезъ теє й тутейшѝ люде такъ прозвали. Нѣхто не допытує ся за єго именемъ, а кождый знає, що Ґозавшмидъ то той, а не хто иншій.

Ґозавшмидъ, 70-лѣтній старець, має велику кузьню; въ нѣй выробляла иногдѣ численна челядь за помочію великаньского молота, двиганого водою, цваки и т. и. для всѣхъ зелѣзниць въ округи. Ôдъ часу, якъ

настали паровй кузьнѣ, заробокъ Ґозавшмида уставъ зовсѣмъ, великій молотъ бездѣльно спочиває, и лишь ручными молотами выконують поменшй, щоденнй роботы. Ґозавшмидъ однако не збѣднѣвъ, бо за добрыхъ часовъ закупивъ онъ околичнй грунта, накупивъ волювъ, коровъ и коней и розвѣвъ широке господарство, котре и нынѣ веде давнымъ ладомъ. Онъ наймає такожь гостямъ конѣ и повозки до Гальштату. Кромъ того удержує онъ не згоршу гостинницю; кождого часу можна у него мати смачнй мяснй, молочнй и мучнй стравы, оригинальне швехатске и пильзеньске пиво, феслявске вино и выгодный ночлѣгъ. Тымъ то и заробляє онъ одъ туристовъ, що лѣтомъ численно тутъ прибувають хорошенькй грошѣ. Въ огородци єсть красна веранда, прикрашена цвитучимъ повоємъ, зъ одки хорошій видъ на горы.

Хата Ґозавшмида простора; на долинѣ живе самъ зъ челядю; тутъ находить ся кухня и комната ѣдальна; на горѣ же суть комнаты для гостей, чистенькй, любенькй, принадливй зъ всякими приборами и выгодами. Єсть тутъ такожь и комната цѣсарска, де наша Найдост. Цѣсарева ночувала, бо она ходила такожь на Цвизельальпу, куды и я такъ горячо бажавъ зайти. Але горе!... менѣ судьба не пощастила... Дощь лютый, неустаючій, а часами уливный завзявъ ся менѣ перепинити въ томъ дѣлѣ.

Я прибувъ до Ґозавшмида, коли уже змеркло ся було, и онъ повитавши мене, попросивъ до веранды, де я уже заставъ двоє гостей, мужчину и женщину при вечери. Бувъ то якійсь фабрикантъ зъ Моравы, мандруючій зъ донькою для розрывки и щобы свѣта побачити, по Стиріи, Сальцбурґу, Тиролю, вже одъ колькохъ недѣль. Мы познакомили ся и перебалакали весело сей вечеръ, а прощаючи ся, высказали собѣ зъ певнымъ смуткомъ дуже маленьку надѣю на завтрѣшній день: чи буде онъ погодный и чи дозволить намъ выйти на Цвизельальпу?

Я казавъ собѣ на вечеру усмажити яѣчницю и рыбу, яка, якъ сподѣвавъ ся я, мусѣла бути въ тутешнойстороні, богатой въ рѣки и озера, а до того замовивъ малу бутельку феслявского ґольдека... Менѣ подали, чого-мь зажадавъ... Коли-жь менѣ принесли рыбу, бачу я, якась дуже чорна, незвычайна, але смачна; мясо єѣ крыхке и бѣле, похоже на мясо нашихъ пструговъ.

Поспытавъ я ґазды, якъ тота рыба называє ся? Ґазда одповѣвъ усмѣхаючись, що єѣ называють шварцрайтеръ (чорнй ѣздцѣ).

Я: — Чому єѣ такъ называють?

Ґазда: — До того вяже ся така поведѣнка... Вамъ вѣдомо, що колись-то въ Сальцбурґу живъ архієпископъ, котрый переслѣдовавъ дуже протестантовъ. Було то ще въ тотй часы, коли архієпископы були князями панующими, и мали власть надъ житємъ и смертію своихъ подданыхъ... Отже архієпископъ той загадавъ въ княжествѣ своѣмъ выгубити протестантизмъ и гонивъ протестантовъ огнемъ и мечемъ. Ватага кальвиновъ, мужчины, жѣнки и дѣти зобрали ся про те и вывандрували тихцемъ зъ краю. Архієпископъ, коли о томъ довѣдавъ ся, послався за ними своихъ узброєныхъ ѣздцѣвъ (schwarze Reiter). Кальвины утѣкали лѣсами, горами въ безлюднй стороны и надойшли надъ озеро, недалеко зъ одси, що нынѣ называє ся озеромъ Ґозавскимъ. Було то саме на початку зимы. Кальвины перейшли по леду черезъ озеро, але чорнй ѣздцѣ, коли наспѣли на лѣдъ, лѣдъ розломивъ ся подъ ними и всѣ потопили ся до одного... Зъ нихъ то выйшли ось тотй чорнй рыбы, а народъ окрестивъ ихъ на памятку: „чорными ѣздцями“ (schwarze Reiter). Кальвины тотй поселили ся на мѣсци, де нынѣ лежить мѣсточко Ґозавъ.

Наспѣла нозна ночь; мы пойшли спати. Дощь неустававъ нѣ на хвилину. Зъ балькона поглядавъ я довго въ темряву околицю, що покрыла ся чорною дощевою запоною, намагаючи продерти єѣ зоромъ. Въ непевныхъ контурахъ рысовали ся скрозь ночну потьму бовдуры великаньскихъ горъ; дощ плюскотѣвъ, рѣка Ґозавъ прибула и шумѣла сильно; єи второвали горскй потоки, зъ котрыхъ оденъ розливавъ ся тужь коло самои хаты, а вода єго заливала лотоки млына, притыкаючого до хаты. Зъ далека десь гудѣвъ громъ, роздираючи хвилями ясными блыскавками ночну потьму, що ажь за очи хватало; тогдѣ можна було выразно видѣти контуры близькихъ великаньскихъ горъ...

И на другій день дощь не перестававъ, тому треба було вандровку на Цвизельальпу выбити собѣ зъ головы. Не дождавшись и омнибусу, що сюды щоденно изъ Гальштату приѣздивъ, я нанявъ одноконну повозку у свого такой господаря и нею достався ся до Гальштату.

в) Гальштатъ.

Въѣзджаємъ до Гальштату, вузкою улицею, де ледви два возы можуть побочь себе проѣхати. Улиця тота веде саме по при лѣвый берегъ озера, до котрого попричѣпали ся рядомъ деревлянй вузонькй домы, выстаючи понадъ берегъ надъ водою одною своєю частію. По правой руцѣ дороги взносить ся стромка высока гора, а до тои горы поприлѣплювали ся каменицѣ, зъ долу до горы, одна надъ другою, до котрыхъ можна достати ся лише вузонькими стежечками, обережеными поручємъ або сходами. Декотрй зъ тыхъ каменицъ майже въ части вкопанй въ гору, иншй припирають до неи безпосередно. Єсть то дивный и чудный видоглядъ, якого нѣгде не спостерѣгавъ я. Єсть то конечность неминуча, походяча зъ браку простору, зъ вузкости мѣсця, на котромъ мѣсто побудовало ся. Безперечно повстало оно въ той способъ. На вузкомъ побережю озера первѣстно побудовали рыбаки для себе хижѣ. Зъ часомъ множивъ ся народъ и змагавъ ся черезъ рыболовство, може и торговлю и будовавъ собѣ хаты, якъ могъ. Принадность мѣсця, та и хосенъ, котрый могли мати жителѣ, именно за-для красного, въ рыбы богатого и до корабельнои плавбы широко-далеко способного, привязувавъ ихъ до того мѣсця. Зъ часомъ появила ся соль и сольнй ропы въ той горѣ; повстали копальнѣ соли и солеварнѣ; народъ множивъ ся. Для недостатку простору вкопували ся зъ своими хатами въ гору, ставили домы, а одтакъ и каменицѣ одну надъ другою, и такъ повстало нынѣшне мѣсточко Гальштатъ. Якъ и де мерцѣвъ гребуть, забувъ я поспытати.

За-для прекрасного (Гальштатского) озера, що широко и далеко розливає ся помежи зелеными высокими горами и за-для своєи незвычайнои подобы, мѣсто Гальштатъ єсть дуже принадне... Єсть тутъ лише оденъ повостровець, що языкомъ тригольнымъ въ озеро вникає. На нѣмъ стоить готель, реставрація, кавярня и почта, помѣщенй въ одномъ будинку; надъ самымъ берегомъ єсть дуже довга ошклена веранда для гостей, що тутъ ѣдять, пють и ґазеты читають; а до неи приперає невеличкій, барієрою одгородженый пляцъ зъ розложеными крѣслами, зъ котрого въ дни погоднй гостѣ споглядають

*

на озеро и на кораблѣ, паровцѣ, лодѣ, що кождои хвилѣ то надплывають то приплывають. Тутъ скупляє ся звычайно житє готволѣ и интелигенцiѣ Гальштатскои. Що и я тутъ пересидѣвъ не одну хвилю, дивлячись на тѝ всѣ для мене новѝ, цѣкавѝ и принадни сценерiѣ, легко догадатись.

Нѣмъ я сюды зайшовъ, а то вже тогдѣ, коли наближалась хвиля ôдъѣзду, пустивъ ся я на обзорины того чудового мѣста. Я побачивъ зъ долины улицѣ, якъ потôкъ прибувшои воды спадавъ стрôмко зъ самои горы и губивъ ся десь въ пôдземнiй каналъ; отже я бачивъ водопадъ въ серединѣ мѣста помѣжь домами. Недалеко въ лѣву руку бачивъ я стрôмкѝ сходы, що зъ долины вели до горы, высоко-высоко до поодинокихъ помешкань и розходили ся то въ право то въ лѣво. Начисливъ я ихъ 185, идучи ними до горы слимаковатою стежинкою. Отже пôйшовъ я тою стежечкою и зайшовъ по пôвторагодиннôмъ ходѣ на саму гору, зрываючи по дорвзѣ альпейскѝ, менѣ незнакомѝ цвѣты. Мѣсцями умѣщено лавки для прохожихъ; єсть то, бачу, паркъ и променада Гальштатска.

Высоко, высоко подибавъ я мармурову таблицю, вмуровану въ скалу, а на нѣй надпись золотыми буквами, що цѣсарь Максимiлiянъ I. спочивавъ тутъ 1504. р. Идучи дальше до горы тою самою променадою, подыбавъ я єще высше другу подôбну таблицю зъ надписю, що ту пробувавъ нашь теперѣшнiй цѣсарь Францъ Iосифъ I. Наконець выйшовъ я на саму гору. Серединою черезъ лѣсъ на самôмъ хребтѣ горы стоять будôвлѣ належачѝ до салинъ, — а по правôй руцѣ на самôмъ шпилю горы стоявъ красный дôмъ мурованый, зеленымъ окôлємъ до окола окруженый... Дверцѣ стояли отворомъ, за ними вели сходы на гору до того домку... Не надумуючи ся пôшовъ я тыми сходами на гору, и выйшовъ до красного цвѣтного невеличкого огороду, що занимавъ фронтъ того дому, простираючи ся понадъ саму пропасть высочезнои горы, а ôддѣленый ôдъ неи зелѣзною барiєрою... Въ ôкнахъ дому и въ огородци не добачивъ я нѣкого, отже мене скортѣло, сперши ся на барiєру, поглянути зъ ôдси на свѣтъ божiй. Гора тота, зъ ôдки я ся дививъ, 2818 стôпъ высока, отже легко поняти, якiй передо мною поглядъ розвивавъ ся далеко широко, — чудный та прекрасный! Зôръ мôй упавъ найперше на Гальштатске озеро, що блескотѣло въ лучахъ сонця, окружене найкрасшою панорамою. По нѣмъ сновали ся паровѝ кораблѣ, лодѣ, човна, — а всѣ масюненькѝ, лишь по дымѣ можна здогадати ся, що то паровець. А човна мовь лупка зъ орѣха, люде въ нихъ,... неяснѝ точки, котрыхъ ледви черезъ добрѝ шкла, що мавъ я зъ собою, доглянути було можна. — По тамтôмъ боцѣ озера взносили ся горы, рôжныхъ закроѣвъ, то округлѝ, то острокôнчастѝ, а вершки ихъ — або скалы, або лѣсы, або травистѝ полонины. Берегами ту и тамъ мрѣє хата або и кôлька, — а на однôмъ невеличкôмъ пôвостровѣ, що чоломъ своимъ всунувъ ся въ озеро, пышала ся простора и высока мурована вiлля зъ краснымъ городомъ.,. По сѣмъ боцѣ озера мѣсто Гальштатъ; але лишь кусникъ зъ него можь було добачити, т. є. тотѝ каменицѣ, що высунули ся надъ саме озеро. По лѣвôй руцѣ губило ся озеро Гальштатске въ нескôнченôй дали и никло въ синявôй мрацѣ, по правôй же заломлювало ся оно кутомъ тупымъ и губило ся межи скалами. Поглядъ на сю панораму величаву, прекрасну и незвычайну впровадивъ мене въ любу задуму, — и я бувъ бы стоявъ тутъ въ захватѣ годинами, наколи-бъ махинально не поглянувъ на годинникъ и не побачивъ, що вже година пôвъ до шестои зъ полудня, а корабель, що мене мавъ перевезти до зелѣзницѣ на тамтой бôкъ озера, ôдходивъ о годинѣ 7-ôй. Отже я ôдорвавъ ся ôдъ моихъ любыхъ мрѣй, и трухцемъ пустивъ ся зъ горы въ долину. За три чверти годины зôйшовъ я зъ горы, купивъ билетъ на корабель а ôдъ разу и на зелѣзницю, и єще мавъ пôвъ годины часу приглянути ся озерови и тому, що ся на нѣмъ и коло него дѣяло... Людей що разъ бôльше збирало ся коло готелю; однѝ, щобы ôдплысти паровцемъ, другѝ зъ цѣкавости. Мавъ я часъ придивити ся панямъ зъ высшои верствы тутейшои суспôльности и ихъ строямъ... Убирають ся однаково, якъ всѣ модни дамы въ Европѣ, але деякѝ зъ нихъ мали на головѣ не высокiй капелюхъ стрѣлецкiй зъ пером павянымъ, що имъ додавало певнои моторности. Але лиця у нихъ звычайни.

Годѣ однакъ було довше придивляти ся: корабель прибивъ до берега; задзвонили: разъ, два, три, — я сѣвъ и поплывъ черезъ озеро... Пращай любый Гальштате! Богъ знає, чи єще коли вдруге тебе побачу!

Денисъ.

ИСТОРIЯ ЛИТЕРАТУРЫ РУСКОИ.

Написавъ Омелянъ Огоновскiй.

ПЕРIОДЪ НОВЫЙ.

(Дальше.)

13. Леонидъ Глѣбôвъ[1]).

Леонидъ Ивановичь Глѣбôвъ родивъ ся 19. лютого 1827. р.[2]) въ селѣ Веселôмъ Подолѣ Хорольского повѣту въ Полтавщинѣ, де жили єго родителѣ, Кременчужскѝ крамарѣ, Иванъ Назаровичь и Орина Гаврилôвна. Иванъ Назаровичь Глѣбôвъ бувъ опôсля головнымъ управителемъ маєтностiй богатого пана Родзянки, и по своѣй службѣ доводилось єму переѣзжати зъ одного села въ друге. Про-те въ пятôмъ роцѣ житя Леонидъ Ивановичь переѣхавъ зъ родителями въ село Заѣчинцѣ, а черезъ три роки въ Кременчужскôй повѣтъ въ село Горбы на рѣчцѣ Кагамлику. Ще до ôдданя въ Полтавску ґимназiю Леонидъ почавъ писати стишки россiйскѝ въ десятôмъ роцѣ житя, и першимъ єго творомъ була сатира на одного панка. Вступивши въ 1840. р. въ ґимназiю Глѣбôвъ не кинувъ поезiѣ и по-россiйски написавъ стишокъ „Малиновка“, въ котрôмъ пôдъ гнѣздомъ птички розумѣвъ свôй край. Стишокъ попавъ ся въ руки учителя Мирець-Имшенецкого, котрый похваливъ молодого автора и пôддавъ єму охоту, писати й дальше литературнѝ творы. Добра рада не пôшла марно. Будучи въ пятôй клясѣ (1845—1846) Глѣбôвъ зôбравъ бôльше сотнѣ своихъ стихôвъ, написаныхъ мовою россiйскою, и передавъ ихъ господарови своєи кватиры Василеви Прокопову, а сей выбравши щó красшого, напечатавъ въ 1847. р. въ Полтавѣ 50 стишкôвъ осôбною книжечкою. А вже-жь недуга приневолила Глѣбова залишити ґимназiю и зъ семои клясы (1848) повернувъ ôнъ до дому въ Горбы. Тутъ въ-перше попались єму въ руки поезiѣ Шевченковѝ,

[1]) Кость Одовець, „Очерки исторiи украинской литературы XIX. столѣтiя Н. И. Петрова“. Критичный оглядъ („Дѣло“, 1884; число 55).

[2]) Н. И. Петровъ каже, що Глѣбôвъ родивъ ся въ 1832. р. („Очерки исторiи укр. литер.“, стор. 439).

приказки Гребѣнчиній, и спонукали єго писати по-украиньски. Тогдѣ написавъ ôнъ перший свои байки „Вовкъ и кôтъ“, „Вовкъ и ôвчарь“. Другого року (1849) Леонидъ вступивъ въ Нѣжиньскій лицей, и кôнчивъ тамъ свои науки ажь въ 1855. р., по-за-якъ всѣлякій невзгодины ôдрывали єго ôдъ школы. Перше всего умеръ єго отець, изъ за чого ôнъ на цѣлый рôкъ залишивъ лицей и осѣвъ на селѣ, а потôмъ (1852) ôнъ оженивъ ся. Однакже не покидавъ нѣ науки, нѣ писаня байокъ, и починаючи зъ 1853. р. въ „Черниговскихъ губернскихъ Вѣдомостяхъ“ друковавъ ся цѣлый рядъ єго байокъ, лиричныхъ поезій и праць етнографичныхъ. Саме-тогдѣ загорѣлась у Глѣбова любовь до театру и ôнъ написавъ по-украиньски драматичный твôръ „Остапова правда“. Ôдтакъ зъ лицея подавъ ся на службу въ Чернигôвъ, и тутъ театральна трупа Домбровского грала єго „Остапову правду“. По-за-якъ сей драматичный твôръ публицѣ вельми вподобавъ ся, то Домбровскій ставъ нôдмавляти Глѣбова, щобъ ишовъ акторомъ до єго трупы, але ôнъ рѣшивъ ся учителювати спершу въ Чорнôмъ Островѣ на Подôлю, а потôмъ въ 1858. роцѣ перейшовъ утителемъ въ Чернигôвску ґимназію, де служивъ до р. 1863.

Ще въ 1861. р. Глѣбôвъ ставъ выдавати въ Черниговѣ невеличку тыжденву часопись п. з. „Черниговскій Листокъ“. Она друковалась двома мовами, украиньскою и россійскою. Головными дѣячами при сѣй вельми хосенній часописи крôмъ Глѣбова були П. Кулѣшь, М. Номисъ (Симоновъ), О. Коніський и и. Въ 1863. р. заказано выдавати сю часопись; Глѣбова зсадили изъ службы, тому-що ôнъ изъ-за украинофильства ставъ „неблагонадежнымъ“. До того постигло Глѣбова семейне нещасте: вмерла єго жена и самъ ôнъ вельми занедужавъ такъ, що трохи-не ослѣпнувъ. Глѣбôвъ попавъ ся въ велику бѣднôсть и тôлько дякуючи запомозѣ приятелѣвъ ôнъ не дôйшовъ до загибели. Въ такôй тяжкôй доли Глѣбôвъ безневинно пробувавъ до 1867. р., коли дозволено єму, взяти службу управителя земскои друкарнѣ въ Черниговѣ. По-правдѣ пише отже Кость Одовець отъсе про безталанне житє Глѣбова: „Отакъ то заѣдено молодôсть, все красше въ житю Глѣбова. Отакъ єго скалѣчено и вбито той поетичный подарунокъ, котрымъ щедро надѣлила єго природа“.

Головнымъ литературнымъ творомъ Глѣбова суть б а й к и. У-перше друковано ихъ въ 1853. р. въ журналѣ „Черниговскія губернскія Вѣдомости“, ôдтакъ въ „Основѣ“ 1861. и 1862. р.[1]), опôсля-жь выдано ихъ окремо тричи, въ Черниговѣ 1863. и 1872. р., та въ Кіевѣ 1882. р. (п. з. „Б а й к и Леонида Глѣбова“). Всѣхъ байокъ єсть 50. Они мають бôльшу литературну стôйнôсть, нѣжь байки й прибаютки Боровиковского, по-за-якъ кожда байка Глѣбова являє ся неначе гарнымъ, выкôнченымъ малюнкомъ, мѣжь-тымъ коли байки й прибаютки Боровиковского вважають ся образками такими, щó лишь въ головныхъ зарисахъ суть начертанй. Коли Боровиковскій нѣчого не згадує про Украину, то Глѣбôвъ въ трохъ байкахъ[2]) зъявляє горячу любовь до сеи своєи батькôвщины, ба въ XLIV. байцѣ („Громада“) натякає ôнъ на те, що громада на Украинѣ супроти володаря не має нѣякихъ правъ и попадає ся на поталу сильнымъ хижакамъ. Ôдтакъ Глѣбôвъ смѣло дорѣкає панамъ изъ-за обидъ, якій они заподѣяли мужикамъ; именно въ XXXII. байцѣ („Мѣрошникъ“) звѣщає ôнъ, що паны за дурницю иногдѣ людей и „лають и мордують“[1]). Сю байку написавъ ôнъ по взôрци коротенькои байки Боровиковского. Коли-жь сей письменникъ у своѣй байцѣ не поклавъ нѣякои моральнои науки[2]), то Глѣбôвъ звернувъ сю байку до панôвъ и давъ имъ здорового прочухана морального. Гôрку правду высказавъ ôнъ такожь судьямъ, щó хабарѣ лупили[3]) и людей несправедливо судили[4]).

Мѣжь байками Глѣбова вызначують ся именно отъсй изъ-за красы поетичного твору:

Деревце (I), Щука (IX), Два кума (XVI), Левъ та мыша (XXII), Хазяинъ та шкапа (XXVI), Синиця (XXX), Лисиця и ховрахъ (XXXVI), Муха и бджолы (XL), Квѣты (XLII), Собака и кôнь (XLV), Бджола и мухи (XLVI), и деякій иншій. Сй байки суть въ бôльшôй части ориґинальнй, та й тамъ, де Глѣбôвъ писавъ по чужимъ взôрцямъ, бачимо художника-Украинця, щó зъявлявъ свôй гуморъ и вмѣвъ чужу байку приспособити до свѣтогляду украиньского. Сюды належать байки: Панъ на всю губу (V), Вовкъ та ягня (VIII), Жаба й вôлъ (XIII), Охримова свита (XVII), Вовкъ и кôтъ (XVIII), Лисиця и оселъ (XXVIII), Лебѣдь, щука и ракъ (XXXIV), и и.

Хоча-жь байки Глѣбова красшй ôдъ байокъ и прибаютокъ Боровиковского, то все-таки годѣ имъ рôвнатись зъ приказками Гребѣнки, въ котрыхъ суспôльный побутъ Украины зъображає ся зъ вѣрностію фотоґрафичною, мѣжь-тымъ коли въ байкахъ Глѣбова изъ-за живого кольорита занапащує ся иногдѣ природна правда. А вже-жь годѣ притакнути Кулѣшеви, котрый дорѣкає Глѣбову изъ-за того, що „мало трудился надъ изученіемъ языка“, — языкъ бо байокъ Глѣбова є красшій, нѣжь мова въ новѣйшихъ поезіяхъ Кулѣшевыхъ. Опроче й самъ Кулѣшь замѣчає, що деякй зъ байокъ Глѣбова зъявляють „талантъ неоспоримый“. Коли-жь Кулѣшь хочь въ деякихъ байкахъ признає Глѣбову таланъ не-абы-якій, то Петровъ уважає єго лишь перекладачемъ байокъ Крылова[5]). Та отъ, добру ôдправу давъ Петрову Кость Одовець[6]), пишучи отъ-се про такій судъ россійского письменника: „Або Петровъ байокъ Глѣбова не читавъ и крôмъ байокъ Крылова нѣякихъ инчихъ не знає, або єму мулило, хочь чимъ-будь „свягнути“ Глѣбова. Глѣбовъ о стôлько перекладавъ байки Крылова, о скôлько Крыловъ перекладавъ байки Езопа, Федра, Лафонтена. Въ обохъ ихъ єсть и переклады и ориґиналы. Самымъ вѣрнымъ судіею байокъ Глѣбова —

[1]) „Основа, южно-русскій литературно-ученый вѣстникъ“. С.-Петербургъ, 1861; I. II. III. IV. VII. XI. и XII. томы; — 1862; V. VII. и X. т.

[2]) „Вовкъ та зузуля“ (XLI), „Бджола и мухи“ (XLVI), „Былина“ (XLIX).

[1]) Байку „Мѣрошникъ“ написавъ Глѣбôвъ єще передъ знесенємъ крѣпацтва въ Россіи.

[2]) „Байки й прибаютки Левка Боровиковского“, стор. 68.

[3]) Порôвн. байку „Лисиця и ховрахъ“ (XXXVI).

[4]) „Щука“ (IX).

[5]) По взôрци Крыловыхъ басень Глѣбôвъ написавъ лишь деякй байки; н. пр. „Охримова свита“ (у Крылова: „Тришкинъ кафтанъ“), „Лебѣдь, щука и ракъ“.

[6]) „Дѣло“, 1884; ч. 55. — Байки Глѣбова похвалено такожь въ Кіевскôй Старинѣ сими словами: „Языкъ безукоризненно хорошъ; фабула басенъ очень интересна и проста, аллегорія раскрывается легко, а нравоученіе высказано сжато, но сильно, что и составляетъ главное достоинство басни. Если прибавите къ этому, что сатирическій элементъ басенъ выполненъ прекрасно, какъ вслѣдствіе талантливости автора, такъ и благодаря украинскому языку, дающему всѣ средства для ироніи, то вполнѣ станетъ понятнымъ, что басни Глѣбова могутъ служить весьма интереснымъ и педагогическимъ чтеніемъ для крестьянскихъ дѣтей и даже взрослыхъ“. („Кіев. Стар.“, іюнь 1883; стор. 358. 359.)

народный голосъ, котрый давно каже про него: „отъ пише, наче въ ротъ кладе“.

Въ Петербургскôй Основѣ находять ся деякѝ лиричнѝ поезіѣ Глѣбова. Мѣжь ними вызначує ся „Пѣсня“[1]), котру Гербель переложивъ на мову россійску[2]). Въ лиричныхъ своихъ поезіяхъ Глѣбôвъ высказавъ бажанє лучшои долѣ, а по-за-якъ ôнъ въ житю побивавъ ся злиднями й безталанємъ, то й єго пѣснѣ въ бôльшôй части зъявляють прикмету елеґійну.

14. Константинъ Думитрашко[3]).

Константинъ Даниловичь Думитрашко родивъ ся въ 1814. роцѣ на лѣвôмъ берегу Днѣпра въ Золотоношскôмъ повѣтѣ Полтавскои губернiѣ. Батько єго бувъ священикомъ, але походивъ изъ старого козацкого роду, спорôдненого мабуть зъ родомъ Думитрашкôвъ-Райчѣвъ[4]). Спершу вчивъ ся въ Переяславскôмъ духовнôмъ училищи, а опôсля въ Кiєвскôй духовнôй академiи, въ котрôй скôнчивъ курсъ въ 1839. р. зô степенемъ маґистра. Першѝ двацять пять лѣтъ службы провѣвъ Думитрашко яко професоръ словесности россiйскои въ Кiєвскôй духовнôй семинарiи, а послѣднѝ двацять два роки бувъ зъ-разу секретаромъ, а опôсля библiотекаромъ академiѣ Кiєвскои. Умеръ 25. цвѣтня 1886. р. въ Кiєвѣ въ 72. роцѣ житя.

Ще на шкôльнôй лавцѣ Думитрашко записувавъ думы й пѣснѣ простонародньй, котрыхъ частина увôйшла въ збôрникъ Михайла Максимовича. Вже тогдѣ почавъ ôнъ писати стишки мовою украиньскою и деякѝ зъ нихъ пôдъ псевдонимомъ „Копытько“ въ сороковыхъ рокахъ помѣщувавъ въ Харкôвскихъ альманахахъ и въ Петербургскôмъ журналѣ „Маякъ“ (1843)[5]). Въ 1859. р. выдавъ ôнъ осôбною книжечкою поему п. з. „Жабомышодракôвка“ (ВАТРАХОМҮОМАХІА). „На нашу руську мову перештопавъ К. Д.“ С.-Петербургъ. (16⁰, сторôнъ 29). Въ шутливôмъ оповѣданю поетичнôмъ про вôйну жабъ зъ мышами корыстувавъ ся Думитрашко грецкою комичною поемою „Βατραχομυομαχία“. Сю-жь поему приписувавъ дехто Гомерови яко авторови, однакже ученѝ мужѣ дôзнались теперь, що єѣ уложивъ якiйсь Пiґресъ изъ Карiѣ, котрый живъ въ часѣ вôйнъ перскихъ, та що она єсть породiєю Iлiяды Гомеровои. Думитрашко наблюдавъ тусаму вѣршову мѣру, въ якôй зложено текстъ грецкiй, се-бъ-то хôснувавъ ся гексаметромъ и зладивъ зовсѣмъ вольный перекладъ ориґиналу; грецка бо „Βατραχομυομαχία“ обôймає 468 вѣршѣвъ[6]), мѣжь-тымъ коли въ рускôй „Жабомышодракôвцѣ“ лишь 290 вѣршѣвъ находить ся.

Предметомъ комичнои сеи поемы єсть боротьба жабъ зъ мышами. Ось и змѣстъ „Жабомышодракôвки“: Мышь втѣкла колись ôдъ кôтки и хотѣла напитись водицѣ въ калюжи. И вздрѣла єѣ жаба, та запыталась мыши: „Хто ты, козаче? ôдкôль ты прибѣгъ? и якого ты роду?... Мы єсть панъ Физиґнатъ, старшина у калюжи; дуже давно величаюсь отаманомъ въ жабячôй Сѣчи. Батько у мене Пелей, а матусенька Гидромедуза“. — И ôдповѣла мышь, що она зове ся Психарпаксъ, та єсть найменшимъ сыномъ Троксарта, коронного пана гетьмана. Опôсля розказувавъ Психарпаксъ про своє панске житє, мѣжь-тымъ коли Физиґнатъ по єго думцѣ бурлакувавъ. Ôдтакъ Физиґнатъ запросивъ Психарпакса до себе въ господу: мышь скочила на жабячу спину и зрадѣла, що плаває по водѣ, але небавомъ налякалась, коли замочилась въ калюжи. Та отъ выринула зъ воды страшна й велика гадюка. Физиґнатъ пôрнувъ ажь на дно калюжѣ, не здумавши, що єго гôсть плавати не вмѣє, изъ-за чого Психарпаксъ, „шляхецькая душа“, въ водѣ втопивъ ся, зъявивши въ-передъ своє бажанє, щобъ жабячу Сѣчь Татарва зруйновала. — Коли-жь мыши дôзнались про сумну загибель Психарпакса, то зворушились вельми и якъ-стôй натягли кунтушѣ та жупаны зъ котячои шкуры и зъоружились до боротьбы зъ жабячою Сѣчю. Але-жь и въ Сѣчи не дармували, а приладившись до вôйны позасѣдали въ ровахъ и пôджидали мышей до драки. Якъ же сеє побачивъ Зевесъ, мышиный и жабячiй богъ, то сейчасъ скликавъ богôвъ на раду. Ôнъ дозволивъ богамъ мандрувати на вôйну и помагати чи-то мышамъ, чи жабамъ, однакже Палляда-Атена сказала, що ѣй надоѣли и мыши и жабы, и про-те годѣ ѣй мѣшатись въ жабячу зъ мышами драку. Богове притакнули Атенѣ и порѣшили, тôлько дивитись зъ неба на тую боротьбу; ôдтакъ повытрѣщали на землю баньки и рядкомъ полягали. Такъ отже розгорѣлась страшна вôйна мышей зъ жабами. Коли-жь мыши дуже розхрабрились и жабъ чи-мало повбивали, то Марсъ порадивъ Зевсови, щобъ вышкварившъ блискавкою мышей, якъ шкварившъ ґiґантôвъ. И справдѣ швырнувъ на мышей блискавку зъ неба:

Страшно загуркало въ хмарѣ, якъ Лыса гора затря-
[сла ся,
Зевсъ же, якъ вовкъ посередъ ночи, блискавъ страш-
[ными очима,
И заслѣпивъ якъ богôвъ, такъ и жабъ и мышей. Зъ пе-
[реляку
Жабы въ болото, а мыши у норы хотѣли ховатьця;
Тôльки-жь не довго ôдъ блискавки мыши завзятѝ жа-
[хались,
Дружно взяли ся упять, щобъ жабъ у кôнець доконати.
Те-бъ и було, та Сатурновичь жабамъ велику пôдмогу,
Мовь бы изъ неба, изъ озера выславъ на погибель:
Выйшовъ шкадронъ карасѣрôвъ страшныхъ, якъ ма-
[рюка пекельный,
Въ чорныхъ мундирахъ и штанахъ, а хто горячѣйшiй
[въ червоныхъ,
Спина — ковадло, а ноги якъ клѣщѣ, а въ ротѣ два
[списы,
Мяса чортъ мае зъ-верху, одна шкаляруща изъ
[кôстки.
Тихо пôшли клешоноги, хоть нôгъ до сто-гаспида
[мали, —
То були раки; мышей вони клѣщами дуже щипали,
И поламали ихъ ратища и покололи муницю;
Басъ увôрвавъ ся мышамъ, и одъ ракôвъ дали вонѝ
[драла.[1])

Авторъ „Жабомышодракôвки“ стоявъ на историчнополитичнôмъ становищи, по-за-якъ зъобразивъ колишнѝ

[1]) „Основа“, 1861, февраль, стор. 48.

[2]) „Поэзія Славянъ...“ С.-Петербургъ 1871; стор. 196.

[3]) Н. И. Петровъ, „Очерки исторiи укр. литер.“, стор 72—77. — „Константинъ Даниловичь Думитрашко“. Посмертна згадка. („Зоря“ 1886; ч. 11)

[4]) Тимоѳей Думитрашко-Райчь написавъ деякѝ лиричнѝ стихотворы и выдавъ ихъ 1858. р. въ збôрнику „Бандура“.

[5]) Одинъ стихъ Копытька п. з. „Добранôчь“ (зъ Байрона) помѣщено у Львôвскôй „Правдѣ“, 1870; ч. 3; стор. 122—124.

[6]) Порôвн. „Hymni Homerici cum reliquis carminibus minoribus Homero tribui solitis et Batrachomyomachia“. Textum recensuit et animadversionibus criticis illustravit Carolus David Ilgen. Halis Saxonum 1796; pag. 123—160.

[1]) „Жабомышодракôвка“, стор. 28. 29.

ôдносины мѣжь Украинцями, Поляками й Москалями, та описавъ индивидуальнй ихъ прикметы.

Про-те поетъ давъ Полякамъ прикметы мышей, а козакôвъ змалювавъ въ видѣ жабъ; ôдтакъ Москву вызначивъ ôнъ образомъ страшнои и великои гадюки, а московскому вôйску велѣвъ бути ракамъ. Такъ отже „Жабомышодракôвка“ уважає ся справдѣ вѣрною картиною тои тяжкои ворожнечѣ Полякôвъ зъ Украинцями, котра закôнчилась руиною политичнои самостôйности обохъ народôвъ.

У Думитрашка бувъ чи-малый талантъ до епичного стихотвору, тôлько не розвинувъ ôнъ широко своєи поетичнои вдачѣ. У него бачимо великій даръ обсерваційный и велике знане народного побуту. Про-те въ гарнôй казцѣ „Чуприна и борода“ списавъ ôнъ вѣрну характеристику Украинця-хлѣбороба и Москаля-шинкаря. Ось и малый зразокъ изъ сего етноґрафичного образка:

Прийшовъ сюды босый, голый, да ще й верховодить;
Прийшовъ бѣдный и голодный, шматку душа рада,
А теперь мовь благородный, всього треба-нада.
Треба, каже, менѣ чаю, нада и закуски
По дворянскому звычаю... А не хтѣвъ бы дзуски?
Якъ ще бувъ бы ôнъ розумный, або хочь письменный,—
А то-жь... ажь слухати сумно, якъ бреше нѣкчемный!
„Прислалі насъ ізъ Рассеѣ“, каже бородатый,
„Разказывать вамъ рацеѣ, хохловъ просвѣщати“.
Хохлами насъ нарѣкає борода цапина,
А зовсѣмъ того не знає, яка въ хохлѣ сила.[1])

Думитрашко написавъ ще деякй леґенды й баляды, мѣжь котрыми вызначують ся леґенда „Заклятый“ и баляда „Змій“. Ôдтакъ зладивъ ще кôлька поетичныхъ дрôбниць и переложивъ „молитву Марґариты“ изъ Ґетового Фавста.

14. Богданъ Дѣдицкій.

Теодосій (Богданъ)[2]) Дѣдицкій родивъ ся 1. лютого 1827. р. въ Угновѣ повѣту Равского. Отець єго Андрѣй бувъ навпередъ парохомъ въ Угновѣ, а потôмъ перенѣсъ ся до Мостôвъ Великихъ повѣту Жовкôвского, де й умеръ въ 1863. р. Дѣтвакъ Теодосій ставъ отже вчитись въ Угновѣ, ôдтакъ навѣщавъ шволу въ Мостахъ Великихъ, та довершивъ науку нормальнои школы у Львовѣ. Опôсля вчивъ ся ôнъ въ сѣмъ городѣ въ ґимназіи Домиканьскôй, а коли скôнчивъ реторику (VI. клясу), то въ университетѣ Львôвскôмъ ставъ студентомъ факультета философичного (1846). Однакже Дѣдицкій займавъ ся бôльше политикою, нѣжь наукою и про-те польскій комитетъ революційный поставивъ єго проводыромъ студентôвъ першого року философіѣ, коли Теофиль Вишневскій пôдготовлявъ польску революцію. Та отъ, молодый молодикъ спокутовавъ свою фантастичну мрѣю въ вязници, де посидѣвъ шѣсть недѣль. Ôдтакъ задумавъ бути артистомъ драматичнымъ, и въ театрѣ Скарбка у Львовѣ выступавъ кôлька разôвъ въ роляхъ амантôвъ, однакже небавомъ вернувъ ся на университетъ, кôнчити курсъ философичный. Будучи прихильникомъ Полякôвъ прийшовъ ôнъ 4. мая 1848. р. на тее засѣданє головнои рады рускои, на котрôмъ епископъ Григорій Яхимовичь обôймивъ дѣяльный провôдъ у справахъ народныхъ. Дѣдицкій прийшовъ сюды яко тайный делеґатъ Полякôвъ. Коли-жь учувъ мову Яхимовича про женця рускаго, и коли придививъ ся зъ близька поважнымъ и патріотичнымъ змаганямъ Русинôвъ, то навернувъ ся до рôдныхъ братôвъ и полюбивъ щиро свою матѣрь-Русь. Тогдѣ ставъ ôнъ навѣщати Якова Головацкого, котрый дававъ єму читати украиньскй книжки и будивъ въ нѣмъ думки патріотичнй. Въ тôмъ часѣ (1849) спонукавъ Дѣдицкого Микола Устіяновичь, приняти мѣсце помôчника при редакціи „Галичо-руского Вѣстника“[1]) у Львовѣ, а въ 1850. р. Юлій Выслобоцкій взявъ єго й Ивана Головацкого до Вѣдня, щобъ корыстувавъ ся ихъ помочію при редакціи „Вѣстника для Русинôвъ австрійскои державы“[2]). Пробуваючи въ Вѣдни Дѣдицкій слухавъ на университетѣ выкладôвъ професора славяньскихъ языкôвъ, Франца Миклошича и звѣстного славянофила Яна Колляра, щó вчивъ славяньскои археолоґіѣ. Однакже ôнъ не бувъ скôнчивъ давнѣйшои философіѣ, а пôсля новои системы науковои треба було єму пôддатись єксаминови зрѣлости, щобъ бути звычайнымъ слухачемъ выдѣлу философичного и статись колись учителемъ ґимназіяльнымъ. Хочь отже Дѣдицкій бувъ ученикомъ славного Миклошича, то не мôгъ одержати мѣсця учителя провизоричного при школахъ середнихъ, и про-те въ 1851. р., вернувъ ся въ Галичину, та сидѣвъ въ Мостахъ Великихъ до року 1853, поки не ставъ помôчникомъ при редакціи литературнои часописи „Зоря галицкая“, котру выдававъ Иванъ Гушалевичь. Небавомъ опôсля обнявъ ôнъ самъ редакцію „Зорѣ“ и помѣщавъ въ нѣй крôмъ поезій сензаційну повѣсть „Отець Игнатій“, котра являє ся вольнымъ перекладомъ англійскои повѣсти „The Vicar of Wakefield“. Въ другôй половинѣ 1854. р. передавъ ôнъ тую редакцію Северинови Шеховичеви, и въ 1855. р. заходами катихита Михайла Малиновского та при протекціи ґимназіяльного инспектора Евсебія Черкавского одержавъ ôнъ мѣсце провизоричного (ноббчного) учителя въ ґимназіи Перемыскôй. Такъ отже въ рокахъ 1855—1857 учивъ Дѣдицкій языка рускаго й польского въ низшôй ґимназіи, а языка рускаго въ высшôй ґимназіи, почôмъ поѣхавъ до Вѣдня, хотячи приготовитись до єксамина зъ языкôвъ грецкого, латиньского й рускаго. На Вѣденьскôмъ университетѣ слухавъ отже выкладôвъ Боница, Гофмана и Миклошича въ 1858 и 1859. р., а въ вôльныхъ годинахъ писавъ стишки для „Сборника“ и „Сіона“[3]), се-бъ-то для додаткôвъ до „Вѣстника“. Въ Вѣдни бувъ ôнъ тогдѣ вельми дѣяльнымъ: Осипа Ѣречка, секретаря министерского, вчивъ ôнъ языка рускаго, не догадуючись, що сей умный Чехъ выступить небавомъ зъ проєктомъ введеня альфабета латиньского въ письменнôсть руску[4]). Въ оборонѣ рускои азбуки написавъ Дѣдицкій въ Вѣдни двѣ брошуры: а) „О неудобности латинскои азбуки“. Вѣдень 1859; б) „Споръ о рускую азбуку“. Львовъ 1859.

Коли Дѣдицкій вернувъ ся въ рôдный край, галицко-рускй письменники стали горнутись около него,

[1]) „Галичо-рускій Вѣстникъ“ бувъ часописію урядовою и выходивъ у Львовѣ тричи въ тыждни ôдъ 2 (14) липня 1849. до 7 (19) лютого 1850. р. (ч. 16).

[2]) „Вѣстникъ для Русинôвъ австрійскои державы“ печатано у Вѣдни ôдъ 7 (19) лютого 1850. до 10 (22) грудня 1866. р.

[3]) Въ „Сіонѣ, Церквѣ и Школѣ“ помѣщавъ Дѣдицкій деякй поетичнй парафразы Евангелія; н. пр. „Явленіє Христа ученикамъ по воскресеніи“, „Лепта вдовы“, „Будьте, яко дѣти“ и и. (Первый рочникъ, 1858).

[4]) Гляди „Зорю“, 1887; число 2; стор. 35.

[1]) „Зоря“, 1886; ч. 11; стор. 193. — Въ „посмертнôй згадцѣ“ про Константина Думитрашка сказано, що сю поему передавъ редакціи „Зорѣ“ П. Г. Житецкій.

[2]) Богданомъ назвавъ себе Дѣдицкій въ 1849. р, коли ставъ писати рускй стихи.

добачаючи въ нѣмъ свого провôдника въ змаганю просвѣтнôмъ. Тогдѣ выдавъ ôнъ въ честь номината-митрополита Григорія Яхимовича „Зорю галицкую, яко альбумъ на годъ 1860“. Имя Дѣдицкого було въ Галичинѣ такъ популярнымъ, що всякій, хто лишь зъ музами хотѣвъ подружитись, глядавъ єго протекторату, щобъ одержати патентъ на писателя галицко-руского. Звышь пôвъ сотнѣ поетôвъ и письмакôвъ помѣстило въ тôй „Зорѣ“ свои литературнѣ творы и письменнѣ пробы, ба мѣжь сими словесными дѣячами найшлось пять жѣнокъ, щó бажали здобути собѣ славы пôдъ просвѣтнымъ знаменемъ Богдана. Такъ отже галицкѣ Русины звернулись до него зъ довѣрностію, тому-що ôнъ въ честь Яхимовича здвигъ памятникъ не-абы-якій[1]).

Хочь ôдтакъ народнѣ проводырѣ стояли на сценѣ политичнои святынѣ рускои, то за кулісами скрывавъ ся умный творець „альбума“, котрый цѣлою машинерією тогдѣшньои политики Русинôвъ вправно кермувавъ. Ба, й самъ митрополитъ рѣшавъ всякѣ важнѣйшѣ справы лишь за радою Дѣдицкого.

Будучи паномъ національнои ситуаціѣ въ галицкôй Руси Дѣдицкій гадавъ выдавати часопись политичну, щобъ мôгъ по своѣй воли верховодити земляками. Тому же, що политична часопись „Зоря“ вже въ 1852. р. перестала выходити, а Вѣденьскій „Вѣстникъ“ мало кого въ Галичинѣ вдоволявъ, настала крайна пора, выдавати хочь одинъ такій орґанъ, щó бувъ бы выразомъ думки загалу въ галицкôй Руси. Рôкъ передше бажавъ Дѣдицкій выдавати литературну часопись п. з. „Зоря галицкая“ зъ додаткомъ „Пріятель народа“. Однакже декретомъ ц. к. Намѣстництва зъ д. 4. грудня 1859. р. призволено єму обôймити редакцію такои часописи пôдъ тою вымѣнкою, щобы полишивши гражданку принявъ зъ кирилицею ту правопись, котру приписано для шкôлъ рѣшенємъ уряду политичного[2]). А по-за-якъ Русины тою „какоґрафією“ не могли вдоволитись, то й Дѣдицкій не хôснувавъ ся тымъ призволомъ власти и не выдававъ проєктованои часописи литературнои. А вже-жь 25. сѣчня 1861. р. ставъ выдавати политичну часопись „Слово“[3]). Симпатичный редакторъ зъявивъ себе справдѣшнимъ народовцемъ, высказуючи въ програмѣ сеи часописи отъсю правду: „Жіємъ на свѣтѣ божомъ Русинами, и яко Русины маємъ свой особный родъ, обычай, языкъ и вѣру“.

Дѣдицкій писавъ часто въ „Словѣ“ про самостôйнôсть руского народу супроти Россіянъ, и помѣщавъ дописи й стихотворы братôвъ-Украинцѣвъ. А коли царь Александеръ II. въ память тысячи-лѣтного истнованя Руси прославъ деякимъ Русинамъ[1]) россійскѣ ордеры, то Дѣдицкій не принявъ царского дару, зъявляючи въ „Словѣ“ (1862, ч. 76) ось-таку свою гадку: „Въ пору, коли славянскіи народы Россіи по чувству возбуженного сознанія народного съ отвращеньемъ смотрятъ на патентовану заграничнымъ обычаемъ удекоровану касту людей, — въ пору, коли словянщина ожидала, що въ Новоградѣ сказане буде могучое слово: „прочь съ привилеями! прочь съ ордерами! на славянской земли всѣмъ рôвное право и свобода народамъ!“ — въ пору, коли декораціи офиціальныи уже въ цѣломъ свѣтѣ утратили весь блескъ и значеніе, якими въ средновѣчіи у заумершихъ народôвъ пользовалися, — въ тую пору розôслалъ изъ Новгорода царь россійскій Александеръ уже не ино по Россіи, але и по другихъ славянскихъ земляхъ новое число своихъ ордерôвъ, абы ними не одного може совсѣмъ безвинного чоловѣка удекоровати, рôвного посредѣ рôвныхъ отличити, живущого и дѣйствующого для свободы патентовымъ шляхтичемъ зробити и ôттакъ и все значенье народного праздника въ Россіи во вѣкъ скомпромитовати“.

Ще й въ слѣдуючихъ рокахъ являвъ ся ôнъ прихильникомъ рускихъ народовцѣвъ; именно въ 1863. р. друковавъ ôнъ у фелєтонѣ „Слова“ историчну статью Миколы Костомарова „Двѣ русскіи народности“ (число 20—33), ôдтакъ въ сѣй часописи замѣстивъ ôнъ (ч. 64. 65) политичну статью п. з. „Борьба Малои-Руси зъ централизмомъ московскимъ“; однакже въ 1866. р. пôсля злощаснои битвы вôйскъ австрійскихъ зъ Прусаками пôдъ Садовою напечатавъ Дѣдицкій въ 59. числѣ „Слова“ статью п. з. „Поглядъ на будучность“, де сказано, що галицкѣ Русины суть справдѣ Россіянами. Сю статью помѣстивъ ôнъ у своѣй часописи зъ волѣ галицко-рускихъ перевертнѣвъ, почôмъ „Слово“ стало орґаномъ россійскихъ панславистôвъ и запропащувало народнѣ нашѣ идеалы. Тому же, що Дѣдицкій московскимъ панславистамъ явивъ ся не зовсѣмъ ще рѣшучимъ въ ширеню идей „объѣдиненья“, то въ 1871. р. редакцію „Слова“ обнявъ Венедиктъ Площанскій, котрый ôдъ р. 1869. бувъ „соредакторомъ“ сеи часописи, и ôдтакъ ставъ „усердствовать“ паче Каткова, редактора „Московскихъ Вѣдомостей“.

Опôсля живъ Дѣдицкій въ Жовквѣ (1871—1884), де бувъ членомъ городскои рады и выдѣлу рады повѣтовои. Освободившись ôдъ натуги „объѣдинителѣвъ“ Дѣдицкій являвъ ся подекуды прихильникомъ народовцѣвъ и удержувавъ письменну кореспонденцію зъ Володимиромъ Барвѣньскимъ. Коли-жь въ руссофильскôй фракціи у Львовѣ настало розладѣ, то спроваджено Дѣдицкого опять до Львова (1884). Небавомъ ставъ ôнъ тутъ душею политичного товариства „русская Рада“ та обнявъ въ йому провôдъ въ 1886. р. Опроче єсть ôнъ ôдъ р. 1885. редакторомъ „Литературного сборника“, орґану галицко-рускои Матицѣ, и займаѣ ся уладженємъ библіотеки Народного Дому.

На поли литературы рускои выступивъ Дѣдицкій въ 1849. р., написавши лиричный стишокъ „До Бога“, въ котрôмъ зъявивъ симпатію до Руси-Украины[2]). Сей

[1]) Въ 1860. р. Дѣдицкій написавъ гарный польскій стишокъ пôдъ заг. „Niema Rusi“. Odpowiedź na plakaty Polaków w uniwersytecie we Lwowie. 1860. Ось наводимо двѣ наконечнѣ строфы сего политичного писаня:

A więc niema Rusi, bo jej niema w głowie
Dziennikarzów polskich, ni w spolszczonym Lwowie!
Niema ruskiej mowy, — bo nawet jej głoski
Zamienia polskiemi hrabia Gołuchowski.

Niema Rusi, niema! — z książek ją wymażcie,
Choć jest ruskich chłopów miljonów piętnaście;
Niema Rusi, niema! choć jest i być musi
Przeciw rządom Polski wieczny protest Rusi!

Сей польскій стишокъ вразъ зъ перекладомъ россійскимъ (прозою) напечатано въ Петербургскôй Основѣ, 1861. р. (февраль) въ статьѣ: „Отвѣтъ на выходки газеты Краковской „Czas“ и журнала „Revue contemporaine“, стор. 122—126.“.

[2]) Die ruthenische Sprach- und Schriftfrage in Galizien. Lemberg 1861; S. LIX, Anm.

[3]) Министеръ державный усунувъ (13. марта 1861) ту правопись руску, котру приписано для шкôлъ д. 25. липня 1859. р.

[1]) Ордеры россійскѣ прислано тогдѣ отъ-симъ Русинамъ: Антону Добрянскому, Михайлови Куземскому, Якову Головацкому и Богданови Дѣдицкому.

[2]) Пôдъ симъ стишкомъ пôдписавъ себе авторъ назвою „Богданко“.

стишокъ надруковано въ „Новинахъ“, литературно-политичнôй часописи Ивана Гушалевича (число 14). Того-жь року напечатавъ Дѣдицкій въ литературнôй часописи „Пчола“ (ч. 1—4) метричный перекладъ „Слова о полку Игоревôмъ“[1]), а ôдъ р. 1853. ставъ ôнъ друковати свои стихи именно въ литературныхъ додаткахъ до Вѣденьского „Вѣстника“. Першй поезійки Дѣдицкого були слабй, але зъ-годомъ-перегодомъ выравивъ ся ôнъ въ версификаціи и уважавъ вельми на форму стихотвору. А по-за-якъ ôнъ вчитавъ ся въ россійскй поезіѣ Пушкина й Лермонтова, то вже въ 1853. р. намагавъ ся по-россійски написати поетичну повѣсть въ двохъ частяхъ п. з. „Конюшій“. (Львовъ). Въ другôй половинѣ пятьдесятыхъ и въ начатку шѣстьдесятыхъ рокôвъ написавъ Дѣдицкій богато стихôвъ лиричныхъ и панеґиричныхъ, изъ-за чого А. Пыпинъ по-правдѣ зове єго „авторомъ стихотвореній на торжественные случаи“[2]).

Въ альбумѣ „Зоря“ напечатавъ ôнъ (1860) частину своєи поемы „Буй-Туръ Всеволодъ“, се-бъ-то пѣсню першу и початокъ пѣсни другои (стор. 1—28). Цѣлу поему надруковавъ ôнъ того (1860) року п. з. „Буй-Туръ Всеволодъ, князь Курскій“. Поема (въ трехъ пѣсняхъ). Въ сѣмъ альбумѣ замѣстивъ ôнъ єще стишокъ „Наши знамена“ (стор. 119—120), и прозаичну статью п. з. „Вспоминка о Маркіянѣ Шашкевичу“ (стор. 488—497)[3]). Хоча-жь Дѣдицкій всѣ поетичнй статьѣ альбума переробляв на свôй ладъ, то все-таки сеся єго книга маѣ свою стôйнôсть изъ-за богатого матеріялу литературного.

Выдавши се альбумъ ставъ Дѣдицкій славнымъ въ цѣлôй галицкôй Руси и ôдтакъ бувъ ôнъ справдѣшнимъ диктаторомъ на поли литературного нашого змаганя. Выдаючи опôсля стихотворы Миколы Устіяновича, Осипа Федьковича и Миколы Лисикевича вызначивъ ôнъ кождому изъ сихъ писателѣвъ мѣсце въ рускôй литературѣ, не добачаючи того, що єго клясификація талану поодинокихъ словесныхъ дѣячѣвъ минаѣ ся зъ правдою. Такъ хотѣвъ ôнъ, щобъ Микола Устіяновичь въ нашôй литературѣ займавъ таке становище, якимъ хôснує ся Винкентій Поль въ польскôй а Людвикъ Уляндъ въ нѣмецкôй словесности[4]). Осипа Федьковича назвавъ ôнъ буковиньскимъ „Шевченкомъ“[5]), а Миколу Лисикевича, автора лихого стихотвору „Спѣвакъ зъ Полѣсья“[6]) прирôвнавъ ôнъ Коллярови, авторови ческого епичного твору „Slávy dcera“.

Ясна звѣзда Дѣдицкого почала вгасати, коли народовцѣ-Русины стали выдавати періодичнй свои письма „Вечерницѣ“[7]), „Мету“[8]), „Ниву“[9]) и „Правду“[10]). Хочь ôнъ отже зъявлявъ вельми плôдну литературну дѣяльнôсть, то не тѣшивъ ся вже тою симпатіею, яку оказували єму земляки въ начатку рокôвъ шѣстьдесятыхъ. Демократамъ-Русинамъ навкучилась словесна диктатура одного письменника, коли именно высокй идеѣ поезій Тараса Шевченка стали росою живущою для галицкои землицѣ. Мѣжь-тымъ выдававъ ôнъ литературный збôрникъ п. з. „Галичанинъ“, навперед вразъ зъ Яковомъ Головацкимъ (выпускъ I. II., 1862. 1863. р.), а опôсля самъ-одинъ (выпускъ III. IV., 1863. р.)

Въ 1866. р. выдавъ Дѣдицкій брошуру п. з. „Въ одинъ часъ научить ся Малорусину по великорусски“ (Львовъ). Въ самôмъ начатку сеи брошуры читаємо отъсй слова: „На Руси одинъ русскій языкъ, а на этомъ языкѣ два выговора: малорусскій и великорусскій. Малорусъ, узнавшій отличительныя примѣты великорускаго выговора, станетъ сейже часъ и говорить по русски, произношеніемъ великорусскимъ“. Ôдтакъ въ 1867. р. выдавъ ôнъ у Львовѣ „Подручный нѣмецко-русскій словарь“, уложивши єго опôсля нѣмецко-россійского словаря I. A. E. Шмидта.

Мѣжь єго прозаичными творами вызначує ся „Народная исторія Руси отъ начала до новѣйшихъ временъ опôсля найлучшихъ историкôвъ“. (Львовъ, часть I. II. III., 1867—1870)[1]). Сю исторію написавъ Дѣдицкій досыть зрозумѣлою рускою мовою и принаднымъ стильомъ; однакже въ сѣмъ писаню зъявивъ ôнъ подекуды тенденцію руссофильску.

Въ 1876. р. напечатавъ ôнъ біоґрафію свого мецената пôдъ заголовкомъ: „Михаилъ Качковскій и современная галицко-русская литература“. Очеркъ біографическій и историко-литературный. Часть I. Львовъ. Въ сѣмъ творѣ зъявивъ Дѣдицкій свою индивидуальну думку про напрямъ галицкихъ Русинôвъ до „объѣдиненья“ вже въ 1847. и 1848. р. Ось єго слова: „Подвигъ Вѣнковъ“[2]) такъ подъ взглядомъ азбуки, якъ и подъ взглядомъ правописи имѣлъ великое значеніе въ русской литературѣ: былъ убо изъ одной стороны рѣшительнымъ протестомъ противъ сепаратизма, объявившогося на Украинѣ подъ видомъ фонетики, въ Галичинѣ подъ видомъ латино-польского письма, — изъ другой же стороны выразилъ и одобрилъ онъ позитивное стремленіе нашой галицкой Руси къ єдинству литературному... Сіе позитивное стремленіе къ единству Руси литературному стало всеобщимъ у насъ съ достопамятной весны 1848. г.“ (стор. 123).

Зъ-помѣжь иншихъ єго письмъ згадуємо ще про біоґрафію Антона Добрянского (1881) и про „русскую лѣтопись для русского народа въ Галичинѣ (1887)[3]). Ôдъ р. 1885. присвячує Дѣдицкій головну свою дѣяльнôсть выдаваню „Литературного сборника“, орґана галицкорускои Матицѣ.

Богдана Дѣдицкого зачисляємо мѣжь поетôвъ епичныхъ именно зъ-за того, що головнымъ єго писанѣмъ

[1]) „Слово о полку Игоревомъ, одновлене и стихомъ зложене Богданомъ Дзьедзѣцкимъ“. Сей перекладъ не маѣ теперь стôйности литературнои.

[2]) „Исторія славянскихъ литературъ“. С.-Петербуръ 1879. Томъ I., стор 428.

[3]) Матеріялы до сеи статьѣ подала Дѣдицкому сестра Маркіянова, Юлія Сметанова.

[4]) Поезіи Николая Устьяновича. Часть I. Львовъ 1860. Слово отъ издателя; стор. XII.

[5]) Поезіи Іосифа Федьковича. Часть I. Львовъ 1862. Слово отъ издателя; стор. VIII. IX.

[6]) „Спѣвакъ зъ Полѣсья“. Поема Николая Лѣсѣкевича. Львовъ 1861. Слово отъ издателя; стор. V.

[7]) „Вечерницѣ“. Литературне письмо для забавы и науки. Одвѣчальный редакторъ и выдаватель Федоръ Заревичь. Львôвъ 1862. 1863.

[8]) „Мета“. Литературно-политичній Вістникъ. Видавець и редакторъ Ксенофонтъ Климковичъ. Львівъ 1863. 1864.

[9]) „Нива“. Науково-литературна часопись. Редакторъ и видавець Константинъ Горбаль. Львівъ 1865. — [10]) „Правда“. Письмо наукове и литературне. Рочникъ I—IV. Львів 1867—1870. — Письмо літературно-політичне. Рочникъ V—X1. 1872—1878. — Місячник для словесности, науки и політики. Рочник XII. 1879. — Літературний збірник. 1884.

[1]) „Народную исторію Руси“ Дѣдицкій печатавъ навперед въ „Галичанинѣ“, науково-литературнôмъ додатку до „Слова“ (1867).

[2]) „Вѣнок Русинам на обжинки“ уплѣв Иван Б. Ѳ. Головацкій. У Вѣдни. Часть I. 1846; часть II. 1847.

[3]) Тй двѣ книжочки выдало „общество имени М. Качковского“.

уважаємо поему „Буй-Туръ Всеволодъ“. Въ сѣмъ стихотворѣ звеличивъ авторъ Курского князя Всеволода, котрого въ XII. вѣцѣ незвѣстный по имени авторъ прославивъ въ пѣсни безсмертнѣй. Дѣдицкій пишучи свою поему, придержувавъ ся подекуды сего епичного стихотвору, се-бъ-то „Слова о полку Игоревѣмъ“, однакже прикрасивъ историчну подѣю своєю фантазією. Такъ хотѣвъ авторъ, щобы Буй-Туръ, братъ Игоря, князя Новгорода Сѣверского, влюбивъ ся въ Ксеню, дочку Половчина Чабрая, що живъ въ Курску, та щобъ опѣсля межи Ксенею и Олегомъ, сыномъ Игоревымъ, завязались любовнѣ взаимины, котрѣ кѣнчились сумною катастрофою. Се бо Олегъ заподѣявъ собѣ смерть самохѣть въ тюрмѣ, мѣжь-тымъ коли Ксеню найдено неживу на гробѣ батька. Та й нѣгде правды дѣти, въ поемѣ Дѣдицкого находять ся деякѣ гарнѣ епизоды, примѣромъ про смерть Половчина Чабрая, котрый згордувавши хлѣбомъ-сѣлью Всеволода, думавъ вернути въ степы половецкѣ и заподѣяти Руси нову бѣду. Чабрая засуджено на смерть и ѣдтакъ Куряне вели єго по давному обычаю въ „храмъ панахидный“, щобъ слухавъ ще послѣдньои службы Божои. Однакже завзятущій Половчинъ ставъ рубати царскѣ врата, изъ-за чого юрма людей выволѣкла єго зъ церкви и роздерла въ куснѣ. Мѣжь-тымъ гарна Ксеня благала Буй-Тура, щобъ помилувавъ єи батька; и отъ, до храма панахидного пригнались два гѣнцѣ зъ приказомъ князя, не вбивати Чабрая. Але-жь гѣнцѣ наспѣли запѣзно на те мѣсце, де вже ѣдбулась катастрофа. Роздратована юрма кинулась и на дочку Половчина, котра „сама противъ всѣхъ защищалась, ажь поки кровью не заліялась“.

Вже изъ сего короткого огляду видно, що поема Дѣдицкого не єсть драмтємъ литературнымъ, якъ деякѣ думають, але й не може вважатись творомъ знаменитымъ, що мабуть-то рѣвнає ся „Валленродови“, поемѣ Мицкевича[1]. Правда стоить все въ серединѣ; отже й треба признати, що поема Дѣдицкого въ засновку своѣмъ єсть досыть гарна; тѣлько-жь поетъ перецѣняючи свою творчу силу, очевидячки писавъ зъ-поспѣхомъ, и не довго надумувавъ ся про выбѣръ слѣвъ, изъ-за чого єго писанє подекуды являє ся римованою прозою. Опроче зустрѣчаємо въ сѣй поемѣ деякѣ анахронизмы: такъ „думцы“ Всеволода, зѣбравшись на раду въ палатѣ княжѣй, сидять на „крѣслахъ“ (стор. 58), а князь „отздоровлялся шеломомъ“, коли „княгиня здоровила єго въ путь зъ зимовой башни“ (стор. 78). Ѣдтакъ епичне оповѣданє автора являє ся иногдѣ неимовѣрнымъ; такъ примѣромъ читаємо, що одна-однѣсѣнька Чабраѣвна Ксеня боронилась у храма панахидного противъ двомъ сотнямъ зворушеного люду (стор. 28). А вже-жь зовсѣмъ непотрѣбно вмѣшавъ авторъ себе самого въ товариство Буй-Тура и гарнои Ксенѣ, замѣчаючи отъ-се въ кѣнци опису весѣля:

Гудьба гремѣла, пѣвцы спѣвали,
Люди плясали, стѣны плясали.
На весѣлью томъ я такожь былъ,
И до Буй-Тура медъ-вино пилъ;
Цѣловалъ Ксенѣ руку бѣленьку,
И спѣвалъ Руси пѣсню стареньку (стор. 71).

Мова сего стихотвору зъявляє сумѣшь слѣвъ рускихъ зѣ словами польскими, церковно-славяньскими й россійскими. Дѣдицкому бо забаглось утворити осѣбну мову галицко-руску, котра-бъ рѣзнилась ѣдъ мовы руско-украиньскои и россійскои. Сю нову мову ставъ ѣнъ творити въ рокахъ пятьдесятыхъ, а въ 1862. р. въ переднѣмъ словѣ до поезій Осипа Федьковича звѣстивъ ѣнъ свѣтови, що „мы вже выробили у себе языкъ книжный“ (стор. V). Такъ отже чистымъ руско-украиньскимъ языкомъ Дѣдицкій не хѣснувавъ ся нѣколи, а намагавъ ся писати мовою макароничною, котрою нѣхто не говорить и що єѣ теперь вже нѣхто въ письмѣ не уживає. Ба й самъ авторъ Буй Тура побачивши, що єго языкова сумѣшь змѣняє ся зъ кождымъ рокомъ и ѣдтакъ не має нѣякои литературнои стѣйности, приближивъ ся до языка россійского та утворивъ новый книжный языкъ, въ котрѣмъ мова россійска прикрашує ся деякими признаками нарѣчія галицко-рускаго.

Шкода велика, що Дѣдицкій не пѣшовъ за тою провѣдною звѣздою, що єму сьяла ѣдъ 1860. до 1865. р. Коли-бъ ѣнъ въ 1866. р. не бувъ покинувъ народныхъ нашихъ идеалѣвъ, то галицка Русь величала-бъ єго однымъ зъ першихъ просвѣтныхъ своихъ дѣячѣвъ. Та не такъ склалось, якъ ждалось. Дѣдицкій ставъ неначе дорожнымъ стовпомъ, що показувавъ землякамъ путь-дорогу, одначе самъ нею не пѣшовъ.

15. Евгеній Згарскій.

На Украинѣ мабуть теперь нѣхто не знає нѣчого про Евгенія Згарского, що въ Галичинѣ зачисляє ся мѣжь писателѣвъ епичныхъ. Та й въ сѣй Руси Згарскій уважає ся письменникомъ забутымъ, тому-що ѣдъ кѣльканацяти рокѣвъ переставъ працювати въ хосенъ рѣднои литературы. А вже-жь въ пятьдесятыхъ рокахъ имя єго було славно звѣстнымъ въ Галичинѣ, по-за-якъ ѣнъ въ 1855. и 1856. р. бувъ трохи-не єдинымъ письменникомъ, що репрезентувавъ народный напрямъ въ галицко-рускѣй литературѣ.

Евгеній Згарскій родивъ ся 23. студня 1834. р. въ Чертежи повѣту Жидачѣвского, де отець єго Якѣвъ бувъ священикомъ. Зъ-малку вчивъ ся ѣнъ въ нормальнѣй школѣ у Львовѣ, а потѣмъ перейшовъ до ґимназіѣ Станиславѣвскои, де й зложивъ ексаминъ зрѣлости. Ѣдтакъ на Львѣвскѣмъ университетѣ вчивъ ся (1854—1857) исторіѣ й ґеоґрафіѣ, почѣмъ поставлено єго (1857) провизоричнымъ учителемъ руского языка въ ґимназіи Перемыскѣй, а въ 1861. р. суплентомъ въ другѣй ґимназіи Львѣвскѣй. Въ 1863. р. Згарскій поѣхавъ до Вѣдня, де на университетѣ слухавъ (1863—1865) выкладѣвъ зъ исторіѣ, ґеоґрафіѣ й философіѣ и ѣдтакъ зложивъ ексаминъ изъ исторіѣ та ґеоґрафіѣ (1865). Опѣсля бувъ ѣнъ суплентомъ въ ґимназіи Тернопѣльскѣй (1865—1870), та ажь въ 1870. р. именовано єго дѣйстнымъ учителемъ для сеи ґимназіѣ. Вже въ 1871. р. перенесено єго до Бережанъ, а въ 1872. р. поставлено єго учителемъ реальнои ґимназіѣ въ Коломыи. Въ 1873. р. р. ставъ Згарскій учителювати въ другѣй ґимназіи у Львовѣ и тутъ пробувавъ ѣнъ сѣмь рокѣвъ и одинъ курсъ, поки изъ-за недуги не пѣшовъ на пенсію (1882).

Згарскій розпочавъ литературну свою дѣяльнѣсть въ 1855. р., замѣстивши въ „Зорѣ галицкѣй“ стишокъ п. з. „Бувай здоровъ!“[1] (ч. 51). Тогдѣ-то перейшла „Зоря“ въ руки Миколы Савчиньского, котрого головными помѣчниками були Згарскій и Плятонъ Костецкій. Костецкій писавъ для „Зорѣ“ стихотворы епичнѣ и личнѣ[1]), а Згарскій заповнювавъ сю часопись не тѣлько

[1]) Порѣвн. „Слово“, 1864., число 27. въ статьѣ: „Быти намъ общерусскими, чи Мало-Русинами“?

[1]) Деякѣ изъ тыхъ поезій выдавъ Костецкій у Львовѣ

творами поетичными, але й прозаичными[1]), изъ-за чого бувъ ôнъ справдѣ душею нового выдавництва сеи часописи. Такъ отже ожививъ ôнъ ту мертвоту, якою въ 1852. и 1853. занапащувалась галицко-руска литература и спровадивъ просвѣтнй нашй змаганя опять на ту дорогу, котрою ступали галицкй патріоты и письменники въ 1848. р. Сѣй народнôй програмѣ оставъ ся Згарскій вѣрнымъ до кôнця рокôвъ сѣмьдесятыхъ. (Дальше буде.)

ЗАМѢТКИ КРИТИЧНЙ.

(Конець.)

Чимъ же заявивъ ся той страшный „духъ часу“ въ родинѣ, що такъ тяженько завернувъ голову пани Шумѣньскôй?

Перше тымъ, що найстарша дочка заявила волю ити за того, котрого любить а тымъ щасливымъ бувъ случайно хлопскій сынъ — алюмнусъ! Друге тымъ, що найстаршій сынъ заявивъ рѣшучо, що не хоче бути попомъ а бажае бôльше простору, свободы въ набуваню вѣдомостій, науки, тому иде на фильозофію. Трете тымъ, що друга дочка не хоче йти за алюмна, а лишь за цивильного. Четверте тымъ, що и другій сынъ заповѣвъ по матурѣ, що не хоче бути попомъ а йде на права. Въ кôнци и тымъ, що и внука не хоче перебирати насѣня, а бажае учити ся и стати учителькою.

Якъ же повелись дѣти на тыхъ „поступовыхъ дорогахъ“? О тôмъ не довѣдуємось, лишь що найстаршій наскучавъ трохи на просторѣ та вернувъ на теольогію, але зновъ заскучавши за просторомъ вернувъ на фильозофію и скôнчивъ на — суплентурѣ. И о молодшôмъ ще довѣдуємось, що перебуваючи на вакаціяхъ розговорювавъ було дома зъ товаришами о народѣ, рôвности, свободѣ, революціи французскôй, експльоатаціи мужика, сорокъ осьмôмъ роцѣ, въ кôнци о Бозѣ та правдѣ єго истнованя и опѣки. И тôлько всего додатного результату зъ поступовыхъ змагань „молодого паньства Шумѣньскихъ“. И не мала-жь надъ чимъ стара панѣ Шумѣньска заломати рукъ? Справдѣ, если Наталія Кобриньска мала на думцѣ написати сатиру теперѣшныхъ мрѣйныхъ змагань буцѣмъ-поступовыхъ, того гоненя не знати за чимъ, того глупого нехтованя попôвствомъ а гоненя за просторомъ нѣбы науки и вѣдомостей, а котре кôнчить ся лишь патріотичною бляґою о народѣ, рôвности, свободѣ, революціи французскôй, експльоатаціи мужика, сорокъ осьмôмъ роцѣ и т. д., и т. д., то тая сатира удала ся ѣй знаменито. Однакъ тои думки Наталія Кобриньска не мала. Писателька тая не выйшла ще зъ оманы т. зв. Sturm und Drang-періоды, въ котрôй представляе ся поступъ яко якусь невгомонну, непереперту, всеруйнуючу силу, котра поки що постановить, мусить все зруйновати передше, а котра мимо того манить, порываe за собою все и вся своєю золотою одежою изъ скринѣ Ироля. Добре. Але де тая „gülden Gewand“, котрымъ кôнчить писателька свою рѣчь, въ єи оповѣданю,— мы не бачимо. Не диво, що и старенька панѣ Шумѣньска єи не добачила.

Окрôмъ „Панѣ Шумѣньскои“ помѣстила еще Наталія Кобриньска въ Альманаху другій образокъ: „Панъ Судія“. По разъ першій являєсь ту въ литературѣ нашôй мораль, що чоловѣкови чесному годѣ прожити середъ теперѣшныхъ „культурныхъ потребъ“, ôнъ мусить стати „нечеснымъ“. Панъ судія, чоловѣкъ чесный и патріотъ, що въ розгарѣ національнои идеѣ стоить на самôмъ передѣ, — заходить наразъ въ такй „культурнй потребы“, що ймаєсь хабара и то гроша сирôтского, абы жѣнку выслати до купелѣвъ а сына до школы. Причина тому: довги студентскй та зъ першои судовои практики, надто подружіе зъ бѣдною дѣвчиною. Причины такъ ясній, що и розвѣвають въ скорѣ маленькй замѣты совѣсти пана судіѣ и ôнъ обчисливши зъ нею каже, що коли-бъ єму прийшло ся ще разъ жити, то живъ бы, якъ теперь и ставъ бы тымъ самымъ, чимъ теперь єсть. Не знаємо, чому дивовати ся бôльше, чи тôй морали пана судіѣ, чи цинизмови тои морали. Одначе мы „Пана Судію“ не можемо брати серіозно, се правдоподôбно маленьке „memento“ писательки, написане въ навечерію „ad usum delphini“. Бо єсли-бъ серіозно, то може-бъ передвсѣмъ застановити ся надъ знесенѣмъ кодексу карного, ôнъ середъ такои морали и середъ теперѣшныхъ „культурныхъ потребъ“ перше всего — злишній!

Вертаючи ще разъ до „Товаришокъ“ Олены Пчôлки, не можемо не пôднести еще однои, характеристичнои вельми признаки тои писательки. Любка єи перебуваe таку школу и такй занятія въ Вѣдни и дома (ст. 320, 337), що сучаснымъ товаришамъ нашимъ подали-бъ предметъ до не однои спеціяльнои спеціяльности — а мимо того мы читаємъ все и знаємъ все, а нѣ на хвилю не призабуваємъ нѣ артистки нѣ женщины!

Окрôмъ Олены Пчôлки и Наталіѣ Кобриньскои, заявили знаменитый талантъ белєтристичный Михалина Рошкевичь, Ольга Левицка, Сидора Навроцка и Олеся Бажаньска.

„Таку вже Богъ долю судивъ“ Михалины Рошкевичѣвнои, се перла въ новелистицѣ нашôй. Звычайный мотивъ, кулізія любови зъ богацтвомъ, перемеленый тôлькократно нашими романтиками, здискредитованый майже нашими драматургами, якъ чудово ôнъ ту переведеный! А все то вчинило: глубшій вглядъ въ житє народне, котре ту бачишь въ кождôмъ уступѣ, ôдчуваєшь въ кождôмъ словѣ. Прегарному оповѣданю ôдповѣдаe и такажь єго внутрѣшна сторона, будова Само вже оповѣданє Фенны при тѣлѣ небôжки глубоко драматичне и драматично инсценизоване, а ту наче на потвердженє и довершенє єго кôнчить збудившій ся сынокъ:

— Тату, бий маму, най мама вже встаe!

Свѣдомый чи несвѣдомый, але артизмъ въ высокôмъ степени. Знамена того самого таланту маe въ собѣ и оповѣданє „Теща“.

Ольга Левицка засоромила многй сучаснй, безкровнй „хлипання“ надъ людскою мизерією, и въ коротенькôмъ але майстернôмъ оповѣданю своимъ „На чужинѣ“ пôднесла то, що людскôсть въ найбôльшôмъ и найменшôмъ, въ своимъ и чужôмъ вѣчно пôдносити буде т. є. серце.

Натямкненый нами на самôмъ вступѣ сучасній „гандель преціозами“ знайшовъ краснорѣчиву речницю въ Сидорѣ Навроцкôй, котра въ типѣ Герміны подала наглядный образъ сучасного выхованя переважнои части дѣвчатъ а въ типѣ Леська выказала, якъ не можь лучше, той слабый грунтъ теоретичного народолюбства у многихъ зъ нашои молодѣжи, грунтъ, котрый въ пôзнѣйшôмъ житю такъ добрый пôдъ самолюбство якъ и — апатію. Що до Степана однакъ и єго меморіялу, то не все зновъ авторови за правду брати, що люде говорять. Люде говорять часто на вѣтеръ а авторъ — до друку.

На Михалину Рошкевичѣвну, Ольгу Левицку и Сидору Навроцку покладаe новелистика наша великй надѣ.

Въ „Кôндратѣ“ Олесѣ Бажаньскои чуть охоту, чуть силу, чути и мягке на недолю людску серце, та чути еще и початкуючу руку, котра особливо пробиваeсь въ слабôмъ мотивованю важкихъ переходовыхъ хвиль (передсмертнй хвилѣ Изліѣ) тай въ звычайнôй початкуючихъ хибѣ — численя на ефектъ. Те числене на ефектъ (по нашому: на плачь) веде автора начастѣйше до пересады, якъ и ту. Кôндратъ вернувши до дому застаe хату розвалену (ажь въ троє), тата умираючого, маму вже й умершу. Надто довѣдуєсь, що и сестра Катерина небôжка и чоловѣкъ єи — царство му небесне! До того всего: обôйстє погорѣло, поля вода залляла, худоба помотыличилась, навѣть лыса конина не выйшла цѣло, бо въ дебрѣ вдусилась. Очевидно, що середъ того годѣ Кôндратови на свѣтѣ прожити. — За тоe зъ цѣлои новелѣ дыше тôлько тепла и щирости, що и сѣй писательцѣ приповѣдаємъ гарну будучнôсть въ новелистицѣ нашôй.

Ганна Барвѣнокъ — имя звѣстне не ôдъ нынѣ въ литературѣ нашôй. Та се мабуть и причина, що оно красше представляeсь въ литературѣ якъ въ Альманасѣ. Ганна Барвѣнокъ оповѣдаe гарно тамъ, де маe предметъ до оповѣ-

---

въ 1862. р черенками латиньскими Однакже ôнъ напечатавъ тогдѣ и новй стишки, въ котрыхъ проявлялись польскй єго симпатіе. Такъ на передѣ свого зббрника рускихъ поезій помѣстивъ Костецкій стихъ „Nasza mołytwa“, щó починаe ся словами:

Wo imia Otca i Syna —
To nasza mołytwa:
Jako Trojca, tak jedyna
Polszcza, Ruś i Łytwa.

[1]) Въ „Зорѣ галицкôй“ зъ р. 1855. напечатавъ Згарскій свою повѣсть пôдъ заголовкомъ „Анна Смохôвска“ (число 18—25).

даня (Перемогла), де нѣ, — намагає звычайнымъ бѣдованѣмъ (Жіноче бідуваннє). До сего якъ и въ загалѣ до кождого теперь любленого „бѣдованя“ мусимо заявити, що оно добре тамъ, де ясно бачимо причины того бѣдованя, чи то выплываючій зъ индивидуальности (оповѣданя характеристичній) чи въ загалѣ зъ лихого суспѣльного устрою (оповѣданя соціяльній), де-жь нема нѣ одного нѣ другого, выходить старече хлипанне, обчислене на добре а ще бѣльше на наивне серце читателя. Ганна Барвѣнокъ, якъ въ „Жѣночѣмъ бѣдуванню“ закрыває всякій мотива, такъ въ „Перемогла“ не закрыває навѣть лихихъ мотивѣвъ, якъ прим. вѣщованя совы и выходу черезъ теє Харитины зъ дому (мабуть не мала она такѣй чистои совѣсти!). Цѣлый сей уступъ якъ и введенє бѣднои Ивги, (мабуть лишь на те, щобъ сова дармо не кричала) показують, що писательска любуєсь въ голоснѣмъ говореню того, що звычайно голосно не говорить ся, а тымъ менше пише ся. Се „парасолька“ вправдѣ модна и просто — зъ Парижа, але у насъ не носять єи такъ до сонця, — бѣльше ѣдъ сонця!

Зъ прозовыхъ праць пѣднести ще належить знамениту и вельми инструктивну розвѣдку економичну Наталіѣ Кобриньскои „Замужна жінка середнои верстви“, етнографичну Ерины * * * „Родинна неволя жѣнокъ въ пѣсняхъ и обрядахъ“ и Ольги Франко „Карпатскій Бойки и ихъ родинне житє“. Єсли однакъ Ольга Франко думає, що тымъ ѣдкрыла середъ украиньско-рускои суспѣльности зароды колєктивистичного устрою, то мылить ся вельми. Се не колєктивизмъ въ значеню соціяльнѣмъ, а останки патріярхально-деспотичного устрою, котрыхъ селянинъ нашь зъ самопѣзнанємъ своєи волѣ (а воля тота не давнои ще даты) дуже радо и дуже скоро позбуваєсь. А за тѣмъ заключенє нашого историка литературы, „що руско-украиньскій народъ по природѣ своѣй индивидуалистъ“ остає поки що непохитне.

Въ поезіи веде передъ Уляна Кравченко своими майстерно выкѣнчеными Сонетами и Думками. Думка у нихъ переважно соціяльна але соціялизмъ той (найкрасше выраженый въ трехъ сонетахъ „За много“ ст. 142—144) такои идеальнои, гуманнои натуры, що кождый зъ нимъ погодить ся:

И дума ся, мовь рана грудь болить:
За много щастя и нужды за много!
За много тѣни й блеску свѣтляного!
Смѣху за много й слѣзъ въ округъ тремтить.

Сему за много цвѣтѣвъ жизнь маить,
Тернѣвъ за много коле грудь тамтого;
Любви й вражды, и доброго и злого,
Красокъ и хмаръ — за много має свѣтъ.

За много шовку, парчѣ й скарбѣвъ сяє,
За много носить наготы земля,
И роздѣлъ той страшный чимъ разъ ширшає.

Куды-жь насъ рве, несе течія та?
Знести „за много“, що насъ роздѣляє,
О людскости, чи-жь се не цѣль твоя?!

Одначе деякій думки сеи справдѣ талановитои писательки стоять близшого поясненя. Въ Думцѣ до брата Б. К-ова загрѣваєтъ поетка єго до невпиннои борбы:

Стань въ першому рядѣ, тамъ де рѣшаєсь
Душь свѣтлыхъ бѣй,
Тамъ, де идей побѣда довершаєсь,
Безстрашно стѣй!

Злучи ся зъ тыми, що братямъ бажають
Всѣхъ земныхъ втѣхъ,
Житя и рѣвности (чи се всѣ земній втѣхи?),
що здобувають
Добро для всѣхъ.

Лучись зъ громадкою, що топче смѣло
Новій стежки,
Що правдою жиє и вводить въ дѣло
Святій думки.

Що побороли низькіи бажаня,
Погане все,
Въ имя свободы, рѣвности, збратаня
Праворъ несе.

Въ народѣ такѣмъ одностайнѣмъ, якъ руско-украиньскій, въ котрѣмъ нѣ становыхъ рѣжниць, нѣ маєтковыхъ, — сей праворъ не має значеня. Онъ може мати значенє лишь космополитичне, на котре пѣсля нашои думки шкода силы, коли при своихъ батькѣвскихъ, національныхъ треба ще, и то добре треба ще постояти. А може ѣнъ розѣпненый лишь для моды при французскѣмъ костюмѣ? Не вѣримо, бо Уляні Кравченковѣй и въ народнѣмъ костюмѣ дуже красно долиця.

Бѣльшій поемы помѣстили: Леся Украинка баляду „Русалка“, Климентія Поповичь епичну поему „Звычайна исторія“. Але коли „Русалка“ Лесѣ Украинки выйша такъ въ оповѣданю якъ и формѣ хороша, „Звычайна исторія“ Климентіѣ Поповичѣвнои звенить въ чотырнайцять-складовѣмъ (коломыйковѣмъ) стиху дуже незвычайно. Той стихъ не надаєсь зовсѣмъ до оповѣданя епичного.

И лиричній пѣсоньки Лесѣ Украинки выйшли вельми хорошими (Любка, На зеленому горбочку, Поле), зъ котрыхъ для зразка лишень наведемо хорошенькій образочокъ „На зеленому горбочку“:

На зеленому горбочку,
У вишневому садочку
Притулила ся хатинка,
Мовь маленькая дитинка
Въ садокъ выйшла выглядати,
Чи не выйде єи мати.
И до бѣлои хатинки,
Немовь мати до дитинки
Выйшло сонце засвѣтило,
И хатинку звеселило.

За тоє „Де Богъ мѣй?“ Климентіѣ П. се тѣлько модна парасолька, котрои вартости хиба тѣлько, що въ модѣ, а въ прочѣмъ нѣ ѣдъ сонця не заслонить нѣ ѣдъ вѣтру охоронить.

На патріотичныхъ мотивахъ заснованій поезіѣ Олены Пчѣлки (Першій Вѣнокъ, Дебора), чисто-національныхъ Людмилѣ Старицкои (Панахида) и Днѣпровои Чайки (Пѣзно, Сестрицямъ Украинкамъ, Посуха). Хто єсть однако тота „Безщасна“, котрѣй Днѣпрова Чайка присвячує стихъ свѣй ст. 365, тота жалѣбница, гѣрша селянки и гѣрша панянки, тота зазуля, що єѣ тримає батько наче пташку въ клѣтцѣ и годує хлѣбомъ „неправдою добутымъ“, тота розкѣшница убога, котра бачить „здирство батькове“ та нѣкому сказати не може, и такъ вяне бѣдолашна, ажь „зачверстне“ серце безъ любови и вкѣнци, пожаль ся Боже, выходить въ — „люту бабу“, хто єсть тота страдальница нещасна, — мы сказати не въ силѣ. А шкода, бо при близшѣмъ знакомствѣ може найшла-бъ ся душа, що бы не дала тому серцю „зачверстнути“ безъ любови.

Однако досыть критики. Обкинувши ще разъ окомъ той величезный, пребогатый матеріялъ, якій мѣстить ся въ „Першѣмъ вѣнку“ мы радѣємъ думкою и душею, що до завѣтнои, прадѣднои працѣ нашои прибуває намъ тѣлько силъ невыхъ — силъ, на котрій не числила до теперь нѣ политика нѣ наука, а котрій певно, коли лишь покинуть свои далекій, всесвѣтній и космополитичній мрѣѣ а звернуть ся зъ цѣлою моцію своєю и одушевленємъ на близшу ниву батькѣвску, въ силѣ будуть обтерти сльозы Матери, якъ тоє красно спѣває Днѣпрова Чайка:

Озвѣть ся сестроньки! Не гоже
Одна намъ другои не знать.
Обѣймемось, тогдѣ не зможе
Насъ хуртовина розѣгнать.
Зъєднаймось сестры! Рѣдну Неньку
Тогдѣ мы й пѣ-ночи знайдемъ,
И вытчемъ хусточку новеньку
И слѣзы Матери утремъ.

Г. Ц.

ѢДЪ АДМИНИСТРАЦІѢ.

Зъ числомъ слѣдуючимъ розпѣчне ся IV. кварталъ нашого выдавництва. Просимо Вп. Читателѣвъ нашихъ поспѣшити зъ ѣдновленємъ предплаты и вырѣвнанємъ залеглостій.

Ѣдповѣдає за редакцію: **Григорій Цеглинський.**

Выдає Товариство имени Шевченка. Зъ друкарнѣ Товариства имени Шевченка, пѣдъ зарядомъ К. Беднарского.